

Dr. Hikmet Kıvılcımlı

Yol.8

Yedek Güç:
Milliyet (Doğu)

köXüz

Yayımları

Yol.8

Yedek Güç: Milliyet (Doğu)

Dr. Hikmet Kıvılcımlı

köXüz

Dijital Yayınlar

İndir - Oku - Okut - Çoğalt - Dağıt

Bu kitap ilk defa: 1978 yılında Yol Yayınları tarafından yayınlanmıştır.

Bu kitap KöXüz sitesinin dijital yayınıdır.

Kar amacı olmadan, okumak ve okutmak için, indirmek, dijital olarak basmak ve dağıtmak serbesttir.

Alıntılarda kaynak gösterilmesi dilenir.

köXüz

Yayınları

İÇİNDEKİLER

Yayınlarının Notu.....	3
Giriş.....	9
Ermenilik.....	15
Usûl ve Plan.....	21
I- Kürt Milliyeti Tarihi Durum.....	25
Nicelikçe Kürtlük.....	31
Nitelikçi Kürtlük (Millet Olarak).....	35
A) Yurt Birliği.....	36
B) Özdil Birliği.....	36
C) Kültür Birliği.....	38
D) Ekonomi Birliği.....	40
II- Sosyal İlişkiler ve Köylülük Sınıflar.....	51
A) Şehir Küçük Burjuvaları.....	53
B) Aydınlar.....	55
C) Burjuvalar.....	59
Köylülük.....	63
A) Beylik ve Ağalık (Aşiret).....	65
B) Köylülük.....	71
İşçi Sınıfı ve Köylülük.....	83
III- Sömürge Siyaseti.....	87
Ağalıkla Uzlaşma.....	89
Ekonomik Sömürü.....	105
Siyasi Baskı.....	125
TEPKİLER.....	161
Sosyal Psikoloji.....	161
Anarşik Tepkiler.....	167
Siyasi Tepkiler.....	171
İşyanlar.....	181
I- Şeyh Sait İşyanı.....	183
II- Ağrı Dağı İşyanı.....	187
Parti ve Doğu.....	193

GİRİŞ

Marks *"Başkalarını ezen halkın kendisi hür olamayacaktır"* der. Bugünkü emperyalizm altında ileri ülkeler proletaryasının başına gelen de budur. Bugün, bütün "medeni" kapitalist ülkelerde komünizme karşı sosyalizmi, sosyal demokrasiyi, yani sömürgeci soygunla uzlaşmayı tutan halk, aynı zamanda kendisinin işletilip soyulmasını, yani sömürgeler gibi anavatanı da ezen, şu köhne bir kabuk haline gelmiş kapitalist ilişkilerini ve burjuvazinin her gün biraz daha zor ve şiddetli hakimiyet ve saltanatını, kendi başına bir müddet daha bela etmekten başka bir şey yapmıyor. Sömürge, yarı-sömürge, tabi bağımlı ülkeler adını alan başka milletlerden çalınan fazla kârdan bir kemik parçası uman "halk"lar, kendi kulluklarını efendiliğe benzeten, "hizmetçi" kullanan Doğu "miriyvo"[yarıcı]ları gibi, köleleşmenin derin çukurunda biraz daha bocalamaktan ileriye geçemiyorlar; çünkü köleleştirme sisteminin olası gediklerini kapatmış, yırtıklarını yamamış oluyorlar.

Türkiye'de yabancı ve ezilen bir millet var mıdır? "Tarih Devrimcilerine sorarsanız: Adem evladı içinde bütün medeniyetleri yaratan milletler, tıpkı Adem'in oğulları gibi, bir asıldandır. Türk! Kuzey yönünden Alp dağlarına, Grönland'dan Antil adalarına kadar bütün dünya Türktür!.. Fakat gözümüzün önündeki sistemi ile mistik ideo-emperyalizm şakasını kâfi görerek işin somut gerçekliğine bakarsak, epey...[Birkaç kelime okunamadı] bir bambaşkalıkla karşılaşmak mümkün değildir. Nasıl? Dünyadan geçtik, şu kayıtlı 10 milyon, nüfus sayımınca 13.5 milyon nüfuslu Türkiyecikte bile mi, başka milletler de var? Bu, küçük-burjuva heyecanını afokondan öldürecek olan böyle bir ihtimal, kışkırtabileceği her türlü isterik krizlere rağmen, bir ihtimal değil, canlı bir gerçektir. Ve zaten Çankaya Köşkü ile Yıldız Sarayı

arasında, patırtılı ve teatral bir med ve cezirle yalpa vuran, son dünyayı saran Türkçülük keşif ve teorileri, bu gerçeğin manevi iç zembereklerinden boşandırdığı Hegelyanist, tepesi taklak bir itiraf heyecanından başkası mıdır?

Arasıra gazetelerde okursunuz. Bir özel muhabir, Giresun'un ötesindeki halkın Laz olmayıp, Türk bulunduğunu ispat etmiş olmak için, Lazlığa şöyle bir pas atar: "*Esasen mert (Aman Fransızlar duymasın!..), cesur, doğuştan zeki, kabiliyetli, vatanperver, misafirseven olan Lâzların Türklere biricik farkları, özel bir dile sahip olmalarından ibarettir.*" (İ. Ferit: "Karadeniz Halkı", **Cumhuriyet**, 17.1.1933) Veya "Dil Devrimi"ne dair şöyle bir "Hükm-i Karakuşi" [keyfi hüküm] gözümüze çarpar: "*Dörtyol'da Türkçe'den başka lisan konuşulmayacak: Dörtyol - Özel: Kaymakamlık tarafından genel mahallerde Türkçeden başka herhangi dili konuşanlar hakkında şiddetli soruşturma yapılarak ağır cezalar verileceği tellâlarla ilan edildi.*" (**Son Posta**, 23.9.932)

Kimbilir hangi matmazelden yüz bulamayan bir burjuva züppesinin aşk intikamı kadar farfara ve ömürsüz doğup ölen: "Vatandaş Türkçe konuş!" naralarını andıran bu türden "şuûn" [sözde] gerçekler, Türkiyemizin kuzeyini, güneyini, doğusunu ve batısını saran şe'niyetlere [gerçekliklere] karşı sıkılmış "vatanperver"ane kovanlardan başka bir şey midir?

Fakat biz bunları ve buna benzer olayları, aşağı-yukarı tüm Balkanlarda ortak olan bilinen "azınlıklar" çıbanı farzederek geçeceğiz. Konumuz, devrim strateji ve ilişkilerinde önemli bir yayılım açacak olan geniş, çalışkan, mazlum kitlelerdir. Bu özellikte ezilen yığınlar Türkiye'de var mıdır? Evet, bu yığınların herkes anlamasın diye, müphem ve esrarengiz ve anonim bir adı vardır: "Doğu" veya "Doğu Vilayetleri!" Bu öyle karanlık bir deyimdir ki, Cumhuriyet burjuvazisi bugün ona istediği anlamı verir, onu beğendiği biçim ve şekillerde takdim eder; ve kimse, ne Kemalizm'in ne demek istediğini, ne denilmek istenenin ne olduğunu bir türlü anlayamaz.

Fakat biz, ne anonim şirketler Kemalizmiyiz, ne esrara inanan küçükburjuva aydınıyız. Onun için, bu anonim esrar perdesini kaldırarak altında gözlenen "Medusa başı"nın görmekten kılımız kımıldamaz. Ve eğer Lenin'in deyişiyle ... [Bir kelime

okunamadı] "Marksist"ler, (yani burjuvazinin hoşafına giden "Marksistler") [Birkaç kelime okunamadı] olarak kalmak istemiyorsak, bu meseleyi olduğu gibi ... "anonim sırlar perdesi" altındaki somut maddeyi, adı ve sanıyla çağırmaya mecburuz: Türkiye'deki "Doğu" meselesi ve "Doğu Vilayetleri" nesnesi bir milliyet davasıdır!

Evet, Türkiye iç ve dış ilişkilerinde ve siyasetinde olduğu gibi, içeride ve dışarıda görünüşünde de "diyalektik" bir ülkedir. Şöyle ki: Dışa karşı "tâbi" (bağımlı) durumundan kurtulamayan kapitalizm Türkiye'si; içe karşı zalim, eski deyimiyle "müseltan ve mefnehum" bir "metbû" (kendisine tâbi olunan)dur. Meşhur görelilik teorisinin Türkiye'nin sosyal bünyesindeki görünüşü yadır-ganmamalıdır:

1- Türkiye'nin kendisi: "Doğu'nun su götürmez ezilen milletleri"nden biridir. Buna inanmayan ve bunu bilmeyen kalmamıştır. Fakat:

2- Türkiye kendi içinde: Örtbas edilemez bir "Doğu'nun ezen milleti"dir. Buna inanan ve bunu bilen ise, zannedildiğinden pek azdır. Daha doğrusu bu ikinci şıkkı bilenler, belki yalnız mistik Kemalizmin kendisi ile, bir de özellikle "arabayı çeken ve "bunu taşıyanlardır. İşin kaçmaya, "hüsn-i tefsir"e [iyiye yormaya] gelir tarafını kuyrukyalayıcılar bol bol arayabilirler. Bu, olanın ciddiliğini biraz daha bellileştirmekten başka bir şeye yaramaz. Dünyada, Türkiye, "Doğu" ile "Batı"yı birbirinden ayıran boğaz veya bağlayan köprüdür. Bu durumundan ilham aldığı için mi nedir, Türkiye, içinde bulunduğu emperyalist dünyaya pek benzer. Dünyanın yer yer ikiye bölünüşlerinden biri de, epey anlamsız olmakla beraber, "cihet-i erbâ" [dört yön]'ya göre bölünüşüdür. Herkesin ağızında dolaşır: Yeryüzünde (Doğu) ve (Batı) diye iki zıt kutup var. Deyimce bundan daha az anlamsız olmamak üzere, yine böyle bir bölünüş de, Türkiye için ağızlar-da doIaşır: Doğu Vilayetleri, Batı Vilayetleri. Bu deyimleri anlamsız buIuyoruz; çünkü, Doğu ile Batı arasındaki zıtlık, sanki sosyal olayları sırf iklim belirtileri ile izah ediş gibi, bir taraftan güneşin doğması, öte tarafta batmasından ileri geliyormuş gibi gösteriliyor. Bununla beraber her zaman için "galat-ı meşhur lûgat-ı fasihten yeğdir." [yaygın, yanlış, yaygın olmayan doğru sözden yeğdir] Söze değil, öze bakarsak, görürüz ki, dünya

içinde bir "Doğulu" bir "Batılı"ya nasıl bakarsa, Türkiye içinde de, "Doğulu"luk ile "Batılı"lık birbirlerini aynı gözle görürler. Batının gözünde Doğulu sadece bir "vahşi"dir; bir Doğulu için ise Batılı bir "düşmandır..." Bu ne demek? Birinci olarak bu, şu demektir: Genellikle Batı ve Doğu iki homojen bölge sayılıyor ve ne Batılı ne Doğulu meseleyi sınıfsal bakımdan koymuyor. Halbuki Doğu'da da Batı'da da insan yığınları, sınıf ve çelişkili birer toplum fertleri olduklarına göre, ayrıca ikiye bölünürler: 1- Hakim sınıflar; 2- Mahkûm sınıflar. Herhangi bir toplumda hakim sınıf, hakim anlayışını ücra kitlelere kadar yaydığı için, genellikle ağızlarda dolaşan ve kafaları kurcalayan anlamlar, basmakalıp terimlerden ibaret kalmaya mahkûm oluyor. Gerçek halde gerek Doğu'nun, gerek Batı'nın hakim sınıfları ile hakim anlayışları arasındaki çelişkiler, ... [Dört kelime okunamadı] bir: "Sen yemiyessin, ben yiyeyim; senin olmasın, benim olsun" davasıdır. Meselenin içyüzünü böylece açığa vuramayan Doğu ve Batı hakim sınıfları, gün gibi aydın meseleleri pandomima şekline sokuyorken, kendi aralarında, tekelci kapitalizmin suyunca, uzlaşma fırsatlarını hiç kaçırmıyorlar. İkinci olarak şu demektir ki, özellikle:

1- Batı'daki mahkûm sınıflar, hakim sınıfların sistematik propagandaları altında, Doğulu hakkında yalnız bir şeyi öğrenebiliyorlar: Doğulu vahşidir! Niçin vahşidir, nasıl vahşidir, yok.

2- Doğu'daki mahkûm sınıflar ise, Batı'dakilerin tamamen aksine, "Batılı"nın ne olduğunu, etiyle, kemiğiyle, derisiyle, hergün duyuyor. Ve Batılı'dan her yediği tekme, dipçik ve süngü önünde şu kanaati kökleştiriyor: Batılı düşmandır! Hangi Batılı düşmandır, neden düşmandır, yok. İki taraf da zannediyor ki; gerek "vahşi"lik, gerek "düşman"lık anadan doğma bir huy, tabii, fitri [yaradılıştan gelen] bir zarurettir. Tekrar edelim, bunu böyle zannedenler, özellikle iki tarafın da geniş, çalışkan, mahkûm sınıflarıdır. Yoksa gerek Doğu'nun, gerekse Batı'nın hakim sınıfları, birbirlerinin ne kadar vahşi, ne derece medeni, ne biçim dost, ne çeşit düşman olduklarını domuz gibi bilip duruyorlardır. Buraya kadar söylediklerimizin, aynı zamanda hem dünya içindeki, hem de Türkiye içindeki Doğu ve Batı Doğu'lu ve Batılı için olduğunu ilaveye hacet var mı? İyi ama, bu (Doğu) ve (Batı) kelimeleri altında ne saklanıyor? Dünya içindeki Batı

ve Doğu bölünüşü, öz sınıf bölünüşünün nasıl bir uzantısı, dalı budağı ise, Türkiye'deki Doğu ve Batı Vilayetleri bölünüşü, esas itibarıyla sınıf bölünüşünden doğar. Fakat daha özel anlamı, zalim milletle, mazlum milletin ilişkisi oluşundadır... Biz Türkiye-mizden ayrılmayalım. Türkiye'de Doğu ve Batı bölünüşü milliyet bakımından nedir? Daha açık koyalım. "Batı"da hakim millet Türk olduğuna göre, Doğu'da hangi milliyetler mahkûmdur?..

Türkiye'de bugün Doğu Vilayetleri denilen yerin ne olduğunu göreceğiz..

Bu Doğu Vilayetlerinin evvel ezel, meşhur veya meçhul, her nasıl olursa olsun iki adı vardı: Ermenistan - Kürdistan. Buralara bizzat Osmanlı İmparatorluğu tarafından verilen isimler bunlardır. Bugünün haritasında böyle isimler bulunmamasına rağmen, bu iki isimden anlaşılan, Doğu Vilayetlerinde Ermeni ve Kürt milliyetlerinin bulunup bulunmadığını araştırmak lazım gelecektir. Buracıkta, önce birincisine kısaca bir işaretle edelim:

ERMENİLİK

Osmanlı İmparatorluğunda, Çarlık Rusya'sı ile İngiliz emperyalizmi arasında Orta Asya pazarları üstünde başlayan rekabet ve anahtar noktası, bugünkü Doğu Vilayetlerinde, bir Ermenistan hükümeti veya özerkliği kurup kurmamak meselesi idi. Bu meseleye, bir zamanlar "Doğu Meselesi" denirdi. Osmanlı İmparatorluğu derebey saltanatı şeklini muhafaza ettiği sürece, Doğu Vilayetlerinde iki zümre vardı 1- Kürtlük: Daha çok derebey klan ve aşiret sistemler içinde, dağınık, siyaset dışı bir kalabalık şeklinde idi. 2- Ermenilik: Genellikle burjuvulaşan ve İstanbul, Trabzon gibi önemli ticaret merkezlerindeki kodaman kapitalist ırkdaşlarıyla sıkı sıkıya bağlı, İngiliz mallarını İran yaylasından İç Asya'ya taşımakla görevli bir küçük burjuva çoğunluğu üzerinde kurulmuş bezirganlık manzumesi demekti. Emperyalist çelişkilerin dış kışkırtmaları yüzünden biraz daha şiddetle alevlenen Kürt-Ermeni çelişkisi, bu iki zümre insanın arasındaki din, dil ve ilh. farklarından çok, adeta bu rejim farkından doğma bir derebey-burjuva çelişkisi oldu. İki kutup, Osmanlı Avrupa'sında geniş çapta rol oynayan: Müslüman-Hristiyan (derebey-burjuva) çelişkisi, daha çok tarihi ve yerel şartlar yüzünden Doğu Vilayetlerinde, Balkanlar'dakinin aksine, ikincilerin mağlubiyeti ile halloldu.

Meşrutiyet burjuvazisi, "Doğu Meselesi"nin terörü altında, ilk ve büyük tehlike olarak gördüğü Ermeniliğe çullandı. Zaten Osmanlı saltanatı içinde kalmış milliyetler içinde, -Balkanlar bir tarafa bırakılırsa- siyasi bilinç ve örgüte kavuşmuş en keskin metalibli [talepler ileri süren] yığın, Ermenilerdir. Meşrutiyet burjuvazisi, birçok sahada olduğu gibi, Ermeni milliyetçiliğine karşı da, derebeylikle elele verdi. Elele verdiği derebeylik, öteden beri iki ayrı rejim karşıtlığı ile Ermeniliğe karşı tutulan Kürt

derebeyliği idi! İttihad ve Terakki devlet cihazı, illegal bir kararlarla başa geçti; Kürt derebeyleri milis örgütler halinde silahlandırıldı, Kürtlükle Türklük, Ermenileri, dünyada nadir görmüş sinsi bir vahşet içinde katliama uğrattı. Fakat bu katliamdan Türk Meşrutiyet burjuvazisi kadar ve belki ondan çok daha fazlasıyla yararlananlar Kürt derebeyleri oldu. Ve Kürdistan'da derebeylik biraz daha rakipsiz, çapul ettiği Ermeni mallarıyla, biraz daha şişman oldu.

Bugün, Ermeni meselesi denince ne anlıyoruz? Verilen resmi rakamlara inanmak lazım gelirse, Ermenistan'da 900 bin, Türkiye'de 75 bin, Suriye'de 150 bin, Yunanistan'da 35 bin kadar Ermeni vardır. Bugün Doğu Vilayetlerinin "gözenek"leri içinde gizlenip kalmış bir hayli Ermeni ırkından insan var. Fakat bunlar, dinleri ile birlikte dillerini de günden güne kaybediyor ve hakim Kürt psikolojisi ve etkisi altında Kürtleşiyorlar. Doğu Vilayetlerinde şimdi "mühtedi" [İslamiyeti kabul eden] sıfatı ile tanınan eski Ermeniler, adeta hayatlarını kurtaranların bir nevi gönüllü köleliğini unutmak ve unutturmak için, Ermeniliklerini henüz unutmamış olmalarına rağmen, eski hatıralarına karşı bir ölüm sessizliği ile hassas olmak mecburiyetindedirler. Birkaç nesil sonra herşeyi unutmaya mahkûm olan bu "mühtedi"ler, bugün Doğu Vilayetlerinin en yoksul demirbaş marabaları halinde, bugün bile zaten aralarında daha çok bir din farkı bulunan ve ırk ve kültürce aynı kökten geldikleri, yüzyıllarca aynı doğa ve sosyal çevrenin beraberleri oldukları Kürtlerle kaynaşmış ve Ermeni'den çok Kürtleşmiş bir haldedir. Onun için bu mühtedileri, Doğu Vilayetlerinin Kürt toplumundan ayırmak oldukça sun'i ve güç olacaktır. Bu artık Kürtleşmiş sayılabilecek olan Ermeniler dışındaki gerçek Ermenilere gelince, yukarıdaki rakamlar bunlar hakkında yeterli bir fikir verebilir. Genel olarak komünizm ve özel olarak Sovyet Devrimi, bütün milliyetler davası gibi Ermenilik meselesini de fiilen halletmiş olmak durumundadır. Bir defa sayıca Ermenilerin dörtte üçünden fazlası (%77,9) Ermenistan Sovyet Cumhuriyetine girmiştir. Bu suretle, Dünyada biricik işçi ve köylü devleti, Ermenilere yurt meselesini kökünden halletmiş oluyor. Fakat Cumhuriyet burjuvazisinin Sovyet Devrimine yalnız bu meselede borçlu ol-

duğu şeyler bundan ibaret değildir. Komünizm ve Sovyetler Devrimi emperyalizmi sevindiren, komünizme ve Türkiye'nin, başına bela olabilecek bir Ermeni meselesini, tamamıyla likide etmek yolunda bulunuyor. Bu likidasyonun yönünü çağdaş sınıf mücadelesini şöyle meydana çıkarıyor.

A) Komünizmin Rolü:

Ermeni milleti mazlum olduğu kadar kahraman bir yığındır. Fakat şüphesiz bu kahramanlık örnekleri içinde en büyük yararlılığı gösteren, bütün değerlerin yaratıcısı olan sınıf, yani Ermeni çalışanlarıdır. Ermeni proletaryası da, bütün ülkelerin işçi sınıfları gibi, sosyal sömürden olduğu kadar, milli baskılardan da kurtulmuş yaşamak ülküsünü taşımakta haklıdır. Onun için bütün yeryüzünde, bütün milli baskıların manivelası, yine ve daima sınıf zulmünün itici gücü ile işlemektedir. Sınıf bilincine kavuşan her kitle gibi, Ermeni proletaryası da, bütün zulümlere karşı girişilecek biricik dövüşün sınıf dövüşü olduğunu öğrenmiştir. Komünizm, Ermeni çalışanlar sınıflarına maddi ve manevi örnekler ile göstermiş bulunuyor ki, gerek milli, gerekse sosyal kurtuluştaki, düşman sınıfların ve emperyalizmin oyuncağı olmamak için, realist ve dünya ölçüsünde bir görüş ufku ve Leninist bir taktik zaruridir. Bu taktik ile Türk burjuvazisinin Ermeni halkına yaptığı zulmü unutmak sözkonusu bile değil. Fakat Türk burjuvazisinden alınacak en büyük intikamın, Türkiye çalışan yığınlarıyla ve dünya proletaryasıyla elele vererek, başta bizzat Ermeni burjuvazisi gelmek üzere, Türkiye kapitalizmini, tüm dünya emperyalizmini, tepesi aşağıya getirmek olduğunu unutmamak lazımdır.

Bu bakışın, Ermenistan Sovyet Cumhuriyeti dışında yerleşik Ermeni çalışan sınıfları arasında günden güne yerleştiğine, hergün yeni ve anlamlı örnekler görüyoruz. Ermeni proletaryasının bir Pilsudski Lehistan'ı kurmaya ne kadar düşman oldukları, emperyalizmin Ermeni yiğitliğini istismar etmek için çevirmek istediği manevralar karşısında takındığı tavırlarla ve açtığı kavgalarla besbelli oluyor. Eskiden beri Ermeni siyasi partiler iki önemli koldu: 1- Taşnakyanlar (Milliyetçi Ermeni Örgütü); 2- Hınçakyanlar (Sosyal Demokrat Ermeni Örgütü).

Dünya devrimleri çağında bütün Sosyal Demokrat partilerinde olduğu gibi, Ermeni Sosyal Demokrasisinde de sağ ve sol akımlar elbet olmuştur. Bu sayede bugün bir Ermeni komünistliği, Ermenistan dışında da gücünü hissettiriyor. Bunun en canlı örneklerini, Ermenistan dışında Ermeniliğin en kalabalık ve sayıca en çok olduğu, resmen mevcut Ermenilerin sekizde birinin (%12,9) bulunduğu Suriye'de görüyoruz. O Suriye'deki Ermeni halkı, oraya Türk burjuvazisi ile Kürt derebeylerinin kılınandan canını kurtarmak için kaçmıştı; orada Ermeni proletaryası, dünya proletaryasının bilinçli bir parçası olduğunu gösterircesine, sınıf niteliğini, milli kinin üstünde tutmayı biliyor. Bugün Yakındoğu işçi sınıflarına örnek olacak bu sınıf bilincine, nasılsa burjuva basınına sızmış iki habercik şahit olsun:

1- Taşnakların, Hınçaklara Hücumu: *"Suriye'den verilen haberlere göre Beyrut'ta Ezenak isminde çıkan, Taşnak Komitesi taraftarı bir gazete, Le Liban isminde diğer bir Ermeni gazetesi aleyhine önemli bir makale yazmıştır. Bu makalenin çıktığı günün akşamı Taşnaklar, anılan gazete idaresini basmışlar, hurufatı dağıtmışlar ve malzemeleri tahrip etmişler. Çalışanlara ve yazarlara adamakıllı bir dayak atmışlardır."* Doğruluk derecesi belli olmayan bu haberin sonu şöyle bitiyor: *"Le Liban gazetesi Hınçak Komitesine mensup olduğundan bu komiteye mensup Ermeni amele Taşnaklara dış bilemekteymişler."* **(Cumhuriyet, 2.12.931)**

2- Komünistlerin Taşnaklara Hücumu: *"Ermenistan bağımsızlığının 13. yıldönümü münasebetiyle Beyrut'taki Ermenilerden Taşnak cemiyetine mensup olanlarla, Komünist Ermeniler arasında karşılıklı gösteriler olmuştur. Taşnakların buldukları kilise, komünistler tarafından taşla tutulmuş, arbedede 3 kişi telef olmuştur."*

B) Sovyet Devriminin Rolü:

Ermenistan Cumhuriyeti dışında kalan Ermeniler arasındaki hoşnutsuzluğu, emperyalizm, daima kendi tarafına yontan bir nalıncı keseri haline getirmeye uğraşmış ve uğraşmaktadır. Özellikle Irak, Suriye, Türkiye sınırları, emperyalizmin bu gibi tahriklerinin gerek ekonomik gerek siyasi çeşitlerine sahiptir. Bu bölgelerde Kürtlük gibi Ermenilik de, kâh Irak, kâh Kürt

milli hareketlerine karşı Fransız ve İngiliz emperyalizmleri ve onların yerli uşakları tarafından -eski zamanda kale duvarlarını delmeye yarayan koçbaşı gibi- ikide birde kullanılır. Burjuva basınında sık sık şöyle haberlere rastlarız.

"Halep, 21 (Özel) - Suriye dahilinde bulunan (Deyrizör)den son günlerde (Hasiç) kasabasına gönderilip yerleştirilen yüzelli kişilik müsellağ [silahlı] bir Ermeni kafilesi kanlı bir isyan çıkarmıştır. Ermeniler, kasabanın hükümet konağına hücum ederek, Suriye Cumhuriyet bayrağını indirmişler, sonra 'bağımsızlık isteriz' diye bağırmişlar, yaygaralar koparmışlardır. Bu isyana önyak olanların birkaçı tutuklanmış fakat az sonra Fransızların girişim ve müdahalesi üzerine serbest bırakılmışlardır. Ve ilh" (**Son Posta**, 22.9.932)

Ermeni burjuvazisinin bu tür gösterilerden ne beklediğı bilinemez. Belki de onun maksadı, Doğu Vilayetlerinde öteden beri içinden tanıdığı ekonomik ilişkiler sürecinde rol oynamak, kaçakçılık ticaretini sistemleştirmektir. Mamafih bu gösterilerden bizim anladığımız şu iki neticedir:

1- Ermeni halkını yok yere emperyalizmin dama taşı ve safrası haline getirmek: Yukarıdaki Hasiç hadisesi, Fransa'nın Türkiye ile Suriye ... [Bir kelime okunamadı] karşı oynadığı bir oyundur. Ondan bir sene önce Irak hükümeti, Irak Kürtlerine karşı, Kuzey Irak'ta (Musul ve Kerkük'te) "bir Hristiyan çoğunluğu oluşturmak" (**Cumhuriyet**, 25.4.1931) için "Kürt, Asuri, Ermeni kardeşliği fikri"ni ortaya atarken, gerçek halde, Kürt akınına Ermeni seddini siper etmekten başka ne yapıyordu? Yazık ki, arada ölenler hiç şüphesiz Ermeni burjuvaları ve zenginleri değil, yine Ermeni fukarası ve işçisidir.

2- Kürt hareketine diken olmak: Gördük: Irak Hükümeti, Barzan Kürtlerinin önüne geçmek için Ermenileri kullanıyordu. Ağrı Dağı İsyanı sırasında şöyle bir haber görülüyor: "Beyrut'tan Adana gazetelerine bildirildiğine göre, Taşnaklar tarafından Romanya, Bulgaristan, Fransa ve Yunanistan'dan gelen temsilcilerin de katılımı ile Lübnan'ın (Tecemdun) köyünde bir toplantı yapımişlar, bu toplantıda kısaca, Kürt ihtilalinin Ermeni yurdu davasına karşı olup olmadığı meselesi ve diğer konular görüşülmüştür." (**Cumhuriyet**, 27.9.1930)

Bu kısa haber bize gösteriyor ki, Ağrı Hadisesi gibi ne olacağı büsbütün belirsiz ve ikinci derecede bir harekette Ermeni burjuvazisi, ortada ne fol ve ne de yumurta bulunmamasına rağmen, paçaları sıvıyor. Yarın daha önemli bir harekette, Kürt ve Ermeni çatışmasının nerelere varabileceği bundan anlaşılabilir mi? Ermeni burjuvazisinin Taşnak Cemiyeti, bu psikoloji ile hergün yeni bir macera aramaya ve biraz daha çok anarşiye ve nihilizme dökülmeye doğru gidiyor. Son zamanlarda Makedonya Komitçileri ile de talihini denemeye varıyor.

Uğurlar olsun. Bizi ilgilendiren Ermeni kapitalistleri ve emperyalizmin uşakları değil, Ermeni halkı, Ermeni Proletaryasıdır. Meseleyi bu bakımdan koyarsak, hiç olmazsa Türkiye'nin bugünkü sınırları içinde, sırf bir Ermeni fakir hareketi, bir kitle hareketi olmaktan tamamı ile uzaktır. Başka deyim ile, geniş halk tabakaları içinde derin hareketler uyandıracak bir Ermenilik meselesi, Türkiye içinde imkânsızdır. Türkiye'nin dışında ve komşularındaki Ermeniliğe gelince; yukarıda temas ettiğimiz Ermenilik ve komünizm noktası, Ermeni proletaryası ile burada vermek istediğimiz Sovyetler Birliği'nin rolü, o meseleyi de belli başlı bir taktik veya strateji davası olmaktan çıkarıyor. Sovyetler Birliği, yıllardan beri bir barınacak yer arayan mülteci Ermeni proletaryasına ve çalışkan halkına kucağını açtı ve hür bir yurt sunuyor. Balkanlarda, Suriye'de emperyalizmin kancık oyunlarına kurban gitmemeye layık olan Ermeni çalışkanlarını, Sovyet vatandaşlığına çağırıyor. Bu çağırış olumlu ve açıktır, daha 1931 senesi sonlarında İstanbul'a Ermenistan Ticaret Komiseri Şahurdikyan bu iş için gelmişti. Gazeteler meseleyi şöyle anlattılar. Sovyetler temsilcisi şurada burada *"sık sık sınır hadiselerine sebep olan Ermenileri de Ermenistan'a götürmek için teşebbüste bulunacaktır. Gerek Suriye, gerekse Yunanistan'da bulunan Ermenilerin, Batum'a kadar nakil masraflarını Milletler Cemiyeti üstlenmektedir. Sevk edilecek genç Ermeni işçileri, Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan'da açılmış olan çeşitli fabrikalarda çalışma hakları ve 50 Rubleden 300 Rubleye kadar ücret alacaklardır."* (**Cumhuriyet**, 8.11.931)

Bu meselede de, Kemalizm, dünya proletaryasının ve Bolşevizmin bir daha elini öpsün der, asıl konumuza geçeriz.

USÛL VE PLAN

Şurası muhakkak ki milliyet meselesi, Komintern'in olduğundan çok, partimizin en zayıf cephesidir. Halbuki, dünya devrimleri çağında, proletarya devriminin yarattığı yeni uluslararası denge ile birlikte, geri ülkelerin milli kurtuluş hareketleri ve bu hareketlerin proletarya devrimi ile olan ilişkileri, denilebilir ki 3. Enternasyonalî 2.'den ayıran en önemli karakteristik noktalardan biridir. Diğer noktalardan biri de, Türkiye'nin kendisi, bu milli kurtuluş hareketlerinden bir önemlisine sahne oldu. Fakat bu kurtuluş hareketi, Kemalist burjuvazinin iktidar ve diktatoryası altına girdiği için, kapitalist vasıflarından ve çelişkilerinden kurtulamadı. Ve kurtulamazdı da. Yukarıda işaret ettiğimiz gibi, Türkiye dış ilişkilerinde mazlum bir millet olmasına rağmen, iç ilişkilerinde zalim bir millet rolünü oynamaktan geri kalmadı. Bugün Türkiye nüfusunda önemli toplamı tutan iki milli varlık mevcut: Türklük-Kürtlük. Siyasi, ekonomik hakimiyet ve üstünlük, Türk burjuvazisinde olduğu için, Kürt halkı mistik ve belirsiz "Doğu Vilayetleri" kelimesi altında, özel ve gizli bir çalışma, bir sömürge, şiddetli bir temessül [asimilasyon] ve daha doğrusu bir imha siyasetine uğratıldı. Kemalizmin bu sömürgeci, yok edici siyaseti birçok tarihi ve siyasi zaruretler yüzünden, uluslararası denge içinde bugüne kadar adeta tarafsız bir ilgi veya ilgisizlikle görüldü. Hatta belki emperyalizm Türkiye'nin bu "Doğu Meselesi"ne daha büyük bir ilgi göstermeyi, çeşitli manevralarına uygun buldu. Tarihi ve siyasi sebepler arasında en önemlisi, Kemalizmin Doğu Vilayetlerinde şimdiye kadar emperyalizmin oyuncağı olan derebey unsurlarıyla çarpışıyor görünebilmesi sayesinde. Halbuki derebeyliğin Kürdistan'da ayaklandığı veya ayaklandırabildiği yığınlar için sözkonusu olan şey, dini alet etmek veya emperyalizme alet olmaktan çok ekonomik ve milli

baskıya karşı bir tepki idi. Yani Kürt halkı, zulüm denizine düşen herhangi bir insan gibi, emperyalizm veya feodalizm yılanına sarılmaktan başka bir şey yapmıyordu. Bu mazlum halkı, acıklı durumunda yalnız bırakmamak için, onun özel durumunu inceleyip tespit etmenin zamanı artık gelmiş ve geçmiş bulunuyor. Çünkü bizzat "emperyalizme alet olan" zümreler bile, bu kitleler arasında artık sırf dini ajitasyonlardan başka usûllerle propaganda ve hareket yaratmak teşebbüsündedirler. Bu ve buna benzer teşebbüsler karşısında Kemalizmin şimdiye kadar aldığı tavır, şimdiden sonra da uygulayacağı tedbirler için örnektir:

Kanlı te'dib [uslandırma] seferleri -ilan edilmemiş daimi sıkıyönetim- askeri imha siyaseti! Kemalizmin "Doğu Vilayetleri'ndeki galip taktiği budur. Türkiye Proletaryası ile onun keşif kolu, bu militarist diktatörayla aynı derece bütün ezilenlerin bilinçli kılavuzu olmak mecburiyetindedir. Doğu Vilayetleri meselesi, bir milliyet meselesi olduğuna göre, meseleyi bu bakımdan araştırmakta, -dünyada yeni devrim dalgalarının yakınlığı oranında- geri ve geç kaldığımız muhakkaktır. Leninizm'de milliyet meselesi ... [Bir kelime okunamadı] soyut olmaktan çok somut bir davadır. Lenin, milliyet meselesini ele alıp incelerken tutulacak usûlü şöyle tarif eder:

*"Mevcut prensipler sözle değil, fakat somut tarihi durumun ve herşeyden evvel ekonomik durumun açık tahlili; ezilen sınıfların, işçilerin, sömürülenlerin çıkarlarını, güdücü sınıfların çıkarlarından başka birşey olmayan, milli denilen çıkarların genel anlayışından iyice ayırdetmek lazımdır. Gene; mazlum, tabî (bağımlı) ve hukuk eşitliğinden istifade etmeyen milletleri, ezen, sömüren, bütün haklara sahip olan milletlerden dikkat ve itina ile ayırdetmek gerekir."... "Bu suretle, yeryüzü nüfusunun gayet büyük çoğunluğunun, en zengin, ekonomik olarak en ileri, gayet küçük bir kapitalist milletleri azınlığı tarafından köle haline konulmasını, mali sermaye ve emperyalizm devrine has olan köleleştirmeyi maskeleyemeyi dener. Demokratik burjuva yalanına karşı koymak gerekir." (Lenin, **Tüm Eserleri**, c. 25, s. 286)*

Lenin'in bu metodolojik satırları, bize herhangi bir milliyet meselesini nasıl koymak gerektiğini yeterli derecede öğretiyor. Buna, Leninizmin yine milliyet meselesi hakkındaki öteki prensiplerini de ilave edersek, milliyet meselesini araştırırken,

hangi tutum noktalarından yürüyeceğimiz daha belli olur. Bu noktaları şöylece tespit edebiliriz:

1 - Milliyet meselesi mevcut ve mutlak prensiplere göre değil, somut:

a) Tarihi

b) Özellikle ekonomik tahliller ile araştırılır*.

2 - Milliyet meselesinde hakim sınıflarla, mahkûm sınıfların (işletenlerle işleyenlerin) çıkarları birbirine karıştırılmamalıdır.

3 - Milliyet meselesinde hakim milletle mahkûm milletin (zalimlerle mazlumların) çıkarlarını iyice ayırdetmelidir.

4 - Milliyet meselesinde demokratik burjuva palavralarını milli kurtuluş hareketinden ayırmak gerekir veya Stalin'in dediği gibi: "*Milliyet meselesi reform ile* (Örgüt-ı Esasiye ile) *değil, devrimle halledilir.*"

5 - Milliyet meselesi, öz itibarı ile bir kitle meselesidir. Yani:

a) Ortada bir millet bulunmalı;

b) Mesele: Lenin'in "*horoz döğüşü*" dediği milliyet ... [Bir kelime okunamadı] değil "*halkın geniş kitleleri içinde bir tepki fıskırtır.*" (Lenin, **Marksizm'in Karikatürü**, vs.) olmalı...

6 - Milliyet meselesinin şu söylenenlere göre esası, bir köylü meselesidir. Burjuva devrimleri çağında köylü hareketi, demokrasi devriminin bir parçası idi. Fakat bugünkü proletarya devrimi çağında hakim millet finans kapitali, mahkum milletin özellikle köylüsünü soyup soğana çevirdiği için, köylü meselesi küçük burjuva vasfıyla, hakim millete karşı bir mahkûm millet meselesi ve bu suretle de bir dünya devrimi meselesi olmuştur.

7 - Milliyet meselesi bir dünya devrimi meselesi olduğuna göre, olumlu veya olumsuz vasfı, ancak dünya devrimine oran ve görelilikle belirir.

Giriş başlangıcımızda genel olarak açtığımız sorudan sonra vardığımız mantıki netice şu oldu: Türkiye'nin içindeki Doğu meselesi genel olarak bir milliyet meselesidir, özel olarak Kürt mil İiyeti meselesidir.

Mesele böylece durulaştırıldıktan sonra, araştırılacak konular aşağı yukarı şunlardır:

- 1 - Türkiye'de bir Kürt milliyeti meselesi var mı?
- 2 - Sosyal olarak Kürt milliyeti davası, öz itibarı ile bir köylü meselesi midir?
- 3 - Kürt köylülüğü sömürge baskısı altında mıdır?
- 4 - Kürt milliyeti, bu baskılara karşı ne gibi tepkiler gösteriyor? (Bu tepkilerde sınıfların rolü?)
- 5 - Kürt milliyeti davasının dünya devrimi ve Türkiye proletarya devrimi ile ilişkileri nelerdir?

I- KÜRT MİLLİYETİ TARİHİ DURUM

Yunanlı Herodot, Kızılırmak'ın alt mecrasının batısına Kato-Asya derdi. Romalılar, Fırat sınırına kadar uzanan aynı bölgeyi Mikro-Asya adıyla anarlardı. İşte bu aşağı veya küçük Asya denilen Anadolu'nun ötesi, bugün Doğu Vilayetleri dediğimiz yerdir. Gerek Yunan, gerekse Roma medeniyetleri tarafından, Anadolu'dan ayrı tutulan bu ülke, Arap-İslam istilasına kadar Fars İmparatorluğunun elinde kaldı. 8. yüzyıl son İarına doğru Selçukilerin, 15. yüzyıl ortasından sonra Timur torunlarının hükümünde yaşadı (Akkoyunlular). Osmanlılar, ilk defa Yavuz Sultan Selim devrinde Acemlerle yapılan Çaldıran muharebesinden sonra, yani 16. yüzyılın son çeyreğine doğru, Diyarbakır ötesine kadar Kürdistan'ı ele geçirdiler. Fakat, o bezirgan derebey istilacılığının iç yüzü malûm; o zamanki devlet sınırlarında zapt ve istilanın anlamları, bugünkülere oranla adeta metafizik bir belirsizlik, görelilik ve istikrarsızlık içinde idi. Onun için Osmanlı İmparatorluğunun Doğu ile Batı (Acem ile Avusturya) arasında bitmez tükenmez zikzakları esnasında, Yavuz'dan çok sonra, daha uzun müddet, ta Sultan V. Murat devirlerine kadar, Kürdistan'da Acem derebeyleri ve şatoları hüküm sürdü.

Kürdistan bölgesinin uzak tarihi göz önünden geçerken şu neticeler belli oluyor:

1- Kürdistan yaylası Anadolu'dan ayrı bir ülke olarak kalmıştır: Gerek Yunan medeniyeti, gerek Roma imparatorluğu devrinde bu ayrılık ufak tefek farklarla aynen kaldı. On- dan sonra Bizans ve Acem devletlerinin doğal sınırları, uzun müddet hep Anadolu yaylası ile Kürdistan yaylasının sınırları oldu. Roma medeniyeti gibi kadim imparatorlukların daha geç bir örneğinden başka birşey olmayan Osmanlı İmparatorluğu

içinde Kürdistan, Anadolu ile bitişikliğiyle, mağrur Acemlerden Türklere geçen yarı-bağımsız derebeylikler halinde sarp bir ada gibi kaldı.

2- Kürdistan yaylası dört yol ağızıdır: İslâm Araplığı (veya Arap bezirgânlığı), Irak'ta Basra ve Küfe karargâhlarını kurduktan sonra, İran'ı zaptetmek isterken, Kürdistan düğümünü ele geçirmişti. Cevdet Paşa ... [Bir kelime okunamadı] kaçan İran'lılar "... [Bir kelime okunamadı] adlı mevkiye toplanmışlardı" diyor, "ki buradan Fars ve Âzerbeycan ve Dağıstan yolları ayrılıyor." Hatta İran'lılar "bir kere dağılırsak, fi-mâbad [sonradan] toplanamayız" (Cevdet Paşa Kısası Enbiyası, s. 545) der. 100 bin ölü bırakıncaya kadar savunmada bulunmuşlardır. Fakat Kürdistan Doğu'ya: Hint, Çin, Orta Asya ve Rusya pazarlarına giden karayollarının başı değildi. O zamanki bilinen Batı, Avrupa dünyasının başlıca uğrakları olan Ak ve Karadeniz yollarının da iki koldan (Halep ve Trabzon'dan) uğrağı idi. Zaten Anadolu'nun sömürgeliğinin bir anlamı da bu idi.

3- Kürdistan yaylası her medeniyetin uğrağı oldu: Doğuyla Batı arasında deniz yollarının bilindiği devirlerde, bu en büyük köprü rolünü oynayan bölge, zaruri olarak bütün istilacı medeniyetlerin gelip geçtiği bir kervansaray halini aldı. Bunu ispata kalkışmak boşuna zahmettir. Yalnız karakteristik bir örnek: Eski müzeler müdürü Halil bey "Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası"nda Amida isimli kitabın bibliyografisini yaparken, Kara Amid (Diyarbakir) beldesinin, İslâmiyetten, Osmanlılığın eline geçinceye kadar, tam 23 hükümet görüp geçirdiğini kaydediyor.

Osmanlı İmparatorluğu, bütün öteki imparatorluklar gibi, Kürdistan'ın sosyal bünyesinde herhangi bir değişiklik değildi. Yine daima ataerkil klan ve aşiret manzarasını koruyor. Yalnız Osmanlı imparatorluğu adına, belirli yol uğraklarında (yarı misafirhane, yarı ... [Bir kelime okunamadı] kılık) şatolar kuran bazı resmi derebeyler, bu yollardan geçecek bezirgan kervanlarının, etraftaki aşiretlere karşı güvenliğini sağlıyorlardı. Bazen, 20 saatlik bir yarı çaplı çember içindeki geniş bir bölge (bugünkü 5-10 Türk vilayeti) içinde bulunan tüm aşiretler, imparatorluğun oradaki temsilcisi derebeye inkıyad ederdi [boyun eğderdi]. Başlarından bir imparatorluk gitmiş, ötekisi gelmiş.

Bu, yerli aşiretlerin umurunda bile değildi. Onun için aşiretler üstünde saltanat sürmek, sureta (görünüşte) bir ip cambazlığını becerilemek demektir. Derebey Osmanlılığının son devirlerine doğru, Türk burjuvazisi adına, yabancı kapitalizmin dayattığı reformlarla yan yana, saltanat devletinin merkezileşmesi başladığı ve kuvvetlendiği zamanlarda, Kürdistan'daki klan sisteminin kılı kımıldamadı. Hatta "Tanzimat-ı Hayriye" sıralarında küçük derebeyliklerin "ilga" edilmesi [ortadan kaldırılması], Kürdistan aşiretleri için bir felaketten çok bir nimet olmuştur. Tam merkezîyetli bir devlet şebekesi kuruluncaya kadar, aşiretler daha başıboş ve serbest kalmışlardı. Meşrutiyet burjuvazisinin sahnede görünüşü, Kürdistan aşiret ulularının, ağa ve beylerinin ekmeğine yağ değil, kaymak sürmüştür. Söylediğimiz gibi Kürdistan'da milli uyanış; iç gelişme ve dış kışkırtmalarla büyüyen Ermeniliğin, tarihinde nadir görülür bir ölçüde çapul edilmesi, bir sanatları da çapul olan ağa, bey ve uluları biraz daha tombullaştırmak ve kuvvetlendirmekten başka bir netice vermedi. Tarihin ters cilvelerinden biri de, Kürdistan yaylalarında gerçekleşti. Yalnız ekonomik temel üst katlara etki etmez, üst katlar da, hatta aynı derecede ekonomik temele etki ederler. Siyasi hakimiyeti elinde tutan Türk burjuvazisi, ekonomik olarak geri bir klan sistemi (Kürt aşiret ve beyleri) ile elele vererek, daha yüksek bir ekonomik gelişimi temsil eden Ermeniliğin, Türkiye'deki kökünü hemen hemen kazıyabilmiştir. Türk burjuvazisi birdenbire, koca Kürdistan'da sırf Kürtlükle karşı karşıya kalıvermişti. Bereket versin, Osmanlı çorbasına henüz şalgamından turbuna kadar her nesne karıştırılabiliyordu. Zaten Türklük bile, daha ancak Kürdistan'ın merkezinden gelmiş bir Kürt memurunun (Ziya Gökalp'ın) derleyip toplamaya kalktığı ve Durkheim'den saçmaladığı bir dayanışmacılık perdesi altında, Türkçülük ideolojisi ile yeni uyanıyordu. Ga I iba olan, basit bir değiş tokuş idi: Türk'lük, Kürt'lüğe maddeten şişmanlamak imkanlarını (Ermeni çapulunu ve katliamını) başıslatıyordu; buna karşılık olarak Kürtlük de, Türk'lüğe manen kabarmak ideolojisini (Ziya Gökalp Türkçülüğünü) sunuyordu. Ateşkes ile birlikte, Osmanlı İmparatorluğu'nun tahtından inmeye bir türlü razı olamayan Meşrutiyet burjuvazisi temsilcileri, hatta hanedan temsilcilerinden daha kötü bir

akıbetle, hiç olmamişa döner. Cumhuriyet burjuvazisi, dünya proletarya devriminden aldığı hızla, yeni yeni sahneye çıkar-ken, Bolşevik devriminin sınırlarında birkaç bekçi köpeği dik-mek isteyen emperyalizm, bilinen Beyaz Ermenistan ve Beyaz Gürcistan gibi bir de Beyaz Kürdistan kurmak emelinde idi. Esasen o zamanki Türkiye'nin belli başlı merkezlerinde, Kürt aydınları tarafından zayıf, anodin [kansız] bir Kürtlük akım ve örgütü baş göstermişti. Kürtlük akımı, daha bu ilk taze uyanış devrinde iken dünya ölçüsünde görüş yokluğuna veya sosyal bünyenin ağırlığına kurban gitti.

1- Dünya ölçüsünde görüş yokluğuna kurban gitti:

Çünkü Türkiye'de kısaca "ateşkes yılları" denilen devir, dünyada açılan proletarya devrimleri çağının en dalgalı ve fırtınalı bir aşaması idi. Dünya ölçüsünde bir görüş ufkuna sahip olabilen, hatta dünyaya bile hacet yok, burnumuzun dibinde Çarlığı deviren Bolşevik ülkelerinde olan biteni, ne kadar az olursa olsun fark eden herhangi bir siyasi akım, çarçabuk görüp anlayabilirdi ki, bugün dünyada rol oynayan en büyük kuvvet, dünya işçi sınıfının ideolojisi, Komünizm ve Bolşevizmdi. Yeryüzünde herhangi bir geri memleketin milli kurtuluşu, ancak ve ancak bu büyük kudretle elele verdiği zaman cidden ve devamlı surette tutunabilir, olumlu bir rol oynayabilir. Şu halde eğer sözkonusu olan bir Kürt milli kurtuluş hareketiyse, bu hareketin biricik şaşmaz yolu vardı: Komünizmle el ele vermek. Yani yakın Sovyet devriminden hız ve yön almak. Yeni doğmuş Kürt milliyetçiliği bunu yapmadı. Halbuki Türk burjuvazisi bunu yaptı.

2- Sosyal bünyenin ve geçmişin ağırlığı altında ezildi kaldı: Kürdistan'ın hakim ve galip sosyal bünyesi, (klan), aşiret ululuğu ve beyliği sistemi idi. Bu sistem geleceği değil, geçmişi özleyebilirdi. O zaman geçmişe dört elle sarılmış: a) Türkiye'de saltanat b) Dünyada emperyalizm vardı. Onun için, Kürdistan'daki galip vasıf bu milli ve milletlerarası katmerli gericiliğin peşinden sürüklenmeye mecbur kaldı; Marksizm'in temelli prensibini bir daha onaylıyor: Varlık, düşünceyi tayin ettiriyordu. Eğer birinci şıktaki görüş ufkuna düşünce, ikinci şıktaki Kürdistan'ın sosyal bünyesine varlık dersek, o düşünce kıtlığını bu varlığın baskısından başka hiçbir şey izah etmez. Onun için biz, o zamanki Kürtlük akımının temsilcilerini buda-

lalıkla, kafasızlıkla itham edecek kadar hayalperest olamayız. O krizli devrede bütün zırhlılarına, fiyakalı taburlarına, gayet camgöz ve paralı casus ve hafiyelerine rağmen emperyalizm, ölüm titreyişleri geçiren şaşkın bir canavar haline dönmüştü. Onun, Kürtlüğe Ermeniliğe ve ilh. o sırada gülümser görünüşü bile, ölüm devrindeki bir tetanozlunun "rire hyppocratique: diyk-ı Hi-pokrati"sinden, Sokratvari sırtışından başka birşey değildi. Bu sırtış, ondan medet umanları pençesine geçirmek isteyen bir vahşi hayvanın hilekâr çehre oyunundan farksızdı. O zamanki Kürt milliyetçiliği bunu göremedi; fakat görüş ufku bu kadar daraltan şey, zekasızlığı ve kabiliyetsizliği değil, içinden doğduğu ve temsilcisi olmak istediği Kürdistan sosyal bünyesinin, ruhuna yaptığı baskı idi.

O zamanki Kürt milliyetçiliği, tarihi durumu yüzünden kendisine hâlâ derebeyleri lider yaptı. Hâlâ bir iskeletten farksız olan Sultanla uzlaştı. Hâlâ, anavatanda patlayan işçi hareketi önünde vahşi hayvanlara mahsus bir panik ruh haline düşmüş emperyalizmden medet umdu. Anadolu'da daha bir depresme, ve toplama başlangıcı sezilmek üzere iken, Bedirhanilerden (Kâmran-Celadet-Cemil), halifenin konspirasyonuna [gizli çalışmasına] dayanarak, İngiliz binbaşısı Noel ile birlikte, yanlarına aldıkları 15 kürt atlısına yaslanarak *"Malatya'ya savaşıarak girdikleri zaman, Kürt bayrağını"* çekmeye kalkışıyorlardı. (Gazi'nin Nutku) Kürt milliyetçileri, mazlum Kürt (Miriyo)larının içine girerek, Kürt köylülüğünü barut gibi ihtilalcileştirecek devrim sloganları ve örgütleri yaratacak ve Anadolu köylülüğünün Milli Kurtuluşu ile eşit haklı ve müşterek anti-emperyalist cep heli bir müttefik gibi kardeşleşecek yerde, sultanın ve musallat emperyalizmin, Anadolu'da yeni beliren milli harekete karşı aleti olmak tehlikesine düştü. Malatya'da İngiliz binbaşısı ve onbeş Kürt atlı ile Bedirhanileri karşılayan Mutasarrıf Bedirhani Halil ile Harput Valisi Galip idaresinde, Sivas kongresini bozmaya kalkışmak, ne yaptığını bilmemek, o zamanki taktiğe göre dosta kılıç çekip, düşmanın kucağına düşmek idi.

Kürtçüleri ölüm darbesi ile vuran etkenlerin başında şu iki sebep gelir:

1 - Milli kurtuluş ve bağımsızlık hareketinin öz itibarı ile bir geniş, çalışkan köylülük meselesi olduğunu bilememek,

yani objektif olarak kitleden kopmak. Halbuki, o ikiyüzlü Cumhuriyet burjuvazisi bütün ayıbıyla beraber, hiç olmazsa palavra da ve sahtekârca da olsa, bir: "Memleketin efendisi köylüdür" ikiyüzlülüğü ile Türk köylülüğünü aldatmak silahını kullanmıştı. Ve hâlâ bile bunu kullanıyor.

2 - Subjektif olarak Kürtçülüğün belini ortasından balta ile kıran ikinci önemli etken, onun örgütte de derebey artıklarına dayanması, ağa ve bey şeflerle ve kadrolarla iş görmeye kalkışmasıdır. Halbuki bir Kürt münevverliği (aydınları) ve köylülüğü bloku pekâlâ mümkün olabilirdi. Bu objektif ve subjektif sebepler yüzünden, İstanbul'da Mardin yolu ile gelen ve 13. Diyarbakır kolordusunun bir süvari alayına rağmen, olaysızca Malatya'ya karşılanarak giren Bedirhaniler, üçbuçuk subayın örgütlü müdahalesi önünde çil yavrusuna döndüler. Eylül'den sonra Erzurum kongresinde bunlarla uzlaşmanın daha doğru olacağını ... [Bir kelime okunamadı] askeri örgütün Malatya kısmına Mustafa Kemal, şu telgrafi çekiyordu: Urfa ve civarında İngiliz kuvvetleri azlıktır. *"Kürtlerin de, sosyal olarak başarılı olsalar bile, askeri güçler karşısında ne dereceye kadar başarılı olacaklarını takdir buyurursunuz"* (Gazi'nin Nutku)... Başka deyimle, Cumhuriyet burjuvazisi Kürt ağa ve beylerinin "sosyal olarak başarılı" olabileceklerini bile tahmin etmiyordu. Ve gerçekten de öyle oldu. Hemen hemen aynı tarihlerde, taşra burjuvazisi adına Mustafa Kemal Paşa, İstanbul burjuvazisi adına Bahriye Nazırı Salih Paşa, imzaladıkları 11 Eylül 1919 tarihli ikinci protokolde, saltanat makamı, hilafet hakkında bir sürü güvenceden sonra şu satırları imzalıyorlardı: *"Kürtlerin bağımsızlığı amacına yönelik görünen söylentilerin yayılmasının önüne geçmek konusu görüşüldü."* (**Gazi'nin Nutku**, s. 146) Artık ondan sonra, doğru veya yanlış, haklı veya haksız, her Kürt hareketinin alınına meşhur damgalar basıldı durdu: 1 - Gericidir, 2 - Yabancı parasıdır... O zamanki durumu tahlil eden bir milletvekili, Sakarya'dan sonra Fransızlarla güney anlaşması biterken, Zalim Çavuş isminde birinin Koçgiri taraflarındaki "talanını" böyle açıklar ve anlatır: *"Alişar adlı haydutlar", "Divrik, Refahiye, Kuruçay, Kemah civarını birleştirerek özerklik verilmesi için telgraflar çekmiştir... Yabancı parası ve parmağı bu oyunu oynuyordu."* (Urfa Milletvekili Şeref, "Birinci Millet Meclisi", 3.1.1932)

NİCELİKÇE KÜRTLÜK

Türkiye Cumhuriyetinde, Anadolu'nun ve Kuzey Karadeniz kıyılarının dışında, bir "Doğu Vilayetleri" kavramı ve damgası var. Onyedili vilayet sınırını içine alan bu bölgeye, ... [Bir kelime okunamadı] saymayanlar için, herhalde bir kapris eseri olarak böyle bir isim takılmış sayılamaz. Bu bölge, bir coğrafya bölüğünden ve kıtasından ibaret de değildir. Çünkü Kemalizm, güya genel bir kanun kisvesi altında oluşturduğu Umumi Müfettişlikler oyununu yalnız bu bölgenin başına "Birinci Müfettişlik" adı ile oynadı. Ve herkesten iyi Kemalizm bilir ki, bu öyle kuru bir merkezîyet, yani genel işlerde, halkın işlerini kolaylaştırmak ve ilh. saçmaları gibi, bir burjuva devleti için boşuna masraflı olacak bir külfetten ileri gelmez. Birinci müfettişlik, Kürdistan halkının baş ucunda asılmış bir Demokles'in kılıcı, bir ilan edilmemiş kelbi (köpekçe) sıkıyönetim, bir en yırtıcı ebedi terördür. Bu vasıflar gözönünde tutulduktan sonra, bütün bu bölgenin önce bir ayırdedilişinin, sonra militarist bir zulüm sistemi ile idare olunuşunun, Kemalizmin keyfi veya babasının hayrı için yapılmış ve yapılmakta olmadığı kolay anlaşılır.

Doğu Vilayetleri bölgesinin asıl adı: Kürdistan'dır ve bunun böyle olduğunu anlamak için, hatta Doğu Vilayetlerinin içlerine doğru Başvekilvari bir seyahat yapmaya bile pek gerek yoktur. Türkiye Cumhuriyeti atlasını açınız, şöyle kasaba isimi erine bir göz gezdiriveriniz; "Dil Devrimi"nin bu isimleri Türkçeleştirmek konusundaki bütün gayretlerine rağmen, büyük çoğunluğunun, sizin -yani Türklerin- anlayamayacağımız bir dilden olduğunu hayretle görürsünüz: Hakkâri-Van-Bitlis-Siirt-Mardin-Harpur-Urfa-Malatya-Sivas ve ilh. sırf vilayet adları olan bu isimlerin Türkçe ile bir ilgisi var mı? Gerçi belli olmaz, bakarsınız bir "tarih devrimcisi" çıkar, bize (Atena)nın (at-ana) olduğunu öğrettiği

gibi, mesela: Malatya'nın Türkçe (mal-at-ye) kelimelerinden, Mardin'in (Mert: erkek + in'den: erkeğin oturduğu mağara) sözlerinden, bilmem Siirt'in (seyirtmek: acele koşmak) lafından, yok Bitlis'in (bitli İsa) palavrasından geldiğini ve daha kimbilir neleri Türkçeleştiriverir. Esasen vilayet isimleri geçmişin birer yadigârı da sayılabilir. Fakat bir memleketin hangi kavme ait olduğunu gösterecek asıl isimler, küçük kasabacık ve köy adlarıdır. Biz gelişigüzel bir örnek olmak üzere, Başvekil İsmet Paşanın Büyük Millet Meclisinde temsil ettiği "intihap dairesi" (seçim bölgesi)ni ve Doğu Vilayetlerinin en Batı Vilayetini, yani Malatya'yı ele alalım; ve onun da köy isimlerini değil de daha ikinci derecede olan kaza ve nahiye adlarını, resmi devlet yıllığında görelim. Malatya vilayetinin sekiz kazası ile nahiye merkezleri şunlardır: 1 - Malatya: Merkezinde Porga, İspendire, Tahir, Kuzene, Kal'a; 2 - Arıha kazasında: Sürgü, Levent, Guracık; 3 - Arapgir kazasında: Şotik, Motmur; 4 - Pötürge'nin: Keferdiz, Merdis, Tahsis, Sinan; 5 - Eğin kazasında İliç [sakin Lenin'in menşei olmasın?], İnseti, Ağın Paşkeli; 6 - Kâhta kazasında, Tokariz, Merdis, Alut, Sincik (Bremise); 7 - Adıyaman: Samsat, Kuyucak, Karıcık, Çalgan, Tut; 8 - Hekimhan: Hasan Celebi, Gelengeç.

Şu halde Cumhuriyet burjuvazisinin "Doğu Vilayetleri" dediği Kürdistan'ın bugünkü Türkiye sınırları içinde mevkisi, tuttuğu yer nedir? 1928 ve 1929 tarihli T.C. yılına göre: "Türkiye'nin kayıtlı genel nüfusu" 10.915.909 kişi; Türkiye'nin yüzölçümü 762.730 km²'dir. 17 Doğu Vilayetinin (Erzincan, Erzurum, Elazığ, Urfa, Beyazıt, Bitlis, Hakkâri, Diyarbakır, Siirt, Şebinkarahisar, Gaziantep, Kars, Gümüşhane, Mardin, Maraş, Malatya, Van) anılan devlet yıllığına nüfusu 2.738.287 kişi ve yüzölçümü (251.131) km²'dir. Yani Doğu Vilayetleri Türkiye Cumhuriyetinin nüfusça %24,7'si, arazice %32,8'i oranındadır. Yuvarlak hesap söylenecek olursa, Türkiye Cumhuriyetince yarı resmi şekilde sınırları çizilen Kürdistan, bugünkü Türkiye'nin nüfusça (1/4) dördte biri, arazice (1/3) üçte biri demektir.

Fakat bu oranlar şüphesiz, Türkiye içinde Kürt çoğunluğunu oluşturan vilayetler için böyledir. Yoksa Kürt halkının bulunduğu bölgeler, bu 17 vilayetin sınırlarından bir hayli daha geniştir. Batıda Sivas ve Adana, kuzeyde Ardahan ve Artvin vilayetleri sınırlarını aşar. Yukarıda, Zalim Çavuşun "talan"

ettiği, Alişar'lıların özerklik istedikleri bölgeler, kısmen Sivas vilayetine dahildir. Doğu taraflarında seyahat eden bir Kürt düşmanı, Beyazıt ve Ağrı Dağı bölgelerindeki Kürtlerin ... [Bir kelime okunamadı] bahsederken şunları yazıyor: "*Fakat derebeylere zayıf düşmesi ve sonra da yok edilmesi neticesi olarak Dicle kaynaklarında seyyar bir hayat geçiren bu Kürtler, buraları istila ile memleketi çekirge hücumuna uğramış bir tarla gibi harap etmişlerdir! Ve yıkım pek derindir. Pek acıklı olarak devam etmektedir. Kürtler buralarda da kalmamışlar yavaş yavaş, daha Kuzeye, Kafkasya'ya da sokulmuşlardır. Gürcistan sınırında, Ardahan'ın otlaklarında hatta Yalnız Çam geçidinde [Artvin vilayeti] bile bunları aynı vahşi hislerle, kaba ahlâkla, aynı toplum örgütüyle görmekteyiz.*" (Yusuf Mazhar, Ararat Eteklerinde, **Cumhuriyet**, 10.7.930)

Fakat Kürtlük deyince, onu sırf Türkiye sınırları içine sığdırmak yeterli değil.

Eski dünyada bugün Doğu ve Batı diye bir sınıflandırma nasıl mümkünse, tıpkı öyle iki Balkan vardır:

1 - Batı Balkanları; 2 - Doğu Balkanları. Batı Balkanlarını bilmeyenimiz yoktur: Genel olarak Balkanlar dediğimiz Avrupa kısmı. Fakat Asya "Balkanları" veya "Doğu Balkanları" diye henüz adı konulmamış bir "Balkanlar" var ki, onun herkesçe bilinen bir tek ismi yok. Muz gibi, yiyenin niyetine göre çeşni değiştiren birçok isimleri var. Bu Balkanlar bugünkü Kürdistan'ın sınırları üstündedir. Avrupa Balkanları gibi, Asya Balkanlarının da, büyük ve tarihi geçitliği yüzünden: Kürt, Ermeni, Arap, Süryani ve ilh. gibi birçok ırk ve kavimler karmakarışık, içli dışlı, selle-meh-üs-selâm (uluorta-bir arada) bulunurlar. Avrupa Balkanları gibi, Asya Balkanlarında da bu arapsaçı haline gelen ırklar ve milletler, ikide birde çatışır; şu veya bu yabancı devletin adı ve hesabına komiteciler yetiştirirler. Bir farkla ki, Asya Balkanlarında Doğululuk hakimdir. "Asyalılık" ... [Bir kelime okunamadı] bütün şiddetiyle hüküm sürer. İşte Kürtlük denince ve bu Asya Balkanlığı içinde, oldukça homojen bir ırk ve ... [Bir kelime okunamadı] Birliği temsil eden bir nüfus anlaşılır. Kürt deyince, yalnız Türkiye sınırları içinde bulunanlar hatırlanmamalı. Batı İran'da, Kuzey Irak'ta ve hatta Suriye'de de Kürtler mevcuttur. Kürtlerin Kafkaslar'a kadar çıktığını, yukarıda geçen bir fıkrada

görmüştük. Ağrı isyanı, Türkiye'ye karşı İran Kürtleri içinde hazırlandı; Ağrı isyanından, birkaç ay sonra, başta Barzan şeyhi olmak üzere, Irak hükümetine karşı kışkırtılan Kürt hareketi, Irak'ta patlamış ve senelerce sürmüştür.

NİTELİKÇE KÜRTLÜK (MİLLET OLARAK)

Niceliğine, miktar ve sayısına kısaca işaret ettiğimiz Kürt I ük nitelikçe ne halededir? Başka deyimle millet olarak bir Kürtlük var mıdır? Bunu araştırmak için önce millet denilen gerçekliğin: 1 - Tarihi; 2 - İstikrarlı bir gerçeklik olduğunu hatırlamak lazımdır. Sırası ile soralım: 1 - Kürtlük istikrarlı bir varlık mıdır? Evet. Kürdistan denilen bölgenin yüzyıllardan beri tanınmış sosyal özellikleri ve bu bölgelerde oturan insan kümelerinin içinde belki en eski bir kavim olarak ("tarih devrimcileri" duymasın) Kürtlerin bulunuşu, bugün bir varlık olan Kürtlük camiasında su götürmez bir istikrarın mevcut olduğunu, Kürtlüğün, bir fatih peşinde toplaşmış gelgeç bir kalabalık olmadığını, belki şimdi de dahil olmak üzere şimdiye kadar üstünden sel gibi aşırp geçen binbir fatihe rağmen bir mevcudiyet olarak kaldığını ispata yeterlidir. 2 - Kürtlük tarihi bir gerçeklik midir? Buna da evet. Gerçekte Kürt kavmi ve Kürt aşiretler camiası, yüzyıllardan beri mevcut oluşuna rağmen, bağımsız bir Kürtlük, bir Kürt milliyeti davası, ancak dünya proletarya devrimleri çağına karşılık gelen, Doğu'nun mazlum milletlerindeki milli uyanış tarihinden önce ciddi surette başlamış değildi. Osmanlı İmparatorluğunda, derebey sistemi galip geldiği müddetçe, Kürdistan içlerinde Kürtlük akımı değil, aşiret gayreti hakimdi. "Bağımsız Kürdistan" sözü, Kürtlüğün millet olarak bir başka millete karşı konuluşu, ancak yakın dönemin ve bugünün meselesidir. Tarihte Kürtlük gerçeğinden bahsederken, bu böylece bilindikten sonra, bilinen "ırk" projesini de unutmayalım. Türk burjuvazisi, o müstesna "Tarih devrimciliği" ... [Bir kelime okunamadı] ile bütün "medeni" milletlerin Türk olduklarını ispat ederken "vahşi" Kürtlerin de "ırken" "an-asıl" (aslında) Türk olduklarını veya "halis-üd dem" [safkan] Türkleri Kürtleştirdiklerini ileri sürmekten geri kalmıyor. Adı geçen yazıcı, bu

noktaya şöyle temas eder: "yanımda aydın ve düşünür geçinen bir zat vardı... hane sahibinin durum ve adetini görerek: '-Azeri Türkler burada Kürtlerin üzerinde ne derin etkiler yapıyorlar... bak adama!.. Bu Kürtten çok Türkü andırıyor'... demişti. Zavallı gafile, hadiseyi tersine görmesi gerektiğini anlatamadım... Çünkü o bir Türk'ün Kürtleşebileceğini havsalasına sığdıramıyordu. Fakat gerçek böyle idi ve böyledir de..." (Yusuf Mazhar, "Ağrı Dağı Eteklerinde", **Cumhuriyet**, 19.7.930)

Tabii ciddi bir konuda "Kürtleşmiş" olanların hangi "ırk"tan olduklarını anlamak, "kan muayenesi" usûllerine başvurmak, ancak Kemalist milliyetçiliğin, o da nalıncı keseri kabilinden harcıdır. Halbuki böyle bir metodun mantıki neticesini Anadolu Türklerine de uygulamaya kalkışmak gibi, Kemalizm için tehlikeli, bizim için boşuna bir olasılık da vardır. O zaman kimlerin kanlarında nelerin bulunacağını "Allah bilir"di... Fakat milliyetin, tarihi ve sosyal bir kavram, ırkın ise doğal ve çevresel bir nitelik olduğunu bilenler için bu üzüntü ve yapmacıkların anlamı yoktur. Onun için biz, insanların "Kürtleşmiş" veya "Türkleşmiş" olduklarıyla değil, bugün sosyal olarak "Kürt" mü, "Türk" mü tanındığı ile yetineceğiz.

Bu iki ana hat çizildikten sonra, milliyet meselesinin özelliklerini de arayalım. Millet deyince, somut olarak nasıl bir topluluk hatıra gelir?

1 - Yurt birliği, 2 - Öz dil birliği, 3 - Kültür birliği, 4 - Ekonomi birliğini, bütün halinde temsil eden bir topluluk. Kürt I ük böyle bir topluluk mudur? Bakalım:

A) YURT BİRLİĞİ

Yukarıda geçen düşüncelerden sonra Kürtlerin, yüzyıllarca süre Anadolu'dan coğrafya bakımından bağımsız, özel dünya yollarının geçit ve uğrağı olmuş, iklim ve tabiatça az çok homojen bir yurt içinde bir arada yaşamış bir topluluk olduklarını ispata gerek kalmaz.

B) ÖZ DİL BİRLİĞİ

Kürtçe, Türkçe ile hatta taban tabana zıt bir dildir. Fakat acaba bütün Kürtlerce konuşulan biricik bir dil var mı? Burada şu iki noktayı unutmamak lazım:

1- Öz Dil Birliği: Milli bir birlikten bahsederken, mutlak istisnasız: Dil birliği değil, öz dil birliği kastedilir. Bugün Kürdistan'ın bazı vilayet merkezlerinde ekonomik çıkarları Türk burjuvazisi ile az çok uzlaşabilen bazı Kürt burjuvaları ile Kürt aydınları arasında, Kürtçeden kozmopolit bir tiksiniş vardır. Bu hal, hâlâ bugün bile Türkiye'nin kültür merkezinde yaşayan monşerleşmiş Türk burjuvalarında görülenden farksızdır. Frenkçe veya frenkleştirilmiş Türkçe konuşmayı bir üstünlük sayan Türk burjuvaları, bir Anadolu Türklüğünün varlığını nasıl inkâr etmezse, tıpkı öylece, Doğu Vilayetlerinin Türkleşmiş gözükken kocaman Kürt tüccar, müteahhit ve memurları da, yegane bir Kürt dilinin varlığını yok edemez. Esasen, millet dili olarak dil birliği denince, geniş halk tabakalarının konuştuğu ana dil, öz dil hatıra gelir. Doğu Vilayetleri denilen Kürdistan'ın halk dili böyle bir dildir.

2- Şive Farkları: Kürdistan'ın eski medeniyetlere uğrak bir dört yol ağız oluşu, çok eski zamanlardan beri, burada ana hatlarında ortak, yegane bir dilin doğmasına ve yaşamasına imkân vermiştir. Fakat, sosyal bünyenin hâlâ bugün bile yarı klan ve yarı derebey durumunda kalışı, çeşitli semt ve zümrelerin Kürtçeleri arasında bazı farkların bulunmasını icabettiriyor. Lâkin bu farkları haddinden fazla büyütmemeli; hele Türkiye gibi, önemli bir azınlığın en ufak kültürel varlığına bile tahammül edilemeyen bir memlekette, bu memleketin, en belirsiz siyasi hareketin affedilmez bir cinayet sayıldığı kısmında, bu farkları pek doğal bulmak gerekir. Bununla beraber, çeşitli şiveler arasındaki farklar, herhangi bir Doğu milleti içinde bulunabilecek farklardan daha büyük değildir. Yerinde inceleme yapmış olan yoldaşlarımızın verdikleri bilgilere göre, Kürdistan'da ve Kürtler arasında, adeta birbirinden farklı iki dil gibi sayılan iki şive var: Asıl Kürtçe, Zazaca... Halbuki bu şiveler arasındaki belli başlı farklar, şu üç çeşit nûanstan ibarettir: 1- **İkinci derece harflerin değişmesi:** Mesela bazı kelimelerin asıl Kürtçesinde (p), (g) (d) harfleri, Zazacasında sırasıyla (c), (t), (b) gibi harflere istimlâ ediyor [dönüşüyor]. Veya asıl Kürtçe denilen şivedeki (e), (i) sesli harfleri, Zazacanın ov-oy seslerine dönüşüyor. Bugünkü Türkçe, çeşitli vilayet ve semtlerde bu kadarlık

değişikliklere uğramaz mı?.. Mesela bir buğday kelimesini ele alalım. Bu kelime Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde, yalnız herkesin bildiği şu şekillere girer: buğda, buğdey, buydey, boğday-bugday, bûdey, büyde ve ilh... (ğ) harfi sert (g) veya (y) harfine dönüyor veya büsbütün kalkıyor; (y) harfi olmamışa dönüyor. Sesli Eerden (u) harfi, (û), (o) (ü); (a) harfi (e) oluyor... Fakat bütün bu değişiklikler, Türkiye'de bir Türk milleti bulunmadığını göserebilir mi? 2- **Eklemlerin değişmesi:** Mesela asıl Kürtçede, (im), (dim) ile biten kelimeler, Zazacada (i), (e) eklemeleri ile sonlanıyor. İstanbul yöresindeki (geliyorum), Anadolu'da, ya aradan (ru) kaldırılarak (geliyom), veya büsbütün acayip ilavelerle (gelipdurum), (gelippatırım) biçimlerine girmez mi? 3- **Başka dillerden gelme:** Kürtçede en çok Acemce olmak üzere, batıya doğru gittikçe artan tek tük Türkçe ve güneye doğru indikçe, Türkçeden biraz fazlaca olmak üzere Arapça kelimelere rastlanılır. Fakat yabancı kelimelerin binbir çeşidi ile dolu olan Türkçe, bu yönden Kürtçeyi geride bile bırakır. Yalnız burada bir yön hatıra gelir. Tarihi menşelerine [kökenlerine] bakılırsa, Kürtler, eski Farslı istilacıların, Kürdistan yerlileri ile kaynaşmasından doğma sayılır. Bu itibarla Kürtçede, Acemcenin büyük bir nüfuzu olabilir. Fakat fiillerinin bünyesine bakılacak olursa, Kürtçe köklerini ayrı bir dil saymak gerekir. Her ne olursa olsun, hatta Kürtçenin Farisiceden çıkma bir dal budak olduğu kabul edilse bile, bugünkü Kürtçe ayrı bir birliktir. Ve nasıl Azeri lehçesi ile Osmanlı Türkçesi, bugün Azerbeycan ve Türkiye gibi iki başka millet yurdunun gerçekliğine engel değilse, tıpkı böylece, ailevi bağları uzanan bir Kürtçe de, bağımsız bir millet dili olmaktan geri kalamaz.

C) KÜLTÜR BİRLİĞİ

Kürtlerin kendilerine has bir zihniyeti, bir "milli ruh"u var mı? Kürtleri yakından tanıyan yoldaşlarımız bize, geri mahiyette de olsa, Kürtlerde kuvvetli bir karakter özelliği bulunduğunu nakletmişler ve Kürtleri her tanıyan için bunu teslim etmemek imkânı bulunmadığını söylemişlerdi. Gerçekten Kürdistan'ın her tarafında, Kürtlüğe has ortak özelliklerin bulunduğunu, o

kadar ki, bu özelliklerin, burjuvazinin bile ödünü patlatacak kadar çok sağlam ve sarsılmaz olduğunu, bizzat burjuva yazıcıları da sıkıntıdan terleye terleye anlatırlar. "Doğu Vilayetleri"ndeki epey orijinal incelemelerinde tek olan Yusuf Mazhar anlatıyor: "Kafkasya'dan hicret etmiş Dağıstanlı Türkleri buralara yerleştirmişler... Bunlardan Diyadin civarında, Taşlı çay köyü etrafına yerleştirilen üç-dört bin kişi, Kürtlerin taaddilerinden [zulmünden] korunabilmek için, hemen bir aşiret oluşturarak, onların birçok adetlerini aynen kabul ve takip etmek sayesinde, dört taraflarını saran bu ilkel insanlar arasında varlıklarını zorla ve kısmen koruyabilmişlerdir. Dağıstanlıların reisi olan Murat Beyle görüşmüştüm. Bunların kendi isteklerine bağlı olarak geçirdikleri sakin hayata ve az çok insani hislere karşı, Kürtlerin nasıl adavet [düşmanlık] beslediklerini, bu adamın dilinden dinlemelidir? Bu saldırganlıklar, Dağıstanlıları gereği gibi değiştirmiştir. Diğer Dağıstanlılar yerleştirdikleri başka bölgelerde, böyle oluşumlarla kendilerini koruyamadıklarından Kürtlere yenilmişler, kaynaşmışlar adeta temessül etmişlerdir [asimile olmuşlardır]. Bu fenomenin ortaya çıkışını her yerde görüp duyuyoruz, hatta (Erzincan) gibi kuvvetli Türk muhitinde (bakın o "kuvvetli Türk muhiti" ne..) Vilayet merkezinin, geceleri ziyaları [ışıkları] görünecek kadar yakınında bir köy ahalisi, Kürtlerin saldırılarından, taaddisinden [zulmünden] kurtulabilmek için, Kürt olmaktan başka çare bulamamışlardır. Bu hadise 20-30 sene evvel tamamlanmıştır... Bunu Erzincan'da bilenler hâlâ vardır. Eğer sorarsanız size: Mecidiye köyünün, Geçit köyünün Kürtleştiğini söylerler... Şimdi isyan ortaya çıkan bölgelerde köyler, -Gümüştepe, Beyazitağa, Kızılkaya, Karabulan ilh. hatta asilerin rüesasından [reislerinden], Kör Yusuf'un oturduğu Soluksu gibi- Türk isimlerini taşıdıkları halde buralarda bir tek Türk kalmamıştır." (Z.Y, **Cumhuriyet**, 18.7.930)

Gerçi bu itiraflarda, üretici güçlerin gayet geri olduğu bir bölgede, insan kümelerinin nasıl çarçabuk daha ilkel örgüt şekillerine döndükleri de var. Fakat dikkat edilirse bu şekil değiştiriş, sırf bir sosyal bünye değişiminden ibaret kalmıyor. Kürtlerin yalnız yaşayış tarzına uyulmuyor; aynı zamanda, olduğu

gibi Kürt dilini ve kültürünü benimseyiş ve Kürtleşme kendini gösteriyor. Bu örnekler, Kürt kültürünün ve zihniyetinin, oradaki yaşayış tarzlarının da hızlıca yardımı ile, ne kadar etkili olduğunu yeterli derecede anlatır. Ve bu zihniyet bütün Kürdistan içinde, az çok nüans farkları ile beraber, ortak ve geneldir.

Türk burjuvazisi, Kürtlüğe karşı iki çeşit tedbir kullanıyor: 1- İskân siyaseti... 2- Tehcir (göç ettirme) siyaseti... Rum ve Ermeni azınlıkları üstünde denenen ve Türk Burjuvazisinin epey istediği gibi dönen bu siyaset, Kürtlüğe karşı tutunabilecek mi? Yani Kemalist burjuvazi Türkiye'nin üçte birine varan Kürtlüğü ortadan kaldıracak mı? Birinci tedbir, yani iskânla, bütün korumalara rağmen aksi neticeler elde edildiğini, burjuvazi bizden iyi bilir. Doğu Vilayetlerinde yerleştirilen göçmenler, hatta vilayet merkezlerine en yakın olan köylerde bile, ya Kürtleşip kayboluyor veya geldiği yere kaçmaya mecbur oluyor. Tehcir [göç ettirme] ve imha usûllerine gelince: İlk olarak, memleketin üçte birini bir taraftan öbür tarafa kaldırıp atmak ne mümkündür ne de burjuvazinin beklediğini verir. İkinci olarak ulu orta imhacılık, özellikle şu kültür konusunu ilgilendiren önemli neticeler vermektedir. Kürt halkının cidden nesli boldur. Verdiği kurbanlar, ... [Bir kelime okunamadı] Türklüğe karşı ezilen bir Kürtlük varolduğu kanaatini, tüm Kürdistan halkı içinde genelleştirmek, yaymak ve derinleştirmekten başka hiçbir ürün vermiyor. Şu halde, Türk burjuvazisinin hakimiyet ve baskısının müddet ve şiddeti ile doğru orantılı olarak Kürtlüğün zihniyeti ve kültürü genişleyecek ve homojenleşecektir. Kürdistan halkının öyle bir "Kürt kafası" deyişi vardır ki, bu kafa ezildikçe büyüyen ve kesildikçe çoğalan masal devlerinin başlarına benziyor.

D) EKONOMİ BİRLİĞİ

Tarihi millet gerçekliğinin oluşturulması demek, özel anlamı ile bir memlekette kapitalizmin doğuşu demekdir. Fakat bugün biz o çorak kapitalizm öncesi dünyasında değil, emperyalizm dünyasındayız. Emperyalizm ise, değil kapitalizm öncesi, değil kapitalizm, kapitalizmin de "çürüyüp, dağılan" ve ölüm aşamasıdır. Emperyalizmin bu özelliğinin bir ifadesi de, kapitalist ilişkileri çerçevesine sığmayacak kadar geniş ve evrensel bir ekonomik ağın, tüm yeryüzünü sarmış olmasındadır. Şu halde daha me-

selenin somut içine girmeden önce, ayda veya bir başka yıldızda bulunmadığına göre, Kürdistan'ın da yeryüzünde olduğunu, yani biricik dünya kapitalist ekonomisi içinde sayılabileceğini kabul etmek gerektir. Meseleyi genel iktiden ve soyutluktan çekip çıkarırsak, bir memlekette milliyet ilişkilerinin doğması, pazar ilişkilerinin o memleket ölçüsünde genişleyerek, gelgeçlikten ve rastlantısallıktan kurtulması anlamına gelir. Kürdistan'da egemen üretim tarzı henüz ataerkil, kapalı ekonomi olmaktan kurtulmuş değildir. Fakat, bütün geri ülkelerde ortak olan bu özellik, Kürdistan ölçüsünde geniş ve oldukça devamlı pazar ilişkilerinin doğmuş olmasını reddetmez. Onun için, böyle pazar ilişkilerinin mevcut olup olmadığını değil, -çünkü vardır- fakat Kürdistan'a has, yani Türkiye'den az çok bağımsız bir pazar ilişkilerinin bulunup bulunmadığını tespit etmek yeterlidir. Kürdistan'ın kendisinin, bağımsız pazar ilişkileriyle Anadolu'dan ayrı kalışını bize açıkça gösterecek iki su götürmez olay var:

1 - Kaçakçılık, 2 - Gümüş para.

1 - KAÇAKÇILIK: Güney sınırlarındaki bitmez tükenmez çapul sahneleri, güney sınırlarına Türkiye'den kaçan Ermeni ierin yerleşmesi, güney sınırlarına yakın Hoybon Kürt İstiklal Cemiyetinin karargâh kurması, güney sınırlarının bir kaçakçı karakolları zinciri ile kuşakvari kuşatılması... İşte dört olay ki, Kemalist burjuvazi için tarifi gayet kolay birer mesele: Vatan hainliği! Fakat biz biliyoruz ki, birşeye sövmekle, o şey yok edilmiş olmaz. Haydi 250-300 kişilik çetelerle ikide birde Urfa ovalarında, davarını, devesini, sürüsünü "hat altına" götüren çapul sahnelerini, genel olarak kaçakçılığa zemin hazırlayan keşif kolu taarruzları sayalım. Fakat öteki manevi taarruz tarafını, "Ermeni yurdu"nu, "Kürt bağımsızlığı" nı nereye bağlayacağız? Ya bu müthiş ve sistematik kaçakçılığın kendisi niçin? Hiç şüphesiz bütün bu sorguların topuna birden cevap verebilecek olan şu "her yerde hazır ve nazır" ... [Birkaç kelime okunamadı], Emperyalizmin Nusaybin hattını bıraktırmayan pazar, Ermeni ve Kürt ajitasyoncularına sınır boyunca ... [Bir kelime okunamadı] aldırta pazar, Erzurum'dan ve Erzincan'dan kalkıp ... [İki kelime okunamadı] kredi ile kaçak alışverişine gelenlerin kıblesi ve cazibesi pazar! Bu pazar Kürdistan pazarıdır ve Kürdistan pazarı bu pazardır. Kaçakçılığın en büyük sebebi kim ve nedir?

a) Kemalizm, b) Kürdistan pazarı.

a) Kemalizm: Evet şaşılacak bir şey yok. Kaçakçılığı en çok kovalayan gibi, en büyük davet eden de Kemalizmin ta kendisidir. Cumhuriyet burjuvazisinin çelişkileri bir değildir. İç pazarı, tekelci ve tefeci sermayenin kurbanlık koyunu haline getiren ve bu müthiş kriz yıllarında, dünyanın hiçbir yerinde görülmedik derecede yüksek tekelci fiyatları halka dayatarak, hayatı ateş pahasına çeviren Kemalizm, kaçakçılığa en büyük yemi hazırlayan bir sistemdir. Nitekim bunu bir komünist değil, bizzat Finans Kapital yayın organının en sunturlu baş makalesi de itiraf eder: *"Öyle yapılmalı ki", der, "o kadar vasi [geniş] ve o kadar az mangalarla sınırlanmış olan bir ülkede, bir sınırın iki tarafındaki halk, fiyatça gayet başka başka hayat şartlarına tabi olmamalıdır. Yani itibari şimendifer hattının yürüdüğü aynı alan üzerinde kurulmuş iki köy, mesela şekeri, biri okkası yirmi kuruşa, öteki ise yetmiş kuruşa yemeye mecbur olmamalıdır.* (Yani Kemalizm Türkiye'ye hakim "olmamalıdır" gibi bir şey...) *Yoksa ne yapılırsa yapılsın, kaçakçılık önlenmek nedir bilmez kalacaktır"* (**Milliyet**, 10.12.931)

b) Kürdistan pazarı: Tabi Türkiye'nin bütün sınırlarının "iki tarafındaki ahali, fiyatça gayet başka başka hayat şartlarına tabi"dir. Halbuki kaçak ticaretin, normal alışveriş derecesine girdiği Doğu Vilayetlerinde buna sebep, sadece bir tek değildir. Belli başlı sebeplerin önünde, burjuvazinin "o kadar geniş, o kadar az mangalarla sınırlanmış" deyişinden de anlaşılacağı üzere, Kürdistan pazarının, İç Anadolu'dan çok, doğal ve tarihi sebeplerle Suriye'ye bağlı oluşu gelir. Mesela: a) Trablus, Nizip, Besni, Malatya; b) Saraypınarı, Suruç, Urfa, Siverek, Elazığ; c) Resulayn, Viranşehir, Diyarbakir, Osmaniye, Palu, Kiğı, Erzincan... ve ilh. yolları ile ta Karadeniz yaylalarına^ (belki oradan İstanbul'a) ve Erzurum, Kars yaylalarına, Van gölünün

<> "Diğer taraftan Suriye'den Ayıntaplıların [Gaziantep] vesairenin çok fazla miktarda kaçak eşya ithali, gümrüklü malın satışını tamamen durdurmuştur. Bu durum karşısında tüccar şaşkın bir hale gelmiştir. Kaçakçılık o kadar çoğalmıştır ki, burası adeta bir transit merkezi halini almıştır. Halep'ten getirilen mallar, Sivas, Zile, Tokat, Merzifon, Niksar kaçakçıları tarafından o havaliye ve Samsun ve Erzurum'a kadar getirilmektedir. Kaçakçılık yüzünden Halep'e kaçakçılar tarafından hergün binlerce altın aşırılıyor. Buna karşılık ihracat yapılamıyor." (Ali Nihat, Elbistan'da Durum-i İktisadiye, **Cumhuriyet**, 22.11.930).

ötelerine kadar sistematikman işleyen kaçakçılık, kervanlarını yüzyıllardan beri geçtikleri yerlerden geçirmekten başka bir iş yapmıyor. Cumhuriyet burjuvazisi, Fevzipaşa - Diyarbekir hatıyla Ergani Bakır Madeni şirketini sevindirdiği kadar, kaçakçılığı da yerindirmek ve bütün ordularının "tedip sefer"lerine, seyyar, sabit jandarma ve it sürüsü gibi milis kıtalarının imha terörüne rağmen, henüz yabancı ve uzağı kaldığı Kürdistan pazarını fethetmek istiyor. "Kaçakçılar" tefrikasının yazıcısı diyor: "*Fakat şimdi Türk demiryolu, son bir sene zarfında ... [Bir kelime okunamadı] kaçakçılığa oldukça bir ket vurmıştır. Trablus, Nizip - Besni yolu ile en çok kaçağını Malatya'ya sokardı. Malatya demiryolu, Malatya pazarında kaçağı sınırlandırdı. Doğu'ya giden demiryolları, kaçakçılığa, fesatçılığa karşı çekilmiş bir kılıçtır.*" (Naşir Hakkı, "Kaçakçılar", **Milliyet**, 24.2.931)

Bu kılıç, Kürdistan pazarının geleneksel ve doğal bağlarını ne dereceye kadar kesip atacaktır? Bunu zaman gösterecektir. Hatta gösteriyor bile. Özel kaçakçılık mahkemelerine, gümrük ordularına rağmen, burjuva basınında şanlı bir zafer gibi bir haftada, falan yerde şu kadar kaçak eşyaya el konuldu haberleri "kervanın yürüdüğü"nü gösteriyor:

"Güneyde yakalanan kaçakçılar ve kaçak eşya

Ankara 8 - (A.A.) - *Bu ayın ilk haftası içinde, gümrük muhafaza kıtaları tarafından, Güney sınırımızda 40 kaçakçılık olayı takip edilmiş ve 4'ü yaralı, 43 kaçakçı yakalanmıştır.*

Bu olaylarda, beş bin kiloya yakın kaçak gümrük eşyası ve otuz bin adet sigara kâğıdı, üç silah, otuz dört kilo esrar, kırk hayvan elde edilmiştir. (9.2.933)

"Fevzipaşa'da yakalanan kaçak eşya

Fevzipaşa 24 - *Halep'ten kaçak eşya ile gelmekte olan 20-25 kişilik bir kabile, sınırda muhafızlarla çatışmaya tutuşmuşlar ve eşyaları bırakıp kaçmışlardır. İçlerinden bir tanesi yakalanmıştır. Burada, mağazalarında kaçak eşya bulunduran iki tüccar hapse mahkûm olmuştur.*" (3.933)

Niçin? Çünkü biz, sosyal yönlerin tabiata üstün geleceğine inananlardanız; fakat, hele şu anarşik, kapitalizm düzeninde insan iradelerini oyuncak haline getiren pazar ilişkileri, he le Kürdistan gibi asırlık geleneklerine doğal kolaylıkları temel yapmış bir bölgede, zannedildiğinden fazla hükmünü sürdürecektir.

Sonra, demiryolunun çektiğini suni kılıç ne kadar halis çelikten olursa olsun, acaba Doğu Vilayetlerine mesela Bursa ipeğini, hiçbir zaman kaçak suni ipeğin iki misli fiyatına olsun taşıyıp getirebilecek midir? Hayır.

Doğu Vilayetleri veya Kürdistan etrafında kopan ekonomik ve siyasi fırtınalarda emperyalizmin hiç mi rolü yoktur? Aksine pek büyük rolü vardır. Şüphesiz o kadar ucuza sürülen mallar, onun sürprodüksiyonudur [Üretim fazlasıdır]. Hatta emperyalizm yalnız stoklarını boşaltmakla da kalmıyor, kaçak ticaretinin merkezlerini de sanayi teşebbüsleriyle yükseltiyor. Mesela Antakya ve İskenderun'da onbinlerce Ermeni'nin birleştiklerini ve yer yer imarlı kasabacıklar kurduklarını anlatan "Kaçakçılar" yazarı: "*Buralar sınıra uzaktır*" diyor. "*Fakat kaçak malı işleyen tezgahlar buralara kuruluk* (N.H., **Milliyet**, 18.12.931) Bol bol yetiştirilen mallarını, kaçak depolarından sınır boyundaki askeri garnizonlar arkasında emniyet altına alan emperyalizmdir. Güney şimendiferlerine harıl harıl kaçak mal taşıtarak zenginleşen emperyalizmdir. Karşılık olarak Türk mallarına gayet ağır gümrükler ve nakliye tarifeleri basarak, kıtlık çeken Suriye'ye Türk buğdayı yerine, Amerikan buğdayı yedirten, yine emperyalizmdir. Örneklerini hep burjuvazi versin: "*Güney treni, kaçak taşıyan, kaçak ticaretinden kazanan bir hat oluyor.*" (N. H. **Milliyet**, 24.2.931) "*Sarayınarı istasyonunun meydanı, yüzlerce buğday çuvalı ile dolu idi. Suriye buğdaya, ekmeğe muhtaçtı. Fransız idaresindeki Güney demiryolunun, Türk tarım ürünlerini çok pahalıya taşıyan tarifesi, gümrüklere konan ağır vergi, Türk malını Suriye'ye sokmamak için bir duvar örmüştür. Oradaki komisyoncular bu acı durumdan üzüntüyle bahsettiler. Suriye ekmeğini ta Amerika'dan getiriyor, fakat komşu malını yiyemiyordu.*" (N. H., **age**) Fakat emperyalizm, daima emperyalizmdir. Onun kainatta hedefi, legal-illegal çapuldur. Şu halde, bu yanıp yakınmalar niye? Burada ibretle görülecek olan mesele emperyalizmin talanı değil, onu bilmeyen yok; bu talanın Kürdistan sınırlarında niçin bu kadar elverişli zemin bulduğudur. Bu niçinin iki sebebi var:

a) Manevi (siyasi) sebep: Türkiye'de genel olarak kapitalist düzeni ve özel olarak bu düzenin Kürdistan'daki baskısı, ka-

çakçılığın ideolojik ve psikolojik haklı çıkarılışını gerektirir. Gerçekten de, Türkiye'de düzen kapitalizm olunca, Kürdistanlıların da Batı Vilayetlerindeki burjuvalar gibi fazla kâr peşinde koşmasında "ayıp" veya "günah" aranabilir mi? Sonra Kürdistan'da hergün çeşitli ve kanunsuz -evet burjuva kanunlarının bile legalitesi dışında- soygundan ve çapuldan başka yaptığı hiçbir şey yokken, bu ezilen bölge nüfusundan, Cumhuriyet burjuvazisinin çıkarlarına balta vurmak hırsı ve arzusu nasıl silinebilir? "Vatan ihaneti" güzel... Fakat bu "Batı Vilayetleri" burjuvalarının malikanesi demek olan "vatan"da, genel olarak "Doğu Vilayetleri"nin teba ve kul yerine konulmaktan ve hakaret görmekten başka ne mevki ve çıkarı vardır? Onun için "kaçakçılar" yazarında okuyoruz: *"Fakat bugün Ermeni Resulayn, kaçak kullanmayı bir vatan ihaneti saymayanların yüzünden büyüdü. Bu kaçakçı ocağı da, bugün 350 dükkanlı, şöyle böyle iki yüz evli bir çöl kasabası oldu."* (N.H. **age**, **Milliyet**, 25.12.931) Gerçekten yazar, burada bilerek veya bilmeyerek, Kürdistan halkındaki, Doğu Vilayetlinin kafasında ve yüreğindeki ideolojiyi ve psikolojiyi okumuş oluyor. Bir Doğu Vilayetli, "kaçak kullanmayı bir vatan ihaneti" değil, belki bir intikam borcu, bir öğ alma farzediyor. Nitekim, yakalanmış bir kaçakçı hakkında, şu satırlar çiziştiriliyor: *"Sattığı malın % 50'sini ödeyerek almıştı. Korkusu yoktu. Gene dönse kendisine kredi açarlardı. Fakat bu sefer nasılsa tutulmuştu, kaçakçılık şanına, kaçakçılık şerefine leke sürülmüştü."* **Dikkat!** Yani Doğu Vilayetli, kaçakçılığı "ihamet" değil, bir "şan" ve "şeref" sayıyor. Artık bol bol dua edebiliriz. *"Viranşehirli kaçakçı, bütün memleketi viran etmek için her seferinde 40 altın, 50 altın çalarak vatanına ihamet ediyor, bunu ne günah, ne ayıp sayıyordu. (Makyavelist siyasetin nerelerinde emekliyor bu küçük burjuvacık?) Biz önce bununla, bu fikirle mücadele edeceğiz..."* (N.H, **age**)

Halbuki tam bir burjuvazinin, hele Kemalist burjuvazinin asla "mücadele" edemeyeceği, etse bile daima şapa oturacağı şey, tam bu "fikir" değil midir?

b) Maddi (ekonomik) sebep: Hep yukarıdan başlıyoruz. Önce manevi ve siyasi sebepten bahsettik. Bu ... [İki kelime okunamadı] bir üslûp. Yoksa zaten böyle sebeplerden bahsediş

bile, onları izah edecek tarihi maddeci temellerin bulunduğunu göstermekten başka bir şey ifade etmez. Doğu Vilayetlide niçin böyle bir "Hıyanet-i vataniye" hareketini "şan" ve "şeref" bilen ideoloji ve psikoloji yayılmıştır? Bu boğazı sıkılan bir insanın ruh hali olduğu kadar, göbek bağı kesilen bir çocuğun deprenişine de benzer. Bu ruhsal durumun bir derin etkeni de, Doğu Vilayetlerinin bağımsız Kürdistan pazarı oluşundadır. Bunu bize burjuva dili ile söyleyecek, biri Kürdistan'ın en Batı, ötekisi en Doğu bölgelerine ait iki örnek:

Batı'dan örnek: *"Elbistan'da ekonomik durum: Memleketin ekonomik durumunun almış olduğu acıklı halini arzetmek isterim. Elbistan (Doğu Vilayetlerinin en Batı'sı olan Maraş'ın en kuzey noktası) hububatı bol ve Suriye'ye yapağı, davar, döşeme denilen kilim ve birçok hammadde sevk ve ihrac eden, oldukça önemli bir kasabadır. Burası evvelce bütün ithalatını Halep'ten getirirdi. Genel Savaşın sonra İstanbul ve Mersin'den getirtmeye başlamıştır."* (Ali Nihat, "Elbistan'da...", **Cumhuriyet**, 22.11.930)

Doğu'dan örnek: *"Eskiden İskenderun, ta Van'a kadar Doğu'nun iskelesiydi. Bugün demiryoluyla Malatya'ya bağlı olan Mersin, ona rekabet ediyor: Fakat İskenderun bugün bizim için kaçak limanıdır."* (Naşit Hakkı, Hudut boyunda "Kaçakçılık", **Milliyet**, 18.12.931)

Bu iki örnek bize Kürdistan pazarının, hâlâ Anadolu'dan ayrı olan bir birliği temsil ettiğini göstermez mi?

Yunus Nadi Efendi, emperyalizmden sınır ahabıplığı ve "hüsnüniyet"i gördük mü diye sorduğu bir başmakalesinde: *"Şimdiye kadar hayır" diyor, "Mandater Fransa ile akdolunan anlaşmada açıklıkla kayıt ve taahhüt edilmiş olmasına rağmen, hayır. Aksine, kaçakçılığın ve güvensizliğin resmi ellerle teşvik ediliyor gibi olduğunu farzettirecek bir durum önünde bulunmaktan kurtulamadık ve kurtulamıyoruz."* Fakat daha aşağıda emperyalizmin niçin bu "teşvik"lerinde muvaffak olduğunu, farkında olmadan ağzından geçiriyor: *"Türkiye'den çıkıp gitmiş olan Ermeni mültecilerini, Türk sınırları boyunca sıralamaktaki maksadı, her şeyden evvel, dostane olarak düşünmeye imkan var mıdır?"* ("Güney Sınırlarımızın Arkasında Neler Oluyor", **Cumhuriyet**, 18.12.931)

Yani emperyalizm, kaçakçı karakollarını "Türk sınırları boyunca sıralamak" için herşeyden evvel, mevcut maddi durum-

dan ve unsurlardan istifade ediyor. Gerçekten, dikkat edilecek olunursa bütün kaçakçılık sistemi, hep Kürdistan'ın eski kurtları tarafından görülür. Örnekler:

"Süryani Mardinli (Doğu Vilayetli) Yorgi, buranın (Meydan Akbez'in) baş kaçakçısıdır. Halep'deki garnizonun müteahhidi diye tanınır. İstihbarat işleriyle de çokça ilgilidir, derler" (N.H., "Kaçakçılar", **Milliyet**, 18.12.931) Yani eski Kürdistanlı, şimdi Kürdistan sınırında kaçakçılık ederken hem müteahhitlik, hem casusluk şeklinde emperyalizmle el eledir.

"Arap pınarı haftada onbeş vagon kaçak sarf eder. Bu kârlı sürüm noktasını önce ... [İki kelime okunamadı] (Onhannis Taşçıyan) keşfetmiştir. Bu Suruç'da [yani Urfa Doğu Vilayetinde] doğma Ermeni, eski Taşnaklardan, dayandığı çete sermayesinden yararlanarak ve ilh..." (N. H., **age**, **Milliyet**, 24.12.1931)

"Kulhacı ve Arslantaşı, Serap pınarının tali depolarıdır. Kulhacı'da Melik Ahmet ve Hain Bozan, Arslan Taşı'nda Hırço, bu Ermenilerin aracıdır. Bunlar bizim topraklarımızdaki akrabaları vasıtasıyla çokça kaçak sokmuşlardır." (**age**) "Türkiye haritası içinde adamca yaşamaya mecbur tutulan babaları İbrahim paşa denen meşhur eşkiyanın, (demek ki taşradan da meşhur eşkiya yetişmiş!) devrini Cumhuriyet zamanında da yaşatmasına müsaade edilmiştir." ... [Bir kelime okunamadı] aşireti sergerdelelerinden Halil ve adamları buradaki Ermeni kaçakçılarıyla el ele ve başbaşadır." (**age**, **Milliyet**. 25.12.931), "Mardin'li Şeyh-ül Buz, Viranşehir'li"Agop oğlu Şükrü, Viranşehir'li Mirço, tenekeci Bogos, Mardin'li... [Bir kelime okunamadı], Lice'li Haço, Halep'li Ebu Ahmed, buranın en maruf kaçakçısıdır. Burası ta Erzincan'a kadar mal sürer ... [Bir kelime okunamadı] (**age**) Bir Halepli'den başkası Kürdistanlı... Akçakale'nin hakimi baş kaçakçı Ekber Ekberyan'dır. Büyük kapital, geniş kredi bunun elindedir. Akçakale, (Urfa'dan-Doğu Vilayetinden) kaçan Ermenilerin, çetelerin, Suriye'nin dört bir tarafında toplanan Taşnak döküntülerinin makamıdır (karargahıdır)." (**age**, N. H., **Milliyet**, 27.12.931)

Emperyalizmin siyaseten durgun görüldüğü günlerde, ekonomik ve sistematikman kullandığı imkânlar: 1 - Bağımsız Kürdistan pazarı, 2 - Bu pazarın eski etkilileridir. Bizim bu enteresan manzaradan çıkaracağımız netice, ne Kemalizmin

nasıl bir kapanda kuyruğunun kısırılmış olduğu, ne emperyalizmin İskenderun ve Antakya'yı elinden bırakmakla Cumhuriyet burjuvazisine oynadığı oyun ve aradaki kör dövüşü değil, sadece şu konumuzu ilgilendiren eden olaydır. Doğu Vilayetleri ekonomikman bağımsız bir pazardır. Veya Türkiye'den çok ve Anadolu'dan fazla Suriye ile bağlıdır. Bu pazarı sömüren emperyalizm, hatta gelin alayı şeklindeki mahfelerle kaçak eşya sokmanın hünerini, yani mahalli şartların ve ilişkilerin ıçığını cıçığını bilen Kürdistan pazarının eski âmillerini kullanıyor.

2- GÜMÜŞ PARA: Kaçakçılık denilen perdenin arkasında, nasıl Kürdistan ekonomi birliğini temsil eden bir bağımsız pazar ilişkilerinin tepkisi gizli ise, gümüş para tekerleklerinin üstünde yürüyen de, Doğu Vilayetlerinin kendine has değişim ilişkilidir. Bu gümüş para gerçekliği, biraz da ataerkil ekonominin kapalı ve defineci özelliği ile ilgilidir. Fakat esasen Doğu Vilayetlerinin gümüş parası, Doğu Vilayetlerinin kaçakçılığından kıl kadar ayırt edilemez. (Kaçakçılık + Gümüş Para = Doğu Pazarı) üçüzü, Kürdistan'ın ekonomik dininin "teslis"inden [üçlemesinden] başka birşey değildir. Şu halde gümüş para olayına değerken ve ... [Bir kelime okunamadı], bu "vahdet"i temsil eden "teslis" üçüzünün bir köşesine dokunmuş olmaktan başka birşey yapmıyoruz. Bağımsız Doğu pazarı "ruh" ise, gümüş para onun somut "oğlu"dur. Kaçakçılık da, bu oğulun şu fani dünyadaki doğuşudur. Onun için, kim ki kaçakçılık der, gümüş para der ve Doğu pazarı der. Elbistan'ın kaçak ve Suriye'ye sürüm-süzlük yüzünden "almış olduğu acıklı hal"inden ... [Bir kelime okunamadı] başlayan, hemen gümüş parayı söyler: *"Elyevm [hâlâ] burada diğer Güney Vilayetlerinde olduğu gibi madeni*

<*> *"Urfa'yı iyi tanıyan bu hâinler buranın büyük servetini emmek için her hileyi düşünmüşlerdir.*

"Birkaç ay evvel, Urfa'nın Harran kapısı önünde bir gelin alayı görülür. Tellî pullu bir deve, üzerinde bir mahfe, etrafta kalabalık.

"Bu muazzam gelin alayı, merasimle Urfa'ya girerken, bir zabıta memurunun gözüne güneydeki Ermenilerle çok teması olan bir kaçakçı uşağı da çarpar. Polis, aralarına sokulur, mahfeyi tetkike başlar. Kaçakçılar yakalanacaklarını anlayınca, her biri bir tarafa kaçarlar. "Gelin ve devesi ortada kalır. Başiboş çöle dönen deveyi yakalarlar. Bir de ne görsünler?"

"Allayıp pullayıp memlekete soktukları gelin, kaçak ot ipek, kaçak bez, kaçak lavanta, kaçak kauçuktan başka birşey değilmiş." (Naşit Hakkı, Kaçakçılar, Milliyet, 27.12.931).

para dolaşımındadır." (Ali Nihat, **age**, 22.12.930) Kürdistan pazarı, adeta doğal bir tepkiyle Kemalizm'in Allah'ını, yani Cumhuriyet parasını sınırlarından içeri uğratmıyor. Ve hatta sınırları dışında bile kovalıyor. ... [Birkaç kelime okunamadı] Kâinatın Türklüğünü ispata kalkışan ve sonra TürkI üğü, karşiki dağlarla birlikte yarattığına inanan Kemalizm, mem I eketin yarısında hâlâ Sultanların tuğralarıyla süslü Kuruş ve Mecidiyenin tanınmasını, on senelik atıp tutmalarına rağmen, bugün görmezliğe gelmekten başka türlüünü yapamıyor. Kürdistan içinde, Cumhuriyet burjuvazinin ve onun bekçisi Kemalizmin nasıl bir "yabancı" sayıldığını, en sadık kulu itiraf etsin: *"Malûmdur ki, sınır vilayetlerimizde ve genellikle eski Doğu Anadolu Bölgesinde altın, meci diye ve bunların parçaları dolaşımındadır. Kağıt paramızın adına buralarda "not" diyorlar ve tıpkı yabancı döviz gibi yabancı ve özel bir muameleye tâbi tutuluyor. Bütün alışverişler madeni para üzerinden oluyor."* (Siirt Milletvekili Mahmut, **Milliyet**, 18.5.932)

II- SOSYAL İLİŞKİLER VE KÖYLÜLÜK

Sınıflar

Doğu Vilayetlerinin "namuslu" bir istatistiğini bulmak hayaldir. Bununla beraber, burjuva basının verdiği rakamlara göre (**Milliyet**, 7.1.931), son nüfus sayımında, Doğu Vilayetlerinde 2.673.478 kişide 1.798.888'ine "*mesleksizler veya mesleği bilinmeyenler*" deniliyor. Doğu Vilayetleri nüfusunun % 67.60'ını (yani 2/3'sinden fazlasını) teşkil eden bu kategori içinde, hiç şüphesiz bütün mevcut sınıfların aşını ve döküntülerinden tortulaşmış "declassé"ler önemli bir toplam tutar. Bunlar arasında çeri çobanlıktan artmış, serserileşmeye kadar varmış, yarı dilenci, yarı lümpen unsurlar çoğunluğu tutar. İş Bankası'nın İdare Heyeti Başkanı, Trabzon-İran transit şosesinden bahsederken, Kemalist "Halkçı" demagoglarına has olan "suret'i haktan görünüşü" ile "Doğu Vilayetleri halkını şöyle tanımlıyordu; *"Bu yol öyle bir bölgeden geçecek ki, onun halkı bugün işsiz, güçsüz ve muzdarip, kaderine ah eder durumunda bulunuyor."* (**Milliyet**, 21.2.932). İşte "Doğu Vilayetleri" nüfusunun bu üçte ikisinden fazlasını teşkil edenlerin içinde çoğu (biz diyelim nüfusun yarısına yakını, siz deyin yarısından fazlası) bu "işsiz güçsüz ve muzdarip, kaderine ah eder durumda" olan insanlardır.

Bir ihtilâl kıyametinde, olumlu rolleri kadar ve belki daha çok olumsuz rolü ağır basabilecek olan ve sanayi işsizlerinden farklı oluşu ve ikelliğiyle tam "lümpen proletarya"dırlar. Çoğunluğunun şehirde değil de, kırlarda dağınık bulunmasıyla ayırt edilebilecek olan bu zümreye, bu kadarcık işaret etmekle yetineceğiz. Bu, sırf "işsiz, güçsüz ve acı çeken" insanlık, şüphesiz, sosyal kökleri asla derinleştirilmemiş olan mahalli

ayaklanışlarda ve isyanlarda, amaçsız ve disiplinsiz bırakıldıkları oranda, bozguncu rolünü oynamıştır. Elle tutulur amaçlı ve demir disiplinli bir sosyal devrimde bile, bu zümreler, dağınk köylüden daha çok, güdülmesi güç bir anarşi unsuru olabilir.

Biz, Doğu Vilayetlerinin üretim süreci içinde aktif rol oynayan unsurlara gelelim. Yine burjuvazinin verdiği rakamlara göre, bir "meslek" sahibi gösterilen zümrelerin toplamı 873.673 kişi olarak gösteriliyor. Öz nüfusu temsil edenleri bunlar sayacak olursak, bu toplam içindeki sınıf ve zümre bölünüşleri şöyle ayrılıyor: 1- "Tarımcılar": 753.406; 2- "Sanayi erbabı": 37.453; 3- "Ticaretle meşgul olanlar": 33.404; 4- "Çeşitli meslek erbabı": 25.228; 5- "Serbest meslek erbabı": 6.689; 6- "PTT'ciler": 7.646; 7- "Memur": 9.847; 8- "Hâkimler": 917'dir.

Bu rakamlar sınıf ilişkileri bakımından tasnif edilecek olursa, şu neticeler elde edilir: 1 - Köylülük, 2 - Öteki sınıflar ve zümreler.. Ve bu iki cephenin karşılaşmasında, köylülüğün (Tarımcılar) adeta bütün ve yüce bir kitle hâlinde yükseldiği ve tüm nüfusun % 86.24'ünü kapladığı anlaşılır. Doğu Vilayetlerinin onda dokuzuna yaklaşan bu büyük yığının gözden geçirilmesini biraz daha aşağıya bırakarak, burada, ona "karşı" koyduğumuz "öteki sınıf ve zümre"lere bakalım. Bunlar içinde başlıca şu zümreler var: A) Şehir ve kasaba küçükburjuvaları, B) Tefeci, ticaret kapitalistleri, C) Aydınlar ve devlet memurları. Bunların Türk burjuvazisi ile ilişkilerine göre kısaca bölünüşlerine bakalım:

A) ŞEHİR KÜÇÜKBURJUVALARI

Bunları "sanayi", "ticaret" ve "çeşitli meslek" erbabı denilenler arasında aramak gerekir. Sanayi erbabı nüfusun % 4.28'i, ticaret erbabı % 3.82'si, çeşitli meslek erbabı % 2.88'i olarak gösteriliyor. Biliyoruz ki, Doğu Vilayetlerinde tam kapitalist sanayi denilecek bir şey henüz gelişmiş değildir. Şu halde, istatistikte "sanayi erbabı" diye gösterilen sınıf, sırf ve tamamıyla "zanaatkarlar" diye bildiğimiz küçükburjuvalardır. Ticaretle meşgul olanlar, yukarıdaki sayısına göre % 3.82'dir. Fakat bunlar, küçükburjuva ve kapitalistlerden çok, adeta pre-kapitalist ekonominin bezirgan ilişkilerini ... [Bir kelime okunamadı] ve doğal ekonominin etrafında birikmiş, onu kurt gibi kemiren küçük tacirler, çerçiler, ... [Bir kelime okunamadı]den ibarettirler. Bunların % 3.82'den % 2'si şehir küçükburjuvaları sırasına girebilir. Çeşitli meslek erbabından da hiç olmazsa % 2.88'den % 1'inin bu şehir küçükburjuvalığı kategorisine girdiğini kabul edecek olursak, şehir küçükburjuvalarının nüfusa oranı % 7.25'i bulur. Demek Doğu Vilayetlerinde, köylülük dışındaki sınıf ve zümreler toplamının yarısından hayli fazlası, bu şehir küçükburjuvalarıdır. Bunların, Türk burjuvazisi ile genel olarak ezilen sınıflar arasında sallanacağı malûm. Fakat, Türk burjuvazisine karşı, bu Doğu Vilayetleri şehir küçükburjuvalarının dostluğu ve düşmanlığı şöyle terazilenilebilir:

1- Türk burjuvazisi ile menfaat beraberliği: Derebeylik aşındıkça ve iflâs ettikçe, şehir küçükburjuvazisinin, velev az muteber de olsa, bir müşterisi elden gidiyor demektir. Fakat Türk burjuvazisinin genişleyen devlet sistemi, Doğu Vilayetleri şehir küçükburjuvalarına, kalabalık bir asker, jandarma ve memur müşterileri kazandırıyor. Hem de bu yeni müşteriler herhalde derebeyler kadar "az muteber" bir ödeyici değildir.

2 - Türk burjuvazisi ile menfaat zıtlığı: Türkiye'de kapitalist sanayi, Batı Vilayetlerine toplanmakta devam ediyor. Batıda sanayinin gelişimi, Doğu şehir küçükburjuvalarına, hele küçük zanaatkarlara ekmek bırakmaz. Bütün kapitalist ülkelerinde orta sınıfların başına gelen budur. Fakat Doğu Vilayetlerinde şehir küçükburjuvalarının başına gelen, bu normal gelişim akıbetlerinden daha beterdir. Çünkü kapitalist gelişimin ilerlediği ülkelerde, aşınan ve dökülen şehir küçükburjuvaları için, gelişen yeni ve ileri sanayide, mutlak olmasa bile, zafî oranlar dahilinde bir iş gücü bulmak mümkündür. Oysa Doğu Vilayetliler için bu imkân iki bakımdan sınırlıdır:

a) Bir defa Türkiye'de gelişecek sanayi, burjuvazinin yordamınca ve memleketin yayılımıncadır. Sanayice bu kadar geriliğine rağmen, daha bugünden, birçok üretim dallarında burjuvazi yeni fabrikalar açılmaması metalibini (taleplerini) ileri sürmeye başlamıştır. Şu halde, Türkiye ölçüsünde geniş bir işgücü talebi, bütün aşınan orta tabakalar arzını kapatacak kadar olamıyor.

b) Ondan sonra, genel olarak Türkiye için bu yetersizlik muhakkak iken, mesele özel olarak Doğu Vilayetlerine uygulanırsa, yetersizliğin yokluk derecesine doğru düştüğü kolay anlaşılır. Çünkü, burjuvazi, Doğu Vilayetlerinde Kürt proletaryası yaratmamak için olduğu kadar, batı sanayisini tehlikeli bir rakiple boğuşturmamak için de, oralarda da genel olarak sınıai gelişimi -tek tük finans kapital gerekleri bir tarafa bırakılırsa-, adeta sistematikman men ediyor.

c) Nihayet, burjuvazinin ... [Birkaç kelime okunamadı] Şu halde, Doğu Vilayetleri şehir küçükburjuvalarının akıbeti ne olabilir? Başta sınıftan olmak (deklaselik) gelmek üzere, özellikle proleterleşmekten çok, köylüleşmeye doğru bir ric'at [geri çekiliş]... Onun için, ekonomik olarak değilse bile Doğu şehir küçükburjuvaları, velev demokratik bir devrim hızına, - bu hız onun dükkâncılığını talan etmeye varmadıkça, - karşı koymaz; belki hız muvaffak olduğu oranda, devrimin senden benden gürültücü ve antuzyazmlı [çoşkulu] taraftarı olur. Onun için, şehir küçükburjuvaları, şehir burjuvalarından çok, zaten organikman ilişkili buldukları Doğu köylülüğüne bağlı ve eğilimlidirler.

B) AYDINLAR

Daha çok "çeşitli meslek erbabı" ile memurlar ve "serbest meslek erbabı" arasında aranmalıdır. Önce, serbest meslek erbabının % 90'ı ve belki daha fazlası, memurların da hiç olmazsa % 75'i yerli aydınlardır. Çeşitli meslek erbabının da, yine en aşağı şehir küçükburjuvalarından gayrisi: % 1.88'inden % 1.5'u da, Doğu Vilayetleri aydınlardan sayılabilir. Şu tahminlere göre: Serbest meslek % 0.68 + Çeşitli meslek % 1.5 + Memur % 1.59 = % 3.77... Yani, meslek sahibi Doğu Vilayetlileri içinde % 3-3.5 kadar bir aydın toplamı bulmak mümkün.

Bu aydınlar içinde, şüphe yok ki, mutlak çoğunluğu bile tam bir orta tahsil görmüş sayılamazlar. Onun için bilgi ufukları, belki bir şehir küçükburjuvazisinininkine kadar bile var denemez. Ne çare ki, bunlar, özellikle memurluk gibi ve buna benzer durumlara -koyunun bulunmadığı yerlerde keçiye Abdurrahman Çelebi rütbesi verilmesi kabilinden- bir geçtiler miydi, çarçabuk kendilerini etraflarını saran halk tabakalarından yüksek görmeye özenirler. Geçim tarzları bir sanayi işçisinininkine kadar bile olmadığı halde, halkın sırtından geçindikleri bilinçlerine aksederekten, onlar birer "kabarmazsın kel Fatma", birer "le dinde vaniteaux" haline getirir. Doğu Vilayetleri aydınlığını, Türk burjuvazisininin zafer arabasına bağlayan faktörler şu iki kategoride toplanabilir:

1- Manevi Bağlar: Bütün bu aydınlar, istisnasızcasına, Türk okullarında tahsil görürler. Çünkü Türk burjuvazisi, Kürtlük azınlığının kültür ihtiyacını değil, varlığını bile "yemin billâh" ile inkâr eder. Türk kültürünün mutlak etkisi altında yetişen bu aydınlar içinde, Kürtlüğü "Batı" burjuvaları gibi, bir "vahşilik"

görmek modadır. Doğulu aydınlardan, hele yüksek tahsil görmüşleri ile, büyük şehirlerde oturanlar arasında Kürtlüğünü hiç olmazsa açıkça kabul edenleri parmakla gösterilebilir. Onun için, görünüşte olsun, bu aydınlar içinde çoğunluğa yakın bir oranı "Türkleşmiş" gözükürler.

2- Maddi Bağlar: Ekonomik olarak, bu aydınlar, çalışkan Kürt köylülüğünün Kemalist burjuvazi tarafından çapulunda hazır bulunur ve aracı olurlar. "Bal tutan parmağını yalar". Değil Doğu Vilayetlerinde, Batı Vilayetlerinde bile, "sacro-saint; mukaddes ve mübarek" burjuva kurumlarının en ufak eleştirisini suç gözü ile gören ve mesuliyet kelimesinin sırf finans kapitale tanındığı ve halk için tûti kuşundan daha meçhul bulunduğu Türkiye'de, Kemalizm arslanının parçaladığı Kürt köylülüğü ve fakir halkının vücudundan dökülen kırık kırsıklar, Kürt aydıncıkların da karnını doyurmaya yarar.

Mamafih, bu genel karakteristiğe rağmen, homojen olmayan Kürt aydınlığını şu iki kategoriye ayırmak gerekir:

a) Üst zümre aydınlar: Bunlar, ya serbest meslekler (özellikle doktorluk ve avukatlık) gibi, çıkarları burjuva zenginliği ile sıkı sıkıya bağlı ve zaten ancak "hali vakti yerinde" olan sınıf ve zümreler içinden çıkabilmiş kimselerdir; veya bizzat derebeylik ve tefeci sermayenin kasaba ve şehirlerde, mahalli idarelerde temsilciliğini ve halka karşı savunmasını yapan, önemli mevkileri tutmuş yarım yamalak aydınlardır. Bunların ezici çoğunluğu (corrompu: satın alınmış, bozuk) unsurlar, siyaseten ve ekonomik olarak "tok" mahlûklardır. Oxford üniversitesinde yetişmiş bir Hindli, Entelicens Servis'in bayrağı altına sığınan bir Gandist, bu yüksek tabaka Kürt aydınlılarının ideoloji ve ruhiyatına (psikolojisine) akrabadır. İsterlerse, suratlarına dilini pek az bildikleri Kürtlük yerine, kültürüyle yetiştikleri Türklüğün maskesini geçirirler ve ağalarının veya efendilerinin bir işareti ile Mustafa Kemal'den çok Kemalist geçinirler. Vatan ve millet adına, falan hadiseyi, yürekleri parçalayan telgraflarla tel'in de ederler. Bunlarda Doğu Vilayetlilik namına kalan şey: Hemen hemen bir batılı kadar olamamaya boynunu teslim etmiş, Doğunun "aşağı"lığını tevekkülle kabul etmiş karanlık bir tevazu, korkak bir siniklik ve şahsiyetsizlikten ibarettir. Amaç-

ları mümkün merteye kabarmaktır. Bereket versin ki bu zümre niceliği derecesinde nitelikçe büyük değildir.*

b) Alt zümre aydınları: Bunlar daha çok halk içinden, orta halli köylülerden veya deklase küçük asillerden gelirler. Bunların "alt zümre" oluşları, aydınlık derecelerinden çok, Kürdistan'ın alt tabakalarına yakınlıkları itibarıyladır. Yoksa, alt zümre aydınları içinde, mutlaka "üst zümre" aydınlardan daha az bilgili, daha az görüş ufuklu insanlar vardır anlamına gelmez. Alt zümre aydınları, üst zümrenin "açıkça" söylemediğini söyler. Türklüğü üstüne almaz, Kürtlüğünü açıkça söyler. Bunlardan Kürtlüğe karşı en berbat sömürge zihniyetini uygulayanlar vardır; fakat, hatta onlarda bile bu uygulamanın haksızlığına, yanlışlığına ait için için bir kanaat vardır. Yalnız bu kanaatini açığa vurmaz. Zaten vursa bile: İlk olarak olan biteni izah edebilmek için, elinde, belirlenmiş hiçbir olumlu ölçü yoktur. İkinci olarak bu olanların kaçınılmazlığını, o Doğu kaderciliği ile felsefeleştirmiştir. Bu felsefe, alt zümre aydınını bir kâbus gibi sarmış, savaş cephesinin boğucu gazları gibi ezmiş ve sersemletmiş bulunuyor. Üst zümre aydını, silik ve sahte bir mangır gibi şahsiyetsizdir. Alt zümre aydını, aman vermez bir sel baskınına uğramış insanlar gibi, sarılıp tutunacak bir saman çöpü bulamaz. Bazan can havli ile şahsiyetini kurtarmak için yanındaki felâket arkadaşlarının boğazına, fakat pek de isteye isteye olmayarak sarılır; için için kaynayan hoşnutsuzluklarını boşaltacak yer bulamaz.

Bu iki kutup arasındaki fark neden? Buna yukarıda da işaret ettik:

İstanbul Halkevi'nde "Maraş'ın Kurtuluş Günü!" kutlanıyor. *"Törende Gaziantep Kahramanı Kılıç Ali Bey, coşkun bir nutuk"* söylüyor. Bu nutkun *"coşkun"* denilen tarafı, muhakkak şu melodramatik *"Gazi"* ilin Allahlaştırılışı olacak: *"- O kimdir?" "O... kâfidir... bu..." "Onu bilmeyen yoktur! Ona, tarihlerin üstünde insanlara insanca yaşamak zaferi derim. O, Gazi demektir."*

Fakat bizi, *"müthiş bir alkış tufanı içinde"* söylenen bu "Ali Cengiz oyunu"ndan çok, arada sessiz sedasız geçirilen ve gürültüye kaynayan, Doğu Vilayetleri aydınlığının Kemalizmle ilişkilerine dair, bizzat bir Kemalist meddahın ağzından çıkmış iki başka satırcık daha ilgili etti. O (eski Müslümanlar Allah'a "hû" derlerdi, yani "O"; Kemalistlerin mistisizminde "O" Gazi'dir), kılıcı ile beraber Maraş'a gittiği zaman birşeyler görememiş olacak ki, bizim "kahraman" Kılıç'ın nutkunda :

"Son seyahati esnasında Maraş'ta azlığı dikkatleri çeken bir yeni gençlik gördüğünü ve üzülüğünü" öğreniyoruz. Gıyme (tırnak) içindeki sözler aynen; **(Cumhuriyet, 12.2.933)**

1- Üst zümre aydını: Türk burjuvazisi, çapulunda yaptığı omuzdaşlığını mükâfatlandırır. Kemalist sistem sayesinde komprador vurgunculukla, yavaş yavaş önce az çok para sahibi olur. Sonra bu para ile Kemalist külliyetin bir cüz'ü (tümüünün bir parçası) olan tefeci sermayedar haline gelir. Tefeci sermayedarlığından arazi sahipliğine geçmek, üst zümre aydını için yeryüzünün biricik ölküsüdür. Şu halde bu zümre kendiliğinden aşağı halk tabakalarına değil, üst tabakalarına ve Kürdistan'ın burjuva unsurlarına yakındır. "Gözü yukarıda"dır.

2- Alt zümre aydını: Hürriyetle yapılan resmi brigan-dage [eşkiyalık] ve "yağma Hasan'ın böreği"nden aldığı ufak payla, maaşının ve kazancının yetersizliğini ve açığını ancak kapatabilir. Onun için "yükselmek", tefeci ve arazi sahibi olmak, uzak bir seraptır. O seraba kavuşmak istemez değil, ama kavuşamayacağını da bilmez değil. Hatta fakir Kürt halkının soyuluşunda ufak bir aksaklık, onu, gösterişli icraata bayılan Kemalizmin, güya suiistimal mücadelesine yem dahi edebilir.

Onun için alt zümre aydını, burjuva unsurlarından çok, fakir halka yakındır. Yalnız, Kemalizmin, halkla kendi arasına gerdiği sun'i ... [Bir kelime okunamadı] "Çin seddi"ni kendiliğinden anlayabilecek manevi hamlesi henüz yoktur. Gözleri aşağıda, başı düşüktür. Bu iki zümrenin sınırlarında dolaşan iki tipik ... [İki kelime okunamadı] "... unsurları" bulunduğunu ilâveye gerek var mıdır? "Doğu Vilayetleri" aydınlığının sayıca azlığına rağmen önemi neresindedir? Cumhuriyet burjuvazisinin, yerli halkı ezip soyuşunda maddi manevi ara vasıtası ve alet oluşunda... Hiç unutmamalı ki, Kemalizm Doğu Vilayetlerinde siyasi örgütünü bu aydınları avlayabildiği oranda kuvvetlendirir. Ve manevi nüfuzunu aynı zümreler ile propaganda eder. Şu halde Kemalizm, Doğudaki temel ini iki direğe dayatıyorsa, direklerden birisi bu aydınlıktır. Cumhuriyet burjuvazisi, Doğuda iki bacakla yürüyorsa, bacağın bir tanesi aydınlıktır.

C) BURJUVALAR

Doğu Vilayetlerinde burjuva unsurları var mı? Var. Bu unsurların zümreleri nelerdir? Doğu Vilayetlerinin klasik anlamı ile "burjuva"dan çok "burjuvalaşan" unsurlar içinde egemen tip: Ticaret kapitalisti ile tefeci sermayedarıdır. Bu iki başlıca kategoriden sonra gelenler finans kapitalistler ve en belli belirsiz olanlar da sanayi kapitalistleridir. Sanayi kapitali burada hâlâ koza devrinde, el ima Iâthanesi aşamasındadır. Banka kapitali, Batı'daki rolüne Doğu'da da girişmek üzeredir. Geç gelmesine rağmen ... [Bir kelime okunamadı] bütün sivrilmiş kapitalistlerini biricik finans kapital kampında derlemek ve Türk burjuvazisinin kasalarıyla bağlayarak İş ve Devlet bankalarının uydusu haline getirmek teşebbüsündedir. Burjuva unsurların oranı % 1-1.5 civarında. Doğu Vilayetlerinin burjuvalaşma sürecine uyan unsurlar başlıca şu üç kökten gelir:

1- Ağalardan, 2 - Tüccarlardan, 3 - Aydınlardan.

1- Aydınlardan: Nasıl geldiğini bahsinde kaydettik. Bunlar müteahhitlikten, genel hizmetler denilen şekle kadar çeşitlidirler.

2- Ağalardan geliş: Ağa deyince çoğunlukla derebey ve derebey artığı arazi ve emlak sahipleriyle, pek çok az ve seyrek olarak da, bazı kalın ve müreffeh köylüleri muradediyoruz. Bunlar kısmen kendiliklerinden ve kısmen Kemalizm'in idari ve siyasi tedbirleriyle, yavaş yavaş ölümler halinde kalan topraklarını, yine kısmen çın çın öten, gönüller çelen çil akçeye çeviriyor ve akçeleri işletmenin kapitalistçe yollarını, bazan aramadan bile buluyorlar. Daha çok iratçı kapitalistliğe eğilim gösteriyorlar. Tarım burjuvaları.

3- Tüccarlar: Bu zümreye: a) İşçi küçükten büyüten bezirganlar, manifaturacılar ve ilh. azmanları, bir kelime ile özel-

likle tacirler; b) Katırcılar (büyük veya küçük bir nevi ticaret kervancıları); c) Kaçakçı tüccarları girer...

Bu üç grupta burjuvalaşan unsurları, ilişki ve alaka larına göre halkla Kemalizm arasında dizersek, Kemalizme en yakın olanların başında aydınlıktan gelme burjuvalar, sonra ağalıktan gelmeler, en sonra da üçüncü zümre (gelir). Üçüncü zümre içinde de, yine Kemalizmle en çok çelişme halinde olanlar, tersine dizilişle, yani aşağıdan yukarıya evvela kaçakçılar, sonra katırcılar, nihayet özellikle tüccarlardır-.

Kategori itibarıyla tarifleri şu olan, Doğu Vilayetlerinin burjuvalaşmış unsurları içinde yukarıdaki stratejik sınıflandırma, daha çok ufkiliğine (yatay olarak) bir bölümdür. Halbuki sırf böyle bir sınıflandırma da yetmez. Ayrıca şakuliliğine (dikey olarak) de bir sınıflandırma yapmak gereklidir. Yani aşağıdan yukarıya doğru da tabakaları ayırdetmek icap eder. Başka deyimle bu üç kategori içinde, ufak kapitalistlerle daha kalın ve kodamanları aynı menfaat ve düşüncede değildirler. Genel kural olarak denilebilir ki; burjuvalaşan unsurlar, içinde daha büyük olan sermayeliler, daha küçük sermayelilerden çok, Türk burjuvazisi ile emek-birliği ve sömürü beraberliği kurmuşlardır.

a) Burjuvalaşmış aydınlar, eskiden beri bağlı oldukları Kemalist devlet cihazı ile içli dışlıdır. Onun için Türk burjuvazisi ile hemen de sızılıtsız bir klik halinde bulunur. Henüz Türk burjuvazisi ile ciddi bir uyuşmazlık meselesi yok gibi,

b) Burjuvalaşmış ağaların Kemalizmle bir geçmişte, bir gelecekte olmak üzere iki mız [anlaşmazlık] noktası vardır. Bu kategori hoşnutsuzdur. Çünkü;

1- Geçmişteki ve aslındaki sınıfın izlerini psikolojisinde taşır;
2- Şimdiki durumda ve gelecekte, Kemalist burjuvazinin sinir sistemi demek olan Finans Kapital, şebekesini büyüt-tükçe, bu zümrenin epeyce bir kısmına karşı tefeci sermaye ile başlamış olan çelişki giderek çatışmalara uğrayacaktır. Bu zümreden, gelişerek tarım kapitalisti olmak yeteneğini gösterenlere karşı ise, Türk burjuvazisinin çoktan güveni kalkmıştır. Doğu Vilayetlerinde tarımın makineleşmesi değil, ilerlemesi bile Kemalizme dokunuyor. Onun için oralardaki traktörleşme teşebbüsleri, daima sözle verilen vaadlere rağmen, kırtasiyeci faaliyet içinde boşuntuya getiriliyor. Ve sadakati su götürmez

unsurlar buluncaya kadar örnek çiftliklerden ileriye geçemiyor. Bu yüzden, bu zümre burjuvalaşmış Doğu Vilayetlileri içindeki tepkiler, "milli" denilen öz burjuva eğiliminden çok, "gerici" denilen geriye hasret mahiyetinde kalıyor.

c) Üçüncü kategorinin üç çeşidi içinde Kürdistan tarihi ve ekonomik şartları bakımından en ortodoksu, burjuva temsilcisi katircılar oluyor. Bunlar kaçakçılığa da bulaşır, özellikle tacirlik de yaparlar. Fakat içlerinde Kemalizmin mutemedi olan milletvekillerinden, en hoyrat pîranlara kadar gayet farklı, fakat Kürdistan burjuvazisinin bütün özelliklerini temsil eden tipler yetişir.

Kürdistan'ın iç köylerine doğru dal budak salan değiş tokuş ilişkilerinin temsilcileri, özellikle bu üçüncü kategori tacirlerdir. Mamafih, bunlar iç köylerde de henüz bağımsız birer kuvvet şeklinde gözüküyorlar. Özellikle aşiretler arasında ticaret yapabilmek için, ya aşiret başlarıyla tanışmış veya oranın yerlisi olmak gerekir. Talandan kurtulabilmek ve serbestçe ticaret yapabilmek için klasik şart, ağanın akrabası olmaktır. Yoksa doğrudan doğruya aşiret içine girmek bir macera olur. Ağa zaten sorulursa malı satmaz. Fakat perakende mal satmaz, yoksa senelik ürününün fazlasını toptan satışa çıkartmaz değil. Bu satışlar gibi, genel olarak şehirle köy arasındaki değişim, hele aşiretlerin esas sosyal bünyeyi teşkil ettikleri bölgelerde -ki bu bölgeler Kürdistan'ın büyük bir kısmını tutar-, hep ağa ile içli dışlı hısımlar, akraba olmuş tacirler tarafından yapılır. O zaman, ağanın adamları aynı zamanda tacirin muhafızları olur. Bu tacirlerin çoğunluğu, oldukça bir kapital biriktirebilirlerse, toprağa dönerler. Köy tefecisi, üretici güçleri az çok geliştirmiş arazi sahibi ve tarım kapitalizminin rüşeymi [embriyon] olur, bazen de ağalaşmaya kadar kararlar (giderler). Bunlar Türk burjuvazisinden çok Kürt köylülüğüne ve Batı Vilayetleri pazarlarından çok Suriye pazarına tabidirler. Bunlar, sıkı idarede ağaları gölgede bırakan ve ağır ekonomik ve mali baskılarla bütün varlığına haraçtan çok ortak çıkan, hem ekonomik hem de siyaseten zulmüne uğradıkları Kemalizme candan düşmandırlar. Bununla beraber, derebey artığı ilişkilerle de daha dost sayılamazlar. Onun için "... [Bir kelime okunamadı]" üzeredirler.

KÖYLÜLÜK

Yukarda oranları, Doğu Vilayetleri nüfusunun onda birini bulan, yukarıdaki bu sınıf ve zümrelerden sonra, Doğu Vilayetlerinde koskoca bir "köylülük" kütlesi var demiştik. Bu büyük yığın içinde, farklılaşma eğilimi ne olursa olsun, hakim ilişkileri henüz klan ve derebey ilişkileri olduğu için, köylülük deyince, burjuvazinin "çiftçi" dediği kelimenin altında gizlenen bey ve ağalığı bir tarafa bırakarak, geri kalan tüm toprak üretmenlerini göz önüne getirmek mümkündür.

Malûm, derebeylik Osmanlı imparatorluğunda Tanzimat-ı Hayriye'den beri resmen "mülga" [kaldırılmış] dır. Fakat bu "ilga" ancak derebeyliğin kendi kendine "lağv" edilecek hale geldiği, zayıfladığı yerler için ve merkezi derebeylik adına yapılmıştı. Kürdistan derebeyliği olduğu gibi kalmıştı. Nitekim Gülhane Hümayunundan çok sonra, 19. yüzyılın ikinci yarısını geçtikten sonra 1272 (1855)'lerde, eski "kesim" yani derebey aidatı yerine, daha merkezîyetli sayılan "aşar" konulabilmişti ki, bu şekil de, doğal ekonomiyi "tekerrür" ettirme düzeninden başka bir şey değildi. Cumhuriyet burjuvazisi de "yaşı benzezesin" dedeleri gibi, yani Tanzimatçı burjuvazi gibi, derebeyliği bir daha "ilga" etti. Fakat ekonomik realiteler, o Büyük Millet Meclisi duvarlarından geçmeyen ferman okumalarla değil, ancak geniş kitlelerin kollektif hamleleriyle etkilenebildiğine ve Kemalist burjuvazi ise herhangi bir kitle hareketinden evvel ezel ödü patlar bir nesne bulunduğuna göre, bu seferki "ilga" da İsmet Paşa'nın sık sık başvurduğu "zaman" hazretlerinin keyfine bırakıldı. Başka deyimle "şapka devrimi", "dil devrimi", "din devrimi", "tarih devrimi" diye bütün burjuva reformlarını davul zurna ile ilân ederek "efkârı umumiye"yi boşlamamayı güden Kemalizm, burnu dibinde memleketin üçte birini (ve bel-

ki yarısından fazlasını) ahtapot gibi sarmış derebey ve artıkları ilişkilerini, gençliğe ve kitlelere hedef göstererek, demokral ik burjuva devriminin en zaruri gereklerini olsun başarmayı, tehlikeli bir oyun bildi.

İşte onun için, tam kapitalizm gelişiminde, gayet farklılaşmış çeşitli zümre ve kategorilere, ta tarım burjuvazisinden, tarım proletaryasına kadar zıt kutuplar arasında sıralanan tabakalara bölünen köylülük, Doğu Vilayetlerinin yarı derebey ve yarı klân hakim sistemi içinde, henüz birçok tabakaların tohum halindeki amalgaması [alaşımı] gibi, henüz tek düze ve tek parça görülen bir yığın manzarasını kaybetmemiştir. Fakat hele burjuvazinin "çiftçi" diye andığı büyük % 86,24 oranı içindeki bütün insanların, bir makastan çıkma çıkarları olan, biricik bir hamur oluşturdukları sanılmamalı. Aksine köy nüfusu deyince, bunu da ikiye bölmek gerekir:

- 1 - Genel olarak bey ve ağa denilen sınıf,
- 2 - Mahkûm köylülük.

Ancak böyle bir, ikiye parçalanıştan sonradır ki, iki belli başlı sınıf gözümüze çarpar. Ve o zaman köylülük deyince, ufak tefek farklılıklara rağmen hakim beyliğe ve ağalığa karşı, genel çıkarları ortak, biricik bir köylülük sınıfı gün gibi aydın ve belli olur. Bu iki sınıfı ayrı ayrı incelerken, aynı zamanda her ikisinin karşılıklı ilişkilerine de değinelim:

A) BEYLİK ve AĞALIK (AŞİRET)

Kürdistan sosyal bünyesindeki hakim sistem, orta çağa has ve "efradını cami ağıyarını mâni" bir "derebeylik : feodalizm", sayılamaz. Ezberden hüküm verileceğine, olana yakından bakılacak olursa, ta Urfa, Malatya'dan, Erzurum, Van, Erzincan'a kadar uzanan bölgelerde "aşiret" sisteminin egemen olduğu görülür. Derebeylik, Kürdistan tarihinde de yer tutmuştur. Fakat orada derebeyliği temsil eden, ancak eski Türk ve İran hakimiyetleri olmuştur. O hakimiyetler zamanında, Kürdistan'ın belli başlı tümsekleri ve kervan uğrakları üstünde kurulmuş karalı beyazlı yalçın kaleler türemiştir. Fakat bu derebeylikler, aşiretlerin bünyesinde kendi damgalarını sağlayamamaksızın, aşiretlerin üstünde adeta zeytinyağının su üstünde kalışı gibi kalmışlardır. Yağ dökülür veya yanar yanmaz, eski saltanatların kandili sönmüş, fakat kandilin dibindeki su, olduğu gibi kalmıştır denilebilir. Fakat uzun yıllar ve belki de yüzyıllarca yan yana ve alt alta, üst üste yaşamış olan ortodoks derebey sistemi ile aşiret sistemi arasında, hiçbir ilişki veya müdahale olmamıştır demek, soyutlamanın civıttırılması olur. Kandilin içinde yanan zeytinyağı bittikten sonraki su, kandile yağ konmadan önceki suya nasıl hiç benzemezse ve yanan yağdan sonra birçok kirli ve zehirli lekeler ve mundarlıklar yadigâr kalmış ise, tıpkı öylece Kürdistan aşiret sistemi de, gelmiş geçmiş derebeylerden bir sıra artıklar ile rengini, saflığını kaybetmişti. Aşirete aşiretliğini kaybettiren bir sebep de, kapitalizmde ve kapitalizmin son aşamasında bulunuşudur. Onun için beylik ve ağalık kelimeleri altında tarif edilen aşiret sistemi, bugünkü Kürdistan'da sosyal uzviyetin [organizmanın] hücresi demek olan "klan = aşiret" şeklinin derebeyleşmiş ve burjuva düzenindeki örneğidir. Onun için bu sisteme deyim yerinde ise "feodalo-klan : derebeyce dü-

zen demek daha doğru olur. Aşiretin ekonomik temeli yer yer, ufak tefek değişiklikler gösterir. Özü doğal ekonomi kalmak üzere, aşirette, çobanlıktan kervan ticaretçiliğine kadar, adeta doğal bir evrim sürecinin basamak basamak aşamalarına rast gelinir. Aşiret arasında, köylülüğün ağalara, ağaların beylere tabi oluşu gibi bir hiyerarşi (mertebe zinciri) vardır. Fakat bu hiyerarşi bağı, hiç de derebeylikteki kadar kuvvetli ve devamlı değildir. Mesela Dersim'den Araratlara ... [İki kelime okunamadı], ne ismi ne cismi bugün tanınmayan bazı kabile taslaklarına bağlı, Sadi, İzal, Haran, Haydaran, Demenek, Alan, Haryan gibi aşiretler var. Bunlardan bazılarının arasındaki şahsi hısım akrabalık gibi bağları bir tarafa bırakılırsa -çünkü burada kadın alınır satılır bir nesne sayıldığından, başka aşiretten kadın alan, davar almış gibidir!- hemen hemen her aşiret, hatta bazı yerlilerin deyimine "mutlak surette hür"dür. Aşiretlerin ekonomik faaliyetleri, öz itibarıyla gayet ilkel bir kara saban bozuntusu ile tarımdır. Hatta pek çok iç köylerde hâlâ kadim kölelik devrinin el değirmenleri hüküm sürer. İşte bize, doğal ekonominin aile iş bölümüne ufak bir örnekle başlayan kısa bir manzara:

"Bir konağın önünde, çardağın ilerisinde (yazar: Çaldırandan taş ormanı "Gireler"ın kıyısında Haydaranlı aşiretinin merkezi ve Soluksu köyünde misafirdir) üç kadın vardı ki, birisi hamur yoğuruyor, ikincisi bunu kalın bir yufka yapıyor, üçüncüsü de yufkayı altta ateş yanan bir saç üzerinde pişiriyor. Yufkanın hamuru darı ve arpa halitasının [karışımının] düz taş altında el ile ezilmesinden hasil olan bir un ile yapılmıştı ki, bu hali ile bir kepek peltasine benziyordu. (Bu kürtler, zahireyi değirmende öğütmeyi bilmezler)" (20.7.930, **Cumhuriyet**, Yusuf Mazhar, Ararat Eteklerinde)

Üretici güçlerin bu derece ilkel olduğu yerlerde barınacak ... [Üç kelime okunamadı] kulübelerinden farksız bir çamur tümseği, Kürtlerin giydikleri kavuk külahlara benzer yuvarlak veya damlı kulübe lerdan ibarettir, iç kısımları yeraltı deliklerinden oluşur Aynı gezgin yazar, bir aşiret reisinin "konak"ını şöyle tasvir eder:

"Bu konak, medeni yerlerde içinde hayvan bile bağlanılmayacak kadar karanlık, ratib, [rutubetli] havasız bir yer altı idi. Eğer Haydaranlı aşiretinden bir Kürd'e İstanbul sokağında

rast gelir sorarsanız, Soluksu'daki Hayadaranlı aşiret reisinin bu konağını, Karnak sarayı gibi tasvir ederek kendisine yalandan ibaret bir gurur yapar." (Y.M., **age**)

Aşiretin geçim esası budur. Fakat bu yer "ortalama"dır. Aşiret geçiminin iki ucundan biri çobanlıkta, ötekisi bezirgânlıktadır. Sürmeli Çukur'da dolaşan Yusuf Mazhar, bize çobanlık tarzının hakim bulunduğu yerlerden birini gösteriyor:

"Buralar eskiden çok güzelmiş... Fakat şimdi, çoğu aşiret beylerinin ve beylere dayanan köy ağalarının malı olan koyun sürülerinden ibaret bir servete sahiptir ki, bunlar, sahanın beslemeye ve yetiştirmeye müsait olduğu miktarın pek dûnunda (altındadır)dir." (Y.M., **Cumhuriyet**, 22.7.930)

Marks, Kapital'inde, ilk mal değişiminin göçebe kabileler arasında ve toplu bir şekilde başladığını söyler. Kürdistan'ın, kışın Suriye ve Irak'a, yazın Erzurum yaylalarına doğru inip çıkan çoban ve göçebe aşiretleri, buranın ücra köşelerindeki değişimlerde önemli unsurlardır. Kemalizm bile, bunlara devamlı olarak güneye mal satmalarını ve oradan para getirmelerini tavsiye ederek o yolda döviz bekler. Bir çeşit kervan bezirgânlığı yapan bu göçebe aşiretler, şüphesiz kolektif alışveriş temsilcisidirler. Ve kaçakçılıkta büyük bir rol oynarlar. Bu bakımdan Kemalist burjuvazi ile, adeta hergün silahlı mücadele durumunda kalırlar. Birbirlerini yemeleri, Kemalizmi rahat bırakmalarına vesile olur. Böyle bir ekonomi üstünde kurulacak sosyal örgütün şekli malûm. Toplum Ekonomisi çobanlıktan tarıma geçerken, toplumun vasfı da artık ilkel komünizme veda eder. Anaşah (matriyarkal)lığın masum ve yumuşak insan ilişkilerinden, Babaşah (Patriyarkal) devrinin zorbalığına ve ilk sınıflı toplumun diktatörlüğüne istihale eder (dönüşür). Bu devrede, Ulu (babaşah) hep ve ruh, öteki fertler hiç veya madde haline gelir. İşte Kürdistan aşiretlerindeki ağanın vasfı, bir derebeyinden çok Babaşah ve ulu ruha yakındır. Yusuf Mazhar, uğradığı yerlerde gördüğü Babaşah (patriyark)ları şöyle anlatır:

"Aşiret reisleri, bunların bütün kudret toplamıdır... Kuzey çevresinde Kürt, ferdi kazanç sahibidir. Fakat kazandığı, reisin emrindedir. Bu sebeple, reisler aşirette kutsal güç, kutsal nüfuzdurlar... Reislerin bu kuvveti bazı durumlarda aşiretin önemli ve siyasi işlerinin para ile görülmesini de sağlamaya yetiyor. (Nite-

kim burjuvazi bunu epey kul lanıyor) *Aşirette kişisel hak yalnız Beydedir. Diğer fertlerin hakkı, Bey'in nefsinden nebean eder* [kaynaklanır]. (Yusuf Mazhar, **age, Cumhuriyet**, 19.7.930)

Onun için de ağanın evi hatta köyü, patriyark'ın türbesi kadar kutsaldır. Yukarıda bir "konak" tasvir edilmişti. "*Burası kör Hüseyin Paşanın Biraderzadesi Yusuf Bey'in evi ve Haydaranlı Aşiretinin ocağı imiş. Haydaranlı Aşiretine mensup Kürtlerin nezdinde bu köye ve konağa büyük bir hürmet beslenilmiştir.*" (Yusuf Mazhar, **age, Cumhuriyet**, 20.7.930) Hemen bütün davalarda, bu ayar bir reisin hüküm sahibi olması doğal değil midir? Halbuki burjuva yazarı bu neticeyi görünce şaşakalıyor:

"*Hayret edilecek*", diyor, "*-veya esbabı ariz ve amik tatbik olunacak- [veya sebepleri derinliğine incelenecek] halen bir köylünün uğradığı bir tecavüzdən dolayı aşiret reisine müracaat etmesidir... Cinayet derecesine varmayan hadiseler hükümetin ittiları [bilgisi] haricinde bırakılır. Bazen cinayet hadisesinde bile hükümet haberdar olmaz.*" (Y.M., **age, Cumhuriyet**, 22.7.930)

Bu metinden de anlaşılacağı gibi, hatta "cinayet hadisesi" nin bile hükümete aksetmesi için, olayın faillerinin başka aşirete kaçması lazımdır. Yoksa aynı aşiret içinde hükümete yer verilmez. Bu ekonomik ve sosyal "atmosfer" içinde yaşayan halkta, yaygın bir "ulu" veya -Kürdistan halkının ağzından, Türk basınının "münci" [kurtarıcı] karşılığı olarak hiç düşmeyen- "sahip", fikrinin gereği kendiliğinden anlaşılır. Adı geçen gezginci yazar, kendisini düşman aşiret sınırından geçiren ağanın silahlı adamlarından biri ile konuşuyor. Bu adam Celali mültecisiymiş. "*Bugün*", diye devam ediyor "*gencin en büyük endişesini, iki aşiretin barışması takdirinde, kendisini eski aşiretinin intikamına terk edecekleri düşüncesi oluşturuyordu. Ben dedim ki: Bu kadar korkuyorsun, daha uzaklara git, İnsan çalıştıktan sonra her yerde yaşayabilir. İstersen seni Hasankale'ye göndereyim. Orada bundan çok çalışmadan, bundan iyi geçinirsin; gönül rahatın da olur. Kürt delikanlısı söylediğim sözü kafasının içinde bir müddet evirip çevirdikten sonra, geçirdiği hayattan ayrılmayacağını anlattı. Türkçeyi iyi söyleyen birisi: Beyefendi... Biz oralarda yapamayız. Bizim Bey'imiz olmazsa halimizi kim sorar? Bize kim sahip olur? Elimizden kaza çıkarsa bizi kim arkalar? dedi.*" (Y.M., **age, Cumhuriyet**, 20.7.930)

Burjuva basınının bütün maaşlı burjuva ve küçükburjuva-cıklarının Mustafa Kemal hakkında, başka kelimelerle de olsa, buna benzer serenaflar yapanlarından ayrı gayrı olmayan yazarak, Kürt delikanlısının bu sosyal olarak doğal ideoloji ve psikolojisini şöyle tasvir ediyor: *"bunlarda bağımsızlık ve hürriyet hisleri temelinden mefkud [var olmayan], ve rufları izze-tinefisten mücerrettir [onurdan yoksun]."* (age)

Kürdistan aşiretlerinin, babaşah (patriyarkal) bünyesini belli eden örf ve adetlere karakteristik bir örnek de, kadının konumudur. Bir kızı seven oğlanın babası, kızın ailesine bir kişi gönderir, söz alırsa bu sefer yine oğlan tarafından bir kaç kişi giderek kızın babası ile pazarlığa girişir. Fukaralar için 1.000, orta halliler için 5 bin, ağalar için ise 15 bin kuruş (gümüş) para kadar bir "Kalıntı" (yani "başlık") kesilir. Sonra bir yemeni veya seccade gibi bir "dilbağı" [nişan] bağlandı mıydı, artık kız satılmıştır. Kıza kimse karışamaz. Düğün hazırlığı bitince, oğlanın babası "mum dağıtır", atlılar gider; kızı alır getirirler. (arada söylemiş olalım ki, burada asıl nikâh, "Seyid"lerin yaptığıdır. Hükümete, bilinen kelimesi ile "muhibir-i sadık" düşman tarafından "ihbar" edilmezse, evlenmenin tescili mescili yoktur) Böylece satılan kızın yeni sahibi kocasıdır. Koca, satın aldığı karısını öldürmek de dahil olmak üzere cezalandırmakta haklıdır, kimse karışamaz. Yalnız kızı öldürdüğü zaman, babasına "kızın kanını" öder (yani bir miktar para veya birkaç dönüm toprak verir) ve mesele kapanır gider.

Ortaçağ Avrupasında iki çeşit derebeylik vardı: 1- Fani, 2 - Ruhani. Kürdistan'daki ağalık için de böyle bir sınıflandırma yapmak mümkündür. 1 - Seyidlik ve şıhlık (ruhani), 2 - Asıl Ağalık (fani). "Seyid" (Türkçe "efendi", "sahip")ler, özel deyimleriyle "din hademleri [hizmetlileri]" dir. Ve ağalığa nazaran bağımsızlıkları tamdır. Bunların bir nevi Avrupa'daki "moine: keşiş"lere karşılık gelen "tâlib"leri yani, bir tür "ruhani muhafızları", bir de "mürid"leri vardır. Bu müridler, ağadan, halktan ve herkesten olabilir. Seyidin bir çeşit ümmeti veya teb'asıdır, Seyidler, mezhepçe İmam Cafer'i, Muhammet'ten üstün tutan bir nevi Bektaşî babalarıdır. Hatta önceden seyid kabilelerinden en büyük Seyid Sabun'a, bir kaç yılda bir kere "niyaz" (bir çeşit ruhani vergi-haraç) götürürlermiş. Bunlar namaz kıldırılmaz; na-

mazı "Türklere ait" bir mesele sayarlar. Bugün Doğu Vilayetlerinde tanınan yalnız üç Seyid kabilesi vardır ki, bunlar da silsile-i meratiplerine (hiyerarşilerine) göre: Seyyid Sabun -Baba Mansur- Kırışan'dır. Hiyerarşi, küçüğün büyüğüne "niyaz" (din cezbesi) verişiyle maddeleşir. Seyidlik, aşiret klanının kapalı kastlığını ideolojileştiren ve dinleştiren örgüttür. Mesela, seyid ancak seyidle evlenebilir. Kürtle, müridiyle evlenemez. Fakat seyidin müridi de başka dinden adamla evlenemez. (Hele Ermeni ile evlenirse lanetlenip, afaroz edilir.) İşte adeta bir tür ağalık üstüne ağalık demek olan seyidlik ile, asıl dünyevi ve fani ağalık arasında, ekonomik ve siyasi nüfuz bakımından bir rekabet kolayca alevlenebilirdi. O zamana kadar, pusuda yatan bu rekabet, Şeyh Sait isyanı ile birlikte, epey enteresan bir şekil aldı. Ve bir zamanlar Meşrutiyet burjuvazisi ile elele vererek Ermeniliği ekspropriye eden [mülklerine el koyan] Kürdistan ağaları, Şeyh Sait İsyanında da, ezeli yaradılışları gereği, Cumhuriyet burjuvazisi ile birleşerek, seyidliği ekspropriye etmeye teşebbüs ettiler. Görünüşte Zazalara karşı Dersim Kürtleri çıkıyordu. Fakat işin daha derinliğinde bu maddi ağalık ile manevi ağalığın çarpışması da gizli idi. Kemalizm, din dogmaları şeklinde Türklüğe düşmanlık geleneğini devam ettiren seyidliği ve tekkeleri bu suretle yasak etmiştir.

Bu yasağın, bütün burjuva yasakları gibi iç yüzünü araştırmak uzun sürer. Yalnız şurası unutulmamalı ki, bugün seyidlik, sadece kendi janrında yarım illegaliteye geçmiş olmaktan başka türlü etkilenmiş gözüküyor. İç Kürt köylerinde bütün merasimi ve teşkilatıyla olduğu gibi yaşıyor. Yukarıda söylediklerimiz, seyid kabileleridirler. Yalnız önceden olduğu gibi, şimdi Bektaş-ı Veli'ye "niyaz" götürülmüyor. O kadar. Hala ta Kars'a ve ... [Bir kelime okunamadı] kadar "devr"e giden seyidler vardır. Hatta bunlar arasında hükümetin eline nasılsa düşmüş bazıları, yolda tekrar kaçırılacak kadar nüfuzlular bile çıkar.

B) KÖYLÜLÜK

Burada, Kürdistan nüfusunun hiç şüphesiz onda sekizini oluşturan büyük yığına, doğrudan doğruya temas ediyoruz. Fakat köylülük deyince, onun ağalıkla ilişkisini esas biliyoruz. Tezimiz de bu. Kürdistan köylülüğü deyince, başlıca dört tip göz önüne gelir: 1- İskan edilmiş köylüler; 2 - "Ameliye"ler; 3- Doğrudan ağa idaresindeki köyler; 4- Serbest (muhtarla idare edilen) köyler;

1- İskân edilmiş köylüler: Türk burjuvazisinin, özellikle vilayet merkezlerine yani devlet nüfuzunun az çok duyulduğu yakın yerlere, özellikle kadim Osmanlı Avrupa'sından ayartarak, veya mübadele şeklinde zorla, yerinden yurdundan ederek sürüklediği ve buralarda iskân ederek, aklınca Türk kültürünü yayma vasıtası yapmak istediği Türk köylü kolonileri var. Bunlar tipik köylüdürler. Fakat önce iskân edildikleri köylerin ortak şikâyetleri, sonra Kemalizm kanunlarının bilinen elastikiyeti yüzünden bunlara vaadedilen af yılları çok kereler sakatlanır. Onun için, bu unsurlar, zaten azınlık oldukları bu bölgelerde, imtiyazlı ve yabancı oluşlarının çevrelerinde uyandırdığı düşmanlığın da katılması ile, ekonomik olarak tutunmaya zaman bulamadan, bir anlamda "harcanır"lar. Esasen Kürtlüğün ve çevredeki doğal ve sosyal şartların müthiş temessül [asimilasyon] etkisi bu Türk kolonilerini çarçabuk ufaltır. Ve en sonunda ya ortadan bir vahdet [birlik ve bütünlük] olarak kaldırır veya aşiretleştirerek yine Kürtleştirir. Yusuf Mazhar, Sürmeli Çukur'u tasvir ederken diyor:

"Köyler seyrek ve harap, nüfus azdır... Köylerin ahalisi Kürtleşmiş Azeri Türk'lerdir ve her köy, bir aşiretle ilgileri ve bağlılıkları sayesinde, o aşiretin baskısından ve diğer aşiretlerin de saldırılarından korunmuş kalır." (Y.M., **Cumhuriyet**, 22.7.930)

Bu bakımdan Doğu Vilayetlerinin bu tip köylülüğü, Türk burjuvazisi için bir dayanak olmaktan uzaktır. Pek yeni iskân edildikleri bazı mahallerde, olsa olsa, Şeyh Sait İsyanında örneklerine rast gelindiği gibi bu unsurlar, Kürtlerle birlikte silah depolarını yağma ederek, küçük mülklerinde olan biteni beklemekten ve nadir ihtimallerle de, bozguna uğrayan Türk hükümetine, göreceli bir çekilme noktası oluşturmaktan başka rol oynayamazlar.

2- "Ameliye"ler: "Doğu Vilayetlerinin köy ekonomisi çehresine damgasını vuran en orijinal ve herhangi bir sosyal alt üstlükle önemli bir yedek güç oluşturacak olan zümre, bu Türkçedeki işçi kelimesinin karşılığı olan **"ameliye"**ler yığındır. Bunlar belki yukarıda sözü geçen serseri - dilenci, köy lümpenleri kadar yoksul ve ihtilalci ruhludurlar. Ve köy lümpenlerinden farkları, üretici ve yaratıcılıklarını inanılmaz bir dayanıklılıkla korumuş olmalarıdır. Ameliyeler, ya hiç toprağı olmayan veya devede kulak kabilinden, hiçbir zaman ne kendisini ne de hele ailesini geçindiremeyecek kadar bir ufak toprağı olan, onun için bir tür tarım işçiliği ile geçimini temin eden köy üretmenleridirler. Ameliyeler, dünyanın en yoksul insanlarıdır. **Kürdistan'ın paryası** mevkisinde dirler. Bunların sayısı, he le tarım mevsimlerinde, Kürdistan üretmen köylüsünün yarısı ve yarısından fazlası oranında büyüktür. Çünkü, gerek küçük ekinci durumunda fakat ağalığa bağı olan veya doğrudan doğruya beyin toprağında "maraba: miriyvo" sıfatıyla işleyen her köylünün yanında ya daimi, hatta bazen yaşadığı sürece, adeta çiftlik uşağı azap gibi, veya geçici, yani bir mevsimlik, birden çok fazla sayıda böyle "ameliye"ler çalışır. Köylü bahsinde^ de işaret ettiğimiz bu unsurlar, özellikle Kürdistan'ın en kalabalık unsurlarıdır.

Tarım işçilerinden farkları: İş güçlerini henüz kapitaliste değil, ağanın yarı toprağında yarı kiracısı olan "miriyvo"ya satmasıdır.

Marabadan farkı: Yalnız toprak yokluğundan değil, en ufak bir üretim aracı da bulunmayışındandır.

Bununla beraber, miriyvo ve asıl tarım işçileri ile Kürdistan'ın **"ameliyeleri**, ırgatları, **"hizmetkâr"**ları arasındaki fark bu kadar bile keskince konamaz. Çünkü bazen "ameliye"lik yapanın da, dediğimiz gibi, "öldürmeyip, süründüren" bir toprak parçacığı, şek-

len bulunabilir. Sonra "miriyvo" demek, mutlaka toprağı olmadığı halde, öküz, saban gibi, üretim aracı bulunan bir üretmen demek değildir. Çünkü, öyle miriyvolar vardır ki, ne toprağı, ne aleti ve ne de öküzü yoktur. Bütün bunları ağasından veya beyinden alır. Ve ürünün de şeklen üçte ikisini mal sahibine verir. Bu köylüler iç Kürdistan'da miriyvoların çoğunluğunu oluştururlar. Bunları hangi zümreye koymalı? Tam toprakbend mi yoksa menkul [taşınabilir] üretim aracı maraba mı veya "ameliye" mi saymalı? Bunların "Doğu Vilayetleri" bakımından ortak özellikleri, aşiretin babaşah ilişkilerinde sürekli ve uzun bir farklılaşma süreci ile yavaş yavaş değişime uğratılarak çıkagelen ve ortak klan mülkiyetinin parçalanması ile doğan çelişkilere bağlı oluşlarındadır.

Bu iki zümre köylülükten sonra, Kürdistan'da iki çeşit köy var demiştik: 3 - Ağanın idaresindeki köyler 4 - Serbest köyler. Fakat ağanın idaresindeki köyler de ayrıca iki çeşittir, a) Ağanın köyü b) Ağa idaresindeki köy. Başka deyişle üç çeşit köy var: 1 - **Ağanın köyü**: Ağanın tapu mülküdür. 2- **Ağanın idaresindeki köy**: Sözde toprağı ekenlere ait olan fakat derebeyin patentesi altında bulunan köy. 3- **Serbest köy**: Yani muhtarla idare edilen ve güya ağanın karışmadığı köy...

Gerçek halde bu üç çeşit köy de, bugün fiilen Kürdistan ağa - beylerinin emrindedir. Ya aradaki fark nedir?

Bunu anlamak için en eski ekonomi şekillerinden, kapitalist ekonomisine doğru başlayan eğilimlerin köylerde yarattığı sonuçları hatırlamak yeterlidir. Bu sonuçları gözönünde canlandırmak için, şu iki süreci tekrarlayalım:

1- Derebeylikte: Avrupa derebeyliği, toprağında köylüyü istismar ederken yeni usûllere başvurmuştu. Derebeylik görmüş ve anlamıştı ki, köylü, toprakbend olarak, çalıştığı toprakta yaratıcılığa fazla önem vermiyor ve kendinin olmayan toprağın tükenişini kayıtsızlıkla karşılıyor. Halbuki bu köylüde, velev ki illüzyon türünden olsun, bir şeye ve bir toprağa sahip oluş hırısı uyandırıldı mı, köylünün çalışma gayreti ve üretim kabiliyeti, öncekinden çok fazla artıyor. O zaman (11. yüzyıldan sonra) derebeyliklerin yanında "censive" denilen, yani haraç veya cizye veren "commune"ler doğmaya başlıyor. Komünler veya "köy"ler: 1 - Bir asil tarafından bir takım soysuzlara verilmiş tasarruf sahalarıdır. 2 - Bu sahalarda oturanlar, derebeyin şahsından çok makamına bir oens, cizye veya haraç verirler. Dere-

beyler bu alışverişte kârlı olacaklardır. Çünkü; haraca bağlanan köylüler eskisinin iki misli çalışmaya başlamışlardı. Halbuki eskisinden pek fazla bir farkla yaşamadıkları halde, derebeyine daha çok haraç verebiliyorlardı. Çünkü, bütün artık ürünleri, daima derebeye aitti.

2- Klanın dağılması: Özellikle Marks tarafından İngiltere'de kapital birikişi esnasındaki köy olaylarının tespit edilmiş şekillerinde buna dair pek çok örnekler gösterilmiştir. Çözümeye başlayan klanın, o zamana kadar ortak olan mülkiyeti ortaklığını kaybetmeye başlar. Fakat bu kaybediş senyörlerin lehinde olur. Klanın sıradan fertlerinin, o zamana kadar tanınmış bir şahsi mülkleri bulunmadığı için, klan kodamanları fırsatı kaçırmazlar. Arazilerinin sınırlarındaki ufak mülkceğizleri de birer birer çitle ördürerek kendi sınırları içine alırlar. Buna engel olmanın ne imkânı ne de sonucu vardır. Ve eski klan uluları yeni landlord'lar haline gelir.

İşte bugünkü Kürdistan köylülüğü içinde olan biteni kavramak için, bu iki süreci bir anda zihnimizde canlandırmamız gerekir. Bugünkü Kürdistan, aşağı yukarı bu iki çeşit sürecin aynı zamanda sarmaş dolaş olarak hüküm sürdüğü bir sahadır. Kürdistan sosyal bünyesinin bu özelliğini bildikten sonra artık Kürdistan köylülüğünün ve köylerinin niteliği daha kolay anlaşılır:

1- Ağanın köyü: Aşiretin ortak topraklarının, aşiret kodamanları tarafından şahsen benimsenilişi ve zorla gaspedilişidir. Köylü konusunda, bir ağanın hangi usûllerle köylünün topraklarını zaptettiğini, bizzat burjuva yazıcılarından okumuştuk. Bugün ağa zulmü ile kıvranan birçok miriyvo'ların ağzından dinlersiniz: Şu kadar yıl evvel falan mezra, babalarının ve filan komşularının mülkü imiş. Kürdistan ağalığı halâ bugün bile, Kemal ist burjuvazi ile elele vermiş, bazı köylüye toprak dağıtma palavralarına rağmen, ağa ve bey mülkiyetini toparlamak faaliyetindedir. ... [Bir kaç kelime okunamadı] Ki burada köylü artık ağanın toprakbendi demektir. Gerçi toprağa demirbaşlanış bugün "kanunen" "kaldırılmıştır." Fakat "sosyal olarak" değil... Yukarıda Yusuf Mazhar'la, "sahip"siz olamayan Kürt delikanlısının konuşması "aşiret bendlik"e bir örnektir.

2- Ağanın idaresindeki köyler: Yani bütün idari yetkileri ve icra kudretleri ağanın elinde toplanmış olan, ağaya doğrudan doğruya bağlı köyler. Bunlar adeta, Avrupa'da 11. yüz-

yıldan sonra beliren "commune" ile ağanın mülkiyeti arasında bir geçiş tipidir. Yani tam "komün sensitive" bile değildir. Çünkü köylünün şahsi mülkiyeti bile henüz formelman [biçimsel] olsun tam sayılamaz. Yani hem ferdin tasarrufu var, hem de eski klanın ortak mülkiyeti tanınır. Bu şekle yukarıda zikri geçen gezginci yazar da rastlıyor ve onu şöyle karakterize ediyor:

*"Güney'de olduğu gibi, buralarda köylüler beylerin hesabına çalışmazlar... Herkesin kendisine özel çifti, çubuğu, hayvanı, arazisi vardır... (Biraz da lahana turşusuna buyurun:) Buralarda Kürtleşme hadisesi, (yazıcıya göre klan sistemi demek Kürtlük demektir!) halkı kişisel tasarruf isteğinden soyutlayacak kadar eski değildi ve ekonomik etkenler bu hadisede doğrudan doğruya etkili olmamışlardır (El mânâ fi batn el şâir [anlamı şairin karnında])... Fakat herkesin kişisel olarak sahip olduğu tasarruf hakkının, aşiret reisine zaruri bir biçimde aidiyeti [ait oluşu] vardır. Aşiret reisi, gelenek ile belirlenmiş sınırlar dairesinde, genellikle her şahsın tahammül edebileceğini bildiği bir derecede, bu hakka iştirak eder... Fakat iştirak şekli dolambaçlı ve bazen gaddarca bir hileden ibarettir. Ve şahsın tahammül derecesi de son sınırdadır. Bu sebeple köylüler pek fakirdir..." (Yusuf Mazhar, **age, Cumhuriyet**, 22.7.930)*

Serbest köyler: Tekrarlamaya hacet yok ki, bunların adı "serbest köy"dür; sanı "la communa censitive"nin aşağı yukarı kendisidir. Ondaki farkı, ortaçağ komünlerinin ortodoks derebey ilişkileri içinde, bizim "serbest köy"ümüzün ise dünya kapitalizminin emperyalizm aşamasında bulunduğu durumdadır. Serbest köylerde mülkiyet daha çok şahsa mal olmuş durumdadır. Köyün idaresi de, formelman burjuva düzenini hoşnut kılacak şekildedir. Muhtarla idare olunur. Fakat bu görünüşle böbürlenecek kadar Kemalist olmaya olayın tahammülü yoktur: ağalığın da kendine göre Kemalizm kadar bir "elastikiyet"i vardır. Kemalizmin arasına yaptığı seçim komedyaları kadar, ağanın da demokrasi tuluatında aktörlük yapamayacağını sanmayın. Adet yerini bulsun diye herkesle beraber Kemalizmin şu "serbest köy"lerinin de bir muhtar ve bir de idare heyeti seçilir. Fakat seçilen muhtar ve heyet ağanın adamlarından başkası olamaz. Bu tarz ağanın da arayıp da bulamadığıdır. Kürdistan köylüsünü dinlerseniz, size ağaların uzak köyleri kendiliklerinden serbest bıraktıklarını anlatırlar. Gerçekten ağanın bu tarzdan kaybettiği şey pek azdır,

fakat kazandığı o kadar az değildir. Çünkü bu defa haraç veremeyen köylü yoktur. Haraç alındıktan sonra ise, köylünün serbest yani daha çok çalışır olması daha kârlı bir iştir., Ondan sonra ağa, Kemalizm ve kısmen de çalışkan köylülükle (çalışkan köylülükle "kısmen", çünkü manevranın iç yüzünü bilmeyecek köylü yok gibidir) kendi arasına "im-permêable" bir perde germiştir. Köyde olan biten ağanın direktifi altındadır. Fakat bu olan bitende ağa için bir "mesuliyet" tarafı ortada bulunamaz. Böylece ağa, ezeli deve kuşu masalını oynar.

İşte Kürdistan köyleri bu sistem altında yaşar. Bu köylerde yaşayan veya zulüm gören köylüler, ya ilkin işaret ettiğimiz "ameliye"ler, ya yarattığı ürünün üçte ikisini ağaya ve yarısını Kemalist devlete veren "miriyvo"lar, ya da adı "serbest" haraç veren, vergi veren, vermezse ağanın, jandarmanın, tahsildarın talanına uğrayan "serbest", "hür" köylülerdir. Bu üç tipin arasında deyimi caiz ise "kıl kadar fark yoktur". Çünkü bugün hür köylü olanın, yarın miriyvolaşması ve öbür gün "ameliye" haline gelmesi, Kemalizmin sayesinde kanunlaşmış veya bilinen demagojinin özel deyimi ile "tedvin edilmiş" bulunur.

Kürdistan köylülüğünün bu tarafta daha çok ağalıkla olan ilişkilerinin hepsine birden dokunuyoruz. Fakat Kürdistan ağalığı ile Kemalizmi birbirinden ayırmak ne kadar zor!.. Kürdistan'da bugün, ağalığın köylülük üzerinde yaptıklarını birer birer saymak ve her sayışta ve olanda, Kemalizmin ... dolayısıyla boyunu posunu görmemek imkânsızdır. Batı'da olduğu gibi Doğu'da da Kemalizm ile ağalık biricik soygun dünyasında, -arz küresinde olduğu gibi- iki zıt kutup halinde kendiliğinden bulunur. Evet kapitalizmle derebey-klan sistemi birbirinin taban tabana zıddı olabilir. Fakat bugünkü emperyalist dünya içinde zıtların birliği adeta diyalektik bir kesin kural hükmüne gelmemiş midir? Onun için, ağalığın daha özel ve "üst bünyece: su-perstructurel" vasıflarını daha aşağıdaki özel başlığına bırakarak, burada ağalığın ve aşiret sisteminin Kürdistan köylülüğü üzerindeki klasik ekonomik baskısına son bir işaret edelim.

Haraç ve cizyeden bahsettiğimizi anlamak için tekrar tekrar söylemeye gerek yok. Kürdistan köylülüğünden -Kemalist burjuvazi değil- ağalık ve beylik kaç türlü haraç ve bağ alır? Kaç türlü ağalık varsa, o kadar türlü... Kaç türlü ağalık vardır? İki türlü:

a) Ruhani ağalık (seyidlik) = "Niyaz": Burjuvazi, dinin,

dünya ile alâkasını epey "subtilise et sublime" eder; ve Türkçe-deki bilinen anlamı ile bu "süblime"yi tam "tatlı selemen : sub-lime doux" [incelme,tatlandırma]haline getirdikten sonra ilahi tevekküle susayanlara sunar. Feodal dinin bu kadar inceliğe ve maskelenmeye ihtiyacı yoktur. Gerçi o biraz frenklerin melodram, bizim ortaoyunu dediğimiz kılık kıyafette sahneye çıkar. Ama, hiç olmazsa türkçe ezan gibi "devrimci" (dram: facia)lara da kalkışmaz. İsteddiğini mistik bir şaklabanlıkla açıkça ister. Alacağından aldıktan sonra, kapitalist ekonominin, sivri sinekten yağ çıkartan "artı-değer" aşısına karşılık, bezirgânlığın benzer kanununa uyaraktan aldığına karşılık "hiçbir şey" de olsa, şeymiş "zan" edilen "birşey" verir. Kürdistan'ımızın seyidleri işte bu ikinci kategori dindaşlardır. Kürdistan seyidi, Kemalist tahsildarlar gibi her ay başında değil, senede bir defacık ve makinelili tüfek taşıyan jandarma ile değil, dağarcığını taşıyan eşekceğizi ile birlikte "devr"e çıkar. Ettiği "niyaz", aldığı "**niyaz**"dır; ve türbesinde "çırağı" yaktığı için, ahireti'ni aydınlatmak isteyenlerden "**çıralık**" derler, toplanır. Ruhani ağalarımız, ahiret ticaretinde bir aldıkları bir de sattıkları ve yine **aldıkları = çıralık ve niyazın** ta ipleri, seyidlerini görmeye gelirler. Seyid ve eşeği ile karşılaşınca, seyidin önünde "rükû"ya varırlar ve eşeğini öperler. Seyid, dualı bir "gülbank"dır çeker. Esseyidin ayağını öpen, bahşişini önüne bırakır: Bu alınan "niyaz"dır. "Çıralık" bir "amin" ile toplanır. Merasim cuma geceleri olur. Seyid, müridlerinden üç telli bir tanburayı eline alır. Köylüleri önünde diz çöker. Yer yer "şeriat yolu"ndan vaaz eder. Bu yol kara kaplı "buyruk"da yazılır. Sonra tabi gelsin çıralık, çeyrek veya meci diyeleri... **Verdikleri = cennet**, gördünüz mü bir kere... Öyle burjuva dininde olduğu gibi septik bir cennet değil, somut, şu kadar gümüş kuruşluk bir cennet. Artık cennetin anahtarı (yani gümüş kuruş), günahkâr müridin işlediği suçun derecesince pahalıdır. Tabi bütün "ruhani" sistemler gibi seyidliğin "ruhani" alışverişi de bundan ibaret kalamaz. Doğdun, öldün, hastalandın, sağ kaldın, evlendin, boşandın "seyid" efendinin "nefes"i seninledir. Doğu Vilayetlerinin "manevi baskı" dedikleri bu ahret soygunu, velhasıl şu maddi dünyanın en ilişilmeyen noktalarını bile "Meryem ana"nın bekaretine döndürür. Yalnız Meryem'in kızlığına dokunan amcası hazretleri testereli bir "mücazat"a [ceza çekme] uğradığı halde, seyidlerimizin her

marifeti "Allah kerim", "mecidiye" ile ödenir. Mesela hiç kimse "şeyh" veya "seyid"den izin almadıkça evlenemez. Arazide, "söz" onundur.

Kemalizm seyidlikle mücadele ediyor mu? Elbette... Hatta halka cennet satıyor, gizli ayin yapıyor, manevi baskısını arttırıyor diye, şeyh veya seyid aleyhinde "ihbar"da bulunan rakiplerini, "suç sabit olmadığından", "ihbar eden"i, "iftiracı" sıfatı ile "adaletin pençesine" teslim eyleyerekten... Bilmem bizim darülfünun [üniversite] "pire-fesörleri veya pre-sörfeleri", bilinen "yat" borusu çalan allamelikleri vezninde [bilgiçlikleri ölçüsünde] bir "Kürdistanıyat" icadedebilmiş ve orada buna benzer örnekleri, "bütün halinde" ve "ariz ve amik" [enine boyuna] incelemişler midir? Yalnız, şu tarihi maddeciliğin dayattığı ekonomik determinizme bakın ki, tıpkı ortaçağ derebeyliğinin ruhanileri gibi, bizim seyidler de, şeyh Said isyanının olmasına kadar bir nevi afaroz: "tel'in" bile tatbik ederlermiş. Ve afaroz edilenin seyidi kendisine yanaşamaz, kapısı önüne taş diker ve halktan da kimse oraya yaklaşamaz olurmuş. "Mel'un", din harici sayıldığına göre, ölünce "müslüman" mezarlığına kabul edilmez ve bu hal 15-18-28 sene sürermiş... [Üç kelime okunamadı] "şu kadar" parayı bulabilen olursa, "buyruk"tan bu işten kurtuluş "yolunu çıkarırlar" imiş...

b) Fani ağalık (Beylik) = Haraç: İster bağlı isterse serbest olsun, haraç vermeyen köylü yoktur. Haraç ya aynî olur veya nakdî. Aynî vergide, mesela ağa bir köye gider, ahaliyi toplar; hepsine özel takdir ve kanaatine göre bir keçi, öküz, yatak ve ilh. gibi keser biçer ve alır. Nakdî vergi de adamına göre 200'den 700'e kadar "madeni" (gümüş) kuruş kadar. Ağanın en az aldığı haraç 10-50-100 gümüş kuruştur. Pek almadığı derecede fakir olanlar da var. (Kemalizmden farkı: Kemalist burjuvazi milyonerden de, fakir, topraksız Kürt paryasından da aynı yol vergisini alır. Kapitalist adalet ve eşitliği, derebey başları ile böyle boy ölçüşür.)

Haraç, senede en çok üç defa alınır. Ve beyin hükmüne (tahsildarın hükmü gibi) temyiz ve naks yoktur. (İtiraz edilemez.)

Ağalar, 1933'te Türkçeye çevrilen "Hükümdar"ı ömürlerinde ellerine almamış oldukları halde, sosyal ve doğal yetenekleri ile en mükemmel Makyavelizm pratisyenleridirler:

"Bu sebeple köylüler pek fakirdir. Bu fikrin neticesi, köylüleri beylere ve ağalara bütün bütün münkad (bağlıj kılmak oluyor... Beyin hesabına köylü şekavet (eşkiyalık) eder ve aşiret münazaalarında (anlaşmazlıklarında^ onun emri ile hayatını feda eder. Hükümete karşı bey adına yalan söyler ve itaat etmemeye çalışır." (Yusuf Mazhar, **Cumhuriyet**, 22.7.930)

Derebey-klan ağalık ve beyliğinin geniş sahası içinde, geçmişin bu taşınmaz yükü ile yan yana: Kemalizmin mali ve siyasi boyunduruğu + pazar ilişkilerinin kemirici tahribatı + bu ilişkilerin oldukça geliştiği yerlerde, tefeci sermayenin çapulu ve ilh. özel başlıklarla incelemeye değer ve köylülüğü in Ieten ayrı zulüm şartlarıdır. Bu konuyu kapatmadan önce biz, biri Doğu Vilayetleri köylülüğüne has, ötekisi tüm Türkiye köylülüğünde ortak olan iki küçük noktaya kısaca işaret ederek, Kemalizmin etkisini özel konusuna bırakacağız :

1- Kürdistan'a has pazar ilişkilerinde: Bir örnek: Kürdistan'ın dolaşım aracı gümüş paradır. Bugün dünyada en istikrarsız ve dalavereli para demek olan gümüş paranın bir adı da: Sömürge parası olmak gerektir. Gümüş para, o yönü ile Türk ve Kürt burjuvalarının, Kürdistan köylülüğüne ne çorap ördüklerini anlamak için, son kriz seneleri zarfında, gümüş paranın "not" para (banknot) ile olan değişimindeki inip çıkmaları hatırlamak gerekir. Bir defa genel kural olarak, köylünün ürün Ierini sattığı mevsimlerde gümüş paranın fiyatı dörtte bir oranında kadar düşer. Ve tersine köylü devlet borçlarını, vergileri ödeyeceği tarihlerde, bu meselelerin kurtluğunda barometre ha Iine gelen mahalli tüccarların şaşılacak hassasiyetleri ve manevraları sayesinde, derhal "not" çıkar ve gümüş para bir çeyrek derecesinde alçalır. Bu suretle Kürdistan köylülüğü, elindeki pa ranın alım kabiliyeti yarı yarıya düştüğü halde, her şeyin tam muadelet (eşitlik) üzere akım ettiğine kanar; ve bu kârlı köy dalaveresinde yağlanan daima bu şehir burjuvalarıdır, Mamafih bu yarı yarıya ziyan, kambiyo piyasasında döviz bulabilenler içindir. İç köylerde, Kürdistan köylüsünün varı, tahsildarın insafına bağlıdır. Doğu Vilayetlerinde bir "not" (kâğıt lira) 28-30 gümüş kuruş ederken, köylü, tahsildara bir liralık vergisini 3 mecdiyeden (yani 60 gümüş kuruştan) hesaplayarak verir. O zaman köylünün aldanışı % 25 veya % 50 iken % 100'ü bulur çıkar. Kaçakçılık ve onunla

mücadelenin doğurduğu zikzaklar gibi öteki inip çıkmalar ayrı konudur. Bu çeşit özel zikzaklardan sonra, gümüş paranın bir de genel münhanisi (eğrisi) gelir. Son dünya krizinin ilk 1930 yılı ile 1932 lerdeki not ve gümüş paraların teadülünü (denkliğini) ve çeşitli ürünlerinde bu oranlarla karşılaştırmasını gözönüne getirirsek, Kürdistan köylüsünün, yalnız bu "görünmez" işlem sebebiyle ne derecelere kadar soyulduğu, daha aydınlık bir surette gözükür. 1930 senesinde bir "not" 20 ile 28 gümüş kuruş arasında idi. 1932 de "not" 58-60 gümüş kuruşa çıktı. Böylelikle, önce bir ham I ede Türkiye'nin eğer yarı değilse [bir Siirt milletvekiline göre memleketin yarısında gümüş para akar] hiç olmazsa 1/3'inde, küçük köylülüğün kıyıda köşede kara gün için saklayabildiği beş on akçeceğizi, evvelce 100 ederse bu gün 50 etmeye başladı. Fakat facia bu kadarla bitse yine iyi. Bir de bu paranın gerçek alım kabiliyeti ve köylü bütçesinde açtığı gediği anlamamız için pazardaki eşya fiyatlarına bakalım. Rasgele köylünün en çok aldığı ve sattığı iki mal elimize alalım: 1930 da yağın okkası 30 kuruşken, 1932 de 33 kuruştur, halbuki basma 1930 da 5-6 kuruş iken 1932 de 13 kuruşu buluyor. Bu rakamlardan ne anlaşılır? Şu anlaşılıyor ki, paranın alım gücü % 50 derecesinde düştüğü halde köylü, kendi ürününü ancak % 10 kadar fiyatlandırabiliyor. Çünkü o alış verişinde fiyat birimi olarak gümüş parayı tanır. Gümüş para ise her zaman aynı 30 kuruş olarak görünüyor. Fakat madalyonun ters tarafı büsbütün başka çehrededir: Köylü evvelce 100 kuruşa aldığı malzemeyi şimdi ortalama 250 kuruşa alıyor, diğer deyimle köylünün sattığı ürün, onda bir, oranında arttığı halde, satın aldığı sanayi ürünü iki mislini bulmuştur!.. Ve hazini şu ki, köylü bu müthiş altüstlüğü rakamını olsun el ile yakalayamaz bir halde, ızdırabının bilinçaltını patlatan kızgınlığı ve gerginliği altında eziliyor.

2- Kürdistan'a has olmayan kapitalist ilişkilerinde:

Ağalığın büyük arazi sahipliğinden tefeci sermayedarlığa doğru geliştiği bölgelerde, tefeci sermaye ile köylülük arasında bütün ilişkiler, aynen ve aslına uygun bir surette ve belki aslından da daha feci tarzlarda alır yürür. Tefeci sermayenin, hatta büyük arazi sahiplerine bile musallat olmaya başladığı bölgelerde, ağalığın "yayın organ"ları veya yeni icra ve iflas kanunlarından şikayetçi olan tefeci ticaret kapitalistleri temsilcileri tarafından sızan

olaylar "Doğu Vilayetlerini" de sarmaya başladığını gösterir. İki kısa örnekçeğiz:

Elbistan'da: *"Tüccar köylüye kredi üzerine muamele yapar, alacağını hasılat zamanı alır. İhracat yapılamıyor, durumun en fenası, köylüye kredi üzerine muamele yapılmaması, ve köylünün ürünlerinin para etmemesidir. En âlâ unun okkası bir kuruş madeni paradır."* (**Cumhuriyet**, 22.11.1930)

Urfa'da: "İktisadi durum: Bölgemizden Suriye'ye ihracatımız geçen seneye oranla fazladır. (Yukarıdaki "ihracat yapılamıyor" diyordu) köylü tarlasını ekmiş sayılır. Yalnız zahire ihracatı az olduğundan fiyat pek düşüktür. Buğdayın kilosu altı-yedi kuruştur. (Yukarıdaki unun okkası 1 gümüş kuruş, yani 2 kuruş ile yüz paradır diyordu! Her ne ise...) Yalnız şikâyet edilecek bir nokta varsa, köylünün murabahacılar (tefeciler) elinde inlemesidir. (Sonra asıl maksadı ilave ediyor), Köylü demekle yalnız çifte yapışan ikinci değil, ziraat ile [çiftine yapışmadan] uğraşan arazi sahipleri de aynı durumdadır. Bunu çeşitli defalar Milli gazetede yayınlamıştım. Yüzde 25 ilâ 75 faiz veren ekinciler vardır. Hapis cezasının kalkması bunların sıyanetine (korunmasına) kâfi değildir. Zira tefecilerin ikinci sene para vermemesi onlar için daha feci bir ceza olur. Bunlar müteselsil ve mütevali (zincirleme ve ardarda) borç altında kıvranan ve tefeciler namına çalışan ve kazanan biçarelerdir." (Urfa Milli gazete sahibi: **Cumhuriyet** 26.12.1930) Sosyal durum ve felâketlerle, tabii afetleri burada tekrarlamak uzun sürer. (*)

(*) "Doğuda KURAKLIK

Mardin 23 - Civardaki Harran kazası tümünden, Suruç, Viranşehir kazaları ile diğer bir kısım köylerin mezraları kısmen kuraklıktan kurumuştur. Hatta hayvanların yemesi için de ot yetişmemiştir.

Bu civar köylüleri Siverek, Diyarbakır taraflarına doğru hayvanları ile beraber göçetmektedirler. Bu köylüler, köylerini geçici olarak terketmişlerdir. Geçenlerde de, Suriye'deki bir kısım köylüler gene otsuzluk yüzünden bizim araziye göçetmişlerdir."

İŞÇİ SINIFI VE KÖYLÜLÜK

Buraya kadar geçen açıklamalar, bundan sonra gelecek olanların da (göstereceği gibi) Kürdistan içinde eğer bir millî baskı ve bir milliyet meselesi varsa, bu mesele, özünde köylü meselesinden başka birşey olamayacağını kâfi derecede gösterir. Kürdistan'da proleterleşen unsurlar, genellikle bir nevi "Kürt paryası" adını almaya layık olan ve ora nüfusunun içinde önemli bir toplam tutan başlıca "ameliye"lerdir. Bunlara köy plebleri, "aşiret tarım işçileri"de denilebilir. Pek büyük bir yekûn tutmadığı muhakkak olan "ev sanayii" ile "el imalâthaneleri" işçileri, nakliye işçileri (şoförler, şimendifer işçileri ve ilh), şehir işçileri (fırın, elektrik, hamal ve hele inşaat, bina yapı işçileri, un ve kereste fabrikaları işçileri) sayıları ve oranı, herhalde Doğu Vilayetlerindeki burjuvalaşmış ve burjuva unsurlardan birkaç misli fazla bir toplam tutarlar. Son Fevzi-paşa-Malatya-Ergani-Diyarbakır hattı, Erzurum-Sivas hattı, Sivas-Samsun hattı ile buna benzer bayındırlık işleri, hele Ergani bakır madeni gibi, Türk burjuvazisinin son zamanlarda büyük bir önem vermeye başladığı ihraç (exportation, extraction) işletmeleri, Kürdistan'da bugünden yarına varlığını hissettirecek büyük, merkezi ve kuvvetli bir Kürt proletaryasının kitlesini hazırlamak üzeredir. Kürdistan fakir halkının kara talihini değiştirmekte keşif kolu rolünü oynayabileceği muhakkak olan Kürt işçileri, bugün henüz "sınıfın kendisi" durumundadırlar. Batıda olduğu gibi doğuda da, işçi sınıfının niceliği ve niteliği hakkında, Kemalist burjuvazinin "susuş konspirasyonu" mutlaklıdır. Onun için tam ve doğru rakam üzerinde fikir kurmanın imkânı yok. Fakat Doğu Vilayetlerinde az çok tetkik yapabilmiş yoldaşların "gözlemlerine bakılırsa, oralarda hiç olmazsa aydınlar derecesinde yani % 3 kadar küçük büyük sanayi, nak-

liye, maden işçileri bulunduğunu kabul etmek zarurettir. Tabii şehir küçük burjuvazisi dediğimiz esnaf üreticiler arasındaki, meşhur deyiimi ile "bin yıllığı bir kuruşa" çalışan çırak-işçileri bu oranın içine almıyoruz.

Buraya kadar geçen rakamlardan yuvarlak hesap bir netice çıkarmak istersek, Doğu Vilayetlerindeki sınıfların kitlece oranları şöyledir:

Mazlum köylülük: % 85; diğer küçük burjuvalar: % 7; şehir proleterleri: % 1.5; orta ve büyük ağalar ve beyler: % 1.5; aydınlar; % 2; şehir burjuvaları: % 0.5.

İşte Kürdistan'da, herhangi bir strateji planında rol oynayabilecek sınıfların birbirleri ile olan oranları aşağı yukarı ve yuvarlak hesap, bu rakamlarla gösterilebilir. Şehir burjuvalarının gerçek kapitalist denecek unsurları ikiyüz kişide bir kişi olarak gösteriliyor ki, az değil, belki çoktur bile. Şehir küçük burjuvalarını % 7 olarak gösteriyoruz. Yukarıdaki araştırmamızda, bunları % 7.25 buluyorduk. Şüphesiz her iki oran da oldukça yüksektir. Yukarıda da tekrarladığımız gibi, eğer şehir küçük burjuvalarının işlettikleri çırakları bu orandan ayıracak olursak, asıl küçük burjuvaların oranı belki de % 5 ve hatta % 4'lere kadar düşebilir. Fakat yine, burada bile bile bir örnek :

Doğu Vilayetleri çıraklarının henüz geleneksel babaşah zihniyetinde ve esnaf psikolojisi ile dolu olduklarını farz ve kabul ederekten, bu çırakları da esnaf, şehir küçük burjuvası sayıyoruz. % 86.5 diye gösterilen ziraatçılar içinde yalnız % 85'ini köylülük, % 1.5'ünü ağalık ve beylik saymak ağalık lehinde bir oran olur. Aydınlarla gelince yukarıdaki araştırmamızda, bunları % 3-3.5 kadar bulmuştuk. Fakat bunlardan bir kısmını Türkleşmiş, öteki kısmının da Kemalist devlet cihazına köpekçe bağlanmış entegre olduğunu göz önüne getirirsek, gerçek Kürt aydınlarının % 2'yi geçmeyeceğini teslim etmek lâzımdır. Bu yuvarlak oranı ara göre, devrim stratejisinde rol oynayacak sınıflar hangileridir ve bu sınıflar arasındaki ilişkiler nasıl olabilir? Herşeyden önce, Kürdistan devrimi milli bir zulümden kurtuluş olduğuna göre, köy küçük burjuvazisinin, yani mazlum köylülüğün ihtilâlidir. Fakat emperyalizm devrinde, her sosyal devrim ister istemez dünya proleterya devrimi ile biricik cephe kurarak yaşayabileceği için, bütün bu cins devrimlerin

olduğu ülkelerde, proleterler ne kadar azınlıkta bulunurlarsa bulunsunlar, ihtilâlciler rollerini oynamaya çağırıldılar. Genel kural olarak konulan aynı meseleyi buradaki özelliği içinde tetkik edelim. Nüfusun çoğunluğunu teşkil eden mazlum Kürt köylülüğü, her hangi bir devrimde hangi sınıflarla müttefik olabilir? Kürdistan'ın şimdiye kadar geçirdiği isyan ve ihtilâl tecrübelerine bakalım. Kürt köylülüğü başlıca iki sınıfın rehberliği altında iki önemli isyan yapmış görülüyor: 1 - Şeyh Sait isyanı; 2 - Ağrı isyanı... Şeyh Sait isyanında Kürt köylülüğü doğrudan doğruya ve belli başlı sınıf olarak, ruhani ve fani bey ve ağalarının rehberliğini kabul etti. Fiyaskonun kanlı akibetleri, Kürt köylülüğü için müthiş bir ders ve ceza oldu. Ağrı isyanı, daha çok bu ağa ve beylerle burjuva devrimcilerinin, "milli" denilen damgasını taşır. Ondaki çöküş de, Kürt köylülüğünün hâlâ iliklerini sızlatan bir şemset (uğursuzluk) oldu. Şu halde, Kürdistan mazlum köylülüğünü kurtarmak hususunda Kürt ağaları ile beylerinin ve Kürt burjuvazisininin bu işte ne becerebildikleri meydandadır. Kürt ağaları ile Kürt burjuvaları kozlarını oynadılar. Şimdi Kürt köylülüğü, her ikisinin rehberliğine karşı olan güvenini derinden derine kaybetmiştir. Geriye kim kalıyor? Kürt köylülüğü kendisine hangi sınıfları müttefik ve kılavuz bulabilir? Çünkü bu kadar örgütsüz ve bu kadar cahil ve dağınık bırakılmış büyük bir yığın, kendisine sadık ve candan bir müttefik ve kılavuz sınıf bulamadıkça muvaffak ve mantıklı neticeli bir mücadeleye ve zafere kavuşamaz. Derebeylik ve ağalık bu rolden bilfiil ekarte edildiğine göre, Kürdistan'da, Kürt köylülüğünün kurtuluş mücadelesinde kılavuz ve müttefik olacak hangi sınıflar kalıyor? Aydınlarla proleterler. Kürt proleteriyası ne kadar yeni, siyasi mücadelede tecrübesiz ve örgütsüz olursa olsun, Kürdistan köylülüğüne kılavuz olmaya aday mıdır? Evet biz Kürt proleteriyasının bu adaylığını yalnız nicelik oranı bakımından kestirebiliriz. Birisi (burjuvazi) % 0.5, ötekisi (beyler, ağalar) % 1.5 gibi oranlarda olan iki sınıf, köylülüğü isyana sürükleyebildi. % 1.5 gibi bir oranla, nicelikçe gerek Kürt ağa ve beyler sınıfları, gerek Kürt burjuvazisi sınıfından ayrı ayrı hiç de aşağı kalmayan Kürt proleteriyası sınıfı vardır. Eğer bu sınıf örgütçü ve mücadeleci kabiliyetini geliştirerekten Kürt aydınlarının ve de özellikle ve hele köy sadık "ameliye"si, aydınının menfaatliğini ve emek

beraberliğini temin edebilirse, Kürdistan'ın bağımsız siyasi ve sosyal kurtuluş dövüşünde, Kürt köylülüğünün en aldanmaz ve en kabiliyetli yoldaşı olabilir. Bu suretle Kürdistan'da Kemalîst burjuvaziye ve kısmen Kemalizmle sarmaşdolaş olmuş Kürt burjuvazisine, Kürt ağalığına karşı: Kürt köylülüğü + Kürt proleteryası (işçi sınıfı) + Kürt aydınları... Kürdistan ihtillinin stratejik ilişkileri böyle olabilir.

III- SÖMÜRGE SİYASETİ

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin yamacında ve Başkanı'nın arkasında asılı duran büyük bir levhada şöyle yazarmış: "Hakimiyet Milletindir"; biz görmedik... "Doğu Vilayetlerinin ta Kızıllırmak vadilerinden, Ağrı yamaçlarına kadar uzanan alnına şöyle bir yafta yapıştırılmıştır: "Hakimiyet Jandarmanındır..." Bunu gözümüzle görüyoruz. Fakat bir gün, sahtekârlığı sevmeyen bir el, her iki levha veya yaftayı alıp da tersine çevirecek olursa görülür ki, her ikisinin de arkasında daha iri ve hakiki harflerle yazılan ve asıl olan şey şudur: "Hakimiyet Burjuvazininindir".

Bunun öyle oluşu, Türk burjuvazisinin orada henüz aldatıldığı çalışkan Türk kütelleri, kısmen "millet" demagojisi ile aldatıp uysallaştırabilmesi; burada (yani Doğuda) ise, Kürtlülüğü Türk milleti yapmanın imkânsızlığı yüzünden soygununu, düpedüz ve açıkça sırf "süngü" kuvvetine dayanarak yapmaya mecbur tutulması yüzündendir.

1931 sonlarına doğru, dekoratif sırtışında Frenk devlet adamlarına mahsusluk bulunan Dahiliye Vekili Şükrü Kaya bey, Doğu Vilayetlerinde teftiş seyahatine çıkarken, okuyoruz: *"Teftiş seyahati olağan turlardan biridir. Bununla beraber, bölgenin özelliği, daimi surette endişeyi mucib olan (gerektiren) o bölgede durumun normalleşmesi hakkında yakından bir kanaat oluşmasına yol açacaktır."* (**Cumhuriyet**, 27.10.1931)

Siyasette bir "bölgenin özelliği daimi surette niçin endişe verici olur?.. O bölgedeki insan kitlelerinin tümünü saran derin bir hoşnutsuzluk bulunduğu için... On senelik Cumhuriyet rejimine rağmen, Türk burjuvazisi neden hâlâ "daimi surette endişe" üzeredir... Nasıl oluyor da, derin hoşnutsuzluğu bertaraf edilmedi? Orada "durumun normale döndüğü"ne kanaat

getiremedi? Türk burjuvazisini "o bölgede" sıkkan nedir?.. Yukarıda araştırdık, orada bir Kürt milliyeti var. Bu milliyet, esas itibarı ile geniş köylü tabakalarının kurtuluş hamlesine vurulan darbelerle, her gün esas meselenin milliyet ve onun da başlıca köylü meselesi olduğu anlaşıldıktan sonra, sıra bu ülkenin "endişe verici" olan özelliğini görmeye ve Türk burjuvazisinin burada beIirli "normal duruma dönme" hakkında ne yaptığını anlamaya geIir. Bir daha, şeyleri adlarla çağıralım: Türk burjuvazisi, bir zamanlar ilân ettiği gibi, Kürt milletini kardeş mi sayıyor; yoksa ona en berbat sömürge usûllerini mi uyguluyor?.. Yukarıdan beri olan sözün gelişi, ikinci şıkkı söyler. Şu halde, bugün Kürdistan'da sömürge usûllerinin uygulandığını nelerden anlayabiliriz?.. Başlıca şu üç noktadan: 1 - Ağalıkla uzlaşması; 2 - Ekonomik metodları; 3 - Siyasi metodları...

AĞALIKLA UZLAŞMA

Avrupa kapitalistleri, geri doğu ülkelerine saldırdıkları zaman, oradaki büyük derebey saltanatlarını tahrip ve yağma etmişlerdi. Bugünkü emperyalizm devrinin kapitalizmi, eskiden tahrip ede ede, ... [Birkaç kelime okunamadı] ufaladığı derebeylik üstünde, bugün yeni bir saltanat kurmaktadır. Bu saltanat, Finans kapitalin derebey bağıllılığı tacıyla taçlanması demektir. Gerçekten bugün, Avrupa emperyalistlerinin sömürge siyasetlerindeki idare tarzı arı, yerli derebeylerle el ele vermekle vasıflanır. Son demine gelen her sınıf gibi, kapitalizm de geçmişte yapışacak tutanak arar. Mesela Hindistan sömürgesinde topraktan intifa ve yararlanma hakkı derebey devletinin tekelindedir. Anavatan kapitaline, arazi vergisi yerine senelik "Redevance" veren "zemindar"lar veya "Tağlukdarlar"dır. İran, Fas, Mısır vesairede emperyalizm, koca arazi sahiplerinin yerli örgütlerini kullanarak arazi iradını yakalar. Öte taraftan en ilkel yaşama vasıtalarından mahrum kalan çalışkan köylülük, aç ve aylak geniş bir kır nüfusu halindedir, Memlekette tek tük ve serpişik bir halde bulunan yerli sanayiler, fazla kır nüfusunu ememez ve bu nüfus da göç edecek, yerinden kıpırdayacak halde değildir. O zaman çalışkan sömürge köylülüğü zemindarların ebedi serfleri, toprak-bendleri, paryaları haline gelirler. Şu halde, bir memlekette yabancı kapitalizmin yerli derebeylik ve artıklar ile el ele vermesi, bir keIime ile o memleketin sömürgeleşmesi demektir. Doğru Vilayetlerinde, Türk burjuvazisi ile Kürt ağalığı arasında bir uzlaşma ve elbirliği var mı? Var. Bunu şu üç bakımdan kısaca gözden geçirmek kâfidir:

- a) Arazi meselesi; b) İdare; c) Mahkeme...

a) Arazi Meselesi: Türk burjuvazisi tüm Türkiye hakkında olduğu gibi, Doğu köylüsü için de toprak vaadinde bulundu. Şeyh Sait isyanı üzerine, Kürt ağalarından bir kısmını Batı Vilayetlerinde gezmeye götürdüğü zaman, Kürt köylülüğü o halka has olan tabii ve devrimci şevki ile ağaların topraklarına sessizce durum etmeye başladı. Kürdistan köylülüğünün bu hali, adeta bir an için toprağı şahsi mülk olmaktan çıkartmışlar gibiydi. Halbuki Kemalist burjuvazinin maksadı, böyle korkunç bir manzaraya seyirci kalmak değildi. Esasen ağa nüfusunun kırılmaya yüz tutması halk arasında her türlü zulme karşı bir ayaklanma anlayışı da peyda edebilirdi. Derhal ağalar yerlerine döndürüldüler. Ve o zaman "Köylülere Armağan" risaleciğinde bazı burjuva eli kalem tutanlarının yazmaktan sakınamadıkları facialar faslı başladı. Mamafih, Kemalist burjuvazi, bir kere nasılsa bozduğu ağalığa karşı Kürdistan'da kendini tutacak unsurlar yaratmak lüzumunu hissetti. İskân siyaseti yetemezdi. "Köylüye toprak" en parlak bir "yem borusu" olabilirdi. Ve boru çalındı.

Birinci sahne: Burjuvazi hesaplamıştır. Kürdistan ağalarını modern arazi sahipleri ve tefeci sermayedarlar haline getirecek. Mesela Fransa: 1902 senesi 5.702.752 köylü ailesi içinde 300 hektardan fazla toprağı olan en büyük arazi sahipleri 4280 kişi kadardı. Burjuvazi de, büyük arazi sahipleri için aşağı yukarı bu oranı kâfi gördü: Mesela 3010 dönüm (334 küsur hektarlık) arazi, Kürt bey ve ağalarına bırakılacak, ağaların fazla arazileri hükümetin garantisini altında, topraksız köylüye zırnık [çok az] paraya satılacak. Kemalist burjuvazi, bunu ciddi bir plan dahilinde değil, en çok kuvvetini hissettireceğı tek tük bölgelerde, şöyle bir deneme tarzında yapmaya teşebbüs etti. Mesela kaymakam ile genel müfettiş yaveri, köye giderek bir ilân verdi. "Marabalar, ya toprak satın alın, veya sizi süreceğiz!" İlk bakışta dehşetli "halkçı" gözükken bu ilanin, biraz düşününce, ne pis ve zalim bir burjuva metodu olduğu kolayca anlaşılabilir. Burjuvazi, bir zaman gezmeye götürdüğü ağalığı tekrar, hem bu sefer daha tehlikeli ve fena olarak köylünün başına musallat ediyor. Onunla siyasi ve idari sahada birleşiyor. Sonra köylüye dönüp: Ağadan korkmayın, sattığı toprakları satın alın diyor. Fakat ağa uzun sözü sevmez. Kısaca haber verir: Benim toprağım "yılan kemiğidir, yiyenin boğazında kalır". Köylü, herşeye razıdır, tek bir avuç toprağı olsun... Ağaya

şu teklifi yapar: Hükümete vereceğim 20 senelik taksidi 5 sene de ödeyelim, geri kalan 15 sene de aynı taksitleri bir daha ağaya ödeyelim... Fakat burada henüz "teori" safhasındayız.

İkinci Sahne: Jandarma yüzbaşısı ile kâtip efendi kayıt ve tescil muamelelerini yapmak ve köylüye arazi "dağıtmak" üzere gelirler. Kâtip efendi zaten ağanın amcazadedir. Ağanın evine konuklatılır. Bir kuzu dolması ziyafetinde arazi bölüştürülür: a) Ağanın alacağı (3010) dönüm yerine (30.100) dönüm ayrılır (defterde yazan 3 bindir, ama ketim (saklanan) toprak bunun on misli fazladır) b) Ağanın bütün silsilesi, karısı, kardeşi, oğlu, kızı, kısırağı... Ayrıca birer tapu ile bu bölüşümden hisselerini alırlar. Öyle ya : Ağanın yalnız şahsına 3 "bin" dönüm değil mi idi? c) Ağanın toprakları o kadar geniştir ki, bu bölüşümden sonra da, satılığa çıkarılacak, zaten ağanın da pek işine yaramayan, en çorağından bir miktar toprak kalmıştır. İşte köylüye dağıtılacak [yani para ile satılacak] toprak budur. Bu toprak satılır. Ama kime? Önce ağanın adamlarına... Yani gene ağaya... Artık bülün bölüşümden sonra da, daha bir kısım toprak kaldıysa, yukarıdaki tehditlere rağmen, gözü kararmış köylülere nihayet satılır... Ameliyata girdik... Ve Kemalist devlet cihazı ile Kürdistan ağalığını, ziyafet sofrasının başında kucak, kucağa "toprak inkılâbı" yaparlarken buluyoruz.

Üçüncü Sahne: Ağanın amcazadesi, her topraksız köylüye 50 dönüm yazar fakat köylüye verilen gerçek tarla 30 dönümü geçmez. Ağa yalnız burada % 40 ilk çapulunu, Kemalist devlet cihazı sayesinde yapmıştır. Mamafih köylü buna da razıdır. Karşılığı 20 sene de bileşik faiz usûlü ile ödenecek. Bir köylünün ortalama ne vereceğini hesaplayalım: 8 lira devlete vergi (bu işte devletin gayesi de bu... Çünkü bunu ağadan alamıyordu) + 12 lira da ağaya arazi parası = 20 lira nakden ödenecek. Buğdayın okkasını 2 kuruşa satabilen mutlu. Bir köylünün bu parayı bulabilmesi için demek bin okka ürün elde etmesi lâzımdır. 1931 senesi Diyarbakır "örnek çiftliği"nde ortalama bir dönümden (67) kilo ürün alınıyordu (52.32 okka). Bizim köylümüz dönümden ortalama 50 okka alırsa, 30 dönümden 1500 okka buğday ürünü alacak demektir.

Şimdi bir başka hesaba geçelim. Biliyoruz, Aşar 4-5 sene dir "mülga"[kaldırılmış]dır. Bu mesele hakkında bir Kürdistan

köylüsü ile Kemalist hakim arasında şöyle bir konuşma geçer:
"Hakim:

- Ağanın Aşarını niçin veriyorsunuz? Meclisi idare kararı var, % 2'den fazla vermeyin!.. Köylü:

- Öyle ama... O şehir etrafındaki köyler için... Bizim köyde olmaz..."

Köyde olan şudur: köylü "Aşar" olarak $1.25/10$ + "noksan ard" $2/10$ + "tohum" $3/10$ = $6.25/10$ ürünü, yani yukarıdaki 1500 okka buğdayın 937.5 okkasını bu üç yere yatıracak, elinde kalan 562.5 okkadır. Bunu yesin mi satsın mı?.. Toprak alan köylünün tam 50 dönümü de olsa ve 50 sinden de buğday alsa ve ürün hiçbir kaza belaya uğramadan tam verimle hasat edilse 2500 okka eder. Bunun 1537.5 okkasından geri kalan tam 1000 ki I o buğday bile olmayacak. Vergi ile arazi taksidini vermek için bu buğdayı satabilirse, ne yiyecek? Nihayet yalvara yakara toprağını ağaya satmayacak, veya bırakıp bir tarafa kaçmayacak mı?..

Dördüncü Sahne: Bir ağa, şu maskara "arazi dağıtımını" tasdik eden muhtarın, şu kadar bin liralık harmanını yaktırır. Cumhuriyet burjuva adaletini istediği vicdani ve maddi, bütün subut ve kanaat unsurlarını bir çırpıda hazır ediveren ağa, aynı muhtarı hırsızlık suçu ile de ayrıca 5 günlük yerdeki hapishaneye iletir iletmez, o zamana kadar toprak alma merasimini bekleyen bütün köylüler, Adli Katiplikteki mukaveleyi imzalamaya gitmekten vaz geçerler: Ağanın toprağı gerçekten "yılan kemiğidir", Köylünün de "boğazında kalmış"tır. Mamafih adalet yerini bulmuştur: Kemalizmin köylüye "arazi dağıttığı"nın delilini mi istiyorsunuz? Bütün ismi Kâtib-i Adli defterine geçmiş olan köylüler her sene muntazaman: 20 lira arazi için veriyorlar. Hem de bu toprak kendisinin değil... "kema-fis- sabık" (eskisi gibi) bilfiil ağanıdır. Toprağı benimsemek cüretini gösteren tek tük küstahlara gelince: Bir gece ağanın adamları tarafından evlerinde basılır, bir kaç kadın ve çocuk ölüsü evdeki bütün erkekler yaralı düşer ve olanca malları yağma edip götürülür... Yine hem de, ortada ne şahit var ne de ispat!..

Ezeli Sahne: Kapitalist, sermaye biriktirişinde ne kadar doymazsa, ağa da toprak hırsında o kadar hudutsuzdur. Kemalist burjuvazi, basma kalıp hülyalarına devam ede dursun, ağa

doymak nedir bilmez genişleme hırsını muhtelif kanallardan tatmine uğraşır. Bunun için iki yol vardır:

1- Feodal usûlleri: "Burun sürterek" tarla çalmak: Bir köyde evvelce hepsi hepsi 42 tarla varken, sonradan ağanın 105 tarlası meydana gelir. Ağa, faraza bir toprağa göz mü dikti; o topraklar üzerindeki köylüleri birbirlerine düşürür; arada birisi vurulur, ötekisi "katil" sıfatı ile Kemalist adaletin pençesine. Kurtulmasının bir tek yolu var: Toprağını ağaya devretmek suretiyle, onun hazırlatacağı muhtelif ihtiyar heyeti ilmühaberleri, uydurma jandarma zabıt varakaları ve yalancı şahitlerle kurtulmak. Arazi ağanın elindedir. Dünyada ağanın bilmediği ve bulmadığı "hile-i şeriyeye" mi yoktur!.. Mesela falan suyun kıyısında, bir köylücüğün ecdadının ecdadından kalma ağaçlık, bereketli bir bağı var. Sınırları yıllardan beri malum. Bir gece ağanın adamları, bağa girerler. Bütün asmalar yere kadar köklerinden yolunur. Peşinden toprağın üzerinden bir sürgü, geçirilir. Ertesi gün bakan, orada dün ağaçlık mamur bir bağın mevcut olduğuna dair bir iz bile göremez. Ağa toprağa arpa ektirmiştir. Sınırlar, ağanın toprağı ile kaynaşmıştır. Artık eski bağ sahibi, eceline susadı ise tırtıllara arzuhal vermeye gitsin.

2- Kapitalist usûller: Meşrutiyet burjuvazisinin Ermeni talanından beri yeni usûller, sırf kırtasiyeciler metotlar meydana gelmiştir. Tapu memurları, ağanın ya hısım akrabaları, veya da "adamı"dır. Ermeniler kesilirken hükümetin müttefikleri olan ağalar, derhal mevcut bütün Ermeni mallarını besbedavadan üzerlerine yazdırıvermişlerdi. Hâlâ bugün Doğu Vilayetlerinde birkaç "metruke" veya "emvali metruke" (terkedilmiş mülkler) denilen -Fikret'in deyimi ile- "han-ı yağma: yağma sofrası" vardır. Her gün biraz kabaran ağa, bunları bir "üslub-u hakimane" ile sınırları içine alır. Böyle yapamazsa, Kemalizm tarafından ağaya eksiltme ile müzayedeye çıkarılır. Metrukenin üstünde senelerden beri yerleşmiş, ev, bağ, bahçe yapmış, tarla açmış fakir ve çalışkan köylüler doludur. Onların ruhu bile duymadan emvali metruke, yok pahasına ağanın malı oluverir. Bundan da ömürleri var! Bir köyde Türkçe bilen İstanbul kaldırımı çiğnemiş ve ilh. nitelikte yeni bir ağa türer. Bir gün bu yeni ağa, karakol kumandanı ve iki süngülü jandarma ile gelir, hiç bir şeyden haberi olmayan güzelce bir tarlanın evvel sahibi

köylüye, çık! der.. Bre aman... Köylü niçin çıkacağını sorar: Ağa elinde o arazinin kendisine, şu hiç bir şeyden haberi olmayan sahibi tarafından satıldığını, bütün kanuni belgeler ve yollar ile ispat eder. De I iller, şaşalayan köylünün suratına çarpılır. Çaresiz, köylü Vilayete koşar. Tapu memuru, her şeyin kanuni ve işlemlerin de tamam olduğunu bildirir... Ve sonra, galiba epeyce acıdığı için, köylünün kulağına fısıldar: "Bu muamelelerin sahte olduğunu biz de biliyoruz ama, ne çare herif bir kere şahit ispat bulup mahkemede hak kazanmış... Sonra valiye ulaşmış... Sizi kim dinleyecek... Hiç yorulmayın..." Ve köylü, son meteliği ile aldığı silaha sarılarak dağa çıkar. O zaman Kemalizmden şu unvanı kazanır: Canavar eşkiya!.. Tarih nasıl bir "tekerrür" olmasın! Senelerden beri Kemalizmin köylüye arazi "dağıttığı" bir bölgeden bakın ne "hoş seda"lar geliyor:

"Palu'da halk kitleleri, büyük arazi ve emlak sahipleri namına çalışmaktadır. Hükümetin son zamanlardaki meşhur faaliyeti; bey ve ağa yetiştirmeye müsait bir anormal tasarruf usûlü yerine, çok makul tedbirlerin uygulanmasını kolaylaştırmıştır. Bu suretle halk ağa ve beyden kurtulunca, toprak ve sahibi olunca hükümete karşı fedakârlığı arttırmış olacaktır." [Mamafiş 1928-1929 dan beri beş senedir, Kemalizmin güya toprak meselesi ile uğraştığı bu yerde, sözün sonu şöyle gelir: *"Palu kasabası halkından, hiç kimse yoktur ki bir köy sahibi olmasın. En önemli arazi ve emlak Cemşit beyin soyundan olan beylerin elindedir."* (B. Turgud, "Şeyh Sait ve Doğu Derebeyliğinin Beldesi Olan Palu'nun Tarihçesi", **Son Posta**, 1.11.1933)

b) İdare: Yukarıdaki "arazi meselesi", sistem olarak Kemalizm ile Kürt ağalığı arasındaki konspiratör uzlaşmanın dercesini ve derinliğini kâfi derecede gösterir. Bu kere olayları ufak memurların suistimali saymak da safdilliliğin daniskası olur. Esas itibarıyla bu mesele şöyle konulabilir: Uluslararası burjuvazi, burjuva devriminin bir parçası ve zarureti olduğu halde, arazi mülkiyetini kaldırarak toprağı millileştiremedi ve çalışan sınıfların artık-değerlerini büyük iradçı arazi sahipleri ile paylaşmaya razı oldu. Tek, "şahsi mülkiyetin" kutsallığına, mübarekliğine toz konmasın diye. Bizim milli burjuvazi, yani Kemalizm de, ikide birde hırlandı ve tepiştiği Doğu derebeyliğini, bütün gösterişlerine ve prestijini muhafaza zaruretine

rağmen, ... [Bir kelime okunamadı] mazlum Kürt köylülüğünün ek-ürünlerini Doğu ağaları ve beyleriyle paylaşmaya mecbur kaldı ki, kapitalizm öncesi ilişkilerden kurtulacak olan "Doğu Vilayetlerinde herhangi milli bir hareket olmasın diye... Meselenin içyüzü bu olunca, Doğu ağalığı ile Kemalist burjuvazinin sarmaş dolaşlığında anlaşılmayacak hiçbir şey yoktur. Nitekim Kemalist devlet cihazının en küçük müstahdeminden, en büyük erkânına kadar, ağalıkla yapılan uzlaşmada çeşit çeşit kahramanlara rast gelmek için, Doğu Vilayetlerini bilenlerle iki kelime konuşmak kâfidir. O zaman öğrenilir ki, bir haraca çıkışta, bütün köylünün evindeki "çuval sicimine kadar" derleyip toplayarak konağına getiren ve köylünün getirdiği yağlar için küp müp yetmeyince bir bina kadar saçtan hazineler yapan Erzincanlı Mustafa ağa, Kemalist devlet cihazının en önemli rükünü (temel direği) olan İsmet Paşa'yı oğluna kirve etmiştir!..

Ağalar, 1927'den beri, fakir Kürt halkı üstündeki hakimiyetlerini yeni usûllerle pekiştirmeye başladılar. Yine eskisi gibi silahlı adamları var fakat jandarma karakolları ile de gayet sıkı, özel ve yarı-resmi bağları vardır. Bu silah farkı bakımından böyle... Fakat köylüye karşı, ağalar Büyük Millet Meclisine kadar etkili olmayı bilirler ve bütün burjuva devlet cihazına entegre olmuşlardır. Şimdi Kürt ağaları da birçok işlerini Türk tefecisi gibi, Kemalist devletini maşa gibi kullanarak becermeye yavaş yavaş alışıyor. Tabii karşılık olarak, Kemalizm de, birçok işlerini ağanın "himmeti" ile başarır. Gerçi ara sıra meydana gelen çekinilmez çarpışmalarda sık sık genç jandarmalar harcanır. Ama buna karşılık da, cumhuriyet hükümeti eline düşen ağaları epeyce "sağar". Kapitalizm düzeninde, aynı zümre kapitalistler arasında bile olabilen bu gibi "rekabet" türünden olaylar bir tarafa bırakılırsa, her türlü zıtlıklarıyla birlikte Doğu ağalığı ve Kemalizm aynı ip üstünde oynayan iki cambazdır. Unutmamalı ki, bu an Iaşmada beraberlik, aynı sınıfların zümreleri arasında değil; birbirine oldukça zıt iki ayrı sınıf arasındadır. Onun için, bugünkü Türkiye ile Yunanistan dostluğuna, Türk - Yunan kardeşliğine benzer. Basit uyuşmalardan fazlası, bu beraberlikten beklenemez. Ama tam birlik yoktur diye, bir kompromi de yoktur denemez. Ağalıkla Kemalizm arasındaki kompromi, - ister dostça ister düşmanca olsun - vardır. Misâl:

Genel olarak idarede: "Beyleri" en çok kuşkulandıran şey halkın hükümetle temas etmesidir. Bu teması menetmek için her çareye başvuruyorlar. *"Hükümetin arzularını o kadar çalaki ile [çabuklukla] imza ederler ki, hakim olmayan bazı idare memurları bundaki kolaylıktan vazgeçemiyorlar"* (22.7.1930) *"Tahsildar vergiyi mükelleften istemez. Mübaşir adliyenin emrini talik edemeden tebellüğ edemez, Bir şey soruşturulacaksa halka sorulmaz... ilh."* (Yusuf Mazhar, **age, Cumhuriyet**, 22.7.1930).

Bir burjuva yazarından daha fazla ne söylemesi istenebilir? Vergiyi ağa toplar, Kemalist adaletin nüfuzunu ağa temsil eder, jandarma işi ağanın üstündedir ve ilh... Tahsildar, mübaşir, savcı hep ağa ile el ele vererek çalışırlar. Hem bu söylendiği gibi "bazı idare memurları"na has değildir. Doğu Vilayetlerinde en ufak bir işin haktan gelmek isteyen memur ne kadar büyük ve küçük olursa olsun, ağaların yanına girmeye ve beylerle senli benli olmaya mecburdur. Yoksa en kısa zamanda ayağının altı karpuz kabuğu oluverir!.. Hem bu, tekrar edelim, mahalli memurlara da mahsus değil. En büyük devlet direkleri de önemli bir iş için "halka sorulmasına" imkân bırakmaz. Mesela: *"Mazgirt 16 (A.A.) - Dahiliye Vekili Şükrü Kaya Bey Hozat'ta kasaba halkını, gelen aşiret mensuplarını kabul etmiştir. Halk ve aşiret mensupları hükümetin kurtarıcı elini bu bölgeye uzatarak cumhuriyetin feyizlerinden istifadeleri imkânını rica etmişlerdir."* (**Cumhuriyet**, 17.11.1931)

Burjuva vekilinin halkı ve aşiret mensuplarını kabul edişinin anlamını, bu gün Türkiye'de anlamayacak tek adam yoktur. Hozat kasabası, yukarıda adı geçen Palu kasabası gibi, her biri bir kaç kaşane sahibi olan "halk" ile meskündür. Aşiret namına bir vekil görmeye gelenlerin kimler olacağını tekrarlamayalım. Şu halde Dahiliye Vekili de, ağalarla büyük arazi sahiplerini "kabul" etmiş ve onlarla konuşmuştur.

Maarifde [Eğitimde]: "Kaymikeyim" (Kürdistan'daki kaymakamın telâffuzudur) bir hoca getirteceği zaman hangi köye verilmesi lâzım geldiğini ağadan sorar. Ağa köye devletin gönderdiği bir hocayı sokmak istemez. Fakat, hayır da demez. Öyle bir köy gösterir ki, orada din dersi istemeyen asi kızılbaşlar oturur. Tabii hoca köye varır varmaz, kızılca kıyamet kopar ve hoca

ardına bakmadan sıvışır. O zaman ağa, kaymakama şu gerçeği söyler: "Canım bu meretlerin çocuklarını okutayım da yarın çocukları burnuna mı dikilsinler?" Ve zaten Genel Müfettişlikten "Kürtleri okutup da, Kürdistanı'nda bir Arnavutluk mu yapalım?" Kararını bellemiş olan kaymakamın fikri de, başka yoldan beyler ve ağalarınkiyle birleşir. Onun için bu Kürt meselesinin acı hatıraları arasında, şöyle hikayelere rast gelirsiniz : Bir maraba çocuğu, nasılsa erkekli, kızlı ağa çocuklarının kafilesine karışarak beraberce ders almak fırsatını ele geçirir. Belki de hayatı bir önem gören çocuk, ağazadelerin bir senede öğrendiğini, devam ettiği bir ay içinde kavrar... Durumu (öğrenen) ağa, sınıfı teftişe gelir. Bu hali gözleriyle görünce (kendilerinkinden yaşça çok küçük olan) maraba yavrusunu "namahrem kızlar" ile (evvelce bir ay hiç sesini çıkarmamışken şimdi) bir arada okutmayı "namus"ca uygun bulmaz. Hoca, kulağına "ne yapalım ağa emretti" diye fısıldayarak çocuğu dershanelerden uğratar... Babası hocaya itiraz edecek olur: Aynı cevabın terörcü darbesi!..

Çapul: Orneblili Şeref "Birinci Millet Meclisi" hatıratında, Doğu Vilayetlerinde, Dersim hakkında şöyle bir tasvir yapar: *"bu yerler, bu dağlar ve bu taşlıklar, tümünden cahil ve gaflet ocaklarıdır. Burada yaşayan insanlar ilkel adamlardır. Bir taş kovduğunun içinde, başını bu taş dayayarak yüz bin yıl evvel yaşamış adam cediti gibi hâlâ, o davranışı gösterip duruyor. Bunun yalnız birkaç yüz kelimelik bir dili ve eline öldürmek için şeyhin, beyin verdiği tüfeği vardır. İşte bunlar bu dağların sakinleridir. Marifetleri de yalnız adam öldürmek ve rasgelen köyü, insanı, kervanı, soymak ve hepsini götürüp (müemmi'ne, şeyhe, seyyide) vermektir."* (Orneblili Şeref, **Milliyet**, 2.1.1932)

Aşiretler talancıdır. Bu muhakkak, fakat Marks'ın Kapital'inde Roma için dediği gibi, ... [Üç kelime okunamadı] talan edilecek bir şey bulmaksızın talan yapılamaz. Zaten aşiretler en çok birbirlerini talan ederler. Sırf talanla geçinen üç milyon nüfusu tasvir etmek, hem ağanın, hem Kemalizin ayrı ayrı talan ettiği çalışkan Kürt miriyvolarını, İş Bankasının hissedarları yerine koymaktan farklı mıdır? Onun için Kürtlerin "yalnız öldürmek ve rast gelen köyü, esnaf kervanı soymak" ile değil, belki maraba olarak beye haraç, Kemalizme vergi vermekten canı çıkıncaya kadar çalışmakla geçindiğini hatırdan çıkarmak için

Cumhuriyet burjuvazisinin tayin ettiği milletvekili olmak lâzımdır. Burada doğru söylenen yön, Kürt fukarasının, çapul edilen şeylerin hepsini müemmine, şeyhe, seyide götürdüğüdür... Lâkin mesele buracıkta ve böylece bitmez.

Talanı örgütlendiren ağıdır. "Kolbaşı"ların emrinde hareket eden birer "kol" ile yolları kestirir. Davarları çevirtir ve ilh... Talandan gelen malların, gayet küçük bir kısmını kolbaşıya, bir iki iltifat kelimesini de adamlarına bağışlar. Geri kalan eşyanın epeyce bir kısmını, yüksek mülkiye ve jandarma memurlarına ayırır. Ağalarla, kaymikayimin arasındaki mektuplaşmalara bir göz atan, çok kere Kemalî devlet cihazla ağalık arasındaki sıkı dayanışma ve kaynaşma derecesi karşısında gözlerine inanamaz. Bazı mektuplarında kaymikayim, ağaya, aşırıldığı koyunları kendisine gönderirse, şimdiye kadar olduğu gibi meseleyi kapatacağını, yoksa, bu sefer işin pek açığa çıkması sebebiyle, kötü olacağını bildirir. Bu gibi omuzdaşlıklar, talan yapan ağadan daha baskın birisine ait mallar için yazıya dökülür.

c) (Mahkeme) Burjuva Adaleti: Cumhuriyet devrinde Karagözle Hacivat heyetine sokulan o "Lanifrel", o "millet adına yargılama yapan" "hakim", Batı Vilayetlerinde oldukça "perde kurup, mum yakar" ve bu perdenin arkasında oynarlar. Doğu Vilayetlerinde ne "perde" ve ne "mum"a hacet yoktur. Gerçi heybetleri orada da "zıll-u hayal : hayal gölgesi" şahıslardan farksızdır. Ama oyunları, Batı Vilayetlerinin komünist mahkemelerinden farksızcasına ve hatta ona taş çıkartırcasına, ve ortaoyunuvari perdesiz merdesizdir. Burjuva adaleti, dünyanın pek az yerinde, Kürdistan'da olduğu kadar aleni ve maskesiz sırtır. Kemalî burjuvazi, Doğu Vilayetlerinde yalnız subaylarına güvenir. Çünkü orada fiilen hakim kuvvet, jandarma ve askerdir. Fakat bu asker ve jandarma ile adalet arasında su sızdırmaz bir emek beraberliği var ... [Bir kaç kelime okunamadı] Ağalığı, devrimci metotlarla yok edemeyeceğini ve yok etmek istemediğini hisseden Kemalizm, o kendiliğindenci ve şuursuz burjuva kaderciligi ile Doğu Vilayetlerinin geleceğini, kendisinin de pek iyi anlayamadığı, fakat akıntıya kapılmışcasına uymaya mecbur olduğu bir "aşamalı gelişim" siyasetine bel bağlamış, görmekten hoşlanmıyor. İşte Doğulu vilayetlerinin "adalet"i, bu burjuva "aşamalı gelişim"çiliğinin tam ete kemiğe bürünüşüdür. Ağalığı

asla ürkütmeden eritmek! Bu görev jandarma ile adalet arasında üleşilmiştir... Adaletin bu öz rolü, onu bazen kutsal kitaplarda tasvir edilen "Allah" kadar mutlak yetkili, bazan da leblebicinin çırağı veya ağanın keI oğlanı veya lokanta garsonu kadar "emre amade" kılar. Ağalığın "sorgulanamaz"lığı ile kapitalizmin "idare-i masalahatçılığı" Kemalist adaletin karakteristiğidir.

Belli bazı sınırlar dahilinde, nasıl adamlarına dayanan derebey, başka hiçbir kuvvet ye mesuliyetten korkmaksızın dilediğini yaparsa, erlerine emir veren subay, mübaşirlerine "hüküm ki" diyen hakim -burjuvaziye karşı hiçbir hesap verme mesuliyeti olmadığı oranda-, "lâyüsel amma yefal" [yaptıklarından sual olunamayan]'dir. "Hak, kuvvetindir" kavramının ne olduğunu gözü ile görmek ve eli ile tutmak isteyen, Doğu Vilayetlerine gitsin. Orada öyle "hakkım" diye haykıran ağalar vardır ki, gözlerinin madeni parıltısında, bu "hak"kının, adalet huzurunda kaç altına alınıp satıldığını öğrenmekten daha kolay hiçbir şey yoktur. Onun için burada "hakkım var" diye bağırabilen, mutlaka kuvvetli sayılır; ve haklı değil, kuvvetli olduğunu zannı ile hürmet görür.

İşte bu çeşit bir adaletin, fakir Kürdistan halkı ile temasa geçişi cidden acıklıdır. Doğu Vilayetleri "mecburi hizmet"i zarfında, emekliliğinin temin edemeyeceği bir dünyalık doğrultmayı gaye bilen Kemalist adalet temsilcileri ile bukalemun gibi her devrin rengine girmekte ve her çeşit soyguna uymakta emsalsiz olan derebeylik, "hem ye hem yedir" sloganıyla bir kere elele verdiler miydi, artık Kürt fukarasının başına gelen düşünölsün... "Teşkilat-ı Esasiye" (Anayasa)'nin yasakladığı "işkence, eziyet, angarya" Kürdistan halkının uğradıkları yanında pek hafif deyimlerdir.

Doğu Vilayetlerinde burjuva adaletinin hummalı faaliyeti hakkında bir fikir edinmek için, şu iki enteresan olayı biraz düşünmek yeterlidir.

1- 1933 senesi başlarında bir İstanbul akşam gazetesi, İstanbul'da her bin nüfusa bir avukat düştüğünü yazıyordu. Halbuki Doğu Vilayetlerinin merkez kazalarında, biz diyelim her yüz, siz deyin her on kişiye düşen bir avukat bulunabilir. Orada öyle şehirler vardır ki, çarşıdaki dükkânların yarısı avukat ve arzuhalci dükkânıdır. Bunların ticareti, adalet alım satımıdır.

2- Dil devrimcileri ne kadar sevinseler yeridir: Kürdistan halkı, adaletin resmi dili sayesinde epey Türkçe öğrenmişlerdir. Fakat Kürt köylüsünün öğrendiği Türkçe, insanı güldürmekle ağlatmak arasında şaşkın bırakacak derecede ibret vericidir. Halkın en çok bildiği "malumat" ve "Türkçe" hep adliye hileleri, mahkeme oyunları ve adliyecî deyim ve terimleridir. Türkçe su ve ekmek istemesini bile bilmeyen öyle köylüler vardır ki: "Merkunun raporunda darp âsâri müşare ve ilh." (merkunun raporunda zarp işareti müşahadem demekti) tarzında, size, mahkeme zabıtlarının bütün cümlelerini tekrarlayabilirler.

Bu şiddetli adalet süreci, bu Kemalîst adliye değirmeni hava için dönmüyor. Kürdistan fakir halkının kemiklerini öğütüyor. Birkaç örnek: ... [İki kelime okunamadı] köylü, ağadan 3000 kuruş senet ile ödünç alır. 1000 kuruşunu arada öder. Tam ürün zamanında ağa 2000 kuruşunu ister, halbuki köylü hemen o dakika ödeyecek durumda değil. Ağa, köylüye ceza olarak, bu sefer önce aldığı 1000 kuruşu da inkâr ederek -çünkü ağa köylüyü her kazığa bağlar, ama köylü ağadan verdiği 1000 kuruş karşılık imza isteyemez, ağa için bu hakarettir!- "icra"ya 3000 kuruş alacaklı gibi müracaat eder. Meseleye şahit var ama kim ağanın aleyhinde şahitlik edebilir? Zaten köylü kendini toplamaya vakit bulamadan "adalet" tarladaki ürüne haciz koymuştur bile...

Derebey: Herhangi bir işten içerlediği köylünün tarlasını, ağa söktürtür ve adamlarına kendi tohumlarını attırır. Aç kalan köylü, ağayı şikâyet etmeyi göze alacak babayiğitlerden ise bir dilekçe ile kaza mahkemesine başvurur. Kaç dilekçe verirse, hepsi de sistematikman kaybolur. Çünkü mahkeme başkatibi ağanın akrabasıdır, savcı gizli ve sadık ahbabıdır. Aradan senele geçer bir tek yurdundan olan köylü, oldu olacak bari ağaya bir şey yapabilir miyim diye tekrar bir müracaat yapar... Fakat geç kaldın Tatar ağası: Üç sene evvel olan olay, son erteleme kanunu gereğince keenlem yekûndur [tümünden olmamış]! Kemalîst adaletle, şu kadar madeni altına uyuşan ağa, herhangi köylüyü istediği gibi mahkum veya beraat ettirmek iktidarındadır. İsterse beraat ettirir, ağanın kardeşi veya damadı hakimlere bir ziyafet çeker. Veya bir gece savcı beyin evine özel ziyarette bulunur. "Filân adamı bana bağışlayın!" dedi mi, zanlı

veya tutuklunun suçu hakkında "vicdani kanaat" hasıl olmaması imkânı yoktur. Ufak bir formalite hazırlığından sonra "suç sabit olmadığından" adı geçenin, beraatine gidilir. İster mahkûm ettirir: "Bey, bizim beyimiz olmazsa hatırımızı kim sorar? Bize kim sahip olur! Elimizden bir kaza çıkarsa bize kim arka çıkar." (Yusuf Mazhar, **Cumhuriyet** 20.7.1930) Doğu Vilayetlerinde şahitlik, para akçesi 5 mecdiyeden 15 mecdiyeye kadar değişen alınır satılır bir maldır. "Davasının cürmü bilir!" Ağanın emrinden az bir sapıtma, fakir Kürt köylüsü için ölümlerden ölüm beğenmeyi icabettirir. Bir hırsızlık, bir yaralama, bir cinayet ve ilâh. suçlamalarla, işlenmemiş suç, iki kere iki dört edercesine, Cumhuriyette burjuva adaletinin dilediği şahit ve ispatlarıyla birlikte hazırlanır. Ertesi günü jandarma onbaşı, lâzım gelen zabıt evrakını düzenler. Ağanın, muhtar ve idare heyeti ilân ilmühaberlerini mühürler ve çarçabuk Cumhuriyet savcısının tutuklama müzekkeresi kesilir. Aylarca tutuklama ve yıllarca mahkûmiyet elde bir... Bu Kemalizm + ağalık ittifakı karşısında Kürdistan köylüsü, burjuva kaldırım şairlerinin ve satılık basın yazarlarının beceremedikleri edebiyatları yaratır: "Yoncama damıma kaldırsam, çoluğum çocuğumla yakılacağıma bilirim (iyi anlatmıyor: Hükümetçe satılan bir toprağın yoncasını biçen miriyvo) "Tarlada bıraktım, cayır cayır yakıldı. Kime şikâyet edersin... Ağa, marabanın köpeği demirimi yedi dese, inanırlar. Biz, ağanın köpeği ekmeğimizi, pekmezimizi, etimizi yedi aman desek; "yalan söylüyorsunuz ağanın köpeği toktur" cevabını verirler..."

İşte Kemalist adaletin, Kürt köylüsü ağzı ile tasviri. Adalet madem köylünün ağaya ait demiri yediğini kabul eder. Çünkü ağa, bu yalanını mecdiyelerle tuttuğu şahitlere ispat ettirecek kanun yollarını elinde tutar... Ağa, köylünün, marabaya ait ekmeği yiyebileceğini duymak bile istemez... Marabanın bütün duaları adalet nazarında: "kul mücerret"(*) kalır.

(*) Bilmem, burjuva cumhuriyetinin hangi kanununun, hangi maddesinde yazılıdır veya yazılı değildir... Yalnız her Doğu Vilayetinin, her Kürt fakirinin kulağında küpe gibi taşıdığı bir suç vardır: "Makamları işgal" suçu! Bir maraba herhangi bir suretle verdiği dilekçelerin yürümediğini, davalarının adalet önünde kaybedildiğini ve. ilh. gördükten sonra hâlâ inat eder, ayak direr ve şikayetine devam ederse, derhal "makamları işgal" suçu ile taht-ı tevkif [gözüaltına] alınır. Sıkı ise şikayet et!

Yalnız, bu adalet sermayesi "faslında" kapitalist Kemalizm, ağalığı kullanayım derken, ağalık Kemalizmi öyle bir kullanır ki, "adalet" hanımefendi, Galata yosmasının vizitesi en aşağılarından da aşağı düşer. Mesela ağa, düşmanını çerisine (silahlı adamına) vurdurur. Düşman da bir ağa ise "kanını arayanı" vardır. Şu halde adalet gayrete gelecektir. Kim vurdu? Ağanın adamlarından biri... Hangisi olduğunu bir ağa bir de vuranın kendisi (ve tahminen köylünün deyiimiyle bir de Allah) bilir. Onbaşı ile ağa zabıt evrakında anlaşılır. Ağa, her gün sırtında sadist zevkini sopa ile tatmin ettiği "miriyvo"larından en şapşalını, jandarmaya ve "adaletin pençesine" teslim eder. Memo yerine Azzo'yu tutuklatır. Çünkü Memo, yine yarın öbür günkü talanda veya düşmanla kavgada eli silah tutar bir kuvvettir, Azzo ise, insanlığı çiğnene çiğnene toprağın demirbaş bir davarı halinde hayvanlaştırılmış sayısız miriyvolardan biridir. Azzo, adaletin cübbeli ve külahlı huzurunda, kıyamet gününün terazisini ve zebanilerini görmüş gibi ne diyeceğini çoktan şaşırmıştır. Sorulan şeylere ya gülmek ya ağlamakla cevap verir. Bereket, pek de akli yerinde görülmediği için, Azzo mahkûm edilemez. O zaman ağa bir taşla birçok kuşlar vurmıştır: En kötü miriyvosunu bile kayıp etmediği gibi, vurdurduğunu güme getirmiş, çerisini cezadan kurtarmış ve Kemalizm sayesinde nüfuzunu iki kat etmiştir. Yok, mahkeme bir grubu mahkûm ederse, adam sende, günde beş altı fert, başka aşiretlerden kaçıp ağanın himayesine sığınmıyor mu? Ağasına feda olsun kuzular... Kuzuların parasını verdi ağa!..

Bu kısa açıklamadan kolayca anlaşılabilir ki, Doğu Vilayetlerinde ağanın bütün usûlleri ile mevcut olması ve yeni şartlara adapte oluşu, yeni soygun usûllerini talim etmekten başka bir değişiklik tanımaması, ancak Kemalizmin silahlı silahsız yardımı ve elbirliği sayesinde. Bilinemez, belki de Kemalizmin Doğu Vilayetlerinde mevcut olması da, karşılık olarak, ancak ağalığın silahlı ve silahsız yardımı ve elbirliği sayesinde. Çünkü marabalar ve mazlum köylüler arasında, ağaya veya beye karşı tepremek isteyen en ufak bir hareket üzerine, ağa derhal kazayı, vilayeti hatta daha sonra Büyük Millet Meclisini haberdar eder. Köylü isyan teşebbüsündedir. O zaman bütün jandarmalar, civardaki askeri kol I ar, tayyareler, kırırdamak isteyen köylülüğü olduğu yerde dondurur. Hükümete karşı koy-

mak eğilimini gösteren herhangi bir isyan hareketinde derhal, Kemalizmden maaş alan sadık ağalarla, milis güçleri, mazlum Kürt halkının etrafını sarar.

Kemalizm "nâm-ı nâmi-i hazret-i şehriyariye" [padişahın namli ismine] mevlüt okutarak, halk, hareketi kışkırtmaya kalktığı zaman bu gerici besleyişini, çalışkan Türk köylüsünün dindarlığına yüklediği gibi, Kürdistan'da, ağalıkla ve köylerle gizli işbirliğini de "Doğu Vilayetleri" nülusunun gericiliğiyle izah etmekten hoşlanır. Gerçekte KemaI izm, bağımsızlık savaşı sırasında nasıl geniş ve demokratik bir köylü hareketinden korktuğu için hilafeti sonuna kadar kutsayıp, bizzat kendisi çekilip gidinceye kadar, halka karşı bir kalkan gibi kullandıysa, tıpkı öylece, bugün de Kürdistan'da, gene geniş ve demokratik bir köylü hareketinin varabileceği aşamalardan ödü çatladığı için, Kürdistan fakir halkına karşı, ağalığı ve beyliği kalkan gibi kullanıyor ve Kürtlüğün derebeyce parçalanışından, kapitalist hakimiyeti çapulu adına, uçsuz bucaksız bir zevki e haz alıyor. Kürt fakir halkı da, Kemalizmin her gün sırtında oynayan satırı ile pratik bir suretle öğretmiştir ki Kemalizm, Doğu Vilayetlerinde derebey ve derebey artıklarıyla müttefiktir. Onun için, Cumhuriyet burjuvazisinin ara sıra, kürsü yüksekliğinden derebeyliğe karşı sözde savurduğu palavralara asla kulak asmıyor. Ağalığa karşı mücadeleye geçtiği gün, karşısında bütün yırtıcılığı ile Kemalist devlet cihazını bulacağını biliyor. Onun için, ağalığı kaldırayım derken, daha zalim ve katmerli bir uçuruma yuvarlanmak tehlikesine düşmekten korkar ... [Bir kaç kelime okunamadı] Adı geçen burjuva yazarı bile, bir yerde bunu oldukça açık bir surette şöyle itiraf ediyor:

*"Bu sahada yaşayan halkın, geçirdikleri hayattan daha emin, daha mesut bir hayat mevcut olabileceğine inanmadıkları şüphesizdir! Onlarda öyle bir kanaat vardır. Dimyat'a pirince giderken evdeki bulgurdan olmaktan (Yani ağadan kurtulayım derken, hem ağa hem sermayenin tuzağına uğramaktan) korkarlar. (Yusuf Mazhar, **Cumhuriyet**, 12.7.1930) Aynı yazar, "bu hissi, bu kanaati, eski devirler" in doğurduğunu söylüyor ve "Cumhuriyet'te düzelecektir" diyor. Ama buraya kadar olan örnekler ve açıklamalar bile, burjuva Cumhuriyetinin, bu "yanlışlıkları" ne dereceye kadar ve nasıl "düzelttiğini" yeterli derecede göstermez mi?*

EKONOMİK SÖMÜRÜ

Doğu Vilayetleri, meyva (üzüm ve kaysı ilh.), hayvani ürünler (yağ, süt, deri, yün), otlu ürünler (pirinç, patates ve ilh.)ce, bereketli, tarımsal bir bölgedir. Bugün, doğal ekonominin buradaki genişliğine işaret edecek surette, hemen her vilayette pamuk ve kenevir yetişir. Mamafih, bazı bölgelerinde tütün ve afyon, hatta incir, zeytin ve kereste de pazara çıkabilir. Fakat, Doğu Vilayetlerinin sömürge ekonomisine özellikle elverişli olan varlığı, zengin hammadde kaynaklarıyla dopdolu oluşudur. Yeraltında gömülü duran cevherler arasında kurşun, gümüşlü kurşun, demir ve kükürt gibi, Türkiye'nin başka yerlerinde bulunanlarından başka, o kadar sık rastlanılmayan çinko, kırmızı boya, tuz, şap, sünger taşı gibi madenler, hesaba katılacak zenginliklerdir. Ama Doğu Vilayetlerinde, özellikle modern sanayide dünyadaki krize rağmen, önemlerini ve pazardaki değerlerini kolay kolay kaybetmeyen bakır, manganez, kalay ile altın, gümüş gibi kıymetli madenlerin, özellikle kömür, petrol adlı enerji kaynaklarıyla yan yana duruşu, bu bölgedeki hammadde hazinelerinin anlamını büsbütün canlandırır.

Doğu Vilayetlerinin ekonomik bakımdan üzerinde durulacak bir üçüncü vasfı, bol işgücü kaynağı olabilişidir. Bu bölgelerin ekonomik gerçeğine rağmen nüfus yoğunluğu, tarihi etkenlerle orantılı bir kudret gösterir. Bunu anlamak için, Doğu Vilayetleri ile Batı Vilayetleri arasında doğum, ölüm ve nüfus itibarıyla kısa bir karşılaştırma yapmak yeter. "T.C. Devlet Yılılığı (1928-1929)" isimli resmi kitabın rakamlarını alalım. Elaziz, Beyazıt, Hakkâri, Diyarbakır, Gaziantep, Van hariç olmak üzere, 11 Doğu Vilayetinde, bir yıl zarfında doğanlar 46.589, ölenler 18,864 kişidir. Yani doğanlar ölenlerden ikibuçuk defa (% 247,8) daha fazladır. Bu doğum ve ölümleri nüfusa oranlarsak, doğumlar nüfusun (11 vilayete nüfus toplamı 1.914.167 oldu-

ğuna göre) % 2,48'i, ölümlerse %0.98'i oranındadır. [Birkaç kelime okunamadı], 7 vilayette doğanlar 33.148 iken, ölenler 20.876 dır. Bu vilayetlerde (İzmir, Manisa, Edirne, İsparta, İçel, Burdur, Bolu) doğum, ölümün ancak birbuçuk misli % 158,7'dir. Başka deyimle ve yuvarlak hesap: Batı'da senede 3 kişi doğarsa, iki kişi ölür, halbuki Doğu Vilayetlerinde senede 6 kişi doğduğu halde ancak 2 kişi ölüyor. Başka deyimle, nüfus Batı Vilayetlerinde senede birden az fazla artıyorsa, Doğu Vilayetlerinde hemen hemen 3'e yakın artıyordur.

Doğu Vilayetlerinde doğumlar daha çok, ölenler daha az. Batı Vilayetlerinde, Doğu'ya oranla doğumlar daha az, ölümler daha çoktur. Onun için Doğu Vilayetlerinde, her yılda nüfus tam % 1,50 arttığı halde, 7 Batı Vilayetinde, aynı sene içinde nüfus ancak % 0,67 oranında artıyor. Doğu'da nüfus her sene, Batı'dan ikibuçuk - üç kat fazla artıyor.

İşte Türk burjuvazisi, Doğu Vilayetlerini ve Kürdistan'ı, bu üç noktadan sömürge usûlleriyle sömürüyor:

1- Tüketim hammaddesi; 2- Üretim hammaddesi, 3- İşgücü yönünden... Bunlara bir dördüncüsü olarak maliyenin satırını da ilave edersek, Türk burjuvazisinin, Kürdistan'ı ekonomik olarak ezisine az çok dikkate değer örnekler bulunmuş olur.

Bugün sömürge deyince ne anlıyoruz? Anavatan, Finans Kapitalinin emrinde tutulan kapalı ve açık köle pazarı ve hammadde kaynağı olan, siyaseten bağımlı bir memleket. Finans Kapitalin anavatanı, sömürge memleketin daimi tarımsal kalmasını, bu pazar ve hammadde kaynağını elinden kaçırmamak ister. Şu halde, bir bölgenin sömürge durumunda tutulduğu, bir kelime ile, o bölgede sanayi gelişiminin, siyasi maksatlarla durdurulmasından anlaşılır. Türk burjuvazisi, Doğu Vilayetlerinde böyle bir maksat takip ediyor mu? Evet. Türkiye Finans Kapitalinin organı, doğu hakkında yazıda ne diyor: "*Her sosyal reformun birinci aşaması, hemen hemen gerçekleştirilmiş sayabileceğimiz, nizam ve emniyetin kurulması ve geliştirilmesi.*" (**Ekonomik D'orient**, 16 Kasım 1931, s. 444) "Nizam ve emniyet" için mi "reform" lazım ,yoksa reform için mi "nizam ve emniyet" lâzım? Bunu münakaşa edecek değiliz. Yalnız, şundan iki şey anlıyoruz. 1- Sekiz on senelik cumhuriyet burjuvazisi henüz, Doğu Vilayetlerinde "nizam ve emniyet"i tamamıyla "kurduğuna ve geliştirdiğine" kendisi de kani değildir. 2- Fakat bu "nizam"

kurulursa, Doğu'da "siyasi ve ekonomik ıslahat" yapacaktır. Dikkat ediyorsunuz; Batı Vilayetlerinde, nerede ise Yalova'daki Gazi tesisatına "Yalova sefası devrimi" diyecek kadar, her değişikliğin adına "devrim" diyen Kemalizm, Doğu'da bu kelimeyi ağzına almaktan korkuyor. Sadece masum ve muttaki (sakınan, çekinen) bir ıslahat. Hatta bu kelimenin bile, Türkçe gazetelerde, Türkçesinden değil, Fransızcası olan "reform" (Siirt Milletvekili Mahmut, **Milliyet** Başmakalesi, 30.12.931) dan bahsediyor... Bu reformlar neler olabirler? Eğer köylüye bu "arazi dağıtımı," bazı ağanın fazla toprağını satmak ise bunun hemen hemen gerçekleşmiş" sayıldığını, o (1931) tarihlerde, Doğu Vilayetlerindeki örnekleri ile yukarıda görmüştük, Ondan başka ise acaba nedir? Yukarıdaki satırların üstünden bir seneden fazla zaman geçtikten sonra, devlet sanayisi karşısında telaşa düşen Türk burjuvazisine teminat vermek için, Gazi ile eski İş Bankası müdürü Lâhak Ekonomi Vekili Celâl, Batı ve Güney Vilayetlerinde tura çıktıkları zaman, Celâl, Balıkesir Ticaret Odasındaki sohbetinde: *"Yeni kurulacak fabrikalardan bir kısmının, Doğu Vilayetlerinde kurulacağını, çünkü bu konudaki prensibin, dengeli ekonomi sistemi olduğunu söylemiştir."* (**Son Posta**, 22.1.1933)

Fakat burjuvazinin sözüne değil özüne, palavrasına değil yaptığı işine bakmak Bolşeviklerin adetidir. Öncelikle, Ekonomi Vekili beyefendinin bu sözü söylediği yer bile Türkiye'nin Batı Vilayettir. Eğer o sözü Diyarbakır'da söylemiş olsa idi, bir derece anlamlı olabilirdi. İkinci olarak, aynı adam ve Gazi, bu "inceleme gezi"lerinde, Doğu Vilayetlerinin en batı tarafında, Adana sınırındaki Gazi Ayıntab'[Gaziantep]ın ötesinde, hatta şöyle şekli olsun bir "inceleme" yapar görünmediler. Söyledikleri söze rağmen, gezilerinin çizdiği sınır, Doğu Vilayetlerini, Batı Vilayetlerinden ayıran sınırdır. Bu da gösteriyor ki, Türk burjuvazisi, Kürdistan'ı sanayileştirmeye gelmiyor. Bu gelmeyişini, özellikle daha açık bir surette göze batıran olay şudur: 1932 senesinde, Sovyetler Birliği'nin verdiği 16 milyonluk kredi ile, Türkiye'de dokuma ve şeker sanayisi kurulacak. Sovyet uzmanları, Türkiye'ninkilerle birleşiyorlar, memlekette inceleme yapacaklar. Fakat bu incelemenin sahası, Gazi hazretlerinin "inceleme" sahası ile tıpatıp geliyor. Uzmanlar, -hatta yerel talep ve ısrarlara rağmen- Doğu Vilayetlerini dışarıda bırakan bir sınır içinde incelemede bulundular. Yani "yeni kurulacak fabrikalardan bir kısmının, Doğu

Vilayetlerinde kurulacağı", olan bitene göre, ekonomi vekilinin uydurduğu bir laftır. Hatta Sivas'ta bile bir şeker fabrikası açmak isteyen Çekoslovaklara izin verilmedi. (Bunda İş Bankasının rolü de ayrı tabii.) Kemalizm, her konuda, Doğu Vilayetlerinin sanayice ve hatta ekonomik olarak ilerlemesine engeldir. Cumhuriyet burjuvazisi için Doğu Vilayetleri, "extra ekonomi; ekonomiler dışı" bir bölgedir. Kemalizmin, Türkiye'de kapital biriktirmek için, son senelerde epeyce gürültü ile ortaya attığı kooperatifçi I işi bile, Doğu Vilayetlerine çok gördüğü gözönüne getirilirse, Doğu Vilayetleri hakkında ne düşündüğü açıkça anlaşılır. Birinci Umumi Müfettiş, Macaristan'dan M. Canadi isminde birini getirterek, diktatörü olduğu 9 vilayette inceleme yapıyor. Bu uzmanın yazdığı kitap, buralara kooperatifin zararlı geleceğini anlatmış! 1932 ortalarına doğru millet meclisindeki "bağımsız" İzmir milletvekili, bu kitaba dayanarak, Türkiye'de kooperatifçiliğin "zararlı" olduğunu, Halk Partisinin yanlış yolda yürüdüğünü iddia ediyor. Halk Partisi genel sekreterinin cevabı şu oldu: *"Uzmanın bahsettiği bazı sınırlı vilayetlerimizde, bugün derhal tarımsal kooperatifler yapılması imkanını bana sormuş olsalardı, ben de bu kitabı okuyarak aynı değerlendirmelerde bulunurdum"* (Meclis Zabıtları, **Cumhuriyet**, 27.6.932)

Ekonomik reform yapılmaz: Çünkü "nizam ve emniyet hemen hemen gerçekleşmiş" yani henüz gerçekleşmemiştir. Kooperatifler derhal yapılmaz. Çünkü her halde nizam ve emniyet yok! Hangi demagojide bu kadarlık kaypaklık bulunmaz? Uzman, kooperatif "zararlı"dır, Halk Partisi "imkânsız"dır diye yorumlar. Halbuki her ikisinin de anlamı, hatta burjuvazinin kendisi için bile: Köylü kitlelerini daha yakından ve örgütlü surette soymak ve sermaye biriktirmek için bir nimet olan, kooperatif kadar her rejime adapte olabilen elâstiki bir oluşumu, Kemalizmin, on seneden sonra hâlâ Kürdistan'da uygulamaktan korktuğudur. Türk burjuvazisi, Kürdistan'da ve Doğu Vilayetlerinde her türlü ekonomik örgütü, binbir tedbirle karşılıyor: Çünkü ekonomik olarak orasını sömürgeleştirmek, siyaseten orada Kürtlük davasını uyandırmamak istiyor. Mesele: Kürdistan'da fabrikalar açılırsa, bir Kürt sanayi proletaryası toplanacak, bu proletarya, ekonomik ve milli baskıya karşı, Kürt burjuva ve ağalarını gölgede bırakırcasına harekete geç-

bilecektir. Kürdistan'da tarım kooperatifleri kurulursa, ağalığın karşısında dağınık ve mağlup inleyen Kürt köylülüğü içinde sınıf farklılaşması ve bunun neticeleri ile birlikte örgütlü direniş belirir ve bu direniş kabiliyeti, Kemalizmin de işine gelmez. Kemalizmin, Doğu Vilayetlerindeki ekonomik siyasetini anlamak için şu kısa noktaları gözönünde tutalım:

I- FİNANS-KAPİTAL

Kemalist burjuvazi, Doğu Vilayetlerini layığı ile sömürebilmek için iki şeye muhtaçtı: 1 - Orada kendisine müttefik hazırlamak, 2- Oralarda kendisine ekonomik örgüt ve kurumlar kurmak. Bu iki işi, bildiğimiz gibi dünyanın bütün sömürgeci anavatan hâkim sınıfları öteden beri uygularlar. Bu iki kuşu vuracak bir tek taş vardır. Finans kapital hazretleri. Finans kapital sayesinde Kemalizm şu neticeleri elde edebilir: 1- Yerel değerleri finans kapitalleştirmek, 2- Finans kapital ile kaynaşan değerlere bağlı sınıf ve zümreleri, Kemalizmin kuyruğuna takmak, 3- Belli başlı değişim merkezleri demek olan vilayet merkezlerini, bu finans kapitalin nüfuz ve sömürüsüne uygun gelecek şekilde bezemek ve her türlü girişimleri, finans kapital emrinde toplamak; 4- Tarımı finans kapitalin emrine sokmak ve ilah... Herhangi bir anavatan, herhangi bir sömürge, bu birbirinden çıkan neticeleri bir şebeke gibi yayamadıkça tutunamaz.

A) Yerel değerleri finans kapitalleştirme: Ağrı Dağı isyanı temizlendikten sonra, Türk burjuvazisi, yalnız zor ve şiddetle işlerin yürüyemeyeceğini, Doğu Vilayetlerinin ekonomik mekanizmasında hâkim rol oynayacak bir sistem kurmanın zaruretini daha etraflıca anladı. Ve ondan sonra yavaş yavaş, Doğu Vilayetlerindeki dağınık servet billurlarını, kendi devlet cihazının koyacağı ana sermayenin etrafında derlemeye teşebbüs etti. Bu örgütün başında, Doğu Vilayetlerinin içinde özellikle özel bir terör sistemini tatbik edegeldiği ve koyu Kürdistan hakimiyetinde bulunan, Birinci Umumi Müfettişlik bölgesinin dokuz vilayetini biricik bir bankanın altında toplamak gelir. Bunu doğrulayan havadisler 1931'den beri başladığı halde ancak 1932'de asıl şeklini buldu :

"9 *Doğu Vilayeti kendi aralarında bir banka açıyorlar: Diyarbakir (Özel) - Genel Müfettişlik bölgesi dahilindeki 9 vilayetin*

katılımıyla (Diyarbakir)da bir Yardım Bankası açılıyor. Diyarbakir özel idare bütçesinden 15 bin, Mardin de 6000 lira ile hissedar kaydolunmuştur. Diğer vilayetler özel idareleri de, bütçelerinin mali izni oranında ödenek vermişlerdir." (Son Posta, 26.10.1932)

"Diyarbakir'de 300 bin lira sermayeli bir banka kuruldu: Diyarbakir (Özel) - Birinci Genel Müfettişlik bölgesine dahil bulunan, Diyarbakir, Elazığ, Urfa, Mardin, Siirt, Muş, Hakkari Beyazıt, Van Vilayetleri Özel İdareleri ile bazı kimselerin iştiraki neticesinde 300 bin lira sermayeli bir (Yardım Bankası) teşkil edilmesi takarrür etmiştir. (Kararlaştırılmıştır) (Son Posta, 3.11.1932)

Bu iki kısa haber açıktır: Devlet (özel idare) baş mayayı (sermayeyi) tohum gibi atıyor. Ve bu ilk tohum etrafında tıpkı doyum halindeki bir şeker eriyiğine atılmış billurun etrafında olduğu gibi, çorak dağınık servetler (bazı kimselerin iştiraki) billurlaşıyor. Avrupa'daki büyük kapitalistlerin yaptıklarını, bizde Kemalist devlet cihazı yapıyor. Tabii bu Doğu Bankası veya (Yardım Bankası) Cumhuriyet burjuvazisinin kodaman bankalarından birinin patenti altında, fakat yine tabii, bu kısa haberler içinde onun görülmez varlığını sezme imkânsızdır.

B) Yerel sınıf ve zümrelerden müttefik derlemek:

Türk burjuvazisinin, Doğu Vilayetlerinde dayandığı sınıf ve zümreler hangileridir? Malûm: Başta büyük arazi sahipleri ile koca müteahhitler gelmek üzere, genel olarak burjuvalaşan ve burjuvalaştıkça kozmopolitleşerek Türkleşen zümreler ve nihayet iskân edilenlerden tutunabilen ve sivrilen bazı Türk aileleri... Yukarıda banka kapitaline iştirak ettikleri kayıt olunan "bazı kimseler", daha evvelce Kemalizmin ağalıktan tefeci arazi sahipliğine doğru geliştirmeye uğraştığı kimselerle, devlet hazinesinin kurdu haline gelmiş burjuvalaşmış unsurlardır. Nitekim burjuva gazetesi de belirtiyor :

"Bu banka iskân edilen göçmenlere, köylülere, çiftçilere, emlâk sahiplerine, sanayi erbabına ikrazatta bulunacaktır (kredi verecektir)" (Son Posta, 3.11.1932) 300 bin liralık bir sermaye ile hangi sanayi erbabına yardım edebileceğini sonraya bırakalım. Fakat burada açık surette gözükken özellik, Kürdistan'ın tarımcı sınıfları ile olan bağıydı. Anılan çiftçi = ta-

rim kapitalisti; ve emlâk sahibi de = bilinen arazi sahibi olduğuna göre, banka özellikle bu iki sınıfı içine alacak ve bunların kudretini, kendi kudreti yapacak bir kurumdur. Ya köylü? Evet köylüye de "ikrazat" yapılacak, fakat tıpkı Ziraat Bankasının Batıda yaptığı cinsten, tarım kapitalistleriyle, büyük arazi sahiplerinin tefeciliğini sistemleştirerekten, tarım kapitalistleri ve arazi sahipleri vasıtasıyla, köylüyü, tefecilerle tepelemek suretiyle. O zaman, Kemalizmin kanaatine göre, doğuyla batının arasındaki fark, sadece batıda tefecilik denilen şeyin, (Doğu da) "talancılık" adını almasından ibaret kalacaktır!

Böylece Doğu Vilayetlerinde, finans kapital hazretleri yerleşip (yerel servetleri Finans kapitalleştirerek) kökleştikten (kendine sömürü müttefikleri bulduktan) sonra ne yapacak? Türk burjuvazisi, Türkçedeki tiryaki sözünce, "kör kardeş" gibi bunu "kendinden bilir"... Kemalizm, Türkiye'de ezel den beri işlemiş bulunan emperyalizmden hayli ders almıştır. Emperyalizm, Türkiye'ye dal budaklarını saldıktan sonra ne yapmıştı? Bu finans kapitalin sayesinde: 1- Türkiye'nin merkezi şehirlerinde, bayındırlık ve imar işlerinin imtiyazlarını üzerine almak, 2- Türkiye'nin tarımsal ürünlerini ticaretin kodamanları elinde tekelleştirmek. Dün emperyalizmin Türkiye hakkında uyguladığı metotları, bugün, Cumhuriyet burjuvazisi, Kürdistan'a aynen uygulamaktan başka birşey yapmıyor.

C) İmar ve Bayındırlık imtiyazlarını zaptetmek:

Doğu Vilayetlerinde burjuvalaşan unsurlar, özellikle son zamanlarda bütün kuvveti şehir imarı ve bayındırlık işlerine verdiler. Yeni binalarla, sağlam ve devamlı bir gelir temin etmek; bir şehrin bütün küçükburjuva üretimlerini bir darbeye paramparça ederek, o kısım üretimi birden bire dünkü ağazade arazi sahibi ile müteahhit ve ilh. kodamanın eline geçirmek (mesela bir şehrin bütün küçük ve serbest fırınlarını kapattırdıktan sonra, açılan değirmen fabrikasına bağlı birkaç fırınla ve yalnız fabrika unundan yapılmasına müsaade verilen ekmekle, bütün şehrin ekmek ihtiyacını tekelleştirmek başlıca şekillerden biridir); BeIediye bütçesiyle uyuşarak şehrin aydınlatma işini bir elektrik santralciliği ile bir elde toplamak ve ilh. İşte finans kapital canavarının deyim yerinde ise kendisine "yuva" yapışı, Doğu Vilayetlerinde böyle gelişti ve devam ediyor.

Yardıml Bankasını haber veren fıkraya şöyle bitiyordu: "Arazi sahipleriyle, köylüye kredi açacak olan bu banka, özel idare ve belediyelerin yapamadığı (yani finans kapitalin yapmakta çıkar gördüğü) ümran (bayındırlık) işlerini de yapmak suretiyle, Genel Müfettişlik bölgesinde ekonomik hareketlerin gelişimine etken olacaktır." (Son Posta, 26.10.1932)

Bankanın önemli bir hedefi de "bayındırlık işleri" oluyor. Burjuva diyalektiği ile, güya belediye ve özel idarelerin yapamadıkları işleri yapmayı üzerine alıyor. Halbuki bizzat şu bankanın sermayesinde en büyük ve ilk hissedarlar bu belediye ve özel idarelerden başka kimdir? Kemalizm burada da kapitalist yetiştiriyor. Fakat bu kapitalistleri, tıpkı yabancı kapitalistler gibi resmi devlet sermayelerinin beraberliğinde ve bir çeşit kontrolünde yetiştiriyor. Ta ki kendi çıkarlarına sadıklaştırsın...

Bu imar ve bayındırlık imtiyazı ve tekelleri, ekonomik yapı parçalarının, karşılıklı doğası kanunu yüzünden elbette tek tük bazı istisnai gelişmelere kapı açıyor. Fakat, bu sanayi ne kadar kapitalist vasfında olursa olsun, her zaman Batı Vilayetlerindeki Türk burjuvazisinin temel sanayisine rekabet edebilecek cinsten olamaz.

D) Tarımsal ürünleri tekelleştirmek:

Osmanlı imparatorluğunda, Türkiye'nin tarımsal ürünlerinin ihracı, tamamıyla yabancı finans kapitalin elinde toplanmıştı. Cumhuriyet burjuvazisi, bu ticareti yavaş yavaş ve kısmen eline geçirmekle uğraşiyor. Mamafih büyük ölçüde tarımsal ürünlerin ihracatı bugün hâlâ yabancı Finans kapitalin tekelindedir. Doğu Vilayetlerinin tarımsal ürünleri de, bugün Türk finans kapitalinin elinde tekelleştirmektedir. Hatta bu yalnız yukarıdaki banka ile değil, belki onu gölgede bırakacak derecede büyük bir sermaye kitlesi ile yapılıyor. 1931 senesinde bu konuda başlanan teşebbüs, belki Türkiye'nin tüm yerli Türk ticaret gruplarını gölgede bırakacak büyüklüktedir.

"Doğu Vilayetleri Ürünleri: Trabzon 16 (A.A.) - Doğu Vilayetleri hayvanları ile yumurta ve meyvelerini, lezzet ve tazeliğini korumak suretiyle, ihraç edecek tesisler meydana getirmek üzere, bir milyon (İş limiti yarım milyondur!) lira sermayeli bir şirket oluşumuna teşebbüs olunmuştur. Bu şirkete, hükümetin 200 bin lira ile iştirak edeceği, Trabzon'un 200 bin,

Erzurum'un 300 bin lira ile dahil olacakları ve diğer kasabaların da toplam 300 bin lira temin edecekleri vaad olunmuştur.
(Cumhuriyet, 18.6.1931)

16. yüzyıl Avrupasının "Doğu Hindistan Kumpanya"larının bir minyatürünü andıran bu türden finans kapital tecemmüleri [yığılması, birikmesi] açıkça yazılıp çizildiği gibi, bütün merkezi devlet, mahalli idare ve belediyelerle en kodaman Karadeniz banker ve tüccarlarını, en büyük emlâk ve arazi sahiplerini birbirleri ile hal ve hamur ederek, Doğu Vilayetlerinden batıya doğru yuvarlanan, yuvarlandıkça ezip çiğnediği, bünyesi içine aldığı küçük mülkleri yuta yuta gelen, geldikçe şişmanlayan, büyüten, dağlaşan tam efradını cami ağyarını mani, adıyla sınıyla bir finans kapital çığıdır.

II- PAZAR VE HAMMADDE

Türkiye'de 1977 Teşvik-i Sanayi Kanunu ile gelişmeye başlayan sanayi şubeleri, hemen hemen kasa usûlüne eriştiler sayılabilir. Ağır sanayinin Türkiye'de kurulacağını beklemeyi, mucizeye inananlara bırakalım. Son zamana kadar, iç pazara yetmez görünen şeker ve dokuma sanayisi de, bu yıllar içinde, İş Bankası ile Çek'lerin açacakları şeker, Sovyetlerin gönderdikleri dokuma fabrikaları ile artık Türkiye pazarını dolduracak demektir. Bazı üretim kolları, artık mevcut ve açık Türkiye pazarlarını doldurmuş, dışarda pazar aramaya kalkışmış durumdadır. Türkiye'ye yeni pazarlar lâzım, yoksa olmaz! Bu yeni pazarları nerede bulacak? Kendisine şimdiye kadar yan bakan Kürdistan içlerinde, az çok yarı kapalı bir ekonomiye bağlı duran Doğu Vilayetlerinde... Bu bir.

İkincisi: Türkiye, şu aşırı üretimle "sık nefes"liğe uğramış emperyalizm devrinde, dünya pazarına ürün sanayi eşyası çıkarıp, satmaya kalkışacak kadar Donkişotluğu mümkün görmüyor. Onun için sanayi üretici güçlerini, kendi kabuğu içinde, kendi yağ ile kavrulacak çaptan ileri götüremeyeceğini biliyor. Onun için Doğu Vilayetlerine ve Kürdistan'a nazaran, bu bakımdan metbu [kendine bağlanılan] geçinen Türkiye burjuvazisi, dünya pazarı ilişkilerinde emperyalizmin ister istemez tebâsıdır. Türkiye'nin bu tâbiyeti [bağımlılığı], bugün siyasi sahada azalmış görülmesine rağmen, ekonomik olarak devam etmekten geri kalmamıştır. Bu

tâbiyetin ifadesi, Türkiye'nin dünya pazarına ancak tarım ürünleriyle, hammaddeleri ihraç edebilmesidir. Kürdistan ve Doğu Vılayetleri, yukarıda işaret ettiğimiz gibi, zengin, kıymetli maden damarları ile doludur. Dünya krizi, tarım ürünlerini yok pahasına indirdiği zaman, yeni ihracat malları olarak, bu yeraltı hammaddelerinden para edeceklerin işletilmesi, büsbütün emrivaki oldu. Mesela, Kars'ın Kağızman taraflarında, 3 milyon altın liralık toz altın madeni ile zenginlik derecesinin sınırı bile henüz çizilemeyen Ergani tarafındaki bakır ve keza altın madenleri, Türk burjuvazisinin ürkekliğini bütün şiddeti ile kamçılamaktan geri kalamazdı. Hele maden işlerinin müteahhitliğini üstüne almış İş Bankasının, eski genel müdürü Lâhak Ekonomi Vekilliğine geleli beri, madencilik perspektifi büsbütün arttı. Madenlerden alınan vergi, yüzde bire indirildi. Patlayıcı maddeler, madencilere maliyet farkları ile temin olundu ve ilh... Başında Deutsch Disemto Bank'ın bulunduğu Otavi Nord Deutsche Raffinerie Mallgesellschaft - Otto Wolff Hirsch Kupfer firmalarından oluşmuş, kuvvetli bir Alman grubu, yarı yarıya Türk - Alman hisseli bir sendika oluşturarak, Ergani'de faaliyete hazırlandı. Herhangi bir emperyalist memleket, sömürgelerinde pazar ilişkilerini genişletmek ve orada gömülü duran yeraltı hazinelerini işletmek için ne yapar? Evvela bundan önceki "finans kapital" kısmında gördüklerimizi. Ve ondan sonra da iç pazarları açmak ve yeraltılarını karıştırmak için zaruri olan öteki tesisatı kurar. Bu tesisatın başında ne gelir? Anavatan mallarını içeriye, hammaddeleri dışarıya taşıyacak vasıtalar. Bunların başında da: Şimendiferler! İşte İsmet Paşa hükümetinin, finans kapital şebekesinden sonra "memleketi demir ağılarla örmek" siyaseti de, siyasi ekonomik olarak bu anlama gelir. Samsun-Sivas, Ankara-Sivas şimendiferlerinin inşası, Toros ve Mersin-Adana hatlarının hükümetçe satın alınması, ayrıca adı geçen Kağızman'a kol atacak olan Sivas-Erzurum, ötekisi Fevzi Paşa-Malatya çizgisi ile Ergani bakır madeninden geçecek ve Van Gölünün petrol kaynaklarına doğru uzanacak olan iki demiryolunun aşamalarıdır.

İstanbul'a "kamyon mübaaya etmek (satın almak) üzere" gelen Van ve Siirt havalisi, bayındırlık işleri müteahhidi, tüccardan Nuri bey, nakliye siyaseti ve anlamını şu satırlarla özetliyor:

"O tarafın, bundan da öncelikli bütün derdi, nakliye araçlarının olmayışdır. Halk, eski hükümetlerin, seyyiatının (kö-

tülüklerin, günahların) cezasını çekmektedir. Her türlü tarım faaliyetine uygun olan bu yerlerde, emeğinin hiçbir karşılığını alamadıkları için üzüntülü bir halde olup, fazla üretime gayret etmemekte ve ürünün kazancını görmemektedir. Hizan ve çevresinde, geniş fındık bahçeleri bile bulunduğunu söylediğim zaman, beni hayretle dinliyorlar. Siirt'ten hububat, yağ vesaire sevkine imkân mı vardır? İhracat istasyonu olan Mardin'e bir günlük yol olduğu halde, bir ton eşyanın kamyonla nakil ücreti 90 liradır. Benim Mersin'den 34 liraya aldığım bir ton çimentoğunun yerine nakli, 300 liraya mal olmuştur. Artık durumu siz kıyas ediniz. Vazifem dolayısı ile dolaşıyorum. Anadolu çok verimlidir. Araçlar olsa, rakip ülkelerle rekabetimiz işten bile değildir. Memleketi canlandıracak, aziz İsmet Paşanın yol ve araçla nakliye siyasetidir." **(Cumhuriyet, 26.9.1930)**

Bir Türk burjuvasının, bütün Türk burjuvazisi adına Kürdistan'a sulanışı, bundan başka türlü ifade edilebilir miydi? Türk burjuvazisi için Kürdistan'ın "bütün derdi", ne Birinci Müfettişlik terörü, ne jandarma saltanatı, ne ağa baskısı asla değil, sadece "yol ihtiyacı"dır. Halbuki, harika ağzından çıkan sözler besbelli ediyor ki, bu "ihtiyaç", ancak oralarda müteahhitlikle resmen ve ticaretle özel olarak, fakir Kürdistan halkını sömürge çapuluna uğratmak için uğraşan Türk burjuvazisinin "bütün derdi"dir: 1) Çünkü: O yerlerde "geniş fındık bahçeleri" ne kadar da "her türlü tarımsal faaliyete uygun"dur. 2) Çünkü 150 kilometrelik mesafede (Siirt-Mardin) taşınacak Kürdistan tarım ürünlerinin tonuna, 90 lira gibi ağır bir masrafı veren kodaman Türk tüccarları, istediğinden âlâ ve süper normal bir kârı, tıklarına tamamıyla koyamaz. 3) Çünkü, Türkiye'yi haraca kesen İstanbul'un, yarı yabancı, yarı yerli büyük çimento şirketleri, çimentolarını Doğu Vilayetleri pazarına, normalin on misli kadar bir nakliye masrafı ile gönderdikçe, Kürdistan pazarını lâıykı ile tekelleştirmiş ve sömürmüş sayılamaz. Andığımız Alman-Türk mali grubunun Ergani sendikası, bakır madenini, Sinop veya Mersin limanına naklettirmenin yerine ... [İki kelime okunamadı] develerle taşımaya kalkarsa yayan kalır ve ilh, ilh...

Buraya kadar söylediklerimizden ne çıktı? Türk burjuvazisinin, Kürdistan pazarını açmak ve soymak için, orada genel olarak bayındırlık işlerini ve özel olarak ulaşım araçlarını geliştirmesi, zifa-

fa girecek damadın, suratını usturalatmaya razı olması gibi şart ve zaruret değil mi? Nitekim bir müteahhit ve tüccar Türk kapitalisti "o tarafın bütün derdi, yol ihtiyacı ve nakliye araçlarının eksikliğidir" demedi miydi? Bu açıklamanın tek mantıklı neticesi olarak, Kürdistan'da ekonomik olarak sömürsünü kuvvetlendirmek isteyen Türk burjuvazisinin, orada hiç olmazsa yol faaliyetini canlandırması ve kuvvetlendirmesi gerekmez mi? Evet. Halbuki, aslında bizzat kendisi, geri bir memlekette bulunan Türkiye kapitalizmi, bu noktada bile son finans kapital gruplarının (mesela Ergani Bakır Madeni Şirketi'nin) Exigences (iltica)ları dışında, hatta bu "yol ihtiyacı"nın tatmin etmekte bile Kürdistan'ı geliştirmemek için, sistematik bir plan takip eder. Bunu anlamak için Kemalizmin, bir Doğu Vilayetlerinde, bir de Batı Vilayetlerinde takip ettiği yol siyasetini, bizzat kendi resmi belgelerinin verdiği rakamlarla kısaca karşılaştırmak yeter. Karşılaştırmamızın oranlı olması için, Batı Vilayetleri içinde özel ve genel gelirleri, genel olarak Doğu Vilayetlerindekiyle eşit olanlarını seçtik. Karşılaştırmaya girecek olan vilayetlerden, 1- Doğu Vilayetleri: (Erzincan, Erzurum, Elazığ, Urfa, Beyazıt, Bitlis, Diyarbakır, Sirt, Şebın Karahisar, Ayıntap, Kars, Gümüşhane, Maraş, Malatya, Van) olmak üzere 15 vilayettir. 2- Batı Vilayetleri: İki gruptur, a) Sağlam şose oranını arayacaklarımız (Edirne, İçel, Burdur); b) Yeni inşa olunmakta olan şose oranlarını arayacaklarımız. (Edirne, İçel, Bolu) vilayetleridir. Bunların, öncelikle her birinin yüzölçümlerine oranla, bir de özel gelirlerine oranla mevcut yollarının yüzdesini bulmak ve sonra bu mevcut yollar içinde sağlam olanların oranı ile yapılmakta olan yolların oranını tespit etmek için, adı geçen devlet tebliğinden aldığımız rakamları derleyelim:

Tekrar edelim; karşılaştırma için, ele aldığımız Batı Vilayetlerini büyük geliri olmayanlardan seçtik. Mesela: Dört Batı Vilayeti içinde, özel geliri en çok olan Edirne'nin özel geliri 728.264 liradır. Diğer biri 600 bin küsur ve öteki ikisi 300 bin küsur lira özel geliri vilayetlerdir. Doğu Vilayetleri içinde ise, yalnız Malatya'nın özel geliri 1.209.870 lira, Diyarbakır'ınki 720.268 lira, Erzurum 694.720 lira ve ilh.'dir... Ne hacet, biz bütün 15 Doğu Vilayetini birden, 3 Batı Vilayeti ile karşılaştırıyoruz. Yüzölçümü itibarıyla (a) grubu (Edirne, İçel, Burdur) 15 Doğu Vilayetin % 10.7'si, (b) grubu (% 10.2) si; özel gelir bakımın-

dan (a) grubu 15 Doğu Vilayetinin % 19.9'u, (b) grubu (Edirne, İçel, Bolu) % 23.3'ü oranındadır.

Bunları yuvarlak hesaba çevirelim: Şu 15 Doğu Vilayeti, öteki 3 Batı Vilayetinin yüzölçümce on misli, özel gelirci beş misli oranından daha büyüktür.

Türk burjuvazisinin, Bolşevizmden öğrenip kullanmaya özenddiği kelimeler pek çoktur. Fakat Bolşevizmle, Türk kapitalizmi arasında, temelden birbirine zıt iki rejim farkı bulunduğu için, orada doğru olan sözler, çok kere bizim burjuvazinin ağzında, halkı kandırmaya yarayan modern birer yalan şeklini alır. Mesela: Yukarıdaki müteahhit tüccar, Doğu Vilayetlerindeki "yolsuzluğu", "eski hükümetlerin seyyiatı" [günahları] ile izah ediyor. Acaba bu söz doğru mu? Yani saltanat devri, Batı Vilayetlerinde fazla yol yaptırarak, Doğu Vilayetlerini büsbütün ihmal etmiş midir? Bunu olaylar ve rakamlarla araştıralım:

Gerçekten kilometre kareye düşen genel yol uzunluğu, 15 Doğu Vilayetinde ortalama 36.6 metre, (a) grubu Batı Vilayetlerinde 63.2 metre (kilometre falan değil hal) ve (b) grubu Batı Vilayetleri ise 93.2 metredir. Bu rakamlara bakınca, kilometre kare başına, Doğu Vilayetlerine nazaran (a) grubunda iki misli; (b) grubunda 3 misli fazla yol gözüktüyor. Ve bu oran göz önüne alınınca, denilebilir ki: Saltanat hükümeti, Doğu Vilayetlerine bir yol yaptırdı ise (a) grubu vilayetlerine 2, (b) grubu vilayetlerine 3 yol yaptırmıştır... Çünkü şüphesiz, mevcut yolların bütün uzunluğu eskiden kalmadır. Fakat, biz meseleyi bir vilayetin yüzölçümü itibarıyla değil, o vilayetin zenginlik derecesini gösteren mesela, özel geliri itibarıyla koymaya mecburuz. Yani gerek Osmanlı İmparatorluğu devrinde, gerek bugünkü Cumhuriyet burjuvazisi devrinde bir vilayette yapılabilecek yol, o vilayetin genişliği hesaba katılarak değil, ekonomik gelişme derecesine bakılarak yapılabilirdi. Ekonomik gelişmeye delil olarak ise, elimizde bir vilayetin özel gelirinden başkası yok. Daha doğrusu, devlet bir vilayetten ne kadar para alırsa, o vilayete de o kadar yol yapabilir farz ediyoruz. (Şimendifer hatları bundan hariç.) İşte yukarıdaki oranları, her vilayetin özel gelirine oranla tekrarlayacak olursak, şu rakamları elde ederiz: Her vilayetten alınan özel gelirin birer lirası başına, ne kadar uzunlukta yol düşüyor? 15 Doğu Vilayetlerindeki, bütün özel gelir toplamının her lirası

başına, mevcut bütün yollardan düşen yol uzunluğu, 1.1 metredir (Yani Doğu Vilayetlerinde her özel gelir lirası başına 1 metre 10 cm'lik yol düşüyor.), (a) grubunda özel gelirin her lirasına 1.05 (1 Metre 5 cm'dir); (b) grubuna 1.2 (1 metre 20 santim);

Şu oranlara göre, eğer mevcut Türkiye Vilayetlerinin yolları genellikle saltanat devrinden kalmış farz edilirse, Osmanlı İmparatorluğu devrinde, aşağı yukarı gerek Doğu gerekse Batı Vilayetlerinde yapılan yolların uzunluğu, her vilayetin özel gelirlerine göre, her vilayetin zenginliği ile doğru orantılı imiş. Şu halde, "Eski Hükümet"leri ne müdafaa ne de itham etmeyi düşünmeksizin diyebiliriz ki, imparatorluk her vilayete kudretince vermiş... Fakat, acaba Cumhuriyet burjuvazisi de böyle mi yapmıştır? Yoksa, Doğu Vilayetleri üvey vilayet, Batı Vilayetleri has vilayet mi sayılmıştır? Bu soruya cevap vermek için şu iki noktayı araştıralım:

1- "Eski Hükümet"lerden ne kadar yol kalmışsa kalmış, fakat Cumhuriyet Hükümetleri, bu yolları Doğu Vilayetlerinde ne dereceye kadar ve Batı Vilayetlerinde ne oranda koruyabilmiştir? Başka deyimle, mevcut yollar içinde sağlam şose I erin oranı Doğuda ne kadar, Batıda ne kadar? Bunu bulursak, Cumhuriyet burjuvazisinin Doğu Vilayetlerini mi, yoksa Batı Vilayetlerini mi daha çok gözettiği anlaşılır.

2 - Her vilayette yeniden yapılmakta olan yollar ne orandadır? Eğer Doğu Vilayetlerinde yeniden inşa olunan yollar, Batı Vilayetlerinde yeniden inşa olunanlarla aynı oranda iseler, mesele yoktur. Cumhuriyet burjuvazisi her iki tarafta da aynı "ümran" (bayındırlık) siyaseti takip ediyordur. Aksi halde mesele de terstir.

Sağlam yolların oranı: 15 Doğu Vilayetinde, kilometre kareye düşen sağlam yol 12.2 metre: (a) grubu Batı Vilayetlerinde kilometre kareye düşen yol 31.4 metredir. Fakat bir de özel gelire göre bakalım: Her lira başına 15 Doğu Vilayetinde düşen yol 0.3 metre (yani 30 santimetre), halbuki (a) grubunda 0.5 (50 santimetre)'dir. 15 Doğu Vilayetinin mevcut bütün yollara oranla sağlam kalan yolları %32.8, (a) grubunda sağlam yollar bütün yolların %49.1'idir. Yani yuvarlak hesap edilirse, sağlam kalan yollar, Doğu Vilayetlerinde hemen hemen 1/3 (3'te bir), Batı Vilayetleri hemen hemen 1/2 (yarı yarıya) dir. Şu hesapça, mevcut yollardan korunmuş olanların durumu, batıda doğudan

%40 daha fazladır. Başka deyimle, Kemalizm Batı Vilayetlerinin yollarına, Doğu Vilayetleri yollarından hemen hemen iki misli kadar daha fazla dikkat ve özen göstermiştir.

Bütün Doğu Vilayetlerini değil de, özel geliri, (a) grubu Batı Vilayetlerinin özel gelirinin (1.4 milyon) hemen aynı olan üç Doğu Vilayetindeki sağlam yolların bütün yollara oranını araştırırsak (bu üç Doğu Vilayeti Diyarbakır, Van, Erzincan'dır ve özel gelirleri toplamı 1.428.186 liradır.) (a) grubu 3 Batı Vilayetinde sağlam şosenin oranı %49.1 olduğu halde, 3 Doğu Vilayetindeki sağlam şosenin (doğal mevcut yollar toplamına) oranı %15,9 olarak bulunur.

Yeniden inşa olunan yollar: 15 Doğu Vilayetinde, yeniden yapılan yollar kilometre başına 3.8 metre (3 metre 8 desimetre)dir. (b) grubunun 3 Batı Vilayetinde ise, kilometre başına 47.7 metre (47 metre 7 desimetre) yeniden yol yapılmaktadır. Özel gelirin bir lirası başına, Doğu Vilayetlerinde 0.1 metre (10 santimetre), (b) grubu Batı Vilayetlerinde 0.7 metre (70 santimetre)lik yol yapılıyor. Yani Kemalizm, Batı Vilayetlerinde Doğu Vilayetlerine nazaran 7 misli fazla yeniden yol yaptırtıyor. Halbuki; her iki kısım vilayetlerden de, aynı miktar para topluyor!..

15 Doğu Vilayetinde, mevcut yolların uzunluğuna oranla yapılan yolların uzunluğu %10.5'dir. (b) grubu 3 Batı Vilayetinde bu oran %50.6'dır. Yani Kemalizm Doğu Vilayetlerine 1/10 (onda bir) oranında yeni yol eklediği halde, Batı Vilayetlerine 1/2 (yarı yarıya) yeni yollar katmaktadır. Tekrar edelim. Bu oranlar, Kemalizmin topladığı özel gelir bakımından aynı gelirden olan Batı ve Doğu Vilayetleri içindir. Yeniden yol yapma konusunda, Kemalizmin, Doğu Vilayetlerini ne kadar geri bıraktığını anlamak için, 15 Doğu Vilayetinin arazice onda biri ve özel gelirden 5'de biri oranında küçük olan 8 Batı Vilayetinde yapılan yeni yolların rakamlarına bir göz atmak yeterlidir. 15 Doğu Vilayetinde yeniden 864+885 kilometrelik yol yapıldığı halde 3 Batı Vilayetinde 1066+201 kilometrelik yol yapılıyor. Yani 3 Batı Vilayetinde kendisinden 5-10 misli büyük olan 15 Doğu Vilayetinden %12,3 (eksik değil) fazla yeniden yol inşa edilmektedir!

Bu oranları bulmak için, asıl rakamları bizzat Kemalizmin resmi yayınından alıyoruz. Şu kısa karşılaştırmalarla varabileceğimiz genel netice şudur: 1- Kemalizm Doğu Vila-

yetlerine, hatta sömürü için zaruri olan yol yapma konusunda bile, geri bir sömürge muamelesi yapıyor; 2- Bu siyaset Kemalizmin tarihi ile beraber başlar... Kemalizm Kürdistan'ı layıkıyla soyabilmek için: Oranın tarım ürün ve hammaddelerini, tefeci fiyatları ile yok pahasına çekebilmek ve kendi sanayi ürünlerini orada sürüm edebilmek için hiç olmazsa, bütün emperyalist ana vatanların sömürgelerinde yaptıkları kadar olsun, Doğu Vilayetinin yollarını düzeltmeye mecburdur. Kürdistan'ın kapalı ekonomisini parçalamak için, bundan daha doğal bir zaruret ve mecburiyet de yoktur. Ne çare ki Kürdistan esasen, "kendisi himmete muhfaç bir dede" durumunda olan Türk finans kapitali gibi, piç bir kapitalizmin sömürgesidir. Onun için, orada Kemalizmin uyguladığı ekonomik usûller, hatta normal bir sömürgecilik bile değil de, adeta bir taht-el müstemlekecilik (=sous-calonialisme) en aşağı sömürgeciliktir.

III- MALİYE SATIRI

"İla maşallah" Kemalizmin maliye giyotininin, ne ayar nesne olduğunu burada tekrarlayacak değiliz...

Zaten Kemalist devlet cihazının, Türk köylüsüne uyguladığı sistem, bugünkü Hind ve Çin köylüsünün başındaki satırdan farksız değil... Burada iki kelimecikle kayıt etmek istediğimiz şey, Kemalist devlet cihazının, Kürdistan ve Doğu Vilayetleri üstündeki baskısında, genel olarak köylülüğü soyuşundaki başka özel I iklerden bir kaçını hatırlatmaktır.

	15 Şark Vilayeti	a) Edirne, İçel, Burdur	b) Edirne, İçel, Bolu
Yüzölçümü (Kilometresi):	222.501	24.025	22.795
özel Gelir Toplamı (Türk Lirası):	7.246.622	1.443.162	1.697.911
Mevcut Yolun Uzunluğu:	8.225 + 992	1.519+455	2.125+427
Sağlam Şose:	2.704 + 192	754 + 649	-
Yeni İnşa olunmakta Olan Yol:	864 + 885		1.066 + 201

A) Kitapta yazılı vergiler (sözde legal vergiler): Bunlardaki bir nicelik, bir de nitelik bakımından özelliklere kısa bir temas edelim:

1- Nicelikçe vergiler: Vergiler, Kemalizm sahneye çıkabilirdi, en aşağı 10 misline çıkarılmıştır! Aşar, genellikle Doğu Vilayetlerinin iç köylerinde sözde kalkmıştır. Gerçekte, eskiden nasıl 1/8 aşar alınıyor idiye bugün de aynen, -10 misline çıkarılmış arazi vergisinden başka- ürünün sekiz misli vergi olarak alınıyor. Yol parası, Batı Vilayetlerinde 10-12 lirayı geçmediği halde, Doğu Vilayetlerinde 15 lirayı bulur. Aşağıda göreceğimiz sebepler yüzünden, toprağın verimli veya verimsiz olması da hesaba katılmaz. Ortalama 10 dönüm (yani bir hektar ... [Bir kelime okunamadı] dönüm kadar fazla) toprağı olan bir köylü, her çeşit vergilerin toplamı olarak, yılda 70 lira vermeye mecburdur. Dönüm başına 7 lira!

Fakat verginin niceliğini, bir veren köylü, bir de Allah (yani pazar) bilir. Çünkü Doğu Vilayetlerinde dolaşımda olan para gümüşdür. Yukarıda kaydettiğimiz gibi, gümüşün piyasası zemin ve zamana göre oynar. Ortalama olarak Kürdistan'da bir liranın 3 kuruş olduğu tarihlerde, tahsildar, köylüden 1 lira için 3 mecdiye (yani 60 kuruş) alır. Kürdistan köylüsünün bu yük altından nasıl kalkacağını sormayın. Çünkü bu kalkma, ... [İki kelime okunamadı] doğruya kalkışır. Yani kişisel veya kolektif isyan şeklinde olagelir...

2- Nitelikçe vergiler: Vergilerin niteliği denince şu 3 özellik derhal göze çarpar:

a) Modern cizye: Geçmiş derebey, bezirgan saltanatları zamanında merkezi vergiler, derebey usûlü ile kişisel kudrete göre ... [Bir kelime okunamadı] bir ağa veya reisin hükmündeki topluluğa, toptan bir cizye şeklinde biçilirdi. Bugün Kemalizm de, genel olarak Doğu Vilayetlerinde yerel özelliklere adapte olarak, bu cizye usûlünü modernleştirmiştir. Dönüm kavramı zaten Kürdistan halkı için meçhuldür. Onun için vergiler, dönüm başına değil, genel olarak Nahiye başına kesilir. Tabi bu toptan verginin, çalışkan Kürdistan köylüsü içinde, hangi ellerle ve ne suretle paylaştırıldığı kendiliğinden anlaşılır.

b) Modern talan: Vergiler, Türkiye Cumhuriyeti kanunlarına göre, halktan 3 taksitle alınırlar. Halbuki Doğu Vilayetlerinde, - Türk polisinin bilinen deyimi ile- orman kanunu hakimdir. Onun için vergiler, tahsildarın işine geldiği zamanda ve bir kerede "tahsil" edilir. O zaman hürriyet edebiyatçılarının, meşhur demagogilerinde, sultan zaptiyesinin köylüyü talan edişine dair çizilen

sahneler, cumhuriyet burjuvazisinin Kemalist jandarma ve tahsil-darı tarafından, elifi elifine "temsil" edilir. Köylünün nesi var, nesi yoksa, yatağı, çanağı, çömleği, davarı ve her şeyi gasp edile-rek, haraç mezat olunur. Buna "modern talan" adı verilemez mi? Doğu Vilayetinin, vergiler anketine cevabını bir daha okuyalım: "*Gazetenizde vergilerin ağırlığından bahsediyorsunuz. Bize ka-lırsa, bu meseleyi yalnız İstanbul halkına sormamalıdır. Bir defa da Anadolu çiftçilerinin durumunu yakından incelemeli ve hangi vergilerin köylüye ağır geldiğini onlara sormalıdır. Bu meyanda, tahsilatın ne suretle icra edildiği de öğrenilmelidir. Anadolu'da bir köy tahsildarının, bir kaymakam, bir şube reisi kadar yetkisi vardır. Köy tahsildarı, vergisini bir taksitte vermeyen köylüye eza cefa ettiği gibi, onun altındaki yatağını vesairesini de derhal müzayedeye çıkarır. Bu doğru bir hareket midir?*" (Kemahlı A, "Vergiler Hakkında Anket", **Cumhuriyet**, 22.11.1930)

c) Vergi sahtekârlıkları: Yukarıdaki vergi sisteminin balta-sı altında köylü ne yapar? "Ya isyan eder dağa çıkar, veya ezilip mahvolur. Fakat mahvolmak istemeyen köylünün, boğazına ge-çireceği son bir cankurtaran vardır ki, onun boynunu son defa olarak boyunduruklamaktan başka bir netice vermez. Hi le... Evet, köylü son bir çare olarak tahsildarla anlaşmayı ve vere-ceği verginin yarısını tahsildarın şahsına rüşvet vererek, öteki yarısından kurtulmayı dener. Batı Vilayetlerinde, fakir köylü için ehveni şer bir çare olan bu usûl, özellikle Doğu Vilayetlerinde, bütün facialarını oynar.

Bir örnek: Muço'nun 50 koyunu var. Yalnız 20'sini yazdırır. Aksiliğe bakın ki ... [Birkaç kelime okunamadı] bir "gizli düş-man", tahsildara haber verir. Tahsildar gelir. 30 koyundan 3'er lira alacak olsa 90 lira eder. Muço bu parayı rüyasında görme-miştir. Tahsildarla uzlaşmaktan başka çaresi yok. Uzlaşır: 30 değil 9 koyun "sirkat" (çalınmış) yazılır ve bu 9 koyun için 27 lira resmi vergi verir. Geri kalan 21 koyun için, köylü, tahsil-dara (2 mecdiye altını + 15 not) yani 25 lira kadar bir para rüşvet verir. Sözde uzlaşılır... Fakat az zaman sonra, aynı tah-sildar, aldığı rüşveti az görür. Daha ister. Köylü veremeyince, geri kalan 21 sirkat koyunun 63 lira vergisini talep eder. Bu ani darbeden şaşalayan köylü, şaşkınlığını katmerleyen cehaleti yüzünden meseleyi savcıya anlatır. O, tahsildara rüşvet verdi-ğini bir dilekçe ile bildirmesini söyler. Dilekçe verilir verilmez:

Köylü hapishanededir. Rüşvet alan tahsildar serbest gezdiği halde, köylü, rüşvet verdiği için zindanda!

B) Kitabında yazılmayan vergiler: (Sözde illegal vergiler): Öncekilere "sözde legal" dedik, bunlara da "sözde illegal" diyoruz; çünkü "legal" dediğimiz vergilerin, gerek nicelik gerek niteliğinde öyle "antikallıklar" var ki, bunları hiçbir kitap yazmaz. Şu halde illegal dediğimiz vergiler, öyle ulu orta, gelişigüzel ve açık saçık istenir ve alınır ki, değme legal vergilerini, her devlet bu kadar zorbalık ve şiddetle tahsile kalkışamaz. Onun için bunlara legal de desek olur. Bir kelime ile Kemalizme göre, zaten her sahada olduğu gibi vergilerde de legal ile illegalin sınırı, derebey sınırları gibi bir şeydir. O sınırlarda dünyanın en vahşi çapuluları, taarruzları haklara balığ olur [erişir].

Kitapta yazılmayan vergilere örnekler çoktur. Biz burada iki örnek verelim:

1- Daimi bağ (tayyare vergisi): Emperyalist işgal ordu I arı, soydukları sömürgelere, ayrıca kendi masraflarını da ödetirler. Türkiye halkı gibi ve ondan pek fazlasıyla da biçare Kürdistan halkı, Doğu Vilayetlerini kasıp kavuran asker ve jandarma masrafını taşır; fakat mesele bununla bitmez. Kürt paryaları, ikide birde başlarına bomba yağdıran tayyarelere, en çok ve ebediyen haraçgüzar [haraç verici] olmak gibi acıklı bir talihe çatmışlardır. Ortaçağ Avrupasında, katile katile oradan oraya dolaşan bir serseri dilenciler tipi ve sınıfı tespit edilir. Kürdistan'ın da, herhangi bir horoz ötmez, gün batmaz kasabacığınaya uğrarsanız, orada ilk gözünüze çarpan şey, her mahalleden fıskırıp çıkan, süngülü asker bölüklerinden sonra, bu "serseri dilenci"lerdir. Yalnız Kürdistan'daki serseri dilencilik, biri resmi, ötekisi gayriresmi olmak üzere iki çeşittir: **1- Gayriresmi dilencilik:** Bilindiği gibi "mesleksizler veya mesleği meçhul olanlar" grubudur. Bunlar, şu zavallı ülkenin zavallılığının, canlı sürü halinde sürünüşüdür. **2- Resmi dilencilik:** Veya "eli bayraklı dilencilik", tayyare cemiyetinin sanatıdır". Her Kürt kasabacığında, jandarma karakolu ile yan yana veya alt alta üst üste, önünde bir ay yıldızlı bayrak sarkan "Türk Tayyare Cemiyeti" levhası görülür. Bunu, ortaçağın serseri dilenciliklerine benzetmiştik. Fakat örgüt ve soygun yönünden Tayyare Cemiyeti, her tepede bir şato kurmuş, yanında silahlı adamları yatan bir derebeyi veya bütün geçitleri tutmuş, Zaloğlu Rüstem tipinde bir eşkiyaya daha çok benzer. Civar köyler, Kemalizm sayesinde, Tay-

yare Cemiyetinin de tebâları ile meskûndur. Bu defa, köylünün bütün ürünlerinin ve hayvanlarının %1'i, ister istemez Tayyare Cemiyetindedir. Ondan başka, mesela her çift hayvanından 1 lira "Tayyare İanesi" almak, veya haraç isteyen derebey, fidye-i necad [kurtulma parası] isteyen eşkiyanın da, Tayyare Cemiyetinin de, Tanzimatı Hayriye devrinden beri kaldırılmış olan "kesim" e benzer şekilde, köy başına şu kadar lira keyfi hükmünü savurmak ... [Bir kelime okunamadı] köyde, zengininden, ... [Bir kelime okunamadı] değil -çünkü bunlar Kemalizmin güya müttefikleridir- fakir halktan sızdırmak her günün "olağan" genel işlerindedir. Bir başka Doğu Vilayetinin, nasılsa çıkabilmiş sesini bir başka defa daha dinlemek sırasındır. "... *Bundan başka, çift hayvanlarının her birinden bir lirayla tayyare ianesi alınıyor. Alım ve satım üzerinden esasen tayyare ianesi alındığına göre, artık köydeki çift hayvanlarından hiç olmazsa 20 kuruş alınmalıdır. Bundan başka, Tayyare Cemiyeti mesela bir köye 60 lira iane yazıyor. Halbuki bu iane yalnız köyün çiftçi kısmından alınıyor. Diğer ticaretle iştigal eden daha zenginlerden alınmıyor*" (Diyarbakir muhabirinden, Vergiler anketine cevap, **Cumhuriyet**, 26.11.930)

2- Nöbet nöbet bağ: Kürt ilinin bir adı da "isyan iller" olmuştur. Şimdiye kadar daima başarısızlıkla sonuçlanmış isyanlarda, Kemalizmin gönderdiği uslandırma seferleri, Kürt halkını, bir koyun sürüsünü kurdun parçalayışından daha yırtıcıdır. Militarist bir terörle, eline geçen Kürtleri yere kadar dışlar, sonra, sefer masrafı yaptım diye, aynı bölgeler halkından, eski zamandaki feodal iftarlarında verildiği gibi bir "dış kirası" alır. Yani isyanın masrafını da ayrıca, açlıktan yıkılan köylere ödetir. Bu söylediğimiz de, bir komünistin sözüyle kalmassın. Bakın Türk finans kapitali -kimse anlamasın diye- gençliği "vatandaş Türkçe konuş" palavrası ile sokağa dökmesine rağmen, kendisi "Fransızca konuştuğu" zaman bu "dış kirası"ndan nasıl bahseder? Konu, boyuna açık veren bütçenin dengesi konusudur. Açıkların nasıl kapandığını anlatmaktadır. Finans kapitalin Frenkçe organı, tamamıyla şöyle der: "*Bununla beraber, (Ağrı Dağı) fitne hareketinin bastırılması gibi, önceden görülmez bir cins mesai vardır ki, ancak aynı vilayetin bütçesinin, başka bölümleri üstünden gerçekleştirilecek ekonomilerle temin edilebilirlerdi. Yapılmış olması gereken de budur*" (**L'Economiste d'orient**, 10 Janvier 1931, İstanbul)

SİYASİ BASKI

(İ.T.) "Vurun tutulmayın; s...n, s.....n!"... Bütün eski Babialı, lâhak Ankara caddesi ile Taş Han'ın terbiyeli maymununa çevrilmiş edebiyatçı küçük burjuvaları, bütün "aydın ve düşünür insanlık" ... [Bir kelime okunamadı] gibi "kat kat düşünceye gark olsun, kelab-ı ıstıraba [kudurma acısına]. (Katmer katmer utanca düşüp, bazı işlerde sıkıntıdan döktükleri gül kokulu ter içinde boğulsunlar...) Olay olaydır... Sonra, haber verelim ki bunu sadece "aslına uygun" surette nakletmekten başka kast ve günahımız yoktur: Bu slogan, Kürdistan'ın başına modern bir Atılalık kesilmiş olan, Birinci Genel Müfettişlik tarafından aynen, bütün muhafız, subay, jandarma ve asker kıtalarına "illegalmen" yayılan paroladır! Kemalizm, "ordular ilk hedefiniz Akdeniz" dedikten sonra, bütün "vatan"da, bütün Türk burjuvazisini toplayan Halk Partisinin bayrağı üstüne, halka karşı çekilmiş Kemalist yatağanın üstüne, her göze görünmez casus mürekkebiyle [yazılan] bu yukarıdaki slogan, bütün (ağa, tefeci, finans kapitalist, kalın memur) blokuna hitaben söylenmiş: Buyurdu "inna fetahnalek = biz senin için fethettik" ayeti ile yan yana dizilmedi mi?

Kemalizmin bayrağı, bu iki sloganı da sentetize eden bir "... [Bir kelime okunamadı]"dır. Yalnız Ankara'da dalgalanan bu bayrağın üstündeki sloganlardan: "İnna fetahnalek = biz senin için fethettik" nasıl Batı Vilayetleri tarafından gözükür(se); Doğu Vilayetlerinin tarafına bakan Kemalist, bayrağın yüzünde ise: "Vurun tutulmayın! ve ilh." parolası görünür... Onun için, "vurun tutulmayın ve ilh." sloganını Kürdistan'da gerçekleştiren Birinci Genel Müfettişlik, o bölgedeki Kemalist siyasetin maskesiz cisimlenişidir; Kürdistan'da uygulanan sömürge siyasetinin özüdür.

Genel Müfettişlik, 1926 senesinden beri teröre başlayan Kemalizmin, memlekette tutunabilmek için, gereken bölgelerde uygulanabilecek daimi terör vasıtasını el altında bulundurmak için bir "kanun" ile legalize ettiği, sömürgeci, militarist diktatörlüğe dayanan bir kurumdur. Kürdistan'a, 1927 sonlarında ilk defa uygulandı. Dahiliye vekili, müfettişliğin yalnız Kürdistan'a has kalmasını, aradan beş altı yıl geçtikten sonra şöyle izah etmek istemişti: Para bulunmadığından, adam bulunmadığından!

"Bütçede karşılığı olmadığı için, yalnız Doğu çevresinde uygulanmıştır. Müfettişi bulunmadığı için, yalnız Doğu çevresinde uygulanmıştır." (Şükrü Kaya, Mecliste) cevap nutku, **Cumhuriyet**, 26.6.1932) Halbuki biraz daha aşağıda, "Birinci (sanki ikincisi varmış gibi) Genel Müfettişliğin "özellikle Kürdistan'da uygulanışının!" oranın genel ve özel idaresi için bir zaruret olduğunu aynı beyanatta okuyoruz:

1- Genel idare zarureti: "Bu, doğrudan doğruya genel idare ve asayiş ve emniyet meselesine ait olan bir niteliklidir ki: Esasen Genel Müfettişliğin kuruluşunda esas maksadı oluşturan nitelik de bu olmuştur." Nitekim, daha yukarıda, bu asayiş meselesini daha somut olarak şöyle koyuyordu: "Genel Müfettişlik Doğu'ya girmezden evvel, Doğu'da fertlerinin adedi 30 ile 40 arasında dolaşan, 10 tane çete vardı ve Ağrı Dağında, 2000 kişilik silahlı çete alayları mevcuttu. Güney sınırlarımız, akın diyarları gibi yıkıcılığın saldırısına maruzdu." (Şükrü Kaya, **Cumhuriyet**, 26.6.1932)

2- Özel idare zarureti: Finans kapitale "yuva eşelemek"te; "Genel Müfettişlik özel idaresinin mesailerile, vilayetlerin mesaisini birleştirdiler. Karakollar yaparak, yolların intizam ve emniyetini temin ettiler. Bayındırlık, işlerine başladı. Memlekette hiçbir fabrika yokken, un fabrikaları açtırıldı. Elektrikler yaptırıldı. Doğu Vilayetlerimizde de Batı'daki gibi bayındırlık faaliyeti başladı. Diyarbekir'in eski halini bilen varsa, şimdi aradaki farkı takdir ile görürler. Keza Osmaniye, Elazız da öyledir. Van'da da bayındırlık faaliyeti başlamıştır. Van, bir şehir haline gelmek üzeredir. Van'ın en büyük mahrumiyeti nüfusedir. Nüfus olmayınca tabii ki bayındırlık da geç olur." (**age**)

Bu açıklamadan bir daha anlaşılıyor ki, Birinci Müfettişlik idaresinin Doğu'da iki amacı var. 1- Finans kapitale yuva yapmak, 2- Bu yuvayı emniyet altına almak. Nitekim, sütunlar dolurarak, dahiliye vekilinin beyanından da, Kürdistan'da mazlum bir köylülük olduğundan, bu köylülüğün derebeylikle olan ilişkisine ve cumhuriyet burjuvazisinin, Kürt köylülüğü hakkında düşündüklerine dair bir tek satır değil, kelime bile yoktur. Mazlum Kürt halkı hakkında, dahiliye vekilinin ağzından dökülen sözler şunlardır: "Asi"ler "şaki"ler, "çete"ler, "eşkiya"lar... "yola getirmek", "amansız bir takip", "bire birer imha etmek", "bir tek nefer kalmayınca kadar hepsini tepelemek" ve ilh... dır. (26.6.932, Beyanat)

Sonra hiç sıkılmadan, sürek avından bahseden bir avcı iş-tahıyla ağzı sulana sulana, Kemalizmin Kürdistan siyasetinden bahseden aynı vekil, bilinen burjuva tersliği ile Doğu Vilayetlerinde "bayındırlık" olması için "nüfus" istiyor, "nüfus" için "bayındırlık" değil! Tıpkı yün satabilmek için kırılacak koyun sürüsü isteyen burjuva gibi...

Doğu Vilayetlerinde, özellikle Birinci Genel Müfettişliğe bağlı olan bölgede, Çin-Japon Savaşı gibi, ilân edilmemiş bir sıkı-yönetim kasırgası ortalığı kasar kavurur. Yayın namına, eksiltme ilânlarını yayınlamak şartını yerine getiren tek tük vilayet gazetelerinden başka, hemen hiçbir şey yoktur. Diyarbakir'de, köylü "ağa"lara, Gazi'nin mucizelerini sayıklamaya yarayan tek tük methiye sayfaları, Birinci Genel Müfettişliğin ağalık içinde kalan tahrikatını [ajitasyonunu] yazar. Urfa'da çıkan bir gazete, doğrudan doğruya demagojik bir perde altında, büyük arazi sahipliğinin yayın organlığını yapar. Bir kelime ile, burada, hatta Batı Vilayetleri'ndeki basın derecesinde, hiç olmazsa kapitalist unsurlarının bir nevi "otokritik"ini beceren vasıtalar da yoktur. Çünkü, Türk burjuvazisi, Kürt ağalığına güvenemez. Hatta güven değil, tahammül dahi edemez. Halk Partisi, bütün ağa, tefeci, finans kapitalist hatta kısmen de aydın sınıflarının en "mezhebi geniş" blokunu tekelleştirmiştir. Onun dışında legal bir parti değil, hatta "bağımsız" bir eleştiri bile, Kemalizmin tüylerini kirpi gibi diken diken eder. Batı'da, böyle diken üstünde oturan cumhuriyet burjuvazisi, Doğu Vilayetlerinde değil siyasi, hatta

kooperatif kadar zararsız bir ekonomik oluşumu (bizde kolektif şirket veya geçici kredi kooperatiflerini) bile "zararlı" bulur. Halkın en ufak şikâyeti, en feci kırtasiyecilikten, imha tehditlerine kadar her çeşit ve tarzda bastırılır. Bir köylü bir dilekçe yazdırsa, onun köşesine kimin tarafından yazıldığını gösterecek bir imza kondurmaya mecburdur. Ta ki, icabında yazan bulunup pişman edilsin, veya derdini yazdıracak adam bulamasın...

Kürdistan'da yazılan her dilekçe için mutlaka bir misli "fidye" ve iki misli de "posta" masrafı alınır. Bu yüzden dilekçe verebilmek için, o Doğu Vilayetlerinde pek seyrek rastlanabilen cinsten, cebinde 2-3 lira bulunan bir adam olmak şarttır. Fakir halktan bir Kürt için, bütün bu merasimi yerine getirmek, "ait olan makama" bir dilekçe vermek için yeterli değildir. Eğer dilekçe hoşça gitmez bir şikâyette ise, kayıt ve posta ücretlerinin alınmasına rağmen, sepete atılır. Çünkü, güya numara vermek için, burjuva demokrasisinin icadettiği kayıt işlemi adeti, "Doğu Vilayetleri için göstermelidir. Hiçbir köylü, verdiği dilekçenin kayıt numarasını hiçbir zaman öğrenemez. Yani damga vergisinin geliri artsın diye, düzenlice, en masum dilekçeleri bildiren dilekçeler bile beş on defa tekrarlanmadıkça yerini bulmaz. Kaybolurlar. Fakat, bir meselenin, herhangi bir memurcuğa dokunur şekil aldığı görülmesin. Eğer şikâyet eden köylü ve halktan biri ise, şikâyet derhal boğulur. Ve şikâyetçi hiç ummadığı bir taraftan, en beklemediği bir darbe ile sersemleşir. Şikâyet ettiğine ve edeceğine bin kere pişman olur. Çünkü bütün Kürdistan memurlarının en büyüğünden en küçüğüne kadar nasıl bir hiyerarşileri varsa, tıpkı öylece uyulması şart olan bir gizli anlaşmaları, halka karşı adeta işaretle anlaşılan harikulade bir birleşik cepheleri ve memur dayanışması vardır. Bu açıklamayı niçin kaydettik? Türk burjuvazisinin, en aşağı sömürge muamelesine uğrattığı Kürdistan halkına, hatta kendi kapitalist kanunlarının tespit ettiği vatandaş haklarını bile yasak ettiğini hatırlatmak için. Yoksa bütün Kemalizm idaresinde şu iki nokta esastır:

1- Şikâyet eden ağa veya burjuva ve (bu ikisinin çıkarına zıt olmamak şartı ile) aydın ise, dilekçe usûlü, hiçbir arızaya uğramaksızın rolünü oynar. Halktan bir ferdin dilekçesi, ayı ar ve yıllarca süründükten sonra, bir hasır altında can verir.

2- Fakat farz edelim ki, Kürdistan halkından birinin dilekgesi "yüksek makamat"a erişti... Ne olacak? Millet meclisinin daima yaptığı gibi, evvelâ "ait olduğu vekâlete" oradan "Birinci Genel Müfettişliğe", oradan: Vilayet, kaza, nahiye vasıtası ile nihayet mutlaka, halkın şikâyetçi olduğu memurun veya arkadaşının eline geçecek değil mi? "Millet Meclisi"nin talep ettiği soruşturmayı, kendisinden şikâyetçi olunan memurluk veya o memurluğun bağlı olduğu ağalık yapmayacak mı? Bu kadar tehlikeli bir maceraya hangi zavallı köylü katlanabilir?

İşte bütün bunlar, Doğu Vilayetlerinde "mecburi hizmet"e gönderilen veya gönderilmeyen öyle bir memur tipi yaratmıştır ki, Senegal veya Hindi Çini'ndeki Fransız memuru, bunun yanında belki de "insafılı" kalır. Bu yüzden Kürdistan'da her şey bir gizli faaliyet havası içinde akar. Ağa, memurla, memur, burjuvazi ile koklaşa koklaşa, kulaktan ağıza veya bir romanın adı gibi "dudaktan kalbe" ... [Üç kelime okunamadı] işler pişirilir. Doğu memuru gayet kârlı bir yağmadadır. Yavaş yavaş aşınan eski bir sosyal yapı üstünde yeni kanunu temsil eder ve incelerken, Doğu Vilayetleri memuru, hem kanunu, hem de aşınan rejimi kemire kemire yaşayan bir sansar gibi işler. Arada, burjuva kanunu tam burjuva memurunu ve burjuva memuru da tam burjuva kanununu, kara tencerenin yuvarlanıp isli kapağını buluşu gibi bulmuştur. Kemalizm, bu efendilere, göze görünmeden, yanık sesle şu öğüdünü vermiştir: "Yeyin efendiler, yeyin! Bu han-ı iştiha sizin. Yeyin doyuncaya, çatlayıncaya, patlayıncaya değin." Ne eleştiri, ne teftiş, ne şikâyet, ne soru, ne de cevap! Savaşa girişmiş bir ordunun fertleri -doğu memuruna oranla- belki yaptıklarından daha çok "sorumlu"durlar. Kemalizm sermaye biriktiriyor! Hiç şikâyet, hiç teftiş, hiç mesuliyet olmuyor mu? E... devede kulak kabilinden oluyor. Fakat bunlar: 1- Ya büyük ağalarla burjuvaların ahbab çavuşvari şikâyetleri. 2- Veya bu "han-ı yağma sofrası"nda, öteki memurlarla gizli dayanışmasını bozanlara karşı omuzdaşlaşmış memurların ortaklaşa boykotu, "tecziye" [cezalandırma] şeklinde oluyor... Ki, bu da pek nadir ve istisnai hallerden sayılır. Kemalizm, Doğu Vilayeti memurluğunu o kadar başı boş bırakmıştır ki, bu resmi klik bazen bindiği dalı kesen yobazlar kadar küçük

çıkarları içinde boğulur. Ve kapitalist düzen için şaşılmayacak surette, bizzat dayandığı sistemi ve devlet iktidarını tehlikeye düşürür. Şeyh Sait İsyanında, Doğu Vilayetlerinin idare-i maslahatçı memurunun az-buz rolü olmamıştır. Zaten her zaman oynadığı öz rol de budur. Bir örnek: Diyarbekirli mi ne? Her halde Türk burjuvazisinin kendi kültürü ile idealize edebildiği nadir aydınlardan biri, Muallim Mehmet Emin, şeyhlerin isyan kararlaştırdıklarını Vali Cemal'e söyler. Vali, böyle birşey yoktur ve olamaz der... Mehmet Emin işi dahiliye vekâletine aksettirecek kadar ileriye gider. Vekalet valilikten sorar. Vilayet aynı cevabını tekrarlar. Muallim durmaz, bir daha vekalet'e başvurur. Bu ısrarı gören Vali, galiba "makamları işgal" maddesini inceleyerek Muallimi yakaladığı gibi hapse atar! Fakat gafletin kabağı gene Muallimin başında patlar. İlk isyanda darağacına çekilen Vali değil, Mehmet Emin'dir.

Sivil örgütü bu olan Kemalist devlet cihazının, jandarma ve hele asker metotlarını tasavvur edebilmek mümkündür. Yol kesmek yalnız eşkiyaların ve ağaların harcı değildir. Şehir ortasında bile, bir jandarma neferi, istediği Kürdü, istediği angarya için çevirir. Neferlerin bir önemli kazanç kaynağı da, tenha sokaklarda rastgeldikleri kimseden, anlamadığı vesaire evrak istemek, genellikle böyle "medeni" merasimden şaşalayan Kürt köylüsünü bir iyi patakladıktan sonra, birkaç meciye veya kuruşunu alarak, lütfen serbest bırakmaktır. En büyük şehir ortasında oynanan bu sahnelerden sonra, köydeki jandarmanın yaptıkları veya yapabilecekleri, uzun facia destanlarını doldurur. Kürdistan halkının dilinde jandarmanın adı "yumurtacı"dır. Bir müfreze herhangi bir soruşturma veya takibe çıkmasın. Artık önüne gelen köy halkı, bilsin bilmesin - büyük ağaların buyruğu ile- çalakırbaç mavzer falakası ile birer birer işkenceden geçirilir. İşin daha feci tarafı, Kürdistan köylerini bir afet gibi saran müfrezelerin bu işkenceleri uyguladıktan sonra, ayrıca izzet ve ikram görmek haklarındadır. Dayağı "yiyen" köylü, yumurtasını, sütünü, ekmeğini, davarını da, bu istilacılara yedirmek mecburiyetindedir. Karakol jandarmasının sosyal ve idari bütün meselelerde, mutlak bir iktidarı vardır. Köyde karakolla köy ağası elele işlerler. Ağa, soygununu jan-

darma vasıtasıyla yaptırtır, miriyvolarını karakola sevk etmekle sindirir. Karakol, bir kimse hakkında, ağanın işaret ettiği şekilde bir zabıt evrağı düzenledi miydi, artık o evrağın hükmünü bozacak yeryüzünde hiçbir kuvvet yoktur. "Büyük Millet Meclisi" köylerdeki soruşturmalarını, jandarma vasıtasıyla yaptırtır. Karakol soruşturmayı isterse yapar, isterse yapmaz. Daima istediği şekilde yapar. Karakol bir Kürdü öldürmeye kadar yetkilidir: Kaçtı vurdum! Der, mesele kalmaz.

Kemalizm, köyde ağalıkla en güzel sentezlerinden birisini oluşturan ve temsil eden karakol nizamını, siyasi ve sosyal sahada bırakmaz. Karakol, yalnız Kemalizmle ağalığın soygununa alet olmakla kalmaz. Bizzat karakolun kendisi de, civar köylerin kaymağını sömüren bir soyguncudur. Jandarmalar arasında karakola gitmek bir nevi kârlı talihtir. 1- Nöbet yok, mesuliyet yok ve ilah... yok. 2- Masraf da yok: "Karakoldakiler on para sarfetmezler" para arttırdılar. Yaşasın ... [Bir kelime okunamadı] "yumurtacılık!..

Asker bastığı yerde ot bitirmeyerek, bütün şüphelendiği köyleri gazyağı ile yakmak için jandarmaya yardımcılıkla görevlidir. Mesela: Bir köyün eşkiya yataklığı ettiğinden, şüphelendi mi, köyün etrafı bombalı ve makinalı tüfekli müfrezelerle sarılır, içeridekilere çıkmaları için kısa bir mühlet verildikten sonra, yağlı paçavralarla ve gaz dökerek, köyün bütün canlı ve cansız mevcudu ile birlikte dumanı havaya savurur. Tekrarlamaya bilmem gerek var mı. Köylü, köyünde yalnız canını kurtarabilirse kurtarır.

Dahiliye vekili "*Türkiye hakkında, eskiden beri etken olmuş sakin bir fikir vardır*" başlangıcı ile, yukarıda söylediğini yani nüfus azlığını, aşağıda reddetmek ve mesela, Belçika'ya oranla Türkiye nüfusunun az olmadığını ... [İki kelime okunamadı] almak için, bu Türkiye'de "dağ taş var *halbuki Belçika'da dağ, taş, çöl gibi birşey yoktur.*" (**Cumhuriyet**, 26.6.932) diye ancak Kemalist demagoji de görülen "el anlam fi batn el şair" [anlamı şairin karnında] dedikleri cinsten bir cevher yumurtladığı meclis beyanatında, Kürdistan Birinci Genel Müfettişliğinin, ordu, jandarma elele vererek başardığı önemli faaliyetlerinden birini de şöyle anlatıyor: "*Genel Müfettişliğin iyiliklerinden birisi de orada*

Dünya Savaşı ve ateşkes zamanından kalan silahları toplama-yı başarmış olmasıdır... Bilirsiniz ki, bir senede yalnız Mardin vilayetinde 9 bin mavzer toplanmıştır. Bunlar, Genel Müfettişliğin, örgütün mesaisini birleştirip düzenleyen doğru görüşleri neticesidir. Şüphesiz, ordumuzun 8. kolordu kumandanlığının ve subaylarının (nefer yoktur!) yüksek kudretli görüşleri ve başarıları, başta gelen etkenlerdir. Bu vesile ile oralarda vatan ve cumhuriyet için çalışanlara minnetleri arz etmek ve aziz kanlarını dökenleri rahmetle yad etmek vazifemdir" (age)

Burjuvazi ne zaman iktidar mevkisini sağlamlaştırdıysa, o zaman daima halk kitlelerinin silahlarını toplar. Engels'in Fransız ihtilâlleri örneklerinde, sınıf ilişkileri için çıkardığı bu sonuç, bizde milli azınlıklara karşı aynen tekrarlanan ezeli usûldür. Osmanlı İmparatorluğu, sağlığında, Balkan milletlerine ve azınlıklarına bu usûlü uygulamıştı. Cumhuriyet burjuvazisi, aynı usûlü bugün Doğu Vilayetleri halkının ... üstünde hükmettiriyor. Rumeli azınlıklarına nasıl belli olmasın diye, kum torbaları ile dövüle dövüle kan kusturulduğunu, her türlü işkence ve baskı altında ölüm sunulduğunu, bugün iktidar mevkisinde güdücü rolünü oynayan Kemalistlerden çoğu pek iyi bilirler. Bu bildiklerini, bu gibi zulümlerin ekilmesiyle hangi kinlerin biçildiğini ve akıbetin nereye vardığını hiç düşünmeden, Kürdistan'da bir daha deniyorlar. Bu işler söylendiği kadar basit değildir. Bir vilayetten, bir senede 9 bin mavzer toplamak için, hiç olmazsa 20-30 bin kişiyi sıra dayığından geçirmek gerekir. Hele o vilayetlerde, henüz sınıf mücadelesi doğrudan doğruya ve ulu orta silah mücadelesi, sosyal ilişkiler, silah ilişkisi şeklinde olagelmektedir. Zaten dahiliye vekili de, meselenin iç yüzüne dokunuyor. "Başta", "8. ordu kumandanlarının, subaylarının yüksek kudretli görüşlerini getiriyor... Çünkü silah kuvveti ancak silah kuvveti ile kalkar ve silah ancak silahla zaptedilir. Silahların çarpışmasından hangi "bârikaî hakikatlerin" [gerçek şimşeklerinin] çıktığını, bugün baştakiler bile sormaz. Nitekim "evveleminde vatan ve cumhuriyet için çarpışanlar"dan bahseden vekil beyefendi, bu beyanattı 1932 ortalarında yaptığına göre, bugün mazlum Kürdistan'ın başında yanan sinsi ve bitmez tükenmez iç savaş yangınına yeterli derecede anlatmış oluyor. Vekil beyefendi aynı zamanda,

"kefen soyucu" burjuva ikiyüzlülüğüne has parlak sözlerle ve bir mezar talkıncısının vazifesini yapan soğukkanlılığı ile din üfürükçülüğünü taklit ediyor: "Aziz kanlarını dökenleri, rahmetle yad" ediyor. Bu yobazca ifadeyi, siz Kürdistan'daki anlamı ile düşünün. Bir nefer için on Kürt köylüsünü, bir subay için, on Kürt köyünü mahveden Kemalist burjuvazi, elbette "kanlarını dökenleri rahmetle yad" etmekle kalmıyor, fakir Türk çocuklarını, mazlum Kürdistan halkı ile boğazlaştıran, akan kanları sermayeleştiren Kemalizm, iki tarafta da gaddar kinleri, kanlı hınçları var kuvvetle kışkırtarak, bu sayede Kürtlüğü "imha"ya uğraşiyor.

Bürokrasi cenderesi, jandarma terörü, yalın kılıç ordu tarruzu... İşte Kürdistan'da Türk burjuvazisinin sömürge siyaseti... (Kirtasiyecilik - Jandarma - Ordu) zulüm üçüzünün, oluşturduğu temel üstünde yükselen Kemalist siyasetin bir kaç özelliğini daha tespit edelim :

I- AĞALIKLA İLİŞKİ

Kürdistan'da patlayan her isyandan sonra Türk burjuvazisi ağalığa karşı yeni bir tehdit savurur. Çünkü, hisseder ki patlayan kanlı kavga içinde Türkler Kürtlerle boğuştuğu kadar, birbirinden başka iki rejim de boğazlaşır. Fakat hiçbir zaman, yerine getirilmeyen ve getirilmeyecek olan bu ... [Bir kelime okunamadı] tehditle, ortalığın yatıştırılması ile birlikte unutulur. Yine Kemalizm, ağalıkla sarmaş dolaş yaşar. Ve bir daha herkes "aşamalı gelişim"e ismarlanır. 1925 Şeyh Sait isyanından sonra bir kısım ele başı ağalar, Batı Vilayetlerine sürüldüler. Fakat çok geçmeden, ağalar kâh kendi iradeleriyle savaşarak, kâh Kemalizmin müsaadesine dayanarak, aşiretlerinin başına döndüler. 936 Ağrı Dağı İsyanı sırasında burjuva basını aynı teraneyi tutturdu: *"Hükümetimiz mahalli ve idari tedbir almakla meşguldür. Aşiretler lağvedilmiş, reislerin beraberindekiler dağıtılmış, araziler halka verilmiştir. Bundan sonra reisler 500 dönümden fazla araziye sahip olamayacaklardır. Arazi sahibi edilen köylüye, kredi ile tohumluk dağıtılmaktadır."* (**Cumhuriyet**, 27.7.930)... Fakat bütün bu "iyimser güçlendirme"lere rağmen aşiretlere ... [İki kelime okunamadı] ve ağalık ayak üstünde, eli kırbağıdır. Çünkü Kemalizm, sınıf ilişkilerine doğrudan doğruya

bağlı olan hiçbir sosyal meselede "halkçı" olamadı. Yani, burjuva demokrasisini kuramadı. Ve daima gerçek devrimci metotlardan ödü patladı. Bu, belki herkesin kulağını dolduran yaygaralara zıd gelir. Fakat zaten zıtlıkların gereği buradadır. Aşiret arazisi denilen şey, yukarıda da söylediğimiz gibi, aşiret ağasının şahsi mülkü değildir. Klan'ın müşterek mülkiyeti, ataerkil sistemden derebey ilişkilerine kadar uzanan bir sürü dejenere rönesanslara uğramış ve aşirette bir zaman herkesin olan toprak, yavaş yavaş ağaların malı haline sokulmuştur. Toprağın ağa malı haline gelişi, Osmanlı İmparatorluğu'nda sultanlar tatafindan başlamış ve Türk burjuvazisi ile beraber tam kıvamını bulmuştur. Sultanlar, bazı işlerine yarayan reislere, fermanla bu kadar köyü peşkeş çekmişlerdir. Fakat Osmanlı İmparatorluğu'nda bu gibi peşkeşler, genellikle timar ve zeamet usûllerinde olduğu gibi, toprağı belirli şahıslara mutlak surette mülk etmezdi. Mülkiyetten çok, bir çeşit tasarruf, hatta idareci tasarruf hakkı verilirdi. Türk burjuvazisi, kapitalist kanunları ile birlikte, padişahların ağalara verdikleri bu tasarruf hakkını, şahsi mükiyet hakkına çevirmekte gecikmedi. Nitekim, yüz milyonlarca ufak mülk, daha hâlâ son zamanlara kadar bir dizi formalitelerden sonra, böyle kapanın elinde kalırcasına şahıslara mülkleştirilmiyor mu? Şu halde, hatta hukuken bile, aşiret arazisi ağanın hiçbir zaman malı olmamıştır. Burjuvazi istese, hiç bir "kanuna" ... [Bir kelime okunamadı] çarpmadan toprak mülkiyetini çalışkan, köylülere mal edebilir. Fakat "voulaire c'estpauvaire: istemek, yapabilmek, muktedir olmaktır." Türk burjuvazisi ise bunu yapabilemez. Bunu yapamayınca, tam aksini pekâlâ yapabilir. Nitekim, Doğu Vilayetlerinde son kadastro faaliyetleri ile yaptığı da budur. Ağaların şahsi mülkiyetlerini konsolide etmek!.. Kemalizmin ağalığa yaptığı bu hizmete karşılık, ağalık da aheste aheste büyük arazi sahipliğine (500 dönüm lâftır, esası 3010 dönümdür) doğru evrilirken, yeni "örtünme" usûllerine müracaat ediyor. Eskisi kadar açık saçık gezmüyor. Ağalığın Kemalizm'le bu son uzlaşma manevrası şu iki taktik ile belli olur.

1- "Tesettür: Örtünme": Batıda Kemalizm, nasıl Türkiye'de "kapitalist"lerin ve "sınıfların bulunmadığını yemini bilah ile tekrar ediyorsa tıpkı öyle, Doğu'da da ağalık; artık her-

kesin bir olduğunu, ağa- maraba kalmadığını şayanı hayret bir "incelik" ile onaylar durur. Sınıf dövüşünün en kesin ve son aşamalarına kavuştuğu devrimizde, bu modern taktik, son savaş usûllerinin demagojisinde Kemalizmle ağalığın iyi anlaşlığını göstermez mi?

2- Maşa kullanma: Eskiden ağalık kendi hükmünü yürütmek için bir sürü silahlı adam ve teb'a [uyruk] kullanmaya ve tabi bunların masrafına katlanmaya mecburdu. Kemalizmle anlaşalı beri, artık bu gibi külfetlere yer kalmamıştır. Ağa, arazi sahipliğine dönüşmeyi göze alabildiği oranda, Türk burjuvazisinin silahlı adam (jandarma)ları emrine amadedir. Sonra halkı soymakta, ağalığın hoyrat muamelelerinden daha nazık, dolambaçlı ve şaşırtıcı usûller, ağaya eskisinden daha elverişli soygunlar temin eder. Onun için Kemalizm devrinin ağaları, eskilerinden daha az masrafla daha çok soygun yapabiliyorlar, Başka deyimle, kendi elleri ile ateşi tutacak yerde, Kemalist paşaların maşası ile yakalıyorlar. Sürgünden geldikten sonra ağa köylüden öteberi istediği, herhangi bir çapul yapmaya giriştiğinde ... [İki kelime okunamadı] karakolla çoktan anlaşmıştır: Tehdit, iftira, mahkeme, yalancı şahit... ve ilh. ile, biraz geç de olsa, hiç de güç olmayan yoldan maksadına kavuşuyor...

II- TEHCİR VE İSKÂN (Göç ettirme ve yerleştirme)

Fakat Kemalizm "yediği ekmeğe" biliyor ki Kürt ağalığı ile elele vermek, asla Türk mütegalibesi ve tefeciliği ile uzlaşmak kadar istikrarlı ve emin bir şey değildir. Gittikçe "milli" ve tek olan Kürdistan hareketleri, bazen, hele küçük ağaları, pek çok kere peşinden sürükler. Zaten ağalık da kendi beslediği silahlı adamlarla, maaşını Türk burjuvazisinden alan jandarmanın arasındaki farkın farkında olmuyor değildir. Onun için Kürdistan'da sosyal ve siyasi kargaşalıklar her alevlendikçe Türk burjuvazisinin başvurduğu bir başka çare de göç ettirme ve iskân siyasetidir. Mesela: Daha Ağrı İsyanı bastırılırken, isyan haberleri sütununda bu konulara rastlarız; *"Ankara 30 (telgrafla) - Hükümet Doğuda genel bir temizlik yapmaya karar vermiştir. İskân edilmemiş hiçbir aşiret bırakılmayacak, göçebeliği tamamen kaldıracak, bu kitle arasında devlete karşı olanlara haddi bildirilecektir. Bu suretle, kabile hayatı Doğru çevresinde son*

günlerini yaşıyor. Türkiye tek bir düzen etrafında toplanmış, kötülüklerden arınmış, namuslu vatandaşların memleketi olacaktı." (Cumhuriyet, 31.7.930)

Böyle ömür hayâller, gazete sütunlarındaki kadar hayatta da kolay ilan ettirilip uygulanabilseydi ne iyi oluverirdi. Ne çare ki parlak haberlerle gözleri kamaşan burjuva kalem uşaklarına rağmen, evdeki pazar, burjuva çarşısına asla uyamaz. Nitekim, ondan sonra göç ettirme ve iskân hakkında ne yapıldığını aynı basının sütunlarında takip ederseniz, yılda bir habere zor rastlarsınız. Yukarıdaki haber 1930'da yazılmıştı:

1931: *"Ankara 3 (A.A.) - İran'da sınırimızın Doğusunda sey-yar bir kabile durumunda bulunan Halıkanlı aşiretine mensup 405 aile, Batı Vilayetlerinde yerleşmek üzere memleketimize göç ve hükümetimize müracaat etmiştir. Hükümet bu aşiret fertlerinin Batı Vilayetlerine yerleştirilmelerini kararlaştırmıştır." (16.10.931) "Trabzon - 17 - Batı Vilayetlerinde yerleştirilecek olan Halıkanlı aşiretinden 1000 kişi bugün Anafarta Vapuru ile sevk edilmişlerdir." (18.11.1931)*

1932: *"Dün şehrimize Adana yolu ile ve trenle 9 aile getirilmiştir. Bu şehre getirilen bu aileler, elli kişilik bir toplam tutmaktadır. Bu ailelerin Çanakkale bölgesinde yerleştirilmesine karar verilmiştir." (16.8.932)...*

İşte bu kadardır ol hikâyet... 931'de daha bin kişi göç ve iskân edildikten sonra 932'de ancak 50 kişiyi buluyoruz... Neden? Tabii bunda, göç ve yerleştirme işlerinin, oldukça bir masraf toplamı tutabildiği gibi sebepler de vardır. Fakat başta gelen sebep, hiç şüphesiz bu usûllerin burjuva sömürü hedeflerine aykırı düşüşündedir. Gerçekten de kapitalist, aletleri değil, canlı aletleri sömürür. Türk burjuvazisi de Kürdistan'ın dağını taşıyı değil, oradaki mazlum ve canlı halk kitlelerini soyabilir. Böyle herhangi bir göç siyaseti devam ettikçe Kürdistan'ın ıssızlaşması, orada sömürülecek çalışkan insan yığınlarının yokluğu, boşyere masrafa karşılık kârın yokluğu gibi ters bir netice Türk burjuvazisini çarçabuk korkutmuştur. Nitekim 1931 sonundan beri göç ve yerleştirme hareketi durdurulmuştur. Çünkü İş Bankasının İdare Heyeti Başkanı ... [İki kelime okunamadı] Türkiye finans kapitali (Ekonomist D'orient) de, aynı yılın sonlarında bu noktayı şöyle tespit etmişlerdir:

"Hükümet bu kabilelerden bir miktarını Ege Anadolu'sunda yerleştirmektedir. Eğer bu göçmenlerin yerine, derhal, gecikmeksizin yeni göçmenler geçirilmezse, bu bölgeler "depoplumene (nüfus yokluğuna ve işsizliğe) terkedilecek, ki hiç de ekonomik bir ilerleme olmayacaktır." (**Econo D'oriente**, 10.12.931, s. 444)

Demek Kemalist burjuvazi, gerek ağalıkla mücadeleyi gerek göç ettirme ve yerleştirme siyasetini başaramamaya mahkûm olmuştur. Ağalıkla Türk burjuvazisinin bütün boy ölçüşme teşebbüsleri, fatalman [mukadder olarak] uzlaşmaya varmıştır. ... [Bir cümle okunamadı] Göç ettirme siyaseti de gördüğümüz gibi, mali ve sosyal sebeplerle tutunamaz. Bilindiği gibi, evvelâ Kemalizm, mali kudret itibarı ile devamlı bir "ekonomik" göç ettirme siyasetine devam edemez. Parası yoktur. Fakat hepsi bu kadar değildir. Araya belki bu mali yokluktan daha önemli olan sosyal sebepler de karışır. Kürdistan halkının ne müthiş bir temessül [özümleme, asimilasyon] kabiliyeti olduğunu, içine aldığı bütün yabancı insanları nasıl çarçabuk hazım edip Kürtleştirdiğini, burjuvazi de bizim kadar bilir. Aşiret topluluğunun Kürt köylülüğü ruhunda öyle derin bir etkisi vardır ki, Doğu Vilayetlerinde yerleştirilen Türk göçmenler, ya su içindeki zeytinyağı damlası gibi civar Kürtlükten tecrit olmaya -ki bunun uzun müddet devam edebilmesinden daha imkânsız hiçbir şey yoktur- veya çevresi ile ilişkiye girdiği oranda eriyip birliğini kaybetmeye mecburdur. Bir Kürt erkeği bir Türk kıızı ile evlense, Türk kıızı girdiği ailenin çarçabuk ... [İki kelime okunamadı] bir parçası olduğu ve Kürtleştirdiği halde, Türk erkeğin aldığı Kürt kıızı, hiçbir zaman Türk ailesi ile hal ve hamur olmaz ve daima ana baba evinin Kürtlüğünü başarıyla temsil eden bir parçası olarak kalır. Bu klan ve aşiret sisteminin müthiş kollektivitesinin, dağınık aile sistemlerinden çok daha kudretli ve etkili olduğunu gösterir. Madem ki ağalık uzlaşmaya, göç ettirme ve yerleştirmenin neticesizliğe mahkumdur; şu halde Türk burjuvazisi ne yapabilir? Neticesi karanlık bir imha, baskı ve asimilasyon siyasetine girmek... İşte Kemalizmin Kürdistan'daki sömürge siyasetindeki bu üç usûle de bir değerim:

III- İMHA SİYASETİ

Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlarda çok denediği imha siyasetini, meşrutiyet burjuvazisi, "Doğu" Balkanları'nda Ermenilere karşı uyguladı. Bunu uygulayan "İttihad ve Terakki" fırkası rehberleri, yaptıklarının hesabını sonra bir bir kanları ile ödemiş olmalarına rağmen, az çok başarılı olmuşlardı. Fakat meşrutiyet burjuvazisi, yukarıda kaydettiğimiz gibi bu siyasetinde kendi başına tedip [uslandırma] seferleriyle herhangi terörist Genel Müfettişlik baskısı altında değil, Kürdistan'da iki zıt sosyal kuvveti çarpıştırarak ... [Birkaç kelime okunamadı] "ümme" prensibine dayanan Osmanlı saltanatı sayesinde müslüman Kürtlüğü hristiyan Ermeniliğe, gerçekte tefeci nizamını, kapitalist ilişkilerine saldırtarak başarılı olabildi. Bugün Kürdistan'da açıkça bir Kürt toplumu var. Ve Kürtler başka unsurları süratle asimile ediyor, emiyor. Sosyal rejim bakımından, eski derebey klan sistemini kemiren kapitalist ilişkileri var. Yani ortada bir şeyin zıtlığı ve çarpışması mevcut, fakat bu seferki zıtlık, kapitalist ilişkilerinin lehinde gelişmek mecburiyetinde bulunduğu için, Kürdistan'da Kemalizmin ekonomik çapulu devam ettiği oranda ve bu çapulla doğru orantılı olarak, bir Kürt milliyet akımı ve hareketi büyüyecektir. Bu tarihi bir zarurettir.

Şu halde, bir adliyecinin komünistler hakkında söylediği gibi, bu iş, vurdukça tozu yacaktır. Bununla beraber Kemalizm "çeşme-i pürhun fenadan : fani kan dolu çeşmeden" bir kere içmiştir. Artık "başın alamaz, bir dahi baran-ı beladan" [belâ yağmurdan]... İsyanlardan sonra başlayan "uslandırma seferleri", şu kadar kilometre mesafe içinde rast gelen bütün köyleri ateşe vermek ve kaçmaya teşebbüs eden köylüleri dere içlerinde, birer birer kurşuna dizmek şeklinde sürer.

İsyan hareketinden sonra, çok kere ikinci isyana kadar, isyanla doğrudan doğruya bağlı çete hareketleri devri açılır. Mesela; Şeyh Sait İsyanından sonrası için dahiliye vekili şöyle diyordu: "*Genel Müfettişlik Doğu'ya girmeden önce Doğuda fertlerin adedi 30 ile 40 arasında olan 100 tane çete vardı, Ağrı dağında 200 silahlı çete alayları mevcuttu.*" (Meclis beyanatı, 26.6.932) Bunlara karşı iki kategori tedbir alınır:

1- "Tecil"[Erteleme] kanunu ile enselemek: Birçok teh-

likeli unsur, Kemalist burjuvazinin bu "kanuni" vaadine inanmaya hazırdır. Dahiliye vekili *"bu kanun sayesinde Doğu'da ve Güney'de birçok asi aşiretler dahil oldular, birçok çeteler dağlardan indi. Bugün onlar da memleketin birer sadık evladı olarak memlekete hizmet etmektedirler. Bir kısmının yola getirilmesi böyle idari olmuştur."* (Beyanat) Fakat aldanıp da tecil kanununa inanan ve köyüne dönenlerden çoğu, bugün değilse yarın, herhangi bir sıradan bahane ile, bazen de hiç sebepsiz ansızın yolda vurduruluyor veya hapiste çürütülüyor. **2- Doğrudan terör ilanı:** Doğu Vilayetlerinde Ortodoks Kemalizm budur. Zaten Kürt gencinin de er geç sonu budur. Dahiliye vekili: *"Diğer bir kısmı hakkında amansız bir takip başladı. Bunların içerisinde çok meşhur olanları vardı, ilk hatıra Yado, Resul vesaire gelir. Bu eşkiyalar da Erzurum'a kadar gelebiliyorlardı. Bunlar son nefesine varıncaya kadar birer birer imha edildi. Bunca Şeyh Sait'in döküntülerindendi. Bunlar da imha edilmiştir. En sonra Şeyh Tahir denilen adamın soyu imha edildi."* (Beyanat)

Biliriz ki, eşkiya genellikle köylünün mevcut rejimden çektiği zulme karşı yaptığı tepkidir. Gerçekte elebaşılar, likide edilmek istenen "ruhani megaloman", şeyhlerden, seyitlerden hatta hocalardan pek çoğu idi. Fakat bunlar isyanlarını köylünün derin hoşnutsuzluğu aleyhine dayanarak yapabiliyorlardı. Onun için Kürt köylülüğü, dağa çıkanları bütün dünya köylülüğü gibi korur, besler ve bakar. Şu halde yapılan "imha" hareketleri yalnız şeyhlerin "ceset"lerine özel kalmıyordu, tersine yukarıda jandarma ve asker seferleri hakkında işaret ettiğimiz şekillerin en fecileri, çalışkan ve mazlum Kürt köylülüğünün can ve kanı ile oynuyordu. Bugün hâlâ da oynuyor. Ve galiba Kemalizmin ömrü oldukça da oynayacaktır.

Türk burjuvazisi, görünüşte emperyalizme karşı kopardığı sahte yaygaralarda "Doğunun mazlum milletleri"nin hakkında harıl harıl secde ettiği halde, nedense bu hakkı Kürt milliyetine teslim etmek şöyle dursun, yeryüzünde Kürt milleti diye bir şeyin varlığını iştirmek bile istemiyor. Fakat adı ile sanı ile bir millet öyle Kemalizmin zannettiği kadar kolay örtbas edilemeyeceği için, cumhuriyet burjuvazisi var kuvvetini böyle isyan ve isyan

arkasından gelen isyan döküntüleri ve çete savaşı fırsatlarını hiç kaçırmayarak, bu milleti "imha" etmeye veriyor. Ve dağınık Kürk köylüsünü büsbütün parçalayan budur. Ağalık içindeyken kopardığı her ümitsiz hareketi vahşi bir zevkle de karşılamıyor değil. Ve her harekette binlerce ve onbinlerce mazlum Kürt köylüsünü mahvetmeyi lezzetle ilan ediyor.

Ağrı Dağı sancısı tuttuğu sıra şöyle haberlere rastlıyorduk: *"Büyük Ağrı'nın sisten görünmeyen yüksek zirvelerinde dehşetli kar fırtınaları vardır. **Ordumuz bütün Doğu çevresinde tam bir demir pençe şeklinde hakimdir.** Hele hareket sahası civarındaki yerlerde kuş bile uçurulmuyor."* (31.7.930) Dahi I iye vekili aynı meseleyi daha açık, bir iftiharla tekrarlıyordu: *"Ağrı Dağı ihtilâli 1930'da olmuştur. Onun ayrıntısı burada çok anlatıldı. Ağrı Dağının etkenleri tamamı ile imha edildi. Edilmeyenler de kaçtı. Fakat bu sene kışın Ağrı'dan İran'a kaçanlar, mevsimin taht el sıfır [sıfırın altında] 35-40 derece soğuk yaptığı bir sırada Ağrı'dan içeri girdiler. Oraya memur olan askerlerimiz Ağrı'nın ta tepesine kadar çıkarak ve soğukluk içinde bir **tek nefer kalmayınca kadar hep-sini tepelediler."** (Cumhuriyet, 26.6.932)*

Kemalizm bize dışlerini gösteren bu gülüşle sorabilir: Ne yapalım? İsyancılara karşı başka türlü hareket edilemez. Çeteleri bastırmak zarurettir. Yaş yanında kuru da yanar, emperyalizmin para ile avladığı Seyidlere, Şeyhlere meydan bırakaydık, Kürdistan'ı bir İngiliz, Fransız veya İtalya sömürgesi yaptıraydık daha mı devrimci bir hareket etmiş olurduk?

Zaten Kemalizmin daima söylediği de budur. Fakat biz de kendisine şunları soralım: Bir yerde geniş halk tabakalarını ayaklandıran isyan sebepsiz olur mu? Doğu Vilayetlerindeki isyanların sebebi sırf ağalığın gerici hamlesi ve yabancı parmağı yüzünden olabilir mi? Eğer ortada ezilen geniş halk tabaka I arı olmasa, o tabakaların yerinden oynatılmasına imkân var mıdır? Şu halde isyanların böyle devam edegelmesinde kimin rolü esastır? Şeyh Sait İsyanına sırf irticadır diyelim. Ya son Ağrı Dağı meselesi de öyle midir? Ve ilh... Bu sorulardan sonra isyanların en büyük sebebinin Kemalizm olduğu daha etraflıca anlaşılabilir. Bunu aşağıya bırakalım.

Kürdistan'da köylü devriminin elifini bile ağzına almayan, Doğu'ya demokratik burjuva devrimini büsbütün yasak eden, buna karşılık Kürt ağalığı ile elele vererek Kürdistan'ı ekonomik ve siyasi olarak sömürgeleştiren Cumhuriyet burjuvazisi, elbette Doğu isyanlarındaki mevkisini kendisi herkesten daha iyi bilir. Bu isyanları yapanlar belli olabilir, fakat bu isyanı kıskırtan Kemalizmdir. Çünkü Kemalizmin iktidar mevkisinden önce, Kürdistan'da böyle kapsamlı isyanlar yoktu ve Kemalist sistemin kuruluşundan onlarca yıl geçtikten sonradır ki, Kürdistan, Doğu'nun Balkanı ve isyan bölgesi, ateş ülkesi haline geldi. İsyanın içyüzü bulunduktan sonra, artık uslandırma seferlerinin uygulaması, eşkiya örgütü, Birinci Genel Müfettişliğin tertibatı ve ilh. imha şekilleri'ndeki vahşet, zulüm ve canavarlığın anlamı ancak kapitalist düzenin doğası olarak açıklanabilir. Mamafih biz Cumhuriyet burjuvazisinin Doğu'da sistematik imha siyasetini nasıl örgütlendirdiğine dönelim. Ağrı Dağı (1930) İsyanından sonra, Birinci Genel Müfettişliğin şahsında Kemalizm, Kürdistan ağalığı ile yeni ve fiili bir anlaşmayaptı. Milis örgütü!..

Büyük ağalığın, küçük ağalara ve bütün Kemalizmle uzlaşmış ağalığın, devlet cihazıyla birlikte Kürdistan fakir halkına karşı çete örgütü, bir milis hareketidir. Ağrı Dağı İsyanı ile birlikte yeni bir şekle giren Kürdistan isyanı, Türk burjuvazisine gericilikle (ağalıkla) daha sıkı el birliği yaparak, halk hareketine karşı yeni usûller kullanmanın zarureti öğretti. Bu usûl Kürdistan halkını birbirine kırdırtmak ve daha az jandarma ve asker harcatmak itibarıyla tasarrufa da elverişliydi. Ve Kemalizme, hiçbir masrafa malolmuyordu. Yalnız Kürdistan halkının sırtından geçinen asalaklarda silahlı çapulcuların sayısını artırıyordu. Cumhuriyet burjuvazisi, milis örgütüne yalnız silah ve cephane verir; milisin geçimi büyük ağaların ambarından, yani Kürdistan çalışkan köylüsünün sırtından çıkar. İdaresi, hükümet kontrolü altında, büyük ağaların kol başları ve bazen yakın akrabaları tarafından olur. Onun için Ağrı Dağı İsyanının üstünden iki ay geçmeden, Birinci Genel Müfettişlik Urfa'nın "Milli Gazete"sine şu beyanatı veriyordu: *"Halkımızın cumhuriyete fiilen gösterdiği bağlılık ve sadakati her zaman sitayişle zikre-*

debilirim. Doğu Vilayetlerimize haricin irticai tecavüz hareketlerine karşı, müdafaa etmek üzere halkın rekabet edercesine, milis örgütüne dahil olmaları ve canlı hareketleri ve eserleriyle bunu ispat etmeleri inkâr edilemez, Urfa'da olduğu gibi diğer Doğu Vilayetlerinde de milis örgütü yapılmıştır. (**Cumhuriyet**, 24.10.1930) Doğu Vilayetlerinde milis örgütü, eskiden jandarma ve askerin yaptığını daha derin ve geniş ölçüde yaptıkça, halka karşı uygulanan zulüm usûlleri, milis örgütünde artık burjuva ferdiyetçiliğinden çıkmış, tam derebey mantığı şekline girmiştir. Malum, kapitalist düzende bir suçtan ancak o suçu işleyen sorumludur. Her koyun kendi bacağından asılır. Fakat Doğu Vilayetlerinde bu tarz düzen keenlem yekûndur [hiç yok gibidir]. Bir suç işleyeni ele geçirmek isteyen Kemalizm, birkaç jandarma ile birlikte bir koyun sürüsü kadar kalabalık ağa milisini, suçlunun köyüne saldırır. Köyde suçlunun çoluk çocuğu, anası, babası, karısı, kardeşleri ve uzak yakın bütün akrabası silahlı bir çember içine alınarak, dağlara çıkılır. Yolda kadın ve çocuklara istenilen rezalet ve hakaret uygulanabilir. Zaten çok kere, bu işe sevk edilen milisler hükümetin aradığı adamın ayrıca şahsen, yani ağa tarafından "düşmanı"dırlar. Düşmanlarının çoluk çocuğunu ellerine geçiren bu cahil insanlar, gerek hükümete ve ağaya yaranmakta, gerekse -ve en çok- ellerine düşen kurbanlardan azami faydayı sağlayabilmek maksadı ile bir çeşit insan "sürekli avı"na beraberce sürükledikleri mazlumları, yolda bin türlü işkence ve hakaretlere uğratırlar. Bu zavallı kadın ve çocukları da niçin peşlerine alıyorlar diyeceksiniz? Basit. Facianın büyüklüğü önünde, dağa çıkanın artık ölü mü göze alıp da karısını, kızını bu halde görmektense, teslim olmayı göze alması için. Çoluk çocuğun dağdan dağa sürüklenip parçalanması, masum "terör" kurbanlarının her gün canlarına tak deyip, istenilen adamı teslim razı olmaları ve kendi candan sevdiklerini pusuya düşürmekte ağalık ve Kemalizmle elele vermeleri için yine bir üçüncü nokta diğerlerinden ... [Bir kelime okunamadı] hiç de daha az! suçlu değil. Belki pek çok kere o konuyu arz ... [Üç kelime okunamadı] maddi zaruretler yüzünden daha önemlidir bilen biliyor. Milisler, ağanın Kemalizme hizmet ettirdikleridir. Birinci Genel Müfettişin "her zaman

sitayişle zikr"ettiği "bağlılık ve titizlik" ağaların bu hizmetinden başka bir şey değildir... Eh! Milisler melâike değildirler. Yer içerler, ağa ise silahlı adamlarını, âdeti üzere çapul sayesinde geçindirir. Şu halde "takip edilen adamların -ki tekrar edelim, bunlar hemen hemen daima ağanın özel düşmanlarıdır- evini barkını güya arama bahanesiyle alt üst etmek, hısım akrabasından işe elverişli ne var ne yoksa hepsini birden talan etmek. Ağanın mali kudreti için olduğu kadar, milislerin geçimi, maaşı için de lâzımdır. Yoksa "babası hayrına" hiç kimse hizmet etmez değil mi?

Milisin bu söylediğimiz birinci kısım faaliyetini, jandarma ve asker de "pekalâ" yapabiliyordu. Ve gene de yapar. Milisin bu kısım faaliyette nitelikçe olmaktan çok nicelikçe bir rolü vardır. Yani yapılan iş daima aynıdır; yalnız Milisin araya karışması ile bu iş, birkaç misli büyümüş ve ağırlaşmıştır. ... [Birkaç kelime okunamadı] Eskiden ağanın Kemalizmle birlikte ezmek istediği kimselerin çoluk çocuğu jandarma ve askerlere yağma ettiriliyordu. Şimdi bu işi jandarma ile birlikte milisler, daha çok ve daha sistematik bir surette yapıyorlar. Fark bu... Fakat Kemalizmin hiçbir zaman yapamadığı bir şey var ki, milislerin önemli ve asıl özelliklerinden biri, bu şeyi yapabilmelerindedir. Milislerin bu ikinci vazifeleri: Baştan ağanın menfaati adına ve iradesi altında, Kemalizm için bir çeşitlik (casusluk + hafiyelik) rolünü oynamalarıdır. Köyde en ufak bir hareketi, doğmadan ağaya haber vermek, şüpheli şahısların bütün hareketlerini geceli gündüzlü takip etmek konusunda Kemalizm diz boyu altın dökse, milislerden arzu ettiği hizmeti ödeyemez. O nedenle Kemalizm için Kürdistan ağalığı artık tıpkı emniyetin birinci şubeleri kadar "aziz"dir. Ve (Kürt ağalığı + Türk burjuvazisi) "kutsal ittifakı" altın değerindedir.

Kemalizm, Doğu'da süngü üstünde oturuyor. Eğer yapmış olduğu kanunlarla Kürdistan'da yaşamaya kalksa öldüğü gündür. ... [Birkaç kelime okunamadı] Zulüm ve imha kuvvetlerinin eline düşen Kürt köylüsünün "hayat ve memet"ları yeni sistemin elindedir. 1- Tutulduğu köyden hapishaneye kadar olan yolda Kürt köylüsünün hayatına ağa hakimdir. İsterse adamlarından birine veya jandarmaya ufak bir işaret verir.

Sevkedilirken, Kürt bir derenin içinde kurşuna dizilir. 2- İkinci ölüm yolu, bir hapishaneden öbür hapishaneye giden yoldur. Ağa, tutuklanan adamı öldürmek istemez veya o yetkiyi sınırlandırmış bulunursa, hapishaneye gelen sanık, evrak ile birlikte başka bir mahkemeye nakledilir. Bu Kemalist adaletinin hükmüdür. Bu sefer imha edilmek istenen Kürt köylüsü, iki hapishane arasındaki yolda, kaçtı diye öldürtülür.

Bu ikinci imha usûlü, bu ilk komünist 15'leri Karadeniz'de baltalayan usûl, bildiğimiz gibi Kemalizm kadar eskidir. Fakat Kemalizm bu usûlü Kürdistan'da uyguladığı kadar belki hiçbir yerde klasikleştirmemiştir. Mesela elli kişilik bir kafile, üç kol halinde veya üç otobüsle yola çıkarılır. Yolda birinin jandarmaları nedense yorulur ve istirahat için geri kalır. Veya bir kamyonun lastiği patlar... Sonra bir daha artık geri kalan kafilenin ismini işiten olmaz. Ve yalnız, bütün mazlum kitleler arasında dehşetle uyanık duran, uyumayan gizli faaliyetler sayesinde kulaktan kulağa yayılır. Bazen terör olsun diye, bile bile resmi makamlar tarafından şu şekilde duyurulur: *"Yolda firar etmeye kalkışanlar, jandarmalar tarafından meyyiten [ölü olarak] derdest edilmişlerdir."* Halbuki ayaklarından boyunlarına kadar zincir ve kelepçe içinde perçinlenen biçare mahlûkların kaçacak değil, yerlerinden kıpırdayacak halleri yoktur.

Özetle isyan zamanında: Kemalizm ne kadar Kürt köylüsü öldürebilirse kârdır der. Normal zamanlarda da binbir baskı ile suçladığı Kürt köylülerinin, kaçaksa, evini köyünü yıkar, ele geçerse, sevkiyatta kaçtı diye vurur ve bu "amansız" imha siyaseti, Doğu Vilayetlerinde bir Kürtlük bulunmadığı ve bulunamayacağını ispat etmek için uğraşır. Milis örgüt, bu imha siyasetini "derinleştirir". Ekonomik sömürü ve siyasi sosyal baskı ağalığının ve Kemalizmin "temizleyemediği" biçareleri birbirine kırdırır, hapishaneler dolar. Sırf toprak meselesi yüzünden, Kemalizmin halledemediği ve edemeyeceği bu sosyal dava yüzünden, Kürdistan halkının, birbirini ne kadar yediğini, ve Kemalist sosyal ve siyasi rejimin bu bakımdan ne kadar "aydınlık!" olduğunu görmek için bir Doğu ve birde Batıyı hapishanesindeki mahkûmların "Katil" suçundan oranlarını yapmak yeter. Bir Doğu ve bir de Batı hapishanesinde, mahkûmlar toplamına göre ka-

tillerin sayısı, bize Kemalizmin Doğu vilayetlerinde sömürü ve zulüm rejimi olarak ne kadar ağır bastığını gösterebilir. İstanbul hapishanesinde, krizden çok uzak devirlerde. 1340 senesinde katiller hukuk mahkûmlarının % 8.9'unu geçmez. 1341 de bu oran % 7.9'a düşmüştür. Yani kapitalizm geliştikçe, İstanbul'da hırsızlık ve ilh. adi suçların oranı, katillere nazaran artar. Halbuki bir Doğu Vilayetinde, dünya krizinin ortasında (1928), 396 mahpusun 222'si katildir; yani % 54-60!.. Doğu Vilayetlerinde Batı Vilayetlerinden 6-7 misli fazla insan öldürenler var...

İstanbul'da 1 kişiye karşılık Doğu Vilayetlerinde 6-7 kişi ölürse bunda sosyal düzenin ağırlığından başka hangi sebep aranabilir? Sosyal yapının bizatihi ağırlığından başka Türk burjuvazisinin ekonomik sömürü ve siyasi baskısı altında sömürge zulümlerinin her çeşidine uğrayan Kürdistan halkı, bu imha siyasetine karşı kaç türlü tepki gösterir? Özellikle şu iki şekilde:

1- Köy yakıp dağa çıkmak: Mesela, falan kazanın fa Ian köylerinden 15 kişi, uğradıkları zulümden kurtulmak için kendi evlerini yakıp dağa çıkar. Hatta başkalarını da beraber gelmeye teşvik etmek için, öteki evlerden de birkaçını ateşe verirler... Öteki köylüler dağa çıkmaz fakat arkadan bir tabur asker gelir... Her iki köye de ateş açılır. 7 kişi ölür, köylü de karşılıklı ateş açmaya mecbur kalır ve çoluk çocuğu, silahlarıyla birlikte dağa çıkar... Cumhuriyet ordusu her iki köyü ta temelinden cayır cayır yakar... İşte Kürdistan'ın her köyünde her gün işitilen hikâye...

2- "Tırtıllara arzuhal" vermek: Kürdistan'da şikayetin ne demek olduğunu yukarıda gördük. Burada bunlardan birini, az çok karakteristik bir surette, gerek halkın ızdırıp derecesini ve gerekse bu ızdırabın Kemalizm bürokrasisinden karşılanış tarzını burjuva diliyle anlatılmış şekilde tespit edelim. Ağrı Dağı İsyanından sonra. Erkânı Harbiyei Umumiye Reisi [Genel Kurmay Başkanı] Fevzi Paşa Doğu'da... (Halk mübareği bir şey sanıyor) ve:

"Savur Kadınlarının Fevzi Paşa'ya şikayetleri:
Savur'dan bildirildiğine göre, büyük Genel Kurmay Başkanı Fevzi Paşa, refakatinde Birinci Genel Müfettiş İbrahim Tali, Mardin Valisi Talat Beyler olduğu halde Savur'a gitmiş, oto-

mobilinden hükümet konağına inerken bir takım köylü kadınlar Uyanıyoruz el aman" diye feryat ederek mümaileyhe [adı geçene] dilekçeler vermişlerdir. Bu dilekçelerde, bazı şahıslardan zulüm gördükleri iddiası ve Kaymakam Osman Sabri Beyden dolayı olarak şikayet edilmekte idi" (Cumhuriyet, 18.10.1930)... Buradaki zalim "şahıslar", tahmin edilebileceği gibi ağalık ile milis örgütüdür. Ve halk bu arada kaymakamı da (Kemalist devlet cihazı temsilcisi sıfatıyla) bu işin yanında biliyor. Fakat bildiğini açıkça söyleyemeyeceği için, "örtülü" anlatıyor. ... [Birkaç kelime okunamadı] Bu "yanıyoruz el aman" haykırışına "Kemalist üç" (Kemal, İsmet, Fevzi Paşaların biri nasıl karşılık verir?

Aynı burjuva gazetesine göre şöyle: *"Fevzi Paşa, dilekçeleri okuduktan sonra, İbrahim Tali Beye vermiş, o da herhangi bir haksızlığa meydan verilmeyeceğini dilekçe verenlere bildirmiştir."* (Gazete) Yani Türkçedeki meşhur deyimiyile "it ite, it kuyruğuna" buyurur...

Milis suiistimali hakkında ise, Birinci Genel Müfettişliğin ne düşündüğü, yukarıdaki olaydan 6 gün sonraki beyanatından belli olur. *"Kimliği meçhul birkaç imza ile istibdadın casus raporlarına, ihbarlarına benzeyen bu müracaatta Urfa milislerinin asayışı ihlâl eden hareketlerinden bahsedilerek, şehir haricinde işlenmiş bir cinayet vakasına işaretle, lüzumsuz olan bu örgütün ref'i [kaldırılması] arzusu belirtiliyor. Bu isnat külliyen hilafı gerçektir [tamamen gerçek dışıdır]. Sıkı bir şekilde olan örgüt mensuplarından inzibat ve asayışı ihlâl eden hiçbir hareket, şimdiye kadar hiçbir hadise olmadığı hükümetçe muhakkaktır."* ("Doğu Vilayetlerinde Milis Örgütü", **Cumhuriyet**, 24.10.930)

IV- BASKI

Gerek kültür ve gerekse idare yönünden Kemalizm'in Kürdistan'da takip ettiği gaye, orada bir Kürt halkının varlığını inkâr etmek, bu varlığı her konuda yok etmek, ezmek ve susturmaktır. İdari ve kültürel durumun hedefi budur.

İdari Baskı: Ağrı Dağı İsyanından sonra, Cumhuriyet burjuvazisi yeni bir "Belediyeler Kanunu" yaptı. Bu kanun meş-

rutiyet burjuvazisinin düzenlediği eski kanunu bile fazla demokratça buluyor ve belediyenin icra kuvvetini, yani lâfta değil işte, belediyeyi, fiilen hükümetin emrine veriyor. Burjuvazi, Türk işçisinin kuvvetini hissettirdiği büyük şehirlerden özellikle İstanbul'da bunu uyguladı. Fakat bu kanunun asıl yaman uygulaması Kürdistan'da oldu. Bugün Birinci Genel Müfettişliğe bağlı 9 vilayetin hemen bütün kazalarında Kaymakam ile bir belediye reisi yoktur. Kürdistan'da Türk burjuvazisinin doğrudan doğruya etkisi altında tutabildiği birkaç vilayet merkezi, müstesna sayılırsa, geri kalan her belediyenin fiili idaresini o çevrenin hükümet reisi elinde tutar. Her kaymakam, aynı zamanda bütün muhtar, millet meclisi ve ilh. seçimlerini yaptıran belediye reisi-dir de... Dikkat edilirse Doğu Vilayetleriyle, Batı Vilayetlerinde aynı Belediye kanununun uygulanışı birbirinin zıddıdır. Batı'da vali belediye reisidir. Yani büyük şehirlerin belediyesi Kemalîst devlet cihazının demokrasi tanımaz bir parçasıdır. Çünkü Batı Vilayetlerinde belediye kanununun pratik hedefi Türkiye işçi sınıfının devrimci hareketidir. Doğu'da belediye reisi kaymakam, yani daha çok büyük olmayan kasabaların belediyesi, Kemalîst devlet cihazının bir parçasıdır. Çünkü Doğu Vilayetlerinde belediye kanununun pratik hedefi Kürdistan halkının isyancı hareketidir. Nitelik yönünden Doğu'yla Batı arasında bu fark var. Fakat nicelik yönünden belediye idaresinde büsbütün terörist usûl, ancak Doğu Vilayetlerine hastır. Hiç şüphesiz Hindistan sömürgesinde emperyalizm bu konuda geniş yetkiler tanımıştır. Çünkü anavatan, o sömürge'nin arazi sahipleri ve burjuvalarıyla çok daha ileri metodlar sayesinde bir ittifak kurmuştur. Halbuki Türk burjuvazisi, Kürdistan sömürgesinde uygulamaya mecbur kaldığı barbar sömürgecilik yüzünden henüz müttefiki bulunan ... [Birkaç kelime okunamadı] ağalıkla bile pek ısınmış bir halde değildir. Onun için tıpkı hükümet karşısında, hatta "Büyük Millet Meclisi" gibi, kaymakam karşısında belediye meclisinin de ismi var cismi yoktur. Onun için Kürdistan devlet cihazı bakımından jandarma ile tahsildarların üstünde ve Genel Müfettişlikle valilerin altında diktatör kaymakamlardır... Doğu Vilayetlerinde yerel idare laftır. Herşey militarist ve terörist Kemalîzmin en

zorbaca emir ve yasaklamasına tabi tutulur. Ağrı isyanından sonra Doğu Vilayetleri belediyeleri hakkında gazetelerde sık sık şöyle telgraflar okumaya başladık: "Van, Malatya, Siirt, Erciş, Beşiri belediyelerine vali ve kaymakamlar bakacak..." (**Milliyet**, 9.3.1931) Aynı tarihten önce Cumhuriyet'te çıkan bir liste, Kürdistan'ın hemen hemen bütün kazalarında belediyeleri kaymakamların eline geçirtiyordu: Ankara - 16 (telefonla) - "*Beyazıt, Hakkari Vilayet merkezleri belediye reisliği valiler, Sinan, Lice, Kulk, Muradiye, Saray, Başkale, Şitak, Palu, Malazgirt, Geban, Nazimiye, Diyadin, Puzluca, Tutak, Soruç, Sivere, Viranşehir, Gerze, Çapakçur, Mutki, Pervazi, Bulanık, Varto, Şemdinan, Beytülşebab kazalarının belediye reislikleri kaymakamlar tarafından ifa edilecektir*" (**Cumhuriyet**, 17.11.1930)

Kültürel Baskı: Bir Doğu Vilayeti (Siirt) milletvekili ve İş Bankası kodamanı olan Milliyet Baş yazarı Mahmut, "Doğu ve Güney Vilayetlerimizi Özel Bir İdareye mi Tabi Tutuyoruz" başlıklı bir baş makalede bize, Doğu Vilayetlerinin genç, aydın tabakalarına işleyen şu haberi veriyor: "*Maateessüf Doğu ve Güney vilayetlerimizin halkı arasına çirkin, yalan birçok fikir ve kanaatler yayılmış... Bu uydurma kanaatleri, en akıllı geçinen bazı gençler ve aydınlar da kazanmış... Güya hükümetin bu bölge halkına karşı özel bir bakış noktası varmış! Bu halkı, hele Kürtleri okutmamak, onları ebedi bir karanlık içinde bırakmak düşüncesinde imiş! En kötü memurları bu bölgeye gönderiyormuş. En önemlisi liseler açılmıyormuş.*" (Mahmut, **Milliyet**, 21.12.1931)

İşte İş Bankasının ve Halk Partisinin bir mutemedi bir Doğu milletvekili, Doğu ve Güney vilayetleri gezesenden bu intibalarla dönüyor... Milletvekili Mahmut "bu ve buna benzer birçok" şeyleri "iftiralar" diye tavsif ediyor [vasıflandırıyor]. Bu sözü işitince siz de kendi kendinize hayret edebilirsiniz... Acaba hangisi iftira? Yoksa Kemalizm Doğu Vilayetlerini, Kürt çoğunluğunun mahallerinde, Kürtlüğün kültürel haklarını mı tanıyor? Hayır. Kemalizm, değil Kürtlüğün kültürel haklarını, hatta varlığını bile tanımaz. İşte aynı yazı söylesin: "*Gerçek şu ki, hükümetin bu bölge halkı için gizli ve özel bir politikası yoktur. Onun nazarında Türk vatani **bütündür** (yani Kürt diye*

birşey yok!) *vatandaşları ayrı ayrı muamelelere tabi tutmak* (galiba Türk'e Türk, Kürt'e Kürt demek) *Cumhuriyet idaresinin anlayışına uymaz. Esasen böyle bir yol tutmak için ortada bir sebep de mevcut değildir. (Çünkü...) **karşımızda Türk'ten başka ırklara mensup olduğunu iddia edenler var mı?*** (hemen hemen : Varsa boyunu görelim! gibi birşey) *aksine bu bölgede herkes Türk milliyeti, Türk harsı (kültürü) istiyor."* (Mahmud, **age**)

Söğüt Milletvekili Kürdistan'da Türk'ten başka ırk düşünemiyor. ... [Birkaç kelime okunamadı] Fakat sözkonusu olan "ırk" mı ya? Kültür bu gün ırk mı yoksa milletin mi vasfıdır? Aynı ırktan sayılan Balkanlarla Türkler, bu gün millet olarak başka başka kültürden değil midirler? Şu halde Kürdistan'da bir ırk değil bir millet olarak Kürtlük var mı, yok mu onu arayacağız... Bunu ise yukarıda aradık ve bulduk : Doğu Vilayetlerinde, köylü meselesine dayanan bir Kürt milliyeti davası vardır. Türk burjuvazisi bu milliyetin kültürel hakkını tanıyor mu? Hayır. Değil bu millet ve kültür hakkı, hatta ... [Üç kelime okunamadı] bulunabileceği bile imkansızdır. Şu halde, Kemalizm Kürdistan'da bal gibi sömürge siyaseti takip ediyor. Çünkü bir milletin en ilkel haklarından olan kültür hakkını tanımıyor.

Başkaca nokta var: İngiltere Mısır'da, Hindistan'da, Güney Afrika'da, ve Kanada'da İngilizceyi elinden geldiği kadar çok yaymak ister. Hatta bu İngiliz sömürgeleri içinde, halkı sırf İngilizce konuşanları bile vardır. Ana vatan, sömürgeyi kendisine daha iyi bağımlı kılabilmek için, onu kültürel esareti altına almaya da uğraşır. Hatta sömürge siyasetinin ekonomiden sonra gelen önemli bir genişleme şartı da bu kültür nüfuzunu kökleştirmektir. Bu gün, Doğu Vilayetlerinin pek azında konuşulan Türkçe, Fransızların Tunus ve Suriye sömürgelerinde konuşulan Fransızcadan oran itibarıyla çok daha azdır. Anavatan, ezdiği milletler içinde kendisine satın alacağı sınıf ve unsurları, kendi kültürü ile yetiştirdiği oranda sadık kul yapabilir. Tıpkı bunun gibi, Türk burjuvazisinin de Kürdistan'da Türk kültürünü yayması, Türk okulu, açması sömürge siyasetinin alfabetesidir. Siirt Milletvekili de "esasen böyle bir yol tutulması için bir sebep de yoktur" derken, bunu muradediyor. Yani: Kürdistan'da

Türk kültürünü yaymamak için ortada bir sebep de yoktur... Halbuki olaylar olaylardır: "Son istatistiklere göre Diyarbakır ve Erzurum beldesi en az eğitim bölgeleridir." (**Cumhuriyet**, 8.10.1930) Sebep? Siirt Milletvekili bu sebebi aklınca bize veriyor: *"etkinin başlıca sebebi bütçe darlığıdır"* (**Milliyet**, Başmakale, 21.12.931). Bu Kemalist ve ... [Dört kelime okunamadı] milletvekili her zaman bu "bütçe darlığı" ile "ikna" veya "iskat" edebilir, Fakat az çok siyaset ve sosyolojiyle temasa geçenler bunu yutabilirler mi?

Bolşevik devrimi yaptığı zaman, hiç olmazsa bugünkü Kürdistan kadar geri olan bugünkü Ermenistan Cumhuriyeti hakkında herhangi tarafgir bir fikir yürütmek için, Kemalist basında yazılabilenlerden bir örnek okuyalım: "1919-1921 tarihlerinde Ermenistan okullarında öğrencilerin toplamı 47 bin'di. Şimdi 217 bin kişiye ulaşmıştır. Ermenistan'da 9 yüksek okul vardır ki bunların öğrencisi 8 bin'dir. Teknik okulları ve uygulamalı üniversite ile birlikte yüksek öğrenci 32 bin'e ulaşıyor. Ermenistan'da Ermeni ve azınlık dillerindeki basın fevkalade ilerlemiştir. Ermenistan'daki Türk ve Kürt azınlıklarının nef'ine [yararına] çok işler meydana getirilmiştir. Bu milli azınlıklar için ayrıca okul şebekeleri vardır." (**Cumhuriyet**, 27.1.1933) İşte, milli baskı, sömürge siyaseti gütmeyen bir sistemde kültürün gelişmesi böyle olur ve azınlıklar böyle haklandırılır... Boğulmaz. Yoksa her şeyi "bütçe" ile izah etmeye, bilinen bürokrasi kafasıyla özenirse, maliye vekaletine verilecek bir işaretle, daha nelere kadir olunmazdı? *"Tekrar ediyorum"*, diyor. Siirt Milletvekili: *"Bu halkta ayrılık eğilimleri yoktur. Türk camiasından ayrı bir durumda yaşama arzusu hiç bir kazada yer tutmuş değildir. Kürtlük adına söz söyleyenleri ve ajitasyon yapanları buralarda herkese telin ediyorum.* (Siirt Milletvekili Mahmut, **Milliyet**, 21.12.1931)

Ancak "Amin!" sesleriyle karşılanabilecek olan böyle "resmi iyimserlikler"ler isyan ocaklığından, Doğu Balkanları şekli ine giren Kürdistan hesabına gülünç derecede kuru teselliler değil midir? Bir tek halk muhtarının, bir tek köylü belediye azasının, bir tek Kürt milletvekilin, bir tek yerel bağımsız ve halka tercüman olan gazetenin bulunmadığı Kürdistan içlerinde Kürtlük

adına söz söyleyenleri protesto edenler bulunur mu? Elbette: Kürdistan'da Kemalizmle uzlaşan büyük ağalık ne güne kalmış! Çünkü ağalık, zaten ekonomik ve sosyal bakımdan daha yüksek bir aşamayı temsil eden millet kavramının taban tabana zıttıdır. Zaten Kürdistan'da Kemalizmin ağalıkla ittifakının bir anlamı da bu değil midir? Ağaların uyruğu halinde yaşayan insan yığınlar, bir millet teşkilatında birleşmiş insanlardan daha kolayca yabancı bir milli baskıya razı olmaz mı? Maraba, kendisine ağa denilen "sahib"i tanır. Onun için, Kürt ağasının Türk beyi diye bir sahibi bulunmasını bile doğal görür. Hele kendi sahibinin Türk veya Kürt olması bir toprakbent için en sonra düşünülecek durumlardandır. Böyle kuzuyu kim kırpmaz? Bu baskı sistemlerine rağmen Kürdistan'da bir ayrılık eğilimi, hem de denize düşenin yılana sarılmasından daha feci psikolojiler yaratan bir "ayrılık eğilimi" hakimdir, geneldir, müthüştür. Ve Kemalizmin orada, hatta kendi kültürünü bile yaymaktan çekinmesinin esas sebebi o bütçe mütçe değil, bu korkudur. O zaman şu satırları daha iyi anlayabiliyoruz:

"Esasen bir devletin, herhangi bir halk kitlesini hatta kendisinden ayrı ırktan bile olsa, kör cahil bırakmak suretiyle idareye kalkışması çoktan iflas etmiştir" (Mahmut, **age**) Evet, bir sömürgeci memleket "kendisinden ayrı ırktan" olan sömürgelerine bile kendi kültürünün üstüne saldırtır. Fakat, o bizim Kemalist burjuvazi için değil...

Birinci Genel Müfettişliğin topladığı gizli bir konferansımı toplantıda, Kemalist memurlar, oybirliği ile şu neticeye varmışlardı: "Kürtleri de okutalım da, başımıza yeni bir Arnavutluk derdi mi açalım!.." Ne hacet, Kürdistan halkı bütün bunları bilmeseyse bile, gözünün önünde olan biteni görmeyecek kadar kör müdür? Bugün Kürdistan'da ... [Bir kelime okunamadı] Kemalizm, her gün Siirt milletvekilinin söylediği gibi "yeni kurumlar açmak" şöyle dursun, İstanbul'un her kazasında bir iki yeni lise açılırken, Kürdistan'daki orta okulları, öğretmen okullarını birer birer kapatmakta, bütçe varlığının bütün oyunlarını Doğu Vilayetlerine yüklemekten geri kalmıyor. "Lise"ler Silvan sınırından Doğu'ya geçirilmiyor. "Ne çare ki, her insanda tam bir inceleme ve mantık kuvvetinin var olduğunu farz edemeyiz,

halkın akli daha çok gözünde ve kulağındadır." (Milliyet, age)
Bu satırları biz değil, aynı "sadakatlu" Siirt mebusu yazıyor. Ve makalesini şöyle bitiriyor: *"Eğer halk, kendileriyle daimi temas halinde olduğu memurlar aleyhinde bir şikâyet konusu bulamazsa, hainlerin yapmak istediği her türlü suçlama ve iftiralar doğal olarak etkisiz kalır." (age)*

Tamam! Biz de bunu söylemedik miydi? Ateş olmayan yerden duman çıkar mı? İş, Kemalist burjuvaziye: "Doğu Vilayetlerini sömürge yaptın!" demekte değil, bu denilene Kürdistan halkını inandırmaktadır. Doğu Vilayetleri buna çarçabuk inanıyor. Çünkü, Siirt Milletvekilinin de farkında olmadan ağızdan kaçırdığı gibi, halk söylenen laftan çok, kendi gözüne ve kulağına inanır! Laftan ne çıkar? Mesela bugün, eski müslüman ağalarının İstanbul'da tortulaşan döküntülerine, asi bir soygun ve çapul "hasret"ine tutulan birisi, Ermenistan Cumhuriyeti, Sovyetlerin sömürgesidir demeye kalkışsa, buna develer de gülmez mi? Niçin? Çünkü rakamlar meydanda. Bolşevizrn tohumları Ermenistan'da, 12 sene içinde okullardaki öğrenci sayısını % 461.7 (dört buçuk mislinden fazla) arttırmıştır. Türk Burjuvazisi Kürdistan'ı gerilikle istediği kadar suçlayabilir. Yukarıdaki kültürel gelişimin ekonomik temelini bence bizzat Türk basını bile bize öğretebi I ir: *"Sovyet Devleti Ermenistan'da ağır bir yük miras almıştır. Sovyet idaresinin ilk senedeki işi on binlerce Ermeniye açıktan ve ölmekten kurtarmak, ona Rusya'dan erzak ve tohumluk getirmek olmuştur. Sovyet idaresinden önce Ermenistan'da sanayi yok gibidir. Tarım üretiminin değeri daha ancak yirmi milyon Ruble tutuyordu, halbuki Ermenistan'da sonradan meydana getirilen sanayi 1931'de 78 milyon ve 1932'de 144 milyon Rublelik imalat meydana getirmiştir. Bu sanayide 60 bin işçi çalışıyor. Erivan, Leninakan ve Kara Kilise'de yeni sanayi merkezi kurulmuştur. Bundan başka muazzam pamuk, kimyevi madde ve makina fabrikaları kurulmuştur. Memleketin süratle elektrik teçhizatı ilerlemiştir. Erivan ve Leninakan civarında muazzam sulama tesisatı oluşturulmuştur. Drogar' da kurulan elektrik fabrikası, bir ay önce açılmıştır. Bu fabrika 22.500 kilovat elektrik üretmektedir. 1919'da Ermenistan elektrik tesisatı, ancak 450 kilovat elek-*

trik üretebiliyordu. Şimdi ise bu miktar 56 bin kilovata çıkmıştır. Ermenistan'da tarım bile, sanayi gibi çok ilerlemiştir. Sovyet idaresinden önce Ermenistan'da ekilen saha ancak 82 bin hektardı şimdi 400 bin hektara çıkmıştır, bunun 30 bin hektarına pamuk ekilmektedir, 125 bin hektar arazi kanallarla sulanmaktadır. Ermenistan'daki terim sahasının yüzde kırkını kollektif yani müşterek çiftçilikler oluşturmaktadır. Vaktiyle Ermenistan geride kalmış bir tarım memleketi iken, şimdi ileri bir sanayi ve tarım yurdu olmuştur." (**Cumhuriyet**, 27.1.1933)

Ermenistan iç ve dış savaşlar geçirdi ve ancak 1923'lerden sonra kendine geldi. Şu halde Türkiye Cumhuriyeti ile yaşıt da, niçin aynı süre zarfında Sovyet Cumhuriyeti Ermenistan'da hiç bulunmayan sanayi üretimi 144 milyona, elektriği 78 misline, tarım ekinini dört beş misline, yalnız kanallarla sulanan araziyi eskiden ekilmiş toprak toplamının hemen bir buçuk misline yükselttiği halde, Kemalist Cumhuriyeti Kürdistan'da aç aça iki un fabrikası açarak ekmeğin okkasını İstanbul'dakinden bir buçuk misli fazlasına yükseltmekten başka bir halt edemedi?

Çünkü Kemalizm, Kürdistan'ı bir sömürge, hem de barbarca ezilen ve soyulan bir sömürge yapmıştır.

Böyle bir sömürgede, yerli halkın milli varlığını bile inkâr eden Kemalizm, hiç orada kültürel gelişime hizmet edebilir mi?

V. TEMESSÛL (Asimilasyon)

Türk burjuvazisi göç ettirme, yerleştirme ve imha siyasetleriyle bir taraftan aşındırmaya uğraştığı Kürtlüğü, sırf bu yolla tüketmek imkansızlığını gördü. O zaman, yani son zamanlarda, şu son iki usûlü daha kahredici bir şekilde uygulamak ve geliştirmek lüzumunu hissetti: 1 - İdari, kültürel baskı siyaseti; 2 - Temessül siyaseti.

Kemalizmin öteden beri diline doladığı nakarat hep bu: "*Kürtçenin buralarda yayılmasının* (Kürdistan'da Kürtçe yayılmasının!) *sebepleri büsbütün başkadır. Bu sebepler arasında eski saltanat idaresinin ihmalinin, kayıtsızlığını en başta kaydetmek lazımdır.*" (Siirt Milletvekili Mahmut, Milliyet Baş Makalesi, 21.1.1931) "*Bu hareketler* (Kürt isyanları) *eskiden ekilen tohumların neticesidir. Vaktiyle ekilen fırtına tohumları bugün bize*

yıldırımlar biçtiriyorlar. Bunlar mazinin günahlarıdır. Eğer o hareketleri yapanlara Türk oldukları anlatılsaydı bu elim hadiseler meydana gelmezdi, Genel Müfettişlik tayin edilmesine gerçekten iknayım" (Dahiliye Vekili Şükrü Kaya, "Meclisteki Beyanatı", Cumhuriyet, 26.6.932) Fakat bu nakarat bile o Kemalizmin pek saklabanca becerdiği: "Cesaret arzederken sirkatin söylemelerinden biri değil mi? "Ah! O kör olası Osmanlı İmparatorluğu" denilmek isteniyor. "Niçin bu Kürdistan'ı Türkleştirmemişler." Ne yapalım beyler: Sizin bugün dünyayı "Türk"leştirmek çabanız ne kadar zaruri ise; Osmanlı imparatorluğunun büt ün ırk ve kavimleri "ümmetleştirmek veya tebalaştırmak" ile iktifa eylemesi de [yetenmesi] o kadar tarihi bir zaruretti. Çünkü Kemalizm kapitalizm düzenidir; Osmanlılık derebeylik rejimi idi. Kemalizm'de evet olan Osmanlılıkta hayır olacaktı. Kapitalizmin ak dediğine derebeylik kara diyecekti ve ilh... Yo, eğer Cumhuriyet burjuvazisinden şikayetler varsa ... [İki kelime okunamadı] Daha ne yapsındı? Bu "İttihad ve Terakki" ciler ki, sizi bugün uzlaştığımız Kürt ağalığından çok daha tehlikeli bir rakip olan Ermeni kapitalistlerinin milliyet davasından kurtarmıştır... İş olacağına varır. Meşrutiyet burjuvazisinin Ermeniliğe atabildiği satırı, şimdi siz Kürtlüğün sırtında deniyorsunuz. Her tarihi devir kendi hükmünü uygular, fakat her devir tarihidir, gelir geçer ve geçince hükmünü de bir daha dönmek üzere geçirip götürür. Ama nasıl oluyor da, bu beyler Kürdistan'da Türk'ten ayrı bir birliğin bulunmadığını ispata yetecek olan Kürtçenin "yayılmaması"nın olsun saklamayı unutmuyorlar. Bu ... [Bir kelime okunamadı] anlamların gelişmesi sürükleyip götürmez mi? Her ne ise, bu işte etekleri tutuşan Türk burjuvazisinin bir kere gözü kararmıştır. Onun için "Doğu meselesi"nde daha zıtlıklar için çırpınmaktan kurtulamayacaktır.

Doğu Vilayetlerinde Türk kültürünü yaymak için en ilkel tedbir orada okullar açmaktır; halbuki bir yerde okul açmak, ola ki yabancı kokusunu taşıyan da olsa, o yer halkının kültür seviyesini az çok yükseltir... Zulmün fırtınalar kopardığı bir ülkede ise her hangi bir çeşit kültür ışığının aydınlığı, gözleri açabilir, mazlumların kurtuluşuna yeni perspektifler açabilirler... Ne malûm Türklüğün akımı için ... [Üç kelime okunamadı] yetiştirdi-

rebilen Kürdistan'ın, bir gün kendi fikir yapıcısını da yaratması! O kadar imkansız mıdır. "Ne yapmalı?.." İşte Türk burjuvazisini kıvrandıran soru... Kültür gücüyle yapamayacağını anlayan Kemalizm, kanun zoruyla ve parlak nutukların tehdidiyle asimilasyon siyasetine giriyor. Kültürel asimilasyon yumuşak, okşayıcı usûllerle "dahil olma siyaseti"dir. Halbuki Kemalizm bu siyasette bile militarist (asker-banker-yunker) zılgıtından ayrılmıyor. Kemalizmin Kürdistan'daki yeni asimilasyon siyasetine iki örnek :

1 - Parlak tatbik tehditleri: Başvekil İsmet Paşa, 1932 senesi sonlarında Doğu Vilayetleri gezisinden döndüğü zaman, bütün Türkiye aydın ve küçük burjuvalarının yüreklerini hop hop hoplatacak ve ağız sularını zırlı zırlı akıtacak çeşitten parlak birer önemli nutuk irat buyurdular. Bu nutukta bir kere: *"Sonra dahası var; nefsimize güvenerek söyleyebiliriz ki, Türkiye'ye düşen işlerin ana ve temel esaslarının ne olduğunu en doğru olarak biz Türkler biliriz"* diye epey (Bravo sesleri, şiddetli alkışlar) dırladıktan sonra, ta aşağıda *"çok sevineceğiniz, mağrur olacağımız gibi mübalağa ile ifade edici tedbirlerden kaçınmak için, halimizi endişe etmeyeceğimiz bir durum şeklinde ifade ediyorum"* Bu tekerlemeler arasındaki "halimizi endişe" etmek, Türkiye'ye ait işlerin "ne olduğunu en doğru olarak biz Türkler biliriz" kekelemeleri, üstlerindeki yıldızlardan çırcıplak edilirlerse : "Korkmayın yahu! Ne korkuyorsunuz korkacak bir şey yok, korkumuzu hiç olmazsa kimseye çaktırmayalım ve ilh." gibi palavtacı tessellilerden başka bir anlama gelmez. Gerçekten İsmet Paşanın ağzında gevelediğinin "ne olduğu en doğru olarak biz Türkler biliriz." Bu muhakkak ama, pašamız lahana turşusu ile perhizi (birlikte) tavsiye edecek kadar acemi tabipliklere kalkarsa, bunun ne olduğunu "doğru olarak" anlamak için Kemalist burjuvaziden diplomalı Türk olmaya hacet kaldı mı? Mesela "Türküm" diyen anonim şirketleri gibi, "Kürdüm" diyen Türk vatandaşlarımız içinde de, lahana turşusu ile perhizin yanyanalığından çıkan şiir ve edebiyet dolu zitlığı kaldıracaklar bulunamaz mı?

A) Perhiz: *"Memleketin asayışı, emniyeti, vatandaşların güveni, kanunların yazılı olduğu gibi uygulanması ve bütün vatanın Türk milletinde, Türk devletinde ısınmış ve kaynaşmış"*

olmak anlayışı her sene bir öncekinden, gözle görülecek elle tutulacak kadar açık, ileri, kuvvetlidir (alkışlar). Memleketin doğusunda ve batısında, dört köşesini her sene hiç olmazsa bir iki defa dolaşırız. Bu sene Doğu Vilayetlerinde birçok yerleri gezdim. Vatandaşın Türk Milliyetine ve Türk Devletine olan merbutiyeti [bağlılığı] ve Türk devletinin, Türk kanunlarının, vatanın her köşesinde yürürlükte olan nüfuz ve kudreti bari bir surette göze çarpmaktadır" (İsmet Paşa Hazretlerinin Önemli Nutkunun Metni, **Cumhuriyet**, 21.11.1932).

B) Lahana turşusu: Daha aşağıda "belki bugün de bazı yerler için sıkıntı sanılabilir. Mahsus kelimesiyle söyledim ama yakın bir zamanda, çünkü senelerin çoğu yüzde yetmiş, sekseni, doksanı gitmiştir. Yakın bir zamanda memleketin her tarafında milli işlerin aynı surette görülmesi, Ankara'da olduğu kadar doğal bir hal olacaktır. Bu sene gezilerimden iki esaslı intiba ile döndüm. Biri, vatandaşların Türk Devletinde kendisini ilgili görmek hissi çok ilerlemiş ve çok kaynamış bir haldedir. Diğeri bizim milli idealde ve dahili siyasette icabeden tedbirleri, hem de zaman geçirmeden, hem doğru olarak bulmakta isabet ettiğimizin yıllarla sürekli doğrulanmasıdır. **(age)** Evvela "kanunların yazılı olduğu gibi uygulanmasını açık, ileri kuvvetli ve daha bilmem nasıl görüyor. Sonra "yakın bir zamanda memleketin her tarafından milli işlerin aynı surette görülmesi" ümidini, "olacaktır" istikbal narasıyla vaad ediyor. Bu görüş ve vaad edilmiş bize birşey gösteriyor: "Kanunların yazılı olduğu gibi" veya "memleketin her tarafında... aynı surette" uygulanması "yüzden yetmiş, seksen, doksan" laftan ibarettir. Kemalist başvekili "resmen, alenen ve açık, ileri, kuvvetli" bir surette ilan ediyor ki: Türk burjuvasının kitapta yazılan kanunlarıyla hayatta olan uygulaması arasında, "memleketin Doğusunda, Batısında, dört köşesinde" dağlar kadar fark vardır.

Niçin? Çünkü : "Hiç şüphe yoktur ki, Cumhuriyet Türkiye'sinin bütün geçmiş devirlerden en esaslı farklarından birisi de milli bir devlet olmasıdır. Türkiye'nin Türk'ün devleti ve vatani olmasıdır." (Bravo sesleri, alkışlar.) "Bütün geçmiş asırlardan bir anda görülen ve daima görülecek, olan esaslı bir farkımız budur. Bu memleket Türkiye'dir. Burada yaşayan Türkler

ve Türk vatanperverliği ve Türk milliyetçiliği bu memleketin idaresinde, mukadderatında müessir ve hakimdir.. (Bir daha bravo sesleri, alkışlar)". (Paşanın aynı nutkunun başlangıcıdır.) Bu nutuk emperyalizme karşı söylenmiyor. Zaten bugün Türkiye'de hangi yabancı sermaye Türk kılıfına girmede vatandaş olmadı. Nutkun bu "önemli" anlamını anlayabilmek için "hadiseyi seyir halinde" olmak, başvekilin onu, Kürdistan gezisinden döner dönmez söylediğini asla unutmamak gerekir. O zaman kolayca kavranılır ki "Türk kanunları ancak Türkler içindir. Türk olmayan bahtsızlara kanunların yazılı olduğu gibi uygulanması..." söz konusu olamaz. "Cumhuriyet Türkiye'sinin bütün geçmiş devirlerden en esaslı farklarından birisi de" budur... Zavallı Kürdistan köylüsü, müşkül bir durumda kaldıkça daima şunu telkin etmekte geri kalmaz: "Biz Kürdük, vahşiyük." Türk burjuvazisi ise ona, "vahşi" olduğunu kabul ettirmiştir, fakat "Kürt" olduğunu asla unutturamam ıştır. Şu halde bu büyük çalışkan halk kit leleri, Kürdistan denilen yerlerde oturdukça, Kürt zihniyeti ve Kürt dili ile yaşadıkça "Bu memleketin idaresinin kaderinde etkili ve hakim" olamayacaktır: Çünkü "Türk" değildir. Başka hiçbir şey değil, bütün günahı anadan Kürt olarak doğmuş ve öyle yaşamış olmaktadır... Ve Türkiye Cumhuriyeti altında Kürtler "idare ve mukadderat"ça mahkûmdurlar.

Başvekil nutku bunu söylüyor... Çare? Türkleşmek... Nasıl? Başvekil "kolay" diyor ve Kürtlerin Türkleşmesi için şu reçeteyi veriyor. "*Türk milliyetçisi ve Türk vatandaşı olmak için, bu memlekette yaşayan her hangi fertten anormal hiç bir şey istemiyoruz. Türk olmayı sevmek ve Türk olmayı kabul etmek Türk milliyetine mensup olmanın verdiği bütün haklara sahip olmak için yeterlidir...* (Bravo sesleri, alkışlar.) *Kanuni durum böyledir. İç yüzümüzde de samimi olan kanaatimiz ve durumumuz böyledir.* (Al bir daha: Bravo sesleri, alkışlar.) *Doğu'da ve Batı'da, memleketin her tarafından dolaştığımız zaman, kendisinin Türk olduğunu bilen, kabul eden her hangi bir vatandaşın her Türk'ün nail olduğu haklardan her hangi birisinden mahrum olması endişesine müsaade etmedim. Herkesi tatmin ettim ki, Türk olmayı iftihar edilecek bir aşama olarak yürekte*

*kabul eden ve böyle çalışan vatandaş benim gibi, benim bütün hukukum gibi her hakka sahip olmak için bütün sebeplere sahiptir. Bu kanaatimi her yerde söyledim ve bu sözlerimde gayet samimiyim... Böyle bir idare ve zihniyet, devletin milli devlet ve Türk Devleti olmasındaki esasları ancak kuvvetlendirir! Onun artmasına genişlemesine ve yükselmesine hizmet eder (nihayet şiddetli alkışlar) ("İsmet Paşa Hazretlerinin Önemli Nutku", **Cumhuriyet**, 21.11.1932). İsmet Paşa'ya göre ("Tarih devrimcilerinin o derin safsatalarına rağmen) Türkiye'de yaşayan her hangi bir ferdin vatandaş haklarının tanınması için ona yalnız "Türk olmayı kabul" etmesi değil, aynı zamanda "Türk olmayı sev"mesi "Türk olmayı iftihar edilecek bir aşama olarak yürekten kabul etmesi" gerekli ve yeterlidir. Müslümanlıkta bir "Eşhedü enlâ ilahe illallah..." Kelimesi "Ümmedi Muhammed" muamelesi görmek için yeterli, fakat Kemalizm daha "realist"dir. "Türk olmayı kabul" ettim diyenin bir de yüreğini muayene ediyor... Doğru mu, değil mi diye... Halbuki bunun imkânı var mı? Bir Frenk kapitalisti, Türkiye'ye yatırdığı sermayesini dış kapitalistlerin rekabetinden korumak için, belki Kemalizm'den çok Kemalizm ve Türk taraftarı olabilir. Hatta isterse dinini dilini bile değiştirebilir... İsterse, yani bunda bir kâr görürse... Ki gerçekten, bu gün Türkiye'de çalışan herhangi Frenk sermayesinin, dünyanın hiç bir tarafında görmediği bir kâr içinde çalkalandığı muhakkak olduğuna göre, Türkiye'deki bütün yabancı kapitalistleri birer TAŞ. (Türk Anonim Şirketi) olmaktan daha faydalı bir yol bulamamıştır da... "Onun için yürekten" Türk olurlar lakin, Kürdistan çalışkan ve fakir halkı için iş böyle mi? Hayır. Aksine Türk olmak ne kadar "iftihar edilecek bir aşama" olursa olsun, Maddi yoksulluğun ve acının en dehşetlisine Türk burjuvazisinin çapulu yüzünden uğramış bulunan Kürt köylüsüyle manevi bir "aşama"yı "yürekten kabul"ü istese, kendini zorlasa da kabul edemez... Çünkü bunda bir çıkarı yoktur ve olmaz da. Çünkü Kürt köylüsü "Türküm" derse, hatta Bunu "yürekten kabul" ettiğini de söylese, bir sömürge köylüsü gibi ezilecektir... O zaman, ona din değiştirmekten bin kere daha güç olan millet değiştirmesi teklif olundukça, Kürt*

köylülüğü de "yürek"ine de sokmamak isteyen zehirli bir yılan görmüş gibi ürkecek ve Türklükten nefreti, "vagon-li" şirketinin muhabbetinden besbeter olacaktır.

Yavuz Paşa'nın verdiği bu "önemli nutkun" üstünden en çok iki buçuk ay gibi kısa bir zaman geçmemişti ki, burjuva basınının birinci sayfasının birinci sütunlarında, üstünde tipik Kürt köylüsü kıyafetli birçok insanların bulanık resmini taşıyan şöyle bir haber okuyoruz: "*Milli bir nüfus siyaseti takibi arifesindeyiz.*": "Ankara (Özel)

"Dahiliye vekaleti tarafından hazırlanıp geçen sene hükümet tarafından Millet Meclisine sunulan iskan kanunu tasarısı, çok muhtemeldir ki, meclisin son bahar toplantısında müzakere konularından birini teşkil etsin. Derin bir inceleme ürünü olan bir tasarı programla çatışmak için hazırlanmış kıymetli bir projedir. Bu projenin kanunlaşması ile emperyalist saltanatın memlekette bıraktığı esassız miraslardan bir tanesi daha kökünden yıkılmış olacaktır. Hilafetin Osmanlılara intikali, mezhep gayret ve savaşları, müslümanlığın ciheti camia yerine geçmesi İslâmlaşan nüfus kitlelerini ve ahalisi müslüman olan fethedilmiş ülkeleri, Türklüğe, katmaya engel oluyordu.

"Kanuni Süleyman kanunlarıyla Türk kültürüne asimile olmayan bazı kimseler ve zümrelere eski zeamet örgütünde bazı değişiklikler ve hileli şekiller vücuda getirilerek imtiyazlar tanınıyor hatta bu imtiyazlar aşiret reislerine, beylerine verilmekle kalmayarak voyvodalara da genişletiliyordu ki bunların tafsiyesi, Osmanlı saltanatının dura dura, eriye eriye tamamen dağılışına kadar neticelenmişti. Artık normal bir sistem altında milli bünyemizi korumaya, sağlamlaştırmaya, milli kültürümüze ve muasır medeniyete daha çok katılmaları istenen nüfus kitleleri üzerinde verimli bir surette devlet eliyle işlemeye, Türk nüfusunu, nicelik ve nitelikçe geliştirmeye yatkın bir nüfus siyaseti takibine karar verilmiştir. Yeni nüfus kanunu projesi bu maksadı temin edecek bütün esasları içerektedir" (Son Posta, 4.2.933).

TEPKİLER

SOSYAL PSİKOLOJİ

Kürdistan halkı ve mazlum Kürt köylülüğü ekonomik olarak (klan-feodal) sisteminde yaşıyor. Fakat bu sistem kapitalist ve bezirgan ekonomileriyle de içli dışlıdır: ... - Derebey - Bezirgan - Kapitalist... Bu dört çeşit ekonomik ilişkilerin arapsaçı olduğu bu ülkede, bir de ayrıca sömürgecilik denilen yaman kamçının sakladığını düşünelim; artık her zaman ekonominin dört başlı bir canavar gibi şahlandığını ve Doğu köylülüğünü bütün sosyal ve siyasi ilişkilerinde ne kadar şaşkına döndürdüğünü, ne derece antipatikleştiğini tahmin edebiliriz. Böyle bir ekonomi ve sosyal yapının içinde, Kürdistan halkını saracak psikolojide aynı derecede kargaşalıklar olacaktır. Bu psikolojide hakim vasıf babaşahlıca oluşur. Fakat babaşah psikolojisinin de, derebey psikolojisine dejenere oluşu, sonra bu soysuzlaşmış psikolojiye -en leperesant [çürüyüp dökülme] ve le comporitim [çözülüp dağılma] özelliklerini damgalayan (bezirgan + kapitalist) mikrobunun bir kere girmiş bulunması, zavallı Kürdistan köylülüğünde iler tutar, bir sosyal psikoloji bırakmamıştır. Şüphesiz bütün bu dört çeşit sosyal psikoloji öz itibarıyla hakim psikoloji, yani hakim sınıflar psikolojisidir. Fakat hakim sınıfların bu soysuzlaştırıcı psikolojisine karşı çıkan mahkûm ve mazlum yığınların psikolojisi de öz itibarıyla maraba psikolojisinden sıyrılamamıştır. Şüphesiz, son ekonomik gelişmeler, gittikçe bir Kürdistan proletaryasının bağımsız psikolojisine doğru manevi gelişmeleri de kışkırtacaktır. Fakat bugün için Kürdistan halkının topyekûn psikolojisine en köpekçe değişim psikolojisi ile soysuzlaştırılmış babaşah + yarı toprak kölesi psikolojisidir.

2- Bu psikolojinin başında bütün köylülükte ortak olan hurafelere, (rivayetlere - uydurma hikayelere) itikata inanışlar gelir. Fakat bu batıl itikatlar, mehdi beklemekten çok daha karanlık ve aykırı konulara kadar genişleyen berbat bir şekildedir. Kürdistan köylülüğü "kanun" kadar genel bir etkiye değil, ağasının keyfi gibi pek dar, pek oynak bir kanuna tabi ola ola herşeyin şahısta doğduğuna, bir şahıs ki bir şeyi kuvvetle koparır o şeyi mutlaka yapabileceğine, fakat yapılan ve edilen her şeyin muhakkak surette kişiliklerden çok, daha insan üstü tılsımlı kuvvetlerden ileri geldiğine ve ilh. inanır. O zaman, miriyyo ve ameliyelerin gözünde şahıslar hurafeleşir ve hurafeler şahıslar.

1- Kürdistan yığınlarının psikolojisinde ilk özellik: eskilerin ... [Üç kelime okunamadı] dedikleri türden dehşetli ve çarçabuk bir alınganlık ile herşeyin mutlaka hoşla gider olmasını istemek, isteyince de öyle farzetmektir. "İnfantilisme psychosocialigique: Sosyal ruhi çocuklaşmışlık" adının verilebilmesi mümkün olan bu hal belki her insanda vardır. Tarihimizde her sınıf kendi mantığını, kendi çıkarının ölçüsü ile ... [İki kelime okunamadı.] Bu hal gülünç olmaktan çok maddeci bir zaruret. Zorbaca veya tapu hileleri ile gaspettiği toprakta kendisine Allahtan gelme bir kutsal mülkiyet hakkı bulunduğunu ima eden ağa, en zeki işçi ve köylüleri soyup soğana çeviren, biriktirdiği sermayesine dayandıkça herşeyin "akıl"dan çıktığına inanan aptal burjuva... Nasıl bu anlayışlarında gülünçten daha başka şey iseler, Kürdistan köylülüğü de hoşuna giden her uydurmaya mutlak surette inanmakta ve kendi hassasiyetine hitap etmeyen en mantıklı olayları inkâr etmekte. Bu öyle bir mantıktır ki, ilk insan topluluklarında rastlanılan "klânlık: Pro-logique" kavramına doğru yaklaşılır.

3- Kürdistan köylülüğünde göze çarpan üçüncü psikolojik durum, çelişkili haleti ruhiye (psikolojik durum)dir. Bu psikolojik durum çelişkisini şöyle bir dizi ile verebiliriz:

a) Müthiş yalan söyleme kabiliyeti; b) Müthiş kendini beğenme ve methetme; c) Müthiş küstahlık ve ilah...

a) Müthiş yalana inanma kabiliyeti; b) Müthiş benliksizlik; c) Müthiş alçakgönüllülük ve ilah...

Kütleler içinde yayılan bu çelişkiler psikolojisi, şüphesiz bütün diğerleri gibi köylülüğün kendi "has malı" olmaktan çok geleneksel bir din hakim psikolojisinin, babaşah derebey psikolojisinin artık büsbütün çürümüş acıklı manzarasıdır.

4- Pazar kanunlarının en "kan içici" ve parçalayıcı şekliyle Kürdistan'ı kasıp kavurması, değişimin elle tutulur kişisel örneğine, paraya karşı yaman bir zebunluk [zayıflık, acizlik] ruhu doğurtur. Derebeyliğin hakim olduğu devrede Allah paralaştırıldığı, para haline kalp edildiği halde, burada para Allahlaştırılmaktadır. Ve paraya tapma en miskin, en küçük paraya tapma, belki pek az birşey olduğu kadar en sinik, köpeksi şekliyle yoksul bir Kürdistan'da hüküm sürer. Konuşulan sözler arasında, en çok yer tutan: "Mecidiye Allah Kerim" ile "Allah Kerim Mecidiye" dir... Beş mecediyeye bir adamın katil olduğuna şahadet edilir, beş mecediye için katledilen en yakın ve sevgili akrabanın kanı aranmaz, beş mecediye için adam öldürülür...

Bu dört çeşit olumsuz psikoloji vasfını, olanları olduğu gibi teslim etmekten başka hiç bir maksatla tespit etmediğimizi ilaveye gerek yok. Esasen bütün mazlum sınıflar gibi, Kürdistan halkı da, kusurlarının oldukları gibi hatta yüzüne vurulmasından alınmaz. Bütün bunları kendisi de derinden derine karanlık bir bilinç altı ile sezer ve bütün bunlardan kendi kendisinden tiksinişe benzer bir ızdırapla ve açıkça şikayetçidir. Bir zaman Batı Vilayetlerinde duyulan "Türk milleti adam olmaz" palavrası, bu zihniyeti besleyen bir Kürdistan "Edebiyatı Cedidesi"nin mevcut olmayışına rağmen, bugün Kürdistan'da işitilir: "Kürt milleti adam olmaz..." Fakat bu psikolojik durum bile, bütün o dört kategori psikolojiye karşı çalışkan Kürtlük içinde, olumlu veya olumsuz şekilde başlamış bir tepkiden başka ne manaya gelir?

Şüphesiz biz bu olumsuz psikolojiyi, Kemalizmin çitkırıldım salon aydınları ve "kütüphane fareleri" gibi Kürdistan halkının herhangi medeni muameleye gelemeyeceği, ilelebet vahşi kalacağı ve mahvedilmeye layık olduğu şeklinde bayağı saçmalayışlarına yem vermiş olmak için değil; aksine mazlum Kürdistan halkının lâıyk olduğu ekonomik ve-siyasi haklarına kavuşması, sömürge zulmünden kurtuluşu için, meselenin olduğu gibi konularak, pratik sahada yanılmalara meydan bı-

rakmamak içindir. Bu olumsuz karakteristiktan ne gibi pratik neticeler çıkabilir? Sırası ile şunlar:

1- Paraya Allah'tan fazla tapış, Kürdistan'da bugünkü (ağalık + Kemalizm) kombinezonu hakim oldukça, Kürdistan halkını bol para dökecek herhangi emperyalist müdahalelerine, tabii bir hadde kadar ve daima gelgeç de olsa alet yapabilir.

2- Çürüyüp dağılıp halinde olan zıtlıklar psikolojisi, Kürdistan köylülüğünün, herhangi kesin bir mücadele anında birden direncinin parçalanmasını, bir panik psikolojisine mağlup düşmesini icabettirir. Şu halde Kürdistan köylülüğüne, sosyal kurtuluş hareketinde kılavuz olacak, zıtlıklar içinde sallanmalarında bir müttefik lazımdır.

3- Kürdistan köylülüğünün hurafeleri şahıslaştırma, ve şahısları hurafileştirme psikolojisi. Klan + feodal sistemlerinden biraz daha sıyrılabilmiş olan Anadolu köylüsündeki "mevdi" bekleme psikolojisinden daha karanlıkça bir tarzdadır. Bunun, Kürdistan milyonları dilinde başka bir deyim de vardır; "Sahip..." Babaşahlık ilişkilerin en koyusu içinde yaşayan Kürt köylülüğü, çektiği işkenceleri, kendisini benimseyecek ve koruyacak bir "sahip" yokluğuna atfeder. Bu hal, ikinci neticenin daha kangrenleşmiş ifadesidir. Bu gün Kürt köylülüğü son ve ümitsiz bir umma ile, henüz eski "sahip"lerinden, "Ağa"lardan birşey beklermiş gibi görünüyor. Fakat Kürt köylülüğünün ruhunu, içinden okuyanlar iyice anlarlar ki, köylülük, ağalığın Kemalist devlet cihazı ile elele verdiğini ta benliğinde, yüreğinde hisseder. Fakat "zor oyunu bozduğu" için, ağaya hâlâ "sahip" demek mecburiyeti var. Halbuki "zorla güzellik olmaz" Burjuvazinin zorla dayandığı "hürmet" hissi gibi Kürt köylülüğünün ağalığına karşı bir "itaat" i var Lâkin köylülük "hürmet" etmeye mecbur olduğu Türk burjuvazisi gibi, "itaat"den ayrılamadığı Kürt ağalığının da kendisine "Sahip" olamayacağını biliyor. Kürt köylüsünün aradığı sahip, sevdiği ve ardından gitmek istediği kurtarıcı kılavuzdur. Kürdistan fakir halkı öyle bir "sahip" arıyor ki, bu ona "sahip çıksın". Yani dar zamanında yardımcı ve rehber olsun. Fakat "sahip olmasın" yani başına bir efendi, bir bey, bir ağa kesilmesin. Bu kelime ile, Kürdistan halkı, kendisi ile dert ortağı, kendisinden daha derli toplu harekete

kabiliyetli, kendisine bir lütuf olarak değil bir kurtuluş vazifesi olarak kılavuz olacak bir yoldaş arıyor. Kelimelere bakmayın: Patriyarklı dilde "yoldaş" sözü "sahip" şekline de girebilir, şaşı-lacak bir şey yok.

4 - Kürdistan halkının, belki de kapitalist mantığından bambaşka, bizim düşünüş tarzımızdan apayrı bir "yoğurt yiyişi" var. Bundan ne netice çıkar? Kürdistan halkını zıtlıklar içinde kıvrandırmaktan kurtararak ona "kurtarıcı kılavuz yoldaş" olacak sınıf ve örgütlerin; eğer deyim caizse "Kürtçe konuşmaları" icabettiği... Maalesef tarih öncesinden ortaçağa kadar doğal ve sosyal parçalanışlarla başka başkalaşmanın çeşitlerine uğrayan insanlık, kapitalizm zamanında da, bir rejimin eşitsiz gelişimi yüzünden, ekonomik ve sosyal uluslararasılaşma eğilimine rağmen, insan yığınları arasında, zıtlıklı farklılaşmayı arttırmaktan geri kalmadı. Onun için, mantıktan, mantık öncesine kadar uzanan bir dizi düşünüş tarzlarında rastlayacağımız örnekleri ve nüansları hesaba katmaya mecburuz.

İşte "Kürtçe konuşmak" derken, Kürdistan halkının mantığı ile, onun düşünüş dili ile anlaşmayı muradediyoruz. Yoksa yutulmak, yanıltılmak tehlikelerinden kurtulunamaz. Kürdistan halkının kurtuluş müttefikliğini gören sınıf, o halka karşı kullanılacağı taktikte bu özel mantığı göz önünde tutmaya daima mecburdur. Yukarıda bunun küçük bir örneğini de gördük, mesela, bugünkü Kürdistan köylülüğü, kendisine bir "sahip" ister. Bunu işiten insan, eğer söze değil bu sözün altında gizlenen maddi manaya dikkat etmez ise şaşıp kalabilir. Nasıl olur, bütün Kürt halkının çektiği hep Türk veya Kürt sahiplerinden değil midir? Kürt köylülüğü bu gibi zalim sahiplerden kurtulmadıkça, kendine gelebilir mi? Ve ilh. Halbuki mesele hiç de böyle telaşlara bırakmaz: Kürt fukarası sizinle "Kürtçe" konuşmuştur. Siz onun anlamını Türkçe veya Arapça anlıyorsunuz... "Kürtçe konuşmayı" iyi bilmiyorsunuz... İşte bizim, Kürdistan halkındaki mantıki nitelikteki psikolojik özelliklerden anladığımız... Bu "olumsuz"lara, Kürdistan halkı gibi bütün çalışkan köylülükte de müşterek olan birçok "olumlu" özellikleri ilave etmek için sayıp dökmeye lüzum görüyoruz. Yalnız, bir strateji araştırmasında yer tutması icabeden ve bugünkü Kürdistan

fakir halkında daha ilk bakışta göze çarpan iki noktaya işaret etmeden geçmek "Tepkiler" bahsinin daha kolay anlaşılmasından behemahal bir noksanlık bırakmak değildir. İki nokta :

1 - Pervasızlık: Kürdistan halkı hayatın o kadar doğal çocuklarıdır ki, onlar için ölmek ve öldürmek en basit bir mücadeleye şekilleridir. Bütün zulüm görenler gibi şu kötü hayattan iyice bıkmış olan Kürdistan köylülüğüne göre, yaşamakla ölmek bir birinden pek ayırt edilemeyen iki biçim zaruretten başka bir şey değildir. Onlar için çarpışırken ölüm korkusu yoktur.

2 - Rejimden yılgınlık: Kemalizmle uzlaşmış ve bu uzlaşmanın kaymaklı tadına konmuş olan, Kürt ağalarla, Kürt burjuvaları bir tarafa bırakılırsa, Kürdistan halkı içinde mevcut sosyal ilişkilerden "İllallah" demeyen bir tek fert yoktur. Orada herkes, Lenin'in deyimi ile istemiyoruz, tahammül edemiyoruz, diyor. Bunun anlamı malum.

Bu psikolojik "girizgah"dan sonra genel olarak Kürdistan'da mevcut rejime karşı yapılan tepkileri gözden geçirelim. Yukarıdaki karakteristikten sonra bu tepkiler üstünde çok durmayacağız. Bunları üç kategoride görelim :

1 - Anarşik tepkiler; 2 - Siyasi tepkiler; 3 - İsyancılar...

ANARŞİK TEPKİLER

Ezilen köylünün, ilk tepkisi silahını alıp, dağa çıkmaktır. Geçen açıklamalarımızda, Kürt köylüsünün niçin ve nasıl hatta evini ve barkını bırakıp dağa çıktığını görmüştük. Anadolunun fakir Türk köylüleri de, anarşik tepkilerinde, eşkiyalığa dökülüyorlardı. Fakat Kürdistan'daki gibi eşkiyalık gerek nicelik ve gerekse nitelik itibarıyla, Anadolu'daki eşkiyalıktan çok daha dehşetlidir. Gerçekten de bu eşkiyalıklar, devir devir patlayan isyanlarla da bağlıdır. Fakat Dahiliye Vekâletinin sandığı gibi hiç de sırf "isyan döküntülerinden ibaret değildirler. Belki gerek isyanlar ve gerekse eşkiyalık doğrudan (Kemalizm + Ağalık) zulümlerine karşı, aynı tepkilerin çeşitli şekillerinden biridirler. Zulüm gören köylü, en canavarca şekillerde zalimleşmeye mecbur bırakılır. Çeteler, yazın çoğalmak kışın azalmak suretiyle büyüyüp küçülen fakat hemen daima sayıları 15-20'yi geçer gezgin oluşumlardır. Mesela, okursunuz: Diyarbakır Muhabirimiz yazıyor: *"Savur ve Midyat bölgelerinde sürekli eşkiyalıkla halkı bizar eden azıllı eşkiyalardan (Dayırboranlı) Ahmet Aziz çetesi takip kollarımız tarafından sıkıştırılarak, bunlardan 18'i ölü ve 24'ü de diri olarak tutulmuşlardır. Beşiri kazası halkının başına belâ kesilen (Ramanlı) Abdullah 15 kadar adamları ile jandarmamızın takiplerinden kurtulamamış ve çatışmada çete tamamıyla imha edilmiştir. (Cumhuriyet, 4.12.930)*

Kürt çeteleri, Kürdistan içlerindeki faaliyetleriyle kalmazlar. Bu faaliyetlerini ta orta Anadolu'ya kadar genişletirler. Bir örnek:

"Çorum 11 (Özel) - Çorum'un bazı kazalarında yapılan incelemede, Sungurlu bölgesinde yollar tehlikeli bir hal almaya başladı" başlangıcından sonra, jandarmasız yola çıkan bir fen memurunun hali anlatılır: *"Cevad Bey bir araba ile Ilgın ka-*

rakoluna 4 kilometre mesafedeki dere içine gelince 5-6 kişi meydana çıkarak kendisini durdurmuşlardır. Etrafta tek tük adamlar görülmesinden eşkiyaların 15 kişi kadar olduğu anlaşılmaktaydı. Haydutlar arabacı yol çavuşu ve fen memurunun tamamen eşyasını aldıktan sonra Kürtçe birşeyler konuşarak ormanlığa kaçmışlardır." (**Cumhuriyet**, 16.8.1931) Unutmayalım ki bu Sungurlu, Doğu Vilayetlerinden üç dört vilayet uzakta bir yer. Ankara vilayetinin hemen sınırcığı üstündedir. Kemalizm, olayın Ankara'ya kaç saatlik mesafesinde cereyan ettiğini bizden iyi bilir.

Çetelere karşı hükümetin aldığı iki tedbir vardır: 1 - Hile ile faka bastırmak; 2 - Tarama usûlü...

1- Hile: Mesela bir kaç vilayette birden eşkiyaların affedildiğine, teslim olurlarsa bir daha yapmamak üzere ceza görmeyeceklerine dair gizli açık ilanlar yapılır. Fakat bu ilanların gazetelere aksedilişi şöyledir: "Teslim olmaya davet edilen eşkiyalar" "Muş, Erzurum, Beyazıt, Van vilayetleri bölgelerinde soygunculuk ve eşkiyalık yapan 58 eşkiyanın 20 Temmuz 1931 tarihinden itibaren kayıtsız şartsız hükümete teslim olmadıkları takdirde eşkiya ilan olunacakları Dahiliye Vekâletinin emri üzerine ilan edilmiştir." (**Cumhuriyet**, 7.8.931) Kazara köyüne inenlerin başına geleni bugün Doğu Vilayetlerinde bilmeyen azdır.

2- Tarama: Bütün vilayet kaymakamları ve jandarma kuvvetleri, seyyar alaylarla elele verecek, köy köy, yaka yıka, işkence ve dayakla eşkiya tararlar; "Muş (Özel) - Yeni valimiz Mithat Bey burada asayiş ve inzibatın yükümlülüğünü temin için hararetle bir faaliyet sarf etmektedir. Dokuz kazanın kaymakam ve jandarma kumandanlarının da iştirak ettiği takip müfrezeleleri, bir anda tarama hilesine başlamışlar ve kısa bir zaman zarfında, Bitlis, Malazgirt, Çapakçur, Suluhan ve civarında ölü ve diri olarak 21 şaki yakalamışlardır." (**Son Posta**, 4.2.933) Bu tartıma usûllerinin şekillerine yukarı da temas etmiştik.

Bu gibi taramalar çok kere Kürdün daimi ormanda saklı bulundurduğu silahını da almak için iyi bir fırsattır. Eşkiyaların takipleri arkasından güya eşkiyalığın kökü böyle kazınır gibi silahları toplamaya gelir: "Diyarbakır muhabirimizden: Bu üç kazada halk, önceden kendilerini eşkiyadan muhafaza için silah tedarik etmek ve kullanmak mecburiyetinde idiler. Bu

başarılar (eşkiyaların tutulması) üzerine, halk ellerinde bulunan silahları takip müfrezelerine teslim etmektedirler." (Cumhuriyet, 4.1.12.1930)

Mamafih öyle bölgeler vardır ki, Kemalizm orada aşiret sisteminin kendi idari örgütü yerine geçmiş bulunmasına pişkincesine aldırılmaz. O zaman aşiret reislerinin çapulculuk örgütünü de hoş görmeye mecbur olur, mesela :

"Doğu Vilayetlerinde inceleme gezisi yapmakta olan Dahiliye Vekili Şükrü Kaya Bey, Çemişkezeğ'i gezerken kasabayı pek geri bir halde bulmuş, sebebini sormuştur. Kendisine bunun sebebini Dersim şakileri tarafından yapılan saldırıla olduğu anlatılmıştır. Dağlarda yaşayan Dersim haydutları kasaba halkının başına bela kesilmişlerdir. Dersim'de eşkiyalık yeni birşey değildir. Çok eski zamanlardan beri sürüp gelmektedir. Fakat bu defaki incelemeler, bunlara karşı kesin önlemler almanın lüzumunu bir daha anlatmış, bu konuda icabeden kararlar verilmiştir." (Cumhuriyet, 17.11.1931)

Fakat bu "kesin önlemler" on seneden fazla geçen Kemalist rejimde alınmadığına göre, ondan sonrası için de alınmaz. Çünkü Kürdistan'da ağaları aşiret sistemleri halinde hakim kılmak ve aşiret çelişkilerinden istifade ederek Kürdistan'a hakim olabilmek lazımdır. Çetelerin ele geçmesinde en çok yardımı olanlar: Kürdistan'ın yerlisi olarak jandarmalar ve milis örgütü ile, bunların köylerde bağlı oldukları ağalar, ağa adamıdır. Nihayet şüpheli köy halkını zincirlemecesine müfrezelerin peşine takip canları çıkıncaya kadar dağdan dağa sürünmek ve ilh, gibi usûlleri tekrarlamaya hacet yok...

Şu halde çeteyi tutturan ihbarlar ve işkenceler vasıtasıyla yine ihbarlardır. Örnek: *"Haydutlar bu ayın dördüncü gecesi Nemrut Dağı civarında yol kesip kapatmak, sonra da yolcuları soymak teşebbüslerinde bulunmuşlardı. Fakat suçluların bu kötü maksatları haber alınır alınmaz üzerlerine bir müfreze yollanmıştır. "İkinci vaka:"Suçluların gece şehrimiz civarındaki bir köye geldikleri jandarma karakol kumandanı Abdülkadir Çavuş tarafından haber alınmış ve merkeze bilgiler verilmiştir." (Son Posta, 21.8.1932)* Bu konu daha çok uzatılabilirdi...

SİYASİ TEPKİLER

Kürt köylülüğünün maddi ve manevi durumunu gördük: En koyu babaşahlık ilişkileri içinde boğulan, en karanlık cehaletle yolunu göremez durumundadır. Kürdistan aydınları sinmiş ve susmuş, için için titriyor: o da "Mehdi" bekliyor. Kürdistan'da mevcut tarım işçisi genel olarak köylülük içinde önemli bir nicelik ve nitelik teşkil ediyor. Fakat köylülükle olan uzvi [organik] bağı bu zümrenin henüz bağımsız ve geniş bir örgüt ve hareketini imkansız bırakıyor. Doğu Vilayetlerinde genel olarak sanayi işçisi, küçük, yani kalabalık fertleri olmayan fabrikalarla, el imalathaneleri ve katırlı, demirli demirsiz nakliye vasıtaları işçisidir. Bu dağınık ve her türlü örgütten yoksun işçi sınıfı içinde de henüz Kürdistan'a has bir hareket, hele siyaset belirmiş değildir. Bu bakımdan Doğu Vilayetlerinde siyaset derecesinde yükselmiş herhangi bir oluşum ve hareket ancak üst sınıflara ve Kemalizme karşı kalabilmiş olan eski hakim sınıflara has olacağı gibi mantıki bir neticeye varmamak mümkün değildir. Onun için son zamanlara kadar, Kürdistan'da gelmiş geçmiş bütün siyasi örgüt ve faaliyetlerin ruhu Kemalizmle henüz uzlaşmamış Kürt ağalığı ve beyliğinin ideolojisi olmuştur. Sınıf ilişkileri bakımından, Kürdistan'da olan siyasi tepkiler içinde diğer zümrelerden de hoşnutsuz unsurlar yok değildir. Fakat biz unsurları değil, bir hareketin sınıfsal yönünü mura-dediyoruz. Fakat Kürdistan siyasi hareketleri arasında, mutlak surette Kemalizmle uzlaşmamış bir kısım büyük bey ve ağalarından başka sınıf ve zümreleri kabul etmemek, olayları oldukları gibi görmemek olur. Nitekim Kürdistan bölgesindeki siyasi hareketlere, büyük bey ve ağalardan başka iki önemli ve dikkate değer sınıf ve zümre daha karışmıştır: 1- Kürt aydın-

ları; 2- Küçük asiller... Kapitalist, fabrikasını işletmek için nazari memurlar, pratik usta başları nasıl kullanıyorsa, denilebilir ki Kürdistan davası etrafında kopan gürültülerde de büyük ve kalın Kürt ağaları, Kürt aydınları ile küçük asileri, sağ ve sol el gibi kullanır. Ağalar, düşünen unsur olarak aydınları ve yapan unsur olarak bu küçük asileri kullanıyor.

Fakat madem ki her siyasi hareket, son zamanlara kadar fatalman (mukadder olarak) Kemalizmle uzlaşmamış "muhalif" Kürdistan ağalığının hakimiyeti altında oldu, şu halde 1- Bu hareket fatalman emperyalizmin aleti oldu; 2- Bu hareket, yukarıda söylediğimiz anarşik tepkiler, yani çeteler kadar bile olsun çalışkan fakir köylülüğe yakın ve lâıyk olamadı. Emperyalizmin kucağına düşmek ve fakir Kürt köylülükten uzaklaşmak... İşte Kürdistan'ın en son siyasi tarihçesinde adı duyulmuş bütün siyasi örgütlerin niteliği bu oldu. Bu kısaca karakteristiğini yaptığımız siyasi örgüte örnek, Şeyh Sait isyanlarından sonra "Güney sınırları" civarında teşekkül eden "Hoybon" (Kürdistan Kürt Muhipleri [Sevenleri] Cemiyeti)dir.

Ateşkes yıllarında Hürriyet ve İtilaf, gericilerinin kurdukları "İngiliz Muhipleri Cemiyeti" gibi birşey.. Bu cemiyetin hasında hep eski hanedan ve paşa oğulları var. Ta ateşkes yıllarında, Sultanın parmağıyla ve yedi sekiz Kürt süvarisiyle bir "Kürdistan" yapmak için dünyayı emrine amade sanan Bedirhaniler ve Cemilpaşazadelerin ismi, bugün de "Kürt Muhipleri Cemiyeti"nin başındadır. Onun için bu cemiyet İngiliz, İtalyan, Fransız emperyalizmlerinden başka, yüzellilikler, hanedan gibi Osmanlı imparatorluğunun artık gülünç bir iskeletinden başka hiç birşey olmayan döküntüleriyle, Kürt Çerkes Cemiyeti, Ermeni Taşnak Cemiyeti gibi hedefi büsbütün belirsizleşmeye yüz tutmuş ve eksenini kaybetmiş oluşumlarla düşüp kalkmakla zaman geçiriyor: "Kiminle düşüp kalktığını söyle kim olduğunu söyleyeyim!" Hoybon cemiyetinin de el birliği ve söz birliği etmek istediği sistem, zümre ve örgütlere bakılınca, iç yüzünde onlardan hiç de farklı olmayan, yani bugün dünyada kurulan değil ölen bir düzenin, devrimin değil gericiliğin yoluna girmiş bir örgüttür. Hoybon Cemiyetinin gayesi mazi olunca, Kürdistan'ın istikbalinde bu hedefle hiçbir şey yapamayacaktır. Çünkü mazlum Kürdistan

halkının kurtuluş hedefi ister istemez mazide değil istikbalde-
dir. Bağımsızlık, Kürdistan için ancak bir istikbal meselesidir.
Kürdistan köylülüğünün gözü ister istemez geriden ayrılıyor.
İleriye yöneliyor. Bunu anlamayanların, bu mazlum halk yığın-
ları üstünde onların hergün biraz daha zayıflayan itibar ve batıl
itikatlarını kamçılıyarak fırtınalar koparması, bu yığınları Türk
militarizmine boş yere kırdırmaktan başka bir netice bulmaları
imkânı yoktur. Böyle bir netice ise hanzade ve paşazadelere
emperyalizm tarafından maddi bir iltifat ve hala kendileri için
ölenler var zannıyla manevi bir hoş kuruntu vermekten başka
neye yarar? Kürdistan'a ne kazandırır?

Muhafif büyük ağalığın örgütü niteliğinden henüz sıy-
rılmamış olan Hoybon Cemiyeti, yukarıda işaret ettiğimiz iki
çeşit sapıklığı ile, köksüz ve çiçeksiz bir kütük, iki bacağın-
dan olmuş bir kötürüm durumuna düşmüştür. 1 - Emperyalizmle
ve genel olarak dünya gericiliğiyle biricik cephe yapmıştır. 2
- Genel olarak Kürdistan fakir halkından ve özel olarak Kürt
köylülüğünden kopmuştur.

1- Emperyalizmle elele verme: Yukarıda dedik, Hoybon-
cular özellikle üç büyük sömürgeci galip emperyalizmle sıkı fı-
kıcırlar: İngiltere - Fransa - İtalya... Bu üç devlet arasında ismi
açıkça en az geçmiş olan, belki hiç geçmemiş olan İtalya'dır.
Türkiye ile görünüşte ve işine geldiği oranda dost geçinen fa-
şist emperyalizm, daima en gizli şekilde saman altından su
yürütüyor. Gerçek halde Afrika'daki rekabetinden kurtulmak
isteyen Fransa'nın önünde Mussolini İtalyası, kendisine çoktan
beri yeni ufuklar arıyor ve Kemalizin rüyasında bile görme-
diği usûllerle el altından çeşitli Kürt ağalarına çok sevdikleri
madeni loretleri sayıyor. Son zamanlarda, güya Fransa tarafın-
dan İtalya'ya, Suriye'ye sınır, ıssız Anadolu bölgelerinden asker
çekilmesi ve "buyurun" denilmesi. Hiç de tek taraflı, yani İtal-
yan emperyalizminin "teklif ediyorlar ama, ben istemiyorum"
demeye getirdiği, kendi bilgisi ve arzusu dışında olmuş hadiseler
değildir. Anadolu ovaları üstündeki emperyalist düşünceler,
genel olarak emperyalizmin tüm yarı sömürgelerde çevirdiği
ayak oyunları, manevralardan iba rettir. Emperyalizmin başı-
nı kaşındıran bir şey varsa, o da Kürdistan'ın Trablusbatı'daki

Sudan ölüne değil, Ermenistan gibi bir Bolşevik ülkesine sınır bulunduğudur. Yoksa, çoktan Birinci Genel Müfettişliğin makamında bir İtalyan "genel vali" sini görürdük...

İngiliz ve Fransız emperyalizmleri, şimdilik olsun Kürdistan'daki siyasi ajitasyonları, ufak tefek "stratejik" "savaş hileleri" tarzında kullanmakta yetinir görünüyorlar. Onların düşündükleri, Kürdistan'ı Kemalizmin ödünü patlatacak surette ellerinde bir koz gibi tutmak ve kendi idarelerinde serkeşleşen eski sömürgeleri içinde de aynı Kürdistan'ı bir statüko etkeni gibi kullanmaktır. Örnek :

İngiltere: Son zamanda Hoybon Cemiyetini altüst eden meseleler arasında, bazı Türk gazetelerine kadar akseden bir İngiliz generali de var *"Geçen sene Dik isminde bir İngiliz generali Mısır'da Bedirhanilerden Süreyya'ya oldukça fazla bir para vermiştir. Bu para ile Hoybon Cemiyeti Muhtelif ülkelerde gizli örgüt yapacak."* (**Son Posta**, 16.1.1933) *Geçen sene Dinç isminde bir İngiliz generali, Hoybon cemiyetine önemlice bir miktar para bağışlamıştır.* (**Son Posta**, 20.1.1933)

Hiç şüphesiz bu "İngiliz generali" Hoybon cemiyetine basınının hayrı veya Kürtlüğü sevdiği için para vermez. Hele böyle "önemlice bir para" ve "oldukça fazla bir parayı" "bağışlayabilecek" olan İngiltere'de şahıslar değil, ancak Entellicens servisi olabilir. İngiliz emperyalizmi bu "bağışı" niçin yapar? Dikkat ettiyse, yukarıda bu paranın hedefi yalnız Türkiye'de değil "çeşitli ülkelerde gizli örgüt" yapmaktır. Bu çeşitli ülkeler içinde hiç şüphesiz başta Türkiye de var. Fakat Türkiye'den başkaları da var: Entelijans servisi parasını o kadar dar kapsamlı işlere terk etmez, Kürdistan'ın bir Doğu Balkanları teşkil ettiğini yukarıda tekrarlamıştık. Yani Kürtlük yalnız Türkiye'de değil; bütün Türkiye ile Doğu ve Güneyde sınırları olan devletler içinde de az çok kalabalık, fakat şimdiye kadar sesi çıkmamış bir mazlum azınlıktır. İşte İngiliz Emperyalizmi, satın almak istediği herhangi siyasi bir Kürt örgütünü bütün bu cephelerde, icabında Türklere, icabında öteki devletlere karşı kullanmayı düşünür. 930 da başlayıp 933'lere kadar süren Irak'taki Şeyh Mahmut meselesi, siyasi bir Kürt davasının Irak'a karşı İngiliz emperyalizmince tutulmuş bir şeklinden başka birşey değil-

dir. Mesela: 2.12.930'da Kerkük gazetesi, **Şeyh Mahmud**'un 1927 taarruzuna rağmen "*Kürdistan'da ahaliyi isyana davet ... [Üç kelime okunamadı] üzerine A, B fırkasının gönderildiğini yazan Kürtler, Irak hükümetinin teklif ettiği yeni seçimlere iştirak etmeyeceklerini ve Sevr Anlaşmasında olduğu gibi kendilerine özerklik verilmesini istediklerini bildirmişler.*" (**Cumhuriyet**, 9.12.932) 25.5.931 tarihli gazetelerde şu haberleri okuruz: 1- *Şeyh Mahmud, bir İngiliz tayyaresi ile Fırat sahilinde kuracağı "sürgün"e nakledilmekle yetinilir.* 2- *"Asi Kürtlere el altından yardım eden Irak ordusu askeri danışmanlarından bir İngiliz binbaşı Süleymaniye'de tutuklanmıştır. Harekâtı İngilizler idare ettiklerinden, kendi hesaplarına hareket eden şeyhi yakalamak istemediler"* (4.5.931)

12.1.1933 Kuvvetli Barzan çeteleri Serkeser'e tecavüz etmiş... İlah.

Bu İngilizlerin Irak'a karşı Kürtlüğü tokuşturmasıdır.

7.9.932'de Kürt "eşkiya"ları bir tüccar kervanı ile birlikte 20 otomobilli bir kervana daha taarruz etmişler "*Amerika'nın Tahran ve Kudüs konsolosları ile diğer bir Amerikalıya kurtuluş fidyesi almak maksadıyla el koymuşlarsa da bir süre sonra hepsini serbest bırakmışlardır.*" İşte Hoyboncuların İngiliz emperyalizmiyle ittifakı bu açıdan, yani Kürt halkını ne kendisine ne de başkasına hayır ve huzur vermeksizin sürekli olarak kırdırmak için emperyalizme peşkeş çekmek açısından görülebilir.

Fransa: İngiltere için Irak ne ise, Fransa için de Suriye odur. Onun için bağımsızlık hevesine düşenleri ve Arap milliyetçilerini ikide birde ürkütmek için Hoybonculardan çok istifade etmesini biliyor. Mesela: Ağrı Dağı isyanından sonra Şam hükümeti, Şam'da ikamete memur ettiği Kürtleri serbest bırakıyor. O zaman belediye meclisi üyesinden "Ömer Şemdin", Saadet, Haçoramın, Celâdet, Kadri, Cemil Paşazadelerin Hoybon Cemiyetinin çağrılı bulunduğu bir ziyafet ve yemek: "*Ziyafette birçok Kürtler bulunmuştur. Kürtlerle Suriyelilerin pek eski ilişkileri olduğundan Kürdistan fikirlerinden bahisle nutuklar söylenmiştir.*" (**Cumhuriyet**, 12.4.931) Bu ziyafet ve nutuklar, Ağrı Dağında başarılı olmamakla beraber az kafa

tutar gibi olan, Türkiye'yi borçlar meselesinde yola getirmeye yetecek derecede ürküten Hoybonculara platonik bir tatmin idi. Bu Türklere karşı Fransa...

Fakat Suriye'ye karşı Fransa'da aynı Kürtlük siyasetini "koç başı" gibi kullanır. Mesela: Yukarıki tarihten iki sene kadar sonra, işi azıtmak isteyen ... [Bir kelime okunamadı] lere karşı, hemen hemen aynı isimdeki Hoyboncuların şu yeni teşebbüsünü okuruz: *"Adana (Özel) Kader Bey, Haço Ağa ve Cemil Paşazadelerdir. Şam'da oturanlar birkaç kişi ve bazı Süryaniler ve Ermeniler, geçenlerde Şam'da toplanarak bilinen Bedirhanilerin de katılımı ile kendi aralarında uzun uzadıya müzakere ve münakaşada bulunmuşlar ve neticede şu kararı vermişlerdir: Suriye'den tamamıyla ayrı bağımsız bir Elcezire [ada] hükümeti kurmak. Fakat bu karardan haberdarı olan Şam hükümeti durumu Fransız komiserine bildirdiği için (Mahkeme, ceza falan, gelecek sanmayın) bu adamlar birer ikişer toplanılmış ve Cemil Paşazade Ekremle Bedirhaniler polis nezaretine alınarak, diğerleri de (artık işleri bittiği için olacak) geldikleri yerlere sürülmüştür"* (**Cumhuriyet**, 2.1.1932) 2- Kitleden kopmak: Hoybon ki; bugün Türkiye'deki Kürdistan'ın bağımsızlığını hedef bilen bir cemiyettir. Halbuki Kürdistan halkı bu cemiyetin ismini bile yeni yeni duyuyor. Çünkü Hoyboncular, Kürdistan'ın halkıyla ve halkı için değil, Kürt beyleriyle ve çeşitli ağalarıyla temas ederler. Onların maksatları Kemalizmi kaldırıp, onun iskemlesine Bedirhanileri oturtmak, Türk burjuvazisinin soygunu yerine Kürt ve emperyalist burjuvazileriyle Kürt ağalığının soygununu geçirmektir. Bu zihniyet, Hoyboncuları hatta arasına kışkırttıkları isyan hareketlerine rağmen, Kürdistan halkı içinde bir örgüt ve propaganda varlığı halinde tutunabilmekten menetmektedir. Genellikle Hoybonculuk kaçakçı sınırları üstünde kalıyor. Sık sık gazete sütunlarında görülen haberler bunlar: "**Türk Sözü** Gazetesinden aynen naklediyoruz: Halep'de çıkan "El müşyan" gazetesi Halep'te Türkiye aleyhinde gizli bir cemiyet mevcut olduğunu ve sınırlarda isyan çıkarmak istediklerine dair önemli bir haber yayınlayarak, Türkiye Cumhuriyetinin ve Fransa idaresinin dikkatini çekmiştir. Filhakika, Halep'te gizli bir cemiyet vardır. Ve bunlar her fırsattan istifade etmektedir-

ler. *Sınırlardan daima Türkiye Cumhuriyeti aleyhine karışıklıklar çıkarmaya çalışmaktadırlar*" (**Cumhuriyet**, 26.10.1931)

Fakat kazara Türkiye sınırları içine sokulup da orada herhangi bir örgüt kurmak teşebbüsünde bulundular mı, ya Kemalizmle şüpheli uzlaşmalara girişmeye kalkışarak kendi kendilerini batırırlar ya da suyun üstünde yüzen zeytinyağı gibi, Kürdistan fakir halkının dışında kalarak Kemalizmin gülünç oyuncuğu haline gelirler. 1930 senesinin son aylarında Şeyh Said'in oğlu Selahaddin'in başına gelen, böyle dipsiz maceralardan biridir. Irak'ta General Hamilton'nun temin ettiği 3 bin lira ücretle Bağdat Harbiye Mektebinde eğitimini bitirmek üzere olan Selahaddin, orada yüzellilikler ve Kürt Muhipler Cemiyeti ile tanışıp anlaştıktan sonra Hınıs'a geliyor. Veya gazetelerin dediği gibi "Genel aftan istifade ederek Türkiye'ye dönmeye ve burada faaliyete geçmeye karar veriyor." Hınıs'da "bir müddet gizlenerek yerel bazı reisler ile temas teminine çalışmıştır. Bunlardan yüz görmeyince, Selâhaddin, Erzurum'a geçmek çarelerini araştırır..." Örgüt için gelen Hoyboncunun temas ettiği insanlar "yerel bazı reisler", yani Hoyboncuların "muhaif" bildikleri ağalıktır. Fakat bu ağalığın çoğu, çoktan Kemalizmle statükoya razı olmuşlardır. Yeni maceralara atılmaya hiç niyetli değildirler. Fakir Kürt köylülüğünü Kemalizm olmaksızın kolay kolay soymanın bugün güçleştiğini anlamışlardır. Onlar Kemalizmin, Kemalizm onların olmak üzeredir. Tabii Hoyboncu bu adamlardan "yüz göre"mez... Fakat Hoyboncu dayanmak istediği ağalıktan yalnız yüz bulmamakla kalmaz; daha başka şeyler de bulur. Yani ağalık Hoyboncuya yalnız "defol" demez. Usûlüyle baştan savarken yavaşça "Kaymikayim"i de işten haberdar eder. Ağanın Kemalizm için bir adı da "Muhbir-i sadık" dır, O zaman Kemalizm, pençesi içine sıkıştırdığı yeni "avını" bir daha kaçırmayacağından emin bir tavırla takip eder. Ve bir faka bastırmak için vesileler hazırlar. Selahaddin için gazeteler şöyle yazıyordu "Hükümet bir süreden beri hainlerin hareketine vakıf olduğundan, kendilerini haberleri olmadan nezaret altında tutuyordu..." Mesele açıktır: Türk polisi eski Doğu Vilayeti milletvekillerinden, lâhak burjuvalaşmış Kemalizm uşaklarından bir eski milletvekilini, bizim açık göz Hoyboncunun

yanına bir "ihtilâl" hareketi yardımcısı olarak "refakat" ettirir. Yedisi yuvarlak, yedisi uzun biçimde, üstlerinde hançerli bir el bulunan 14 tane "Kuzey Kürdistan Cemiyeti" mührü kazılır. Şimdi mühürler hazır. Şu halde bunlar bunlar bu Iundu: Nasreddin Hoca'nın usûlü ile isyana "üç nalla bir at kaldı." Netice Hoyboncu Ankara'da şu kadar seneye mahkûm! Kemalizm onu asmak yoluyla durdurabilirdi. Fakat ne olur ne olmaz, bir gün belki lazım olur diye saklıyordu. Artık aradan yıllar geçer, bir daha, bir Hoyboncuya Kürdistan içlerinde rastlanılmaz. Bunun başka türlü olmasına da zaten bir imkân yoktur. Çünkü Hoyboncu Cemiyeti Kürt ağalığına ve beyliğine dayanırdı. Halbuki Kürdistan ağalığı, sınıf olarak Türk burjuvasıyla az çok devamlı bir uzlaşma yapmıştır: İki taraf ta birbirine dokunmayacak ve beraberce fakir Kürdistan halkını soyacaklar!

Maamafih bu demek değildir ki Hoyboncular içinde mutlak surette Kürtlük davasında samimi, yani Kürdistan halkı için düşünür tek bir kimse bile yoktur. Zaten biz "fert" lerden değil, genel olarak bu siyasi örgüt içindeki "sınıfları ele alarak, o sınıf çıkarlarına göre, o örgütün perspektifine temas ettikti; maamafih temas ederken gördük ki Hoyboncular içinde şimdiye kadar hakim rolünde kalan eski muhalif Kürt ağalığı olduğu halde, fiilen yine son zamanlara kadar, bu rolü tutanların, bir düşünen bir de yapan iki unsuru vardır: 1- Kürdistan aydınları, 2- Küçük asiller. Büyük muhalif Kürt ağalığı davada kolayca ve çarçabuk muzaffer olsaydı, belki bu iki unsuru az çok tatmin eder ve onlarla herhangi bir uzlaşma ve anlaşma yapabilirdi. Fakat başarısızlık devam ettikçe bu üç sınıf ve zümre arasında sürtünme ve çatışmaların başlamaması imkânı yoktu. Nitekim bu konuda, gene en kesin materyaller bulunmadığı için, sırf burjuva basınından sızan haberlere bakılırsa, son zamanda Hoyboncular içinde bu çatışmalar belki de anıldığı gibi sırf üstünkörü vesilelerle patlak veren taht-el şuuri [bilinçaltı] şekillerde başlamıştır bile.

Mesele İngiliz generali Dik veya Dinç'in verdiği paralardan çıkıyor, güya... Fakat bunun çıktığı doğru bile olsa meselenin bu olmadığını az çok siyasi örgüt mücadeleleriyle temas olanlar bilir. ... [Bir kelime okunamadı] 1932 senesi Temmuzla-

rında Hoyboncular içinde bir çeşit aşırı öfkeliilerin doğduğunu Kemalist basında okuruz. Aynı gazetede, halktan toplanan parayı Haço Ağa yediği için *"kızılca kıyamet kopmuştur. Özellikle aşiret halkı arasında hemen bir heyecan başgöstermiş, hat-ta Haço'yu ve adamlarını parçalamak maksadı ile gösteriler düzenlemişlerdir"* (**Son Posta**, 18.8.1932)

Bundan 6 ay kadar sonra gazetelerde "Türkiye hakkında çok bozguncu emellerle oluşan Hoybon Cemiyeti dağılmak üzere-dir" diye verilen haberlerde *"belgelerle verilen bilgiye nazaran Suriye'de bulunan bir kısım Hoybonlular Ankara'ya müraca-at ederek aflarını ve Türkiye'ye kabullerini istemişlerdir"* (**Son Posta**, 16.1.1933) tarzında bölünüş hiziplerinin tam tereddü-de kadar varabildiği işaretler de mevcuttu. Nitekim Bedirhani Celâdet o tarihlerde yapılan bir toplantıda kendisini itham eden bir Cemil Paşazade ile Haço Ağayı "Türkiye hesabına bağımsız Kürt hareketlerini baltalamakla itham etmiştir" der. (**Son Pos-ta**, 2.1.930)

Bu karşılıklı ithamların sözlerine değil, çarpışan zümre eği-limlerine bakılırsa, "Bağımsız Kürt Hareketi"ni Türkiye'ye sa-tabilecek sınıfı, Haço Ağa değil onun efendisi makamında olan Bedirhanilerin temsil etmesinden doğal bir şey yoktur. Nitekim aynı toplantıda "Haşlak Haço Ağa (Bedirhanilerin "hizmetçisi" durumundan gelmedir)nın kendi "aşağı" zümresine has olan sesini, şöyle haykırırken tanıyoruz: *"Zaman zaman bağımsız bir Kürt hükümeti kurmak için yapılan bu toplantılar, işte bu zevatın (Bedirhaniler ve çevrelerinin) keselerini doldurmak için bir tuzak mahiyetini alıyor. Öğreniniz ve biliniz!"* (**Son Posta**, Şam muhabirinden, 20.1.933)

Biz Bedirhanilerdense, Haço'ya daha çok inanıyoruz.

İSYANLAR

İsyan, ezilen Kürdistan köylüsünün yemek içmek kadar zaruri ihtiyacı ve her günkü meşguliyetidir. Yalnız bu kez geçenki ameliye (la pratique - journaliere) arasına daha geniş ve daha siyasi bir şekilde alevlenir; o zaman... Tam o zaman da değil ya... Bu alevlenişin Avrupa basınında yazıldığı, "mızrağın çuvala giremez" hale geldiği zaman, bizim "lahana yaprakları" da "isyan varmış" diye buram buram açılmaya başlarlar. Ve biz de isyan varmış, deriz. Bir burjuva yazarı, gözdağı verme esnasında Kürdistan'daki daimi isyanı, ateşperest kazanına, kaynayan "bir kazan"a ve bizim "isyan" dediğimizi de bu kazanın "taşmasına" benzetiyordu:

"Ararat'ın etrafında Kürtler isyan etmiş; İran'da bir takım Kürt çeteleri isyan dalgaları halinde bizim tarafa, akmış!

"Bunu işittiğim zaman -ben- ne hayret ettim ne telaş:

"Çünkü oralarda isyan ruhu, ateşperest ocağına konulmuş kazan gibi daima kaynar..

"Demek oluyor ki bu defa bir kaç zehirli nefes, ateşi fazla alevlendirmiş, bir kaç hain parmağı bunları çokça kıskırtmış ve ezeli isyan kazanı taşmış..." (Yusuf Mazhar: "Ararat Eteklerinde" **Cumhuriyet** - Tefrika 1) ve aynı tefrikanın sonlarını şu satırlarla bitiriyor: *"İsyan çıkarılan bölgelerin ahval ve durumunu bilenlerin hayret ettikleri şey, isyanın alevlenmesi değil, bu kadar süratle bastırılmasıdır."* (Y.M., **age**, **Cumhuriyet**, 22.7.930)

Kendi istediği neticeleri çıkartmak için de olsa bu burjuva yazarının yaptığı bu gözlem, "aslına uygundur." Kürdistan'da isyanın olması değil, isyan oldu denmesi, hele o isyanların kökünden kazındığının söylenmesi şaşılacak şeylerdendir. Mamafih

biz yine "normal" isyanlar hakkında iki kelime söyleyelim... Her günkü isyan pratiklerini saymayalım.

Cumhuriyet burjuvazisinin iktidar mevkisine eriştiği tarihten beri, Doğu Vilayetlerinde iki geniş siyasi isyan hareketi oldu. Bütün isyanlar gibi, bu iki isyanın da "Motor"u, aynı fakir Kürdistan halkı oldu. Fakat bu motor her iki isyanda da kendi hesabına işlemediği, başkalarının hesabına "işletildiği" için iki isyanın anlamı ve doğrultuları, isyanı güden sınıfların durumu ve çıkarlarına göre başka başka oldu. Birincisi: "Şeyh Sait" ötekisine "Ağrı Dağı" isyanı denildi. Bütün bu isyanların müşterek bir vasfı var, salgınlıkları... Bir başladılar mı harikulade bir hızla, mevcut temel devlet cihazlarını panik derecesinde bozgunlara uğrataraktan, çorap söküğü gibi yayılmaları... Bu vasıf, Kürdistan halkının vasfı, Kürt köylülüğünün zulüm karşısında patlak vermek için fırsat kollayan ve her gün biraz daha keskinleşen ihtilâlciliğidir. Halkın bu eğilimini Kemalist devlet cihazı o kadar iyi bilir ve bu eğilimin çığ gibi yuvarlanışından o derece yılıngındır ki, isyan hareketi ortalığa yıldırım hızıyla yayılan bir söylenti halinde dolaşırken, bir kasabaya gelen 40 mavzer veya Beşli ile silahlı Kürt çetesi, bu kasabada mevcut bütün köy halkını etrafına toplayabildiği gibi, mitralyöz ve hatta topla donanmış bir tabur askerle, makineli tüfekli bütün jandarma kuvvetlerini ufak bir çatışmaya mecal bırakmadan silahlarını atıp kaçmaya mecbur bırakabilir. Kürt isyanlarında, hiç umulmadık bir hızla birkaç şehrin bir günde zaptediliverişi, daima bu isyanda mazlum halkın reaksiyonundaki özelliklerle izah edilebilir. Bunda pek de anlaşılmayacak bir şey yoktur. Leninizm daha 30-35 yıl evvel soyguncu devlet cihazlarının "zulüm" etkileri yerde "kin biçmek" için hazır olmalarını söylerken, maddecî tarihin yüzyıllarca çağırdığı şarkıyı bize tercüme etmekten başka bir şey yapmıyordu. Nitekim Türk burjuvazisi bile bu gerçeği anlamış görünüyor. Yalnız daha edebiyatlı bir dille kabahati üstüne alınmıyor ve "mazi"ye yükletiyor. *"Vaktiyle ekilen fırtına tohumları, diyor, bugün bize yıldırımlar biçtiriyorlar. Bunlar mazinin günahlarıdır"* (Şükrü Kaya, "Meclisteki beyanı", 26.6.1932)

Bununla beraber, şunu unutmamalım: Motor başkaları için işledi. Onun için nasıl işlendiğini gayet kısaca hatırlayalım.

I- ŐEHY SAİT İSYANI

Ruhani ağalığın idaresinde ve Şeyh "Sait" ideolojisi altında patlak verdi. Fakat, Doğu Vilayetlerinin (mesleksiz + hizmetkâr + ameliye + miriyvo) yığınlarının o müthiş zaptolunmaz çığı, çarçabuk bütün ağırlığını hissettirdi. Yukarıda kaydetmiŐtik: Şeyh Sait isyanı birbirlerine pamuk ip iğiyle bağlı olan ruhani ağalıkla fani ağalığın arasını daha belli bir surette açmaktan, sonra fani ağalığın Kemalizmle elele vererek ruhani ağalığa karşı son bir darbe indirmek istemesinden başka bir neticeye varmadı. Hatta, sübjektif iddiaları bir tarafa bırakır da objektif durumu gözönüne koyarsak, Şeyh Sait isyanı herşeyden evvel fani ağalığın, uhrevi ağalığa karşı kurduğu bir tuzaktır. Çünkü Şeyh Sait ile birlikte isyan meselesi etrafında konuŐan ve isyanın merkez komitesi rolünü oynayacak olan öteki üç beylikten ikisi, Şeyh Sait'ten ayrılır ayrılmaz her Şeyi Kemalizme haber verirler. ve bu ihbarı yapanlar uhrevi değil fani ağalardır.

Kürdistan isyanlarının eğer salgın halinde çarçabuk yayılıŐı, seyyaleliği [su gibi akıcılığı] ve biraz da yıkıcılığı, mazlum halkın özelliği ise, bu isyanların çarçabuk "teslim" oluşu, bozgunu ve bir hayli de anarŐikliđi, kancık ruhlu ağalığın ezeli orostopoluğundan ileri gelir. Şeyh Sait isyanında halk hareketi, Şeyhlerin ve seyidlerin ne bir hareketini ne bir iŐaretini ve tabii ne de belirli bir idaresini beklemeden tam kendiliğinden patladı. Ve Őeyhler, seyidlerle birlikte bir kısım taraftar fani ağaları da, fakat hepsini de başka başka yönlerde, birer saman çöpüne yakın teslimiyetle aldı ve bir deli sel gibi peşinden sürükleyip götürdü. Fakat isyancılar içinde ne kadar sınıf ve zümre ayaklandı ise, o kadar da emel ve ihtiras kalkıŐtı. Bu eğilimler içinde, mülk sahipleriyle mesleksizler arasındaki kadar derin ve uçurumlu

zıtlıklarla ayrılmış olanlar vardı. Müşterek hoşnutsuzluk bütün zıt eğilimleri zembereklerinden bir kere boşalttıktan sonra bu eğilimleri çarçabuk birbirlerine düşürmesi kadar doğal bir şey yoktu. Hele isyan hareketi içinde en ufak bir sınıf disiplinini ve bilincini temsil eden güdücü örgüt çekirdeğinin bulunmaması, ruhani ağalığın manevi nüfuz taslağına, çarçabuk dizginleri elinden kaçirtmak zaruretini dayattı. O zaman köyde ruhani ve fani ağalık, şehirde de küçük ve büyük burjuvalık, dalgalanıp gelen mülksüzler ve dünyada hasırı olmayanlar tufanı önünde kalakaldı. Ezilen halkın kendi içinden doğmuş bir sınıf örgütüne sahip olmayışı, yıkıcılığına zemin hazırlıyor; fakat başta çapulcu ağalığın anarşik zihniyetinin bulunuşu, kuvvetleri büsbütün dağıtarak büsbütün talancılığa dejenere ettiriyordu. İşte örgütsüz hareket + çapulcu ağalık ruhu + mülksüzler tepkisi olarak patlayan isyan, bir senteze bir türlü varamayan beyhude bir anarşi şekline dönüşmeye başladı.

İsyan, başlangıcında fani ağalığın ruhani ağalığa ihanetiyle başlamıştı. Fakat en sonra tüm mülklü sınıfların hep birden mülksüzlere karşı ihanetiyle bitti. Köyde: Marabalar ağaların "konak"larını da karakollarla aynı zamanda yağma ettiler. Bu ruhani ve fani ağalığı birden bire şaşalatıverdi. Şehirleri basan dağılık ve "başiboş" açlar ve isyancı kabileleri, derebeyliğin, kapitalizmin yani bütün hâkim sınıflı toplumlarda yukarı sınıfların "örgütlü" bir şekilde yaptıkları "yağmacılığı" herhangi bir sınıf siyasetinin taktik ve strateji ihtiyaçlarına bakmaksızın ve örgütsüzcesine, uluorta, gelişigüzel yapmaya koyuldular. ... [Bir kelime okunamadı] ağa etkisinin kamufle olması yüzünden şehirlerdeki büyük burjuvaların servetlerini paylaşmaya kalktıkları gibi, kulübesine çekilmiş küçük burjuvaların da tuzuna ekmeğine sahip çıkmak gibi aykırı ve tehlikeli usüllere de saplandırır. Zaten bu gibi provokasyonlar da, mülksüzler sınıfını geniş topluluk ihtiyaçlarına göre, bir plan ve bir düzene göre, bir maksat için yapılıyor değildi. Şahsi yağmacılığa da süratle soysuzlaşıyordu. Tüm şehir burjuva ve küçük burjuvaları bu anlamsız yağmacılıkla dehşete düşmüşlerdi... Ve iş bu aşamaya döküldükten sonra artık isyan çoktan çekiciliğini kaybetmiş, büyük ayrılıklarla paramparça olmuş ve kendi içindeki en büyük düşmanlarına, kalabalık tarafsızlar kısmını da katarak karşısında Kemalizmden başka ve

onunla birleşmeye hazır birleşik bir düşman cephe yaratmıştı. Köyde birçok ağalar zaten "arz-ı hulûs" [dalkavukluk etme] için aradıkları irşatlardan birini, bu sefer konaklarının da yağma edilmiş olması gibi daha içten gelen bir ihtiyaçla yakalayarak, Kemalizme bol altından yardım vaadettiler. Şehir küçük"burjuvaları depoları yağma edip, nöbet bekledikleri ocaklarını birer mazgal haline koyarak, çapulculuğa karşı ansızın cephe tuttular. Beş on gün önce arkasına bakmaya zaman bulamadan tüm Kürdistan halkının dehşetli kini önünde paldır küldür kaçan Kemalist kuvvetler, kendi kendini bozan isyanın üstüne, gayet kolayca zafer kazanan, fakat bu kolaylık oranında vahşetini, çapulculuğunu arttırarak "uslandırma seferleri" teşkilatlandırdı... Kürdistan köyleri yanıyordu... Şeyh Sait isyanı iki kelime ile budur. Onun için koyu gericiilik özelliği altında boşuldu gitti.

Bu isyanda ağalığın evvel ezel anarşik, çapulcu ve zalim vasfı, ebedi hainliği ile isyanı yine arkadan vurdu. Ve isyanın bozgununda bir önemli etken de bu aşiret parçalılığı oldu. Bu şüphesizdir... Nitekim Ağrı Dağı isyanı sırasında eline kalemi alan Yusuf Mahzar, bir kere de bu durumu şöyle anlatır: *"İsyanın, başlıca Zilanlılar, Celaliler, Haydariler tarafından yayıldığını tahmin ediyorum: Şeyh Sait'in ayaklanma kargaşasında buralarda fiili hareketlerin oluşmamış olması o tarihte bu hasaratın aralarının açık olmasındandır. Yoksa bu çapulcular öyle bir fırsatı kaçırırlar mıydı hiç?"* (Y.M.)

Fakat halkın yanan motor kudretiyle işlediği bütün isyanlarda olduğu gibi, Şeyh Sait isyanında da bozgunun belli başlı sebebi iç etkenlerdi. İsyanı içinden fetheden üç belli başlı etken: 1 - Ruhani ağalık tarafından ve ağalık çıkarı namına ağa'ca idare edilir olması, 2- Bizzat ağalık tarafından en büyük ihanete uğraması, 3- Tarafsız kalmaya yeminli unsurları yok yere kendine düşman etmesidir. Şeyh Sait isyanında Doğu Vilayetleri halkı ve Kürt köylülüğü büyük bir ders aldı, Ağalığın bu isyanı boğduğunu ve ağalığın bir halk isyanına gelemeyeceği gün gibi aydın oldu.

Genellikle ruhani ağalık ve kısmen fani ağalık, isyancı halkın gözünde bir isyan için her türlü prestijini kaybetmiş ve iflas etmişti.

II - AĞRI DAĞI İSYANI

Bizzat burjuvazinin de kabul ettiği gibi Şeyh Said isyanından nitelikçe bambaşka ve hatta daha "önemli" oldu. İsyanın artık gerilemeye başladığı tarihlerde, Kemalist basın şöyle yazıyorlardı: *"İki kolordunun bütün araçları ile tam bir hafta meşgul olmasını icabettiren hadise, şüphe yok ki Şeyh Said isyanından daha önemliydi"* (**Cumhuriyet**, 11.7.930) Tabii burjuva gazetesi "önemli" derken bile isyanı "bir hafta" ya düşürerek gayri - önemlileştirmeye uğraşiyor. İsyana bir hafta değil, bir aydan çok fazla sürmüştür. Bizzat aynı gazetede isyan kolları *"19-20 Haziran gecesi Gevrişamyan civarında sınırı geçerek Haydaran'daki akrabaları yanına kadar sokulmuşlar ve sınır üzerindeki Hanik köyüne taarruz etmişler"* diye gösterildiğine göre isyanın o tarihte başladığını farzederseniz, 20.7.930'da okunan şu satırlar: *"Ağrıdaki vaziyet eski şeklindedir. Tayyare bombardımanlarının yenilgin ve ümitsiz bir hale getirdiği eşkiya, hiçbir hareket yapmaya kadir olamayarak akıbetlerini beklemektedirler"* (**Cumhuriyet**, 20.7.930) aradan bir ay geçtiği halde isyanın henüz devam ettiğini gösterir. Fakat Ağrı Dağı isyanının önemi, nicelik, müddet ve devam yönünde değil, daha çok nitelik yönündedir. Nitelik farkı, gerek kullanılan isyan vasıtaları ve gerekse isyan hedefi itibarıyla daha başka idi.

Vasıtaca: Şeyh Said isyanında eline bir mavzer veya yatağan kapan "Şeyh Said Efendinin askeriğim" diyebilirdi. Teslim olan bölüklerin makinalı tüfek ve mitralyözleri asiler tarafından muzır birer hayvan gibi mahvedilirdi, kullanılacak yerde kırılıp atılırdı. Onlar biraz da seyidlerin iman kuvvetine dayanmış görünüyordular. Halbuki Ağrı isyancıları en modern silahlarla işe giriştiler ve kullandıkları vasıtalar pek çeşitli idi: *"Akla gelen*

şüpheler sırası ile gerçekleşti. İran sınırları bize karşı bir açık ordugâh halindedir. Hoybon Cemiyeti, fesat tohumları hazırlamaktan vazgeçmiş değildir. Lâvrens, "Hacı Mehmet" adı altında Bağdat'ta bulunuyor. Eşkiyaya dışarıdan yardımı meydana koyan bir sebep de, bu aşiretlerin mitralyöz, makinalı tüfek gibi son modern silahlarla hazırlanmış olmalarıdır." (**Cumhuriyet**, 15.7.930)

Gaye: Şeyh Sait isyanında, isyanın hedefinin, herkesin kendince, her sınıf ve zümrenin kendi çıkarınca anladığı belirsiz bir anlamı var veya yok idi: **Şeriatı kurmak!** Halbuki bu aynı kelimeden Şeyh Sait'in anladığı, bir nevi Kürdistan papa Iığı kurmak, ağaların anladığı, bütün Kemalist burjuva usûlleri yerine tam ortaçağ derebeyliğini geçirmek, şehir burjuvalarının umduğu, Türk burjuvazisinden bağımsız Kürt burjuvazisinin, Kürdistan halkını rakipsiz sömürsü düzenine girmek; şehir küçük burjuvalarının bekledikleri meşhur olduğu kadar meçhul olan adalet; bütün mülksüzler ve fakir köylülüğün peşinde koştuğu ilahi bir refaha kavuşmak ve ilh idi. İsyân bir muzdu, onu yiyenin niyetine göre koku veriyordu. Ağrı isyanı öyle olmadı. Onda muhalif Kürt ağalığı ile muhalif Kürt burjuvazisi, kendi sınıfsal ve düzenlenmiş hedeflerini herşeye hakim tutmayı bilerek, bu hedeflere elle tutulur şekiller bile vermişlerdi.

"Bütün düşmanca, asli bir gaye yolunda toplandığı nihayet anlaşıldı. Kalkışmayı hazırlayanlar, meğer Acem sınırlarındaki Kürt aşiretleri de dahil olmak üzere bir Nasturi Kürt Krallığı' kurmaya gayret etmişler." (15.7.930)

Ağrı isyanı patlak verdiği zaman bütün burjuva basını "son irtica unsurları", "yeni bir gericilik hamlesi yapmak hırsıyla" tarzında, tarihi bir tekerrür saymaya alışkın ruhlarınca, Doğu hoylaylarına bir daha basma kalıp "gericilik" damgasını yapıştırmışlardı. Önce yavaş yavaş, nihayet tam iki sene sonra bira meclis tartışmasında, gazeteye gelen Dahiliye Vekilinin resmi beyanatı ile bu "gericilik" vasfı tekzip edildi: "sonraki hareketleri! kast ediyorlarsa, diyordu Dahiliye Vekili, onlar irticadan çok siyasi idiler! İftiraki [ayrılıkçı] hareketlerdir." (Şükrü Kaya, Meclis beyanatı, 26.6.1932) Bu kayıtlardan anlaşıldığına göre, Kemalizm için iki türlü isyan var: 1 - "İrticai": bunun manası s ırf derebeyi,

ağa isyanı (Şeyh Sait isyanı gibi 2 - "İftiraki"; yani "milli" denilen burjuva isyanları... Kemalizme göre, Ağrı dağı isyanı "irticai olmaktan çok" "iftiraki"dir. Kemalizm dini siyasetten ayırdığı ve Şeyh Sait isyanını sırf dini bir hareket saydığı için irticai siyasi saymıyor. Onda böyle saçmalar çoktur. Kusuruna bakılmaz.

Yalnız bizce önemli olan bir noktayı tekrar edelim:

Herhangi sosyal bir hareket, bugün milli ölçekte sınıf bakımından ölçüldüğü gibi, milletlerarası ölçüde, ancak dünyanın bulunduğu Devrim ve İrtica cephelerinde tuttuğu duruma göre yer alır. İşte, Kürdistan'ın başından geçen Şeyh Sait ve Ağrı isyanlarını bu bakımdan incelersek şu neticelere varırız:

1- Şeyh Sait İsyani: a) **Memleket içinde**, ağalığın kapitalizme taarruzu olduğu için gerici idi. b) **Dünya içinde**, emperyalizmden medet umduğu için yine gerici idi. Şu halde, Şeyh Sait İsyani gerek milli, gerek milletlerarası ölçekte gerici idi.

2- Ağrı Dağı İsyani: a) **Bir memleket içinde**, bir millet olarak ezilen Kürtlüğün ezen Türk burjuvazisine karşı isyanı olmak istedi. Bu kapitalist zulmüne karşı çıkan milli kurtuluş hareketi, bu harekette çalışkan aşağı sınıfların da kurtuluşu temsil edildiği oranda, bir memleket içinde olsun ileri ve devrimci bir hareket sayılabilir. b) **Dünya içinde** Ağrı isyancıları Lawrens'li emperyalizme dayandı. Emperyalizm demek, dünya gericiliği demektir. Şu halde Ağrı isyanı, dünyaya oranla gerici bir harekettir. Fakat bugün gerek gericilik, gerekse devrim cepheleri birer dünya çapında sistemdirler ve sistem olarak karşılaşırlar. Şu halde Dünya içinde bir hareketin karşıdevrim cephesinden mi, devrim cephesinden mi bulunduğu, dahil olduğu sisteme göre belirir ... [Dört kelime okunamadı] Herhangi sosyal bir hareket, Dünya içindeki iki hareket sisteminden birinin parçası olmaya mecburdur. O zaman ise, parçası olarak içine girdiği sisteme göre gerici veya devrimci olur.

İki doğu isyanı arasındaki fark, dünya içindeki mevkilerinden çok, bir memleket içindeki özellikleri bakımındandır. Şeyh Sait isyanı, din kisveli ağalığın açıkça geçmişe doğru kıyametli bir koşusu idi. Ağrı dağı isyanı, daha çok Kürdistan'daki Kemalizmle uzlaşamayan (burjuva + ağa) unsurlarının, fakat daha modern olan burjuva sloganlarını yani milliyetçilik prensiplerini ideoloji

edinerek harekete geçmesi ve halkın hoşnutsuzluğundan istifadeye girişmesi idi. Nitekim Kemalist basınında yayınlanan Ağrı Dağı bildirileri, açıkça Kürt milliyetini öne sürüyordu:

"En büyük -bir millet olmaya layık Kürt kardeşler! Bütün milletlerin bağımsızlıklarını kurtardıkları bugün Türk idaresinde kavrulan aziz Kürt milletinin hâlâ esaret halinde yaşamasına tahammül edecek misiniz? ve ilh." (**Cumhuriyet**, 20.7.1930)

Kürdistan halkı, Ağrı Dağı isyanı karşısında ne yaptı? Kemalist basın bu mesele etrafında sistematik bir ört-bas etme propagandasına girişmiş olmasına rağmen, zıtlık içindedir. İsyanın başlangıcından 2 ay kadar sonra, anlaşmazlık konularının henüz bir bir devam ettiği bir sırada, Birinci Genel Müfettiş İbrahim Tali Bey, İstanbul gazetelerine izlenimlerini anlatıyordu:

"Suriye sınırlarından daha bazı yeni tecavüzler ... [Bir kelime okunamadı]

Fakat bütün bu tecavüzlere karşı tedbirler alındı. Esasen bunların arkalarından halk arasından gidecek kimse olmayacağı görülecektir." Fakat bu yukarıda söylediğini hemen unuttuven Umumi Müfettiş, daha aşağıda *"bunların arkalarından gidecek kimselerin"* bulunduğunu da -meşhur adliye terimi ile şöyle itiraf ediyordu:

"Bu hususta beslenen siyasi emeller bu suretle revaç bulmuş oluyor. Sınırı geçenlerin müsellâh [silahlı] tehditleri üzerine bir kısım halk kerhen [zorla] onlara iştirak etmiştir." (**Cumhuriyet**, 18.8.1930)

Türk burjuvazisine göre, halk "kerhen" yani istemeye istemeye ve zorla isyan etmiştir. Halbuki, bu iddia gülünçtür. Kürdistan halkını tanımayan ve Ağrı isyanı esnasında halk arasında şimşek süratiyle dolaşan şayialara kulak kapatan herhangi bir kimse, eğer Kemalist değildi ise, olan neticenin büsbütün aksi olduğunu açıkça söylememezlik edemez. Şurasını muhakkak surette kabul etmek lazımdır ki, Ağrı Dağı isyanında bu isyandan önce, halk bütün gönlünü ve hülyalarını böyle bir isyana kaptırmıştı. Belki o isyan da başarılı olsa idi, Kürdistan halkı, düş kırıklığına uğrayacak, boşuna ve yalnız dövüştüğünü görecekti, boş yere aldandığını anlayacaktı. Fakat sonu her ne olursa olsun ezilen halk bugün kendisini ezenlere karşı çevrilmiş bu

isyan hareketini bütün varlığı ile özlüyordu. Bütün Kürdistan halkı için ortak olan psikolojinin, tam isyan bölgesinde tersine dönmesi anlaşılabilir bir şeydir. Zaten Kemalizmin militarist konspirasyonuna rağmen bunun böyle olduğu, hadiselerin dilizliğinden de anlaşılıyor değil. Ağrı isyanı daha başladığı gün burjuva basını bir tek şeyden şevkle bahsediyordu: İmha, Kürtlüğü mahvetmek... *"Hükümetimiz çok ciddi ve seri tedbir geliştirerek, eşkiyanın geriye kaçmasına da fırsat vermeyerek toptan imhasına da azmetmiştir."* Ve bu imha yalnız isyancı unsurlara değil, isyan bölgesinde çoluğuna çocuğuna kadar bütün Kürt köylülüğüne uygulandı. İsyanın bastırılmaya başlandığı günlerde sık sık şöyle kayıtlara rastlanıyordu;

"İsyancılara katılan, Ağrı eteklerinde dört koy yıkılmıştır."

(Cumhuriyet, 15.7.1930)

Bastırmaya memur kolordu kumandanı Salih Paşa'nın gazete-lerde yayınladığı bildirimler, şu satırlarla dolu idi:

"Gerici eşkiyaların toptan yok edilmeleri ve ocaklarının söndürülmesi için, düzenli kıtalarımız ve ilh." *"Eşkiya sürüleri çok perişan ve hezimete uğramış bir halde Zilan ve Hacı diri derelerine sığınmışlarsa da kıtalarımızın giderek sıkışan çemberi içinden hiç birisi kurtulmamak şartıyla yok edilmiştir."*

(Cumhuriyet, 15.9.1930)

Türkiye içinde söndürülecek ocakları bulunan "gerici eşkiyalar", hiç şüphe yok ki, Türkiye'ye fezadan gelmiş olamazlar. Ve işte düzgün çehresinde pis ruhunun sırttığı paşamız böyle *"eşkiya sürüleri"ni "hiç birisi kurtulmamak şartıyla yok"* etmekten bahsetmiştir. Ağrı dağı isyanında Kürdistan halkının iştirak derecesini gösterecek bir başka işaret de, yalnız tutukluluk devresi bile bir seneden fazla süren Adana mahkemesidir. Ke malizm, bire kadar kırmakla doymadığı Kürdistan köylülerinin "kılıç artığı: bakiyyet-üs-seyf"ini, meşhur Birinci Umum Müfettişlik usûlü ile tüketmek fırsatını kaçırmadı. Şu kısa haberi okuyalım:

"Adana 27 - Ağrı eşkiyalarından 700 kişinin mahkemesine Adana Ağır Ceza Mahkemesi'nde bu hafta içinde başlanacaktır. Şimdiye kadar şehrimize 192 getirilmiştir." **(Cumhuriyet, 28.11.1931)**

Bunun anlamı nedir bilir misiniz? Beyazıt Vilayetinden 700 kişi olarak çıkarılan zanlılardan yalnız 192'sinin Adana'ya sağ ve salim olarak kavuşabildiği. Ötekiler yollarda ne mi oldu? O, "ne siz sorun ne biz söyleyelim" konusudur. Şu ufak kıssadan çıkan hisse şudur: 1- Ağrı İsyânında Kürdistan halkı isyanı manen ve maddeten tuttu. 2- İsyancılar halkı tutmadı veya tutmayı bilemedi. Çünkü bir halkı isyanda tutmak demek: a) O halka isyanın ne vereceğini bir amaç olarak göstermek; b) O amaç uğruna halk kitlelerini hazırlandırarak örgütlemek lazımdır.

Ağrı Dağı İsyânını görenler, halka ve özellikle fakir kürdistan köylülüğüne elle tutulur hemen hiçbir maddi hedef göstermemelerine rağmen, bu halkın sempatisini kazanmışlardı. Fakat halk içinde değil, hâlâ aşiret ağaları ve yanar döner Kürt zenginleri arasında neticesiz ve kısır örgüt girişimlerinden ileri geçemedikleri için, hem isyanı kaybettiler, hem de eğer ebediyyen değilse, epey uzunca bir süre için halkın güvenini de kaybettiler.

Acaba **Kürt milliyetçileri** sosyal ve siyasi davalarda kuru Bakuninizmin söylediğini hiçbir zaman anlayamayacaklar mı?

<> Hatta İzmir'de bile, "Kürt ordusu geliyor, bu hafta İzmir'e girecek" gibi her-zeler savurmuş Kürt Ahmetler bulunmuş ve Adliye'ye verilmiş idi. (**Cumhuriyet**, 9.8.1930)

PARTİ VE "DOĞU"

1- Türk burjuvazisinin mazlum Kürt köylülüğü hakkındaki iltifatları malûm. Bunlar, köleleştirilmiş mazlum Asya milletleri hakkında salon edebiyatlarından asri ilmi burjuva ideolojilerine kadar bütün kapitalist Avrupasının bol bol harcadığı deyimlerin, terimlerin ve tasvirlerin kabataslak alaturka bir kopyasıdır. Avrupalı hâlâ bugün bile bir Türk için aynı şeyleri düşünüyor. Fakat Türk burjuvazisi şimdi yumurtadan çıkmış bir civcivin beyinsizliği ile dünkü kabuğunu -mazlum Kürdistan halkı için ebedi ve parçalanmaz bir kabuk- duvarları mutlak çimentoyla örülmüş bir kale ve zindan gibi göstermekten zevk duyuyor. Kaldırım basınının uçkur peşkir mevzuları sırasında Kürtler hakkında söylenenleri bir tarafa bırakalım. Resmi bildirimlerde Kürtlüğü bir vahşi hayvanlar "sürü"sü sayan zihniyeti tekrarlamayalım. Kendisine sosyal araştırmacı süsünü veren bir burjuva yazarının Kürtlük hakkındaki fikirlerini kısaca okuyalım. Orada Türk burjuvazisinin Kürdistan fukaralığı hakkında düşünceleri kendiliğinden belli olur:

"Anlaşıyor ki Türkiye'nin düşmanları İran dahilinde" diyor Yusuf Mazhar Bey. "Bu aşiretlerin aralarını bulmaya çalışmışlar; başarmışlar da... Sınırın bu tarafına saldırmaya ve köyleri ayaklandırmaya sebep oldukları bu bilinçsiz, ilkel adamların mamur bağlara üşüşen vahşi hayvanların zararlarını gidermek için yapılan tedbirlere müracaat şeklinde tedbir almaya mecbur ettikleri Cumhuriyete -acaba o düşmanlar, muarızlar- bir fenalık edebilmiş olduklarını düşünerek gönül hoşluğu mu duyacaklar? Bugün Ararat ve Süphan dağlarının eteklerini basan kan sellerinden -bu kanı damarlarından akıtan insan şeklindeki mahlûkat hesabına- o muarızlar bir şey kazanmış olduklarını

mı zannedecekler? Onlara kıymışlardır... Ben isyan eden bu Kürtlere -bir vatan evladı olmak hissiyatıyla- uğrayacakları sondan dolayı hiç acımam... Hatta hükümetin bunlar hakkında ihsan ve merhametle hareket etmesini uygun görmem.

Çünkü bunlar -tarihin şahadetiyle sabittir ki- Amerika'nın kırmızı derililerinden fazla kabiliyetli oldukları halde, ziya desiyse hunhar ve gaddardırlar... Dessas [hilekâr] ve bazı hislerden, medeni eğilimlerden tamamıyla mahrumdurlar.

Bunlar asırlardan beri ırkımızın başına belâ kesilmişlerdir!" (Yusuf Mazhar, "Ararat Eteklerinde")

"Medeni" Türk burjuva aydınlarının mazlum Kürt köylüsü hakkındaki fikri budur : Kanı helâl "insan şeklindeki mahlûkat"; bir "Amerikan kırmızı derililerinden daha çok hunhar ve gaddar"; "mamur bağlara inmiş vahşi hayvanlar" "bu yeni şeylerden, medeni egilimlerden tamamıyla mahrum"; "şuursuz ve iptidai adamlar" ve ilh, ilh...

Kemalist burjuvazinin "ideologluğuna" göre, "Kürtler adam olmaz." Bir zamanki: "Türk Milleti adam olmaz" lafı, şimdi Kürtlüğe mahsus biçilmiş bir kaftan olmuştur. Şu halde madem ki adam olmazlar... Bunun mantığı neticesi kendiliğinden çıkar: Tıpkı "medeni" Avrupa korsanlarının ve korsan devletlerinin yaptığı gibi, "medeni eğilimlerden tamamıyla mahrum" olmayan mukaddes ve mübarek Türk kapitalizmine tarihi bir misyon düşüyor: Avrupa beyazlarının yeryüzünden nam ve nişanlarını kaldırdıkları Aztekler ve İnkalar gibi kırmızı derililerden "çok daha hunhar" olan Kürtleri dünyadan silmek!.. Bilinen imha siyaseti:

"Bu Kürt kitlesindeki karanlık ruhu, kaba hissiyatı, hunhar eğilimleri kırmak mümkün olmadığına inanıyorum. Bunu uzun bir evrimden beklemek, bunların zaman zaman böyle isyanlar çıkararak veya memlekette asayiş bozarak veya hırsızlık ederek, hükümetin daima meşgul olmasına, halkın devamlı acı çekmesine sebep olur... Kuzey Kürtleriyle Güney Kürtleri arasında büyük farklar vardır. Ümit ederiz ki, hükümet meseleyi bu bakış açısıyla takip ederek bir Cumhuriyetin şiarına yakışan(!) katıyyet ve ciddiyetle halleder" (Yusuf Mazhar, **age, Cumhuriyet**, 20.7.1930)

"Kürt kitlesi" Kemalist burjuvazinin hiç şüphesiz "halk"ı değildir. Belki burjuvazi de, "halk"ını ve hükümetini "mutazzarır" eden hayırsız asayiş düşmanı bir isyancılar yığındır. Mamafih aralarında Kuzey, Güney ve aşiret ihtilafları bulunan bu kitleleri evvela "bölünüz", fakat "hüküm" (regnez) etmeyiniz. Bu, Avrupa kapitalizminin bugünkü sömürge usûlüdür. "Mahv" ediniz. Avrupa'da kapitalizm doğarken sömürge geri kavimlerine aynı usûlü uygulamıştı.

Türk burjuvazisi böyle diyor.

2 - Kürt burjuvazisi: Ne yapıyor? "Türkleşen" bir önemli kısmı çoktan Kemalizmin zafer Arabası: "Char"ını taşımakla meşgul. Daha az önemli olmayan bir başka kısmı ise, kendi kendisini inkâr derecesinde silik benlikle, ürkmüş, şuraya buraya sinmiş susuyor ve titriyor. Hoyboncuların temsil etmek istedikleri yarı-ağa ve yan-burjuva eğilimli Kürt milliyeti akımı ise, yukarıda Kürdün şimdiye kadar takibettiği metotlarla halk içindeki nüfuzunu baltalamaktan başka bir şey yapamadı. Yukarıda siyasi hareketler konusunda temas ettiğimiz gibi, Kürt Milliyetçiliği, Ağrı dağı bozgunundan sonra epey şiddetli bir farklılaşma yoluna girmiştir. Bu farklılaşma eğiliminde ne dereceye kadar yeni hedeflere yöneliş var; ne dereceye kadar yeni mücadele usûl ve şekilleri araştırma yönü gizli? Bunu zaman gösterecektir. Fakat şurası muhakkak ki, şimdiye kadar ki mücadele usûl ve şekilleri ile Hoybonculuk ölmüştür. Hem bu ölümün gömme merasimini de, bizzat Türk burjuvazisiyle birlikte, Hoybonculuğun pek çok güvendiği dış kuvvetler ve emperyalizm yapmıştır. Hoybonculuğun teorik tutumdaşı, Sevr antlaşmasının Kürtlüğe verdiği haklara dayanan bir macera ve mazlum milletler kavramı ile alay etme yolu idi. Sevr yolunu tıkayan bugün bütün bir dünyadır. Dünya savaşının galipler antlaşmasından bugün bizzat o galiplerin kendileri bile artık söz edemez hale gelmişlerdir. Zaten milli bir kurtuluşu falan emperyalistin filan türlü zulüm beratından beklemek, zehir dolu bardağı, "ab-ı hayat" diye içmektir.

Kürt burjuvazisi Kürdistan'ın dışında, sınırlar üstünde tahrikatla [ajitasyonla] bir iş yapacağını umuyordu. Dışardan körüklemekle kalmak, sosyal davanın içine girmekten korkmak, so-

nuçsuz ve anarşik maceralardan başka ne verebilir? Onu geçen tecrübeler de yeter derecede gösterdi. Kaldı ki, hele Ağrı dağı isyanından sonra, Kürt burjuvazisinin bu dışardan ve uzaktan ajitasyonuna karşı da Kemalizm tedbirlerini aldı. Artık bu yol da yarı tıkanmış sayılabilir. Suriye ve Irak'ta İngiliz ve Fransız emperyalizmleriyle iyi kötü bir "iade-i mücrimin" [suçluların iadesi] ve ona yakın dostluk antlaşmaları imzalandı. Hele Acemistan'la yapılan son "İran-Türk dostluk" anlaşması, bu çeşit anlaşmalardaki hedefi en köpekçe satırlarla ifade eder. 932 "İran-Türk Dostluk" anlaşmasının beşinci maddesi aynen şudur:

"Madde 5 - Akit taraflar kendi ülkeleri içinde diğer taraf memleketinin huzur ve emniyetini bozmak veya hükümetini değiştirmek maksadını güden kuruluşlar ve tecemmuların [toplaşmaların] vücut bulmasına ve ikametine [yerleşmesine] ve gene diğer memlekete karşı propaganda veya herhangi bir başka araçla mücadele maksadında bulunan şahısların veya toplaşmaların ikametine meydan vermemeyi taahhüt eder" (Cumhuriyet'te yayınlanan metni, 5.11.1932)

Zaten bundan evvelki isyan hareketleriyle ununu elemiş ve eleğini çiviye asmış olan Kürt ağalığı ve kısmen de Kürt burjuvazisi, artık bu son tedbirlerle eski imkânlarını kaybetmiş ve son kozunu oynamış durumdadır.

Bu iki kategori değerlendirme, mazlum Kürdistan halkını kurtaracak, Mazlum Kürdistan halkından başkası olmayacağı, yani Türk burjuvazisinin olduğu kadar, hemen hemen Kürt burjuvazisinden de Kürdistan köylülüğüne bir hayır beklenemeyeceği gibi bir "Lapalice" gerçeğini bir daha tekrarlamış oluyor. Şüphesiz, Doğu Vilayetlerinde kapitalist ilişkileri geliştikçe, bugün Kemalizmin "Fetih" müteahhitliğini yapan Kürt burjuvaları da, Türk kanunlarının ve idaresinin Kürdistan'daki sömürgevari uygulayışı önünde muhalefetlerini arttıracaklardır. Hatta bugün bile Kemalizme en sadık görünen Kürt burjuvaları içinde, hiç olmazsa ikinci derecede kapitalistler arasında, bu melanet tohumları filizlenmemiş değildir. Şehir ekonomisindeki üstünlüğü ve geniş ilişkileri sayesinde, gerek şehir gerek köy küçük burjuvaları üstünde hakim olan Kürt burjuvazisi, tekelci Kemalist Finans kapital ile çarpıştıkça, bugün gizliden gizliye kışkırt-

tığı hoşnutsuzluğu belki bir gün örgütlendirecek kabiliyeti de gösterebilecek şartlarda bulunabilir. Gelen her ne olursa olsun, bugün Kürt ağalığı gibi, Kürt burjuvazisinin de "göbek bağı" Kemalizme bağlıdır: Kemalist Finans kapitalin ordu ve devlet cihazlarıyla, ekonomik, idari ve siyasi kurumlarının "mü-teahhitlik" ine dayanır. Şu halde bütün muhalefetine rağmen Kemalizme "sadık teb'a" görünmeye mecburdur. Bu çelişkidir. Fakat hangi burjuvazi, hangi meselede çelişkisizdir ki?

Şu halde Kürdistan halkı ve Kürt köylülüğü milli ve sosyal baskılardan kurtuluş savaşında bir dönüm noktası üstüne gelmiş bulunuyor. Bu dönüm noktasının başlıca karakteristikleri şunlardır:

1- Kürdistan'ın geniş halk tabakaları, iki önemli isyanınverdiği derslerden aydınlandı:

a) İçeride: Ne Kürt ağalığından ne de Kürt burjuvazisinden kendisine kurtuluş yolunda samimi yoldaş olmayacaktır.

b) Dışarda: Emperyalizm denilen nalıncı keseri, bin bir manevrasıyla hiçbir zaman Kürdistan halkının gerçek kurtuluşunu istemeyecek ve yalnız ezelden beri olduğu gibi Kürdistan meselesini de daima kendi tarafına yontmak ile yetinecek, Kürdistan köyüne "koç başı" yapmak isteyecektir.

2- Kürdistan fakir halkı, geçen tecrübelerden iki kere iki dört edercesine öğrenmiştir ki, milli kurtuluşun başarılması için:

a) Elle tutulur bir amaç lâzımdır: Anlamını yalnız Kürt kitlelerinin pek anlamadığı kuru bir milliyetçilik kavramı, geniş yığınları yerinden oynatmaz. Kürdistan halkını çelikten bir yay gibi yerinden oynatacak olan şey, köylünün ve fakir halkın siyasi ve ekonomik, genel ve müşterek çıkarları olabilir. Türk burjuvazisi bile, Ağrı isyanından sonra Kürdistan halkı arasında yaptığı demagojide: Köylüye toprak vereceğini söylüyordu. Kürt milliyetçiliği bu esastan yürümedikçe hiçtir.

b) Yeni savaş usûl ve şekilleri lâzımdır: İsyân bir sanattır. Her sanat gibi isyanın da ilmini bilmek zaruridir. Kürt milleti namına şimdiye kadar hareket edenlerin ikide birde yaptıkları, eski devirden kalma "huruç" hareketleri, fakir Kürdistan halkını Kemalist militarizme barbarcasına kırdırmaktan başka fayda vermeyen Bakuninist Puçızmden ibaret kalıyor. Milli biri isyan, halk

kitlelerinin büyük ölçüde ayaklanmasıyla başarılı. Halk kitlelerinin ayaklanması için ise, tutkun, bıkmaz ve usanmak nedir bilmez, doğru ve sağlam bir (propaganda + örgüt) hazırlığı şarttır. Böyle hazırlıksız isyana kalkışanlar, bir uçurumu hız almadan atlamak isteyenler gibi beyin üstü düşmeyi muhakkak bekleyebilirler. Böyle bir hazırlık, hatta mevcut usûlleri -kısmi eleştiri ve düzeltme ile değil- bütün maddi organlarıyla birlikte yeni baştan ve bambaşka savaş usûl ve şekilleri kurmakla mümkündür.

3- Kürdistan'da öteden beri devam eden çete muharebelelerinin birçok sonuçları arasında bir diğeri de: Haço'ları, küçük Kürt asillerini de yavaş yavaş deklase ediyor, sınıfından ediyor. Ve bu Haço'ların mevcutlardan farkları, eskiden beri az çok siyasi iktidarın tadını tatmış, siyaset ve idare işlerinde daha tecrübeli ve açık göz olmalarıdır. Kemalizm büyük ağallıkla olan ittifakını ilerlettikçe ve çete başı rolünü oynayan küçük asilleri fukaralaştırdıkça, şimdiye kadar beyliğin ağallığın kulu olan bu küçük asiller zümresinin de önemli bir kısmı, ağallığa karşı fakir Kürdistan köylülüğünden yana geçmektedirler.

4- Kürdistan'a Türk finans kapital ekonomisi ve siyaseti işledikçe ölü kaplumbağa süratiyle de olsa, Kemalizme has bir sınıf farklılaşması başlangıçları, şehirlerde olduğu gibi Kürt köylülüğü içinde de kendisini gösterir. Sınıf farklılaşması, şehirde Kürt proleterini Kürt kapitalistine ve Türk burjuvazisine karşı koyduğu gibi, köyde de miriyvo ve ameliyelerle, büyük arazi sahiplerinin ve Kemalist devlet cihazının arasını gittikçe daha çok açar.

5- Kemalizmin bu günkü Kürdistan'da bir tek tezi var: **Asimilasyon ve imha siyaseti!** Bu tez, bütün Kürdistan'da ne kadar şiddetle uygulanırsa, -var olan bir milletin canlılığı, 20. yüzyılda sessiz sedasız pek kolay mahvedilemeyeceğine göre- o kadar şiddetle tepkisini doğuracak: Kemalizmin teziyle doğru orantılı olarak Kürdistan halkını baştan başa saran bir anti-tez büyüyecektir. Bu anti-tez: Türk burjuvazisinin siyasi ve ekonomik baskı cephesine karşı, bütün Kürdistan halkının müşterek mukadderatını temsil eden biricik Kürtlük cephesidir. Bu bakımdan Kemalizm, Almanya'da Bonapartizm'in oynadığı rolü oynayacak. Kürdistan bir tarla ise, onun üstünden geçen Kemalist

terör bir silindir olacak ve ekinleri evvelâ ezecek fakat sonra toprağa yeni kökler saldırarak büsbütün kuvvetlendirecektir.

6- Türk burjuvazisi, Kürdistan'ı layıkıyla soyabilmek için, orada iyi kötü bir aydın tabakası yaratmaya mecburdur. Yeni harfleri kullanışı, ister istemez Kürdistan halkı içinde okur-yazarların sayısını arttırıyor, Bu akım, bir tarafta Kürdistan halkına görüş ufku daha genişçe yeni müttefikler hazırlarken, öte tarafta Türk burjuvazisinin dayatmak istediği Türk kültürüne karşı bir tepki uyandırıyor ve Kemalizmin "Vahşi Kürt" diye fakir Kürdistan halkına reva gördüğü, "aşağı kast" muamelesine derinleşen ve bilenen bir kin büyütüyor.

Bu mesele karşısında partinin şimdikiye kadar takındığı tavır, ciddi ve merhametsiz bir eleştiriye değer. Partinin Doğu meselesinde her şeyden evvel hiç unutmaması lâzım gelen şu noktayı kabartılandırma lazımdır:

1- Mesele Çetindir: Bu muhakkak. Hele meselenin uluslararası ölçüde az işlenmiş bir konu olması ezberlenilmiş klasik ve kolay düstürlara sığdırılamayacak kadar orijinal, dokunulmamış, "kız" (bakir) bulunması, davayı büsbütün çetinleştirir, çetrefilleştirir. Fakat hiç unutulmamalı, çetin ve çetrefil meseleleri ya hiç ağıza almamak veya da basma kalıp, formüllerle sıyrılıp çıkmak, ancak II. Enternasyonalin Oportünist Sosyal Demokrat Partilerinin şanıdır. Bolşevik parti, isyan ve ihtilâllerin çocuğu, yangına göz kırpmadan bakan Devrim Partisidir. Bolşevizm, her çetin ve çetrefil meselenin harekete ve devrime yepyeni bir yayılım ve bir hız veren bir özü bulunduğunu asla unutamaz. Çetin ve çetrefil diye meseleden kocamayız.

2- Mesele acildir: Meseleden yalnız "kaçmamak", kaçmamak da yetmez. Fıkır fıkır kaynayan davadan çekinmek bal gibi oportünizmdir. Amenna! Fakat dahası var; mesele aceledir, zannedildiğinden çok aceledir de. Bunu basit bir örnekle anlatmak için şunu hatırlayalım: Batı'da beyanname dağıtıyoruz Doğu'da isyan ediyorlar. Batı'da burjuvazi ne kadar piç olursa olsun kendi devrimini yaptı; Doğu'da Türk burjuvazisinin yapmadığı ve yapmayacağı demokratik burjuva devrimi böyle boğuluyor... Böyle bir durum ne bizim ne kimsenin keyfini bekleyemez. Er geç kendine bir çığır açar. İş, bu çığırın şim-

diye kadar olduğu gibi sapık ve "irticai" mahiyette mi, yoksa devrimci tarzda mı açılabilir. İş, bu iki şıktan birisini galip getirebileceğini bilmektedir.

Meselenin genel manzarası bu olunca, biraz da özelliğine girelim. Meselenin özelliği bir irtica bir de devrim bakımından incelenişı ile meydana çıkar.

I- İRTİCA MESELESİ: Kürdistan'ın irtica ile olan ilişkisi, akla şu iki noktayı getirir:

A) Gerilik: Hiç şüphesiz Kemalizmin sayesinde, Doğu Vilayetlerinde büyük çoğunluk henüz (feodalo-klan) rejimi altındadır. Aşiretler ve Göçebelik tarzı hemen hemen dokunulmamış durumda yaşayabilir. Böyle bir memleket geridir. Fakat geri memlekette sosyalist sloganlarının atılmaması, ancak merhum II. Enternasyonal ideolojisinin mezar taşıdır. Bolşevizm, memleket nüfusunun 1/13'ü göçebe ve % 97'si köylü (10 milyon göçebe; 130 milyondan fazla köylü) olan memlekette proletarya devrimini başardı ve bugün sosyalizme girdi. Bolşevizmin "asgari program"ının atılmayacağı yer, çoktan yer yüzünde kalmamıştır. şu halde Bolşevikler arasında, bir memleket geri olduğu için oraya sosyalist sloganlarla girip girmemek meselesi, tartışma konusu bile teşkil etmez. Fakat bizim burada üzerinde durmak istediğimiz gereken asıl özellik; geri Kürdistan'ın geriliği ile uyumlu savaş slogan ve şekilleri bulmaktadır. Eğer biz, Türkiye'yi Kemalizmin iddia ettiği gibi, bir ve tek finans kapital vatani saymaya muadil [eşdeğer] olacak şekilde, Türkiye'de biricik bir köylü meselesi var farz eder ve Kürdistan köylülüğünün sömürge şartlarını hesaba katmaz isek, iflah olmaz softalığa düşer ve Leninist taktik ve stratejinin usûllerine elveda etmiş oluruz. şu halde: 1- Doğu Vilayetlerine de tüm dünya gibi sosyalist sloganlarla girmek, her Komünist partisinin boyun borcu, 2 - Fakat bu boyun borcunu, sırf genel olarak köylü meselesi hakkındaki usûllerle yerine getirmeye kalkmak, yine III. Enternasyonalin çizgisinden çıkmak, II.'nin çizgisine girmek olur,

B) İrtica [Gericilik] Hareketi: şimdiye kadar Kürdistan'da olan isyanlar, genellikle dünya emperyalizminin ekmeğine yağ sürmek için, dünya emperyalizmine alet ve oyuncak olmak,

ona dayanmak suretiyle olup bitti. Şu halde "gerici" özellikte idiler. Hatta "iftiraki" [ayrılıkçı] denilen Ağrı isyanı bile böyle bir macera oldu. Bu manzara önünde Kürdistan'da olan her harekete, sadece "gericidir" damgasını basmak, acaba tatmin edici bir marifet midir? Onu burjuvazi bizden iyi yapıyor: Kürdistan Kemalizme göre, karanlık bir kuyu, bir gericilik batağıdır. Bu kuyuda Türk kapitalist militarizminin kılıç parıltısından başka ışık verilemez; o gericilik batağı ancak mahmuzlu Kemalist çizmelerle çiğnenmeye lâyıktır ve ilh... Fakat Kemalizmin aynı suretle kılıç parıltısından başka bir ışık göstermediği ve mahmuzlu çizmelerle bir çamuru çiğner gibi çiğnediği Türkiye proletaryası için, Kürtlük meselesi bir ortak felâket meselesidir. Şu halde Kürdistan isyanı dendi mi, onda "karamık ile iyi taneyi", irtica ile devrim taraflarını birbirinden ayırmak lazımdır. Onun için meseleye önceden edinilmiş kanaatlerle değil, yeni bir şey bulmak isteyenlerin bilimsel araştırma gözü açıklığı ile yakından, daha yakından bakmalıyız:

1- Doğu Vilayetleri halkı eski rejimi istiyor mu? Evet Doğu Vilayetleri köylülüğü Kemalizmi istemiyor ve açıkça eski devirleri aradığını söylüyor. Fakat Kürt köylüsünün bu sözünden yalnız söylediğini anlamak, ne söylemek istediğini anlamamakla biridir. Yukarıda onun psikolojisindeki archaism' [eskicilik]e işaret etmiştik. Doğu köylülüğü eski devri ararken, sadece yeni devre, cumhuriyet burjuvazisinin sömürsüne karşı, kendine has dili ile protestoda bulunuyor... O kadar. Tıpkı "sahip" araması gibi bir şey. Fakat biz, Kürdistan fakir halkının maziye özleyişini, onun deva bulmaz bir gericisi olduğuna, devrim için bir tehlikeye (olduğuna) şu halde mahkûm bırakılmaya layık bir "sürü" olduğuna hükmetmeye kalkar isek, bu bizim siyaset sahnesinde kendi idam hükmümüzü kendimizin imzalaması olmaz mı? İrticai psikoloji ile kapitalist sömürsüne protestoda bulunan insan yığınlarına, biz kurtuluşun geride değil, ileride olduğunu göstermezsek, hâlâ devrimci hamleyi temsil ettiğimize kimi inandırabiliriz? Meseleyi daha anlaşılır bir şekle sokmak için bir örnek alalım. Bugün Anadolu'da ezilen çalışkan Türk köylülüğü de halifeliği istemiyor mu? Saltanat devrinde "daha rahat" yaşadığını iddia etmiyor mu? Tabii tefeci sermayedar ile tarım

kapitalistlerini değil, asıl çalışkan orta ve fakir köylüleri, ortakçıları murad ediyoruz. Onlar da bir kesimde 12-13 lira yol parasını isteyen Kemalizm karşısında hatta bağ ve haraç devrini aramıyorlar mı? O zaman Türk köylüsüne de gerici diyebilir miyiz? O zaman köylü meselesini de milliyet meselesi gibi rafa koyup bir güzel "işçi partisi" jolie poli trade-unionist örgütü, yani gerici bir parti olabilir miyiz?

2- Doğu Vilayetlerindeki hareketler hep gerici karakterli mi oldu?

İsterseniz buna da evet! Fakat bu evet de Kemalizmin ekmeğine yağ sürecektir hiç bir şeyi ispat etmez. Şimdiye kadar olan olmuş; bu olan gerici imiş. Olabilir... Fakat ondan sonra bizim komünistçe vazifelerimiz başlar. İsyân hamlesini gösteren bir hoşnutsuzluk, geniş çalışkan kitleler içinde doğduktan sonra, bu hamle şimdiye kadar sapıktı, gerici idi diye onu kendi haline bırakabilir miyiz? Bırakırsak, belki Kemalizm, Türk burjuvazisi bundan pek memnun kesilir. Fakat acaba o hamle, bıraktığımız yerde, bıraktık diye kalır mı? "Akacak kan damarda durur mu?" Madem ki kalmaz ve durmaz, şu halde Kürdistan hareketini bırakmak, onun evvelce olduğu gibi bundan sonra da, irtica yoIunda bocalamasını bir emrivaki olarak kabul etmek demektir. Gericiliği emrivaki kabul etmek, onunla dövüşmemek, devrimcilikten vazgeçmek, gericiliğin içine düşmek, gerici tutmak demek değil midir?

3- Meselenin Konuluşu: Doğu'da bir Kürt milliyeti meselesi var mıdır? Bütün tespit edegeldiklerimiz buna evet der. Bir Kürt milleti var. Çünkü Leninizm'de milliyet meselesinin durumu şudur: *"Her milli baskı halkın geniş kitleleri içinde bir aksülamel (tepki) fıskırtır ve millet olarak baskı gören halktaki her tepkinin eğilimi, milli isyandır."* (Lenin) Millet olarak ... [İki kelime okunamadı] Kürdistan halkının geniş kitleleri, tepkilerini isyan şeklinde defalarca ifade etti. Yalnız bu isyanların başında şimdiye kadar Kürt ağaları, hanedanları ve bir kısım Kürt burjuvaları bulunduğu için isyanların ibresi emperyalizme doğru eğilim göstermişti. Haydi bir daha tekrar edelim. Kürt isyanları şimdiye kadar gerici karakterde olmuştu. Bu tekrar "kabak tadı verdi." Meselenin yeni şekline bakalım. Marksizmde olayların

mantığı dinamiktir. Yani Lenin'in dediği gibi olayları kötü bir matematik kafası ile ölçmemeli, yüksek cebir davası gibi muameleye uğratmalıdır. Bize bugün Kemalizm ve onun irili ufaklı çömezleri Doğu isyanlarının (-) (eksi-olumsuz) yani gerici olduğunu hikâye edebilirler. Bizim hikâyeye değil harekete inancımız var. Biz biliyoruz ki dün herkesin (eksi-olumsuz) dediği şey, bugün veya yarın (+) (artı-olumlu)ya dönebilir.

Bize Kürdistan isyanlarının dün (eksi-olumsuz = gerici) olduğunu ispat edenler, bunun yarın da böyle olabileceğini iddia edebilirler mi? Fakat biz bu (eksi-olumsuz = gericinin, bir gün (artı-olumlu = devrimci) olabileceğine sırf felsefe yüksekliğinden bile hükmedebilenlerdeniz. Ve işte meselenin devrimci oluşu buradadır.

II- DEVRİM MESELESİ: Kürt milliyeti meselesi, şimdiye kadar emperyalizm kucağında gericilik aleti olarak kaldı demek doğrudur. Oracıkta kalmak en hafif deyişi ile pasifizmdir. Çünkü Marksizm, İkinci Enternasyonal sosyal şovenizmi gibi, dünyayı pertavsız veya teleskopla gözleyen bunak burjuva ilmi, Lenin'in sözü ile Kaustky "kocakarılığı" değildir. Lenin'in daima üzerinde durduğu ve geliştirdiği üzere, Marksizm: 1- Olayları gözlemek ve açıklamak, 2- Olayları değiştirmek, devrim yapmak ildir. İnsan çabasının bir olayı değiştirmesi, o olayın şartlarını, sebeplerini bilmekle mümkündür. Kürdistan hareketinde böyle bir durum - gerici karakterden devrimci karaktere geçmeye elverişli kanunlar var mıdır? Kürt milleti anti-emperyalist, uluslararası komünizm safına atlayabilir mi? Bunu başlıca iki yönden inceleyebiliriz.

I- KEMALİZM ANTİ-EMPERYALİSTTİR: Gerçekten Türk burjuvazisi, kısa tarihçesine ufak bir göz atmayla kolayca anlaşılacağı gibi, şimdiye kadar eğer istikrarlı bir bağımsızlık havası içinde yaşayabildiyse, memlekette ekonomik ve kültürel hegemonyasını kurmaya vakit buldu ise, bunu ancak dünya komünizminin mazlum milletler safında, emperyalizme karşı yaptığı savaşa borçludur. Bu bakımdan Türkiye'deki bağımsızlık hareketi dünya devrimine zıt değil, ona yardımcı ve şu halde bizzat kendisi de devrimci oldu. Bu yargıdan sonra, kuru

mantığın varabileceği şöyle "doğal" bir soru şunun veya bunun aklına gelebilir: Acaba bu gün devrim cephesinde bulunan Türk burjuvazisine karşı, yine bugüne kadar gericilik cephesinden ayrılamayan Kürdistan milli hareketini tutmak gericilik olmaz mı? Gerçekten, eğer göz göre göre emperyalizme alet olan bir Kürtlük hareketini, her ne pahasına olursa olsun anti-emperyalist Kemalizme karşı tutmak bu söylenen neticeye varabilir. Fakat soyut mantık, canlı olayların ayrıntılı gerçeklerinden kopmuş, ezberlenen düsturları tekrarlamaktan ibaret olan, basma kalıp mantık, İslâm Felsefesindeki cenab-ı hak gibi "nelere kadir değil?" "Teori dostum, daima soluktur, daima yeşil olan hayatın ağacıdır." ... Bu konuda düşüncemizi yabancı sınıfların varlıklarının etkisi ile sakatlamamak, Türkiye işçi sınıfının maddi tarihinin dışına fırlatıp saptırmamak için her şeyden önce hepimizin hiç bir zaman unutmamaklığımız gereken iki noktayı tekrarlayalım:

a) Aprionquiment: Önceleyn korkmayalım: Bir savaşa girmişiz. Sınıf savaşı. Bunun bütün gereklerini pervasızcasına karşılamayı göze almadıktan sonra bir adım atmanın imkanı yoktur. Marksizm, hele yakın Leninizmin tarihinde, sırf kuru mantığın canlı Bolşevizme karşı ne "devrimci" ithamlara kalkıştığını görmeyenimiz yoktur. 1905 devriminin mağlup olduğunu, yerini koyu bir gericiliğe bıraktığını gören Plekhanov: "*İşçi sınıfı eline silahları almamalıydı*" dedi. Çünkü kuru mantık ve burjuva mantığı için savaş, ancak mutlak zafer ihtimalleri yüzde yüz temin edildikten sonra yapılmalıdır. Ya düşman kuvveti sana hücum ederse? O zaman iki şık var: 1- Hiç eline silah almamak ve miskince ölüme ve esarete bel bağlamak; 2- Ne kadar hazırlıklı ve kuvvetli bulunuluyorsa, o hazırlık ve kuvvetle düşmana karşı koymak. Hiç olmazsa, düşmana varlığını tanıtmaktır. Kuru burjuva mantığı - kendisi için değil - işçi sınıfı için, birinci şıkkı, yani kendi kendisini inkâr etmeyi daima tavsiye edegelmiştir. 1917 Oktobr Devrimi geniş köylü kitlelerini işçi sınıfına toprak aracılığıyla müttefik yaptığı zaman, yine işçi sınıfı içinde uluslararası soyut burjuva mantığını incelte incelte satmak isteyen bir "Marksist" II. Enternasyonal, bir doktriner "devrimci" Karl Kautsky, köylüye küçük mülk şeklinde toprak

dağıtan Bolşevizmi gericilikle itham etti. Halbuki o zaman da şu iki şıktan biri vardır: 1- Ya soyut ve mutlak "herkesten çok" "devrimci"lik yapıp, köylü tabakalarının toprak talebini hiçe sayarak toprağı dağıtmamak, bu surette Macaristan'da, İtalya'da vesair ülkelerde sonradan defalarca görüldüğü gibi, işçi sınıfını köylü müttefiğinden ayırarak, proletarya devrimini koyu faşizm gericiğine feda etmek. 2- Veya önce Rusya'da, sonra Çin'de olduğu gibi, toprağı, üstünde çalışanlara dağıtarak (işçi + köylü) ittifakını perçinlemek ve böylelikle proletarya ve Sovyetler devrimini yaşatmak... Tekrara gerek yok ki, "işçi" tulumunu giyinmiş burjuva mantığı, daima birinci parlak "devrimcilik" şıkkını bize tavsiye edegelmiştir. III. Enternasyonalin savaş sonrası tecrübeleri böyle binbir örnekle doludur. Bulgar gericiliği, "Köylü Hükümeti" ile Çankof beyaz muhafızlarının boğazlaşmasını, iki burjuva çekişmesi sayan zihniyetin ürünü oldu. Leh terörü milliyet ve köylü meselelerinde zamanında taktiğini kuramayan örgütün sapıklığı sayesinde tutundu. Şu halde kelimelerden korkmayacağız. Tersine, kelimelerin altında ve içinde bulunan sınıf ilişkilerini devrime bağlayacağız. Bunu yapmadıkça komünizm softalığından kurtulmuş sayılmayız.

b) Değişişe inanalım: Biz, Kürt milliyeti meselesini koyarken bir imkansızlıktan bahsetmiyoruz. Lawrence'in kışkırtması uğruna silâha sarılan paşazade ve beyzadelerden değil, ezilen Kürdistan köylülüğünün ayaklanışından bahsediyoruz. Bu ayaklanış eğer şimdiye kadar olduğu gibi Bedirhanilerin, Cemil Paşa oğullarının, beceriksiz idaresi altında yürürse, sadece şimdiye kadarki neticeye varır. Boş yere mağlup olur ve fakir Kürdistan halkını kılıçtan geçirir. Bizim dediğimiz bu değil. Bizim dediğimiz, Kürdistan halkının milli ve sosyal kurtuluş hareketinde artık bir zaruret haline gelen devrimci, ileri ve anti-emperyalist yöneliş ve idaredir. Kürdistan'ın şimdiye kadar ağalık ve burjuva batağı içinde bocalayan ters talihini yenmektir. Bu ters talihi yenebilecek biricik kuvvet, fakir Kürdistan halkına, çoktan özlediği bugüne kadar aramaktan bunaldığı, yeni, ileri devrimci bilinci sunmak, dünya komünizminin (örgüt + ajitasyon + propaganda) yardımını ve kuvvetini onunla kaynaştırmak olabilir. Bu yapıldıktan sonra, Kürdistan mazlum

halk hareketinin doğal yolunu bulması için, artık hiç bir kera-
met ve mucizeye gerek kalmaz. Değişişin, (-) gericiliğin (+)
devrime çevrilişi yıldırım hızıyla günün meselesi haline gelir.
Bunu yapacak olan, tesadüfler değil, Türkiye'nin devrimci işçi
sınıfının keşif kolundan başkası olamaz. Ve keşif kolu, bunu ya-
pamadıkça, ne keşif kolu, ne de devrimci olamaz. Çünkü Leni-
nizmde sömürge ve mazlum milletlerin ayrılmasını propaganda
etmeyen sosyalistler: *"Devrimci propagandalarını ve kitlelerin
devrimci hareketini milli boyunduruğu karşı mücadeleye kadar
genişletmeyen sosyalistler: **Monarşjk ve emperyalist bur-
juvazinin kanı ve çamuru ile örtünen leşler gibi hareket
edenler [abç]**dir. (Lenin, **Marksizmin Bir Karikatürü**)*

Türkiye Komünist Partisi "leş" midir? Hayır! Bunu zaman
daha iyi gösterecek. Fakat bu genel değerlendirmelerden son-
ra, olayların kanunlarına ve şartlarına dönerek araştırmamıza
devam edelim: 1- Türk burjuvazisinin devrimciliği gayet iza-
fidir. Hiç unutmayalım Kemalizmin emperyalizme düşmanlığı,
emperyalizm Türkiye fakir halkını, çalışkan köylü ve işçileri-
ni ezdiği soyduğu için değil, bu eziş ve soyuşta arslan payı-
nı kendine ayırdığı ve Türk burjuvazisine artı değerden, fazla
üründen yalnız kısıntı bıraktığı içindir. Türk burjuvazisinin em-
peryalizme düşmanlığı, koyunlarını komşusuna sağdırmak iste-
meyen mal sahibinin düşmanlığı türündendir. Bir gün koyunlar,
biz koyun değiliz, insanız diye ayaklanırlar ve mal sahiplerinin
sağmalı olmaktan kurtulmak için birleşirlerse, o zaman dost
düşman, mal sahibi ve komşuların ortak tehlikeye karşı birleş-
meleri mümkündür. Nitekim Hindistan sömürgesinde, Çin ya-
rı sömürgesinde çalışkan köylülük ve işçi sınıfları, yalnız milli
değil, kendi sosyal kurtuluşlarını da istemeye kalkıştıkları za-
man, o zamana kadar millet ve vatandan bahsederek emper-
yalizme karşı duran burjuvazinin, birdenbire emperyalizmle
uzlaşmaya girişmesi böyle olmuştur. Bu bakımdan, Kemalizm
hiç de "sağlam ayakkabı" değildir. Nitekim Lozan antlaşma-
sından bugüne kadar, Cumhuriyet burjuvazisi, her sahada,
içerde, dışarda emperyalizmle uzlaşma kabiliyetiyle, maddi
imkanların çerçevesini kırmayacak derecede uzlaşmaktan geri
kalmadı. Fakat Türkiye işçi sınıfının örgütsüz ve zayıf davranı-

şı, Türkiye'de mazlum azınlıkların emperyalizme dayanırcasına hareketi, Türk burjuvazisini ve Kemalizmi, açıkça emperyalizm cephesine geçmekten mütemadiyen alıyordu. Şu halde Türkiye'nin sömürge usûlleriyle soyduğu Kürdistan fakir halkının genel ve sürekli çıkarı, hiçbir zaman Kemalizmden daha az kapitalizmin tümüne ve dolayısıyla sömürgeci emperyalizme karşı daha az düşman değildir ve olamaz. Türk burjuvazisi yarı sömürgelelikten bile kurtulduğunu iddia ediyor. Kürdistan halkı, en beter sömürge baskısı altında inliyor. Acaba hangisi daha samimi ve derinden emperyalizm düşmanı olabilir? Şüphe yok ki, sömürge zulmüne en çok uğrayan halk...

2- Kürdistan'ın kurtuluşu, burjuvazinin eseri olamaz, Kürt burjuvazisinin Kürt milliyetçiliğini az çok tanıyoruz, Kürdistan halkı, ondan ümidini tamamıyla kesmek üzeredir. Türk burjuvazisinin Kürdistan'da onlarca yıllık hakimiyeti, eski devirleri gölgede bırakacak derecede bir sömürge soygunundan başka ciddi bir netice vermedi. Gerçi ara sıra Kemalizmin Doğu'da derebeyliğe atıp tutan palavralarını herkes işitti. Fakat herkesin bilmediği ve işitmediği gerçeklik, Kemalizmin ve Cumhuriyet devlet cihazının Kürdistan'daki klan-derebey sistemine yapışircasına adapte olması, ağalıkla ve bir kısım en kalın Kürt burjuvalarıyla el ele vererek, aman vermez bir surette Doğu Vilayetleri çalışkan halk tabakalarını soyuşu ve en barbar sömürge usûlleriyle ezişidir. Uzun yılların biriken dersleri de ayrıca öğretiyor ki, Kemalizm, zoru görmedikçe, Doğu'da en ufak reforma bile girişmemiştir. Şeyh Sait İsyanında bir kısım ağaları Batı Vilayetlerine sürgün etti. Ağasız halkın başı boş kaldığını görünce birden bire ürkerekten ağaları tekrar eski saltanatları başına getirdi. Ağrı İsyanı üzerine, Cumhuriyet burjuvazisi köylüye toprak dağıtma [yani satma] işini, mesela dört yıllık bir plan dahilinde, daha acele tatbik edeceğini ilan etti. Fakat bu demagojinin de ömrü, immedint [hemen, derhal] yakın tehlikenin geçişine kadardı. Ondan sonra ağalıkla olan kutsal ittifakını yavaş yavaş mükemmelleştirdi. Kemalizm'den, başka lütf ve ihsan bekleyecek tek bir miriyyo kalmış mıdır bugün? Türk burjuvazisi kadar pısırik ve sosyal hareketlerden ödü patlamış bir sınıftan, hatta demokratik burjuva devrimi sahasında

daha ne beklenebilir? Hiç. Çünkü mesela Doğu'da hiç dokunulmamış bir halde duran demokratik burjuva devrimi davasını Kemalizmin ıslahatı, reformlarla bile halledemeyecek halledir. Halbuki bu dava, bütün keskin davalar gibi, yarım reformlarla değil, tam devrim metotlarıyla çözülebilir. Böyle bir çözüm ise, hiçbir zaman Kemalizmin harcı değildir. Şu halde; Türkiye işçi sınıfı ve çalışkan halkı gibi, Kürdistan mazlum halkı da, Kemalizme Türkçe'nin meşhur şıklarından birini uygulamakta artık gecikemez. "Ya bu deveyi gütmeli, ya bu diyardan gitmeli".

3- Kürdistan halkının kurtuluşundan vazgeçmek, devrimden vazgeçmektir. Türk burjuvazisi anti-emperyalisttir. Devrimi tutmak için her pahasına olursa olsun Türkiye'de Kemalizmi tutmak lazımdır. Şu halde Kemalizme karşı olan mazlum Kürt halkının kurtuluş hareketi duraklasın... ve ilh. tezi, partimiz için pek de yeni bir tez olamaz. Bu tez, Türkiye'deki devrimci hareketleri Kemalizme kuyruk etmek tezidir; ki eski kuyrukçulardan olan kuyruk sallayıcı Kadroculardan bu teorilerin çeşitlerini dinlemiştik. Mazlum bir halk kitlesini Kemalizme feda edebilenler için, esasen fedakarlığın ucu bucağı yoktur. O zaman, Kemalizmin "devrimciliğine inananlar, karşımıza dikilip mantıklarını şöylece sonsuza kadar uzatabilirler:

a) Kürtlük meselesini kurcalamamalı. Çünkü emperyalizme dayanmış olan bu hareket anti-emperyalist olan Kemalizmi baltalayabilir.

b) Türkiye'de Türk köylüsünün ihtilâlcı hazırlanışını da bir tarafa bırakmak akıl kâıdır. Çünkü, maazallah köylü kalkar Memen hadisesinde olduğu gibi halifeyi ve şıhları yeniden tesis etmek sevdasına düşer. Memlekette devrim yapalım derken gericiğe düşebiliriz ve Türkiye'yi emperyalizme karşı zayıf düşürerek devrim cephesinde bir gedik açmış olabiliriz.

c) Nihayet ister misiniz: Türkiye'de işçi sınıfının bağımsız ve ihtilâlcı hareketine meydan vermekle sınıf mücadelesinin sağlanması, anti-emperyalist ve "devrimci" davranan Kemalizmi, belki bozguna, belki de emperyalizmle ittifaka sürükleyebilir... Neme lazım, hazır "anti-emperyalist" cepheyi bozup da ne olacağı belirsiz "maceralara atlamaya niçin kalkışmalı? ve ilh. ve ilh...

Nereye vardığımız meydanda: Kuyrukçuluğun bile ancak Kadroculuğa soysuzlaştığı zaman açıkça itiraf edebildiği nesne... Kemalizme Kemalizmden çok inanmak, Türk burjuvazisinin sözde "devrimciliği" önünde, tam ve mutlak capita latim [teslimiyet]; her türlü devrimci hareketten yüzgeri etmek; hatta ufacak reform talepciklerinden, hatta mesela İş Kanunu istemekten (Çünkü o da Kemalizmi ürkütür ve belki emperyalizme yaklaştırır) vazgeçmek... Bütün silahları Halk Partisinin silah deposuna teslim ederek (ipek iş)in işlemeli (ihram)larından birine bürünüp, Ankara Arafatının Çankaya Kalesi etrafında hacı olmaya gitmek... Bu çeşit burjuva aydınlığına has "müminlik", Türk Bolşevik Partisinin içinden temizleneli yıllar geçti. Biz Türkiye Komünistleri meselenin taban tabana zıddını görenlerdeniz: Kürdistan mazlum halkını emperyalizmin kucağına atan Kemalist sömürgeciliğinin zulmüdür: "Denize düşen yılanı sarılır" der Türkler. Türkiye köylülüğüne geçmiş arattıran, bugünkü (tefeciler + mütegalibe + finans kapital) Asker-Banker-Yunker sisteminin misli görülmemiş soygunundan başka birşey değildir. Türkiye proletaryasına gelince, o bütün dünya biricik işçi sınıfının bir parçası olan Türkiye işçi sınıfı, yeryüzünde gerek sömürge, gerek anavatan soygunlarını ve tarihte gelmiş geçmiş tüm insanın insanı soyması usûllerini kökünden kazımakta, şu halde yalnız emperyalizmi değil, her türlü kapitalizmi dahi yeryüzünden kaldırmakta menfaatdardır. Şu halde, Kemalizmle kıyas kabul etmez derecede ileri ve kudretli emperyalizmin düşmanı, ancak Türkiye işçi sınıfıdır. Türkiye proletaryası kardeş Kürdistan proletaryası ile el ele verip de, gerek Anadolu'nun soyulan, soğana çevrilen çalışkan Türk köylülerini ve gerekse mazlum Kürdistan köylülüğünü Sovyetler Devrimi sloganı ile, insanlığın ilk ve son defa gördüğü büyüklükteki o yaman ihtilâl kıyametine kavuşturduğu gün, Anadolu ve Kürdistan Sovyetler Devrimi, bugünkü Kemalist Türkiye'nin binbir zıtlıkla kemirilen "milli" birliğinden nitelikçe bambaşka, nice ikçe uçsuz bucaksız nisbette müthiş, aşılmaz ve yenilmez bir anti-emperyalist kale olacaktır. İşte Türkiye Komünist Partisi, bu kaleyi kuracaktır. Kürdistan halkı bu kaleyi kurmaya gelir mi? Buna kısmen yukarıda cevap verdik. Aynı meseleyi bir başka noktadan ayrıca araştıralım.

II- KÜRDİSTAN HALKI ANTİ EMPERYALİST OLUR MU?

Kürdistan halkı kendi kurtuluş hareketini komünizm devrimi ile birleştirebilir mi? Veya anti-emperyalist olabilir mi? Bu iki sorunun da anlamı: Mazlum Kürdistan halkı komünizm sloganları ve komünizm için mücadeleyi tutar mı? Komünizme gelir mi-dir? Kürdistan halkının komünizme gelmesi için iki şey lazım. 1 - Dafia Kuvveti; (defetme - savma) ki onu emperyalizmden ayırsın; 2 - Cazibe (çekim) kuvveti; ki onu komünizme çeksın.

1- Dafia (Defetme-savma) kuvveti: Kürdistan halkı, emperyalizme karşı olabilir mi? Geçirdiği 10 yıllık tecrübeler -hiç olmazsa zengin Hoyboncular müstesna- tüm Kürdistan halkına, Kürt ağaları, beyleri, burjuvaları gibi, uluslararası emperyalizmin de Kürt bağımsızlığına yardımı dokunamayacağı dersini az çok öğretti. Tüm Kürdistan halkında bu kanaat, üstü küllenmiş, fakat için için yanan bir bilinçaltı ateşi halinde yanan bir varlık muhafaza eder. Bu külün kalkması bilinç altına hakim olan kanaatin bilince çıkartılması için Kürdistan'da -ama, sakın Kemalizm tarafından değil, çünkü oradan gelen her etki en şiddetli ve aksi tepkileri uyandırır- mesela bir komünist örgütü tarafından yapılacak en hafif ve hatta üstünkörü ajitasyon yeter. Mamafih bu ajitasyon ve propaganda işinden daha kuvvetli bir surette Kürdistan halkını emperyalizmden ayıracak olan harekettir. Bu hareketin iki birbirine bağlı ifadesi vardır:

a) Yalnız Türkiye'deki değil, bütün Kürtlüğün kurtuluşunu gözetme: Kürt halkı (işçi ve köylüleri) Türkiye'ye has bir "milli akıbet" değildir. İran sınırlarından Irak, Suriye'ye kadar, eski Osmanlı İmparatorluğu'nun ecdası olan, şimdiki cumhuriyet sınırları civarında özellikle İngiliz ve Fransız emperyalizmlerinin sömürgesi halinde, ezilen ve soyulan bir Kürtlük var. Türkiye sınırları dışındaki Kürtlerin sömürge şartlarını tekrarlamak bir totoloji olurdu. Çünkü onlar adı üstünde sömürgecipler. Bizim burada, Türkiye içerisindeki Kürtlerin de dışarıımızdakilerden farksızcasına, sömürge usûllerine tabi olduğunu göstermemiz, "Doğu Balkanları" üstünde çırpınan (İngiliz-Fransız-Türk ve ilh) sömürgesi halindeki bütün Kürtlük azınlıklarının kaderlerinin ortak bir toplam teşkil ettiğini ispat etmek içindi. Şu halde Kürdistan halkının kurtuluşu demek, ayrı bir devlet teşkil etmeye ka-

dar bütün mazlum Kürtlüğün kendi kaderine, siyasi bağımsızlık derecesinde kendisinin sahip olmak hakkı, yalnız Türkiye'deki Kürtlerin değil, Doğu Balkanları üstünde parçalanmış olan bütün Kürtlüğün bir tek sosyal ve siyasi yapı halinde kurtuluşu demektir. Bu kurtuluşun mefkûreleştirildiği (ülküleştirildiği, idealleştirildiği) gün, Irak ve Suriye'de de, Kürtleri, eski zamanın "koç başı" gibi sömürge halkına karşı tokuşturmakta çıkarı olan emperyalizm, Kürtlükten layık olduğu silleyi yemiş olacaktır.

b) Kürtlüğün sömürge kurtuluşu ancak tüm dünya mazlum milletlerin kurtuluşu ile el ele yürüebilir: Mazlum Kürdistan halkı, kurtuluşu, zalim anavatanlara karşı bir savaş açarak başarabilir. Herhangi bir savaşta düşman cepheyi açıkça görmek ne kadar zaruretse, müttefik kuvvetler bulmak da o derece elzemdir. Kürdistan'ın düşmanı, genel olarak dünya emperyalizmi, özel olarak Türkiye kapitalist sınıfıdır. Şu halde müttefiklerini de özel olarak Türkiye içindeki ezilen ve soyulan sınıflar arasında ararken, genel olarak, tüm dünya mazlum milletleri ile, mesela Suriye, Irak ve ilh... gibi sömürgelerin işçi ve köylü sınıfları ile emperyalizme karşı ortak cephe kurmaya mecburdur. Bu bakımdan da gene Kürtlük davası, emperyalizme düşman olmaya, maddi durumu icabı mecburidir.

2 - Cazibe (çekim) Kuvveti: Kürtlüğün sömürge kurtuluş hareketini, komünizm yoluna çekecek olan kuvvet bellidir.

a) Tüm dünya mazlum halklarının kurtuluşunu ülküleştiren, gerçekleştiren, dünya ihtilâlcisi, bütün dünya proletaryası ... [Bir kelime okunamadı] yani genel olarak komünizm ve III. Enternasyonal.

b) Türk burjuvazisi tarafından ezilen ve soyulan bütün Türkiye mahkûm sınıflarının kurtuluşunda kendi kurtuluşunu gören ve gerek Türkiye çalışkan köylülüğünü ve gerekse mazlum Kürdistan halkını kurtarmak istemedikçe ve kurtarmadıkça kendi kurtuluşunun imkansız olduğunu iyi bilen Türkiye proletaryası, yani Türk Komünist Partisi...

Şu vardığımız mantıki neticeden sonra daha pratik bir soru açiverelim: Kürtlük, komünist sloganlarını tutar mı? Bu soruya cevap vermek için Kürtlük kelimesinin anlamını bir daha gözönünde tutalım: 1- Hakim Kürtlük: Türk burjuvazisiyle zar

veya zor birleşmiş Kürt ağaları, beyler ve burjuvaları; 2- Mahkûm Kürtlük: Kürt köylülüğü, Kürt miriyvoları, Kürt ameliyeleri ve işçileri... Biz Komünizmi tutacak Kürtlerden bahsederken mahkûm Kürtlüğü muradediyoruz; ve onlar komünizme dört elle sarılmaya hazırdılar. Bunun pratik, gayet pratik delilini mi istersiniz? İşte size iki olay:

1 - Normal Zamanlarda: Kürt fukarasının fazla patriarkal olduğu, öldüm allah ağasından ayırlamayacağı, ağanın ise, onu ikide birde emperyalizme veya Kemalizme satacağı... gibi bir yave var. Fakat bu kanaat, önce, insan mukadderatında tarihi maddeciliğin manasını hazmedemeyen, insanların "mutlak fikir"le, hatta "mintarafillah" (Allah tarafından) harekete geldikleri zu'munu (zannını) geviş getiren babayiğitlerle, Kürdistan fakir halkını ya tanımayan veya tanımamazlıktan gelmekte çıkarı olanların harcıdır. Gerçekte Kürt fukarası ve köylülüğü, en normal zamanlarda bile her gün ağaya isyan eden, ağayı mütemadiyen inkâr eden bir unsurdur. Örneği: Aşiret firarileridir. Bu ufak ve yerel gibi görünen olay, Kürdistan içinde şumullü (kapsamlı) bir niteliktir. Ve Kürt fukarasının hakim görüldüğü ve dolayısıyla onun emperyalizme satılık mal olmaktan ne kadar kolay ayrılabilmiş olduğunu gösterir. Fakat bu normal zamanlarda böyle.

2- İhtilâl günlerinde: Kürt fukarasının kendi yolunu ne çabuk bulduğunu, yukarıda bir örnekle görmüştük: Şeyh Sait İsyanında Kürt ağalarının birden bire Kemalizmle el altından uzlaşmaya mecbur oluverişi, isyan eden Kürdistan fukarasının bizzat ağaları da "yağma" etmiş olmasıdır...

Demek, kesin günde, Kürdistan fakir halkı, sınıfı durumunu pekalâ hissedebiliyor. İş, bunu ona bilinç ve slogan şeklinde öğretebilmekte ve yaptırabilmektedir.

Şu halde Türkiye Komünist Partisine iki görev düşüyor: 1- Mazlum Kürdistan halkı ile bağlanmak; 2- Bir Kürdistan Komünist Partisinin kuruluşunu kardeşçe hazırlamak... Bu iki görev de hiç olmazsa bugün için teorik olmaktan çok pratiktir. Ata binmek, ata binmekle olur. Ve teori ancak pratik ile atbaşı gidecektir. Bununla beraber, bu iki nokta üstünde son iki kelime ile ufak bir işaret yapmak yeter:

1- TAKTİK VE STRATEJİ: Strateji bakımından Türkiye İşçi Sınıfının Kürdistan'daki ihtiyat (yedek) müttefiklerine yukarıda kısmen işaret etmiştik. Batı Vilayetlerinde gelişen yerli kapitalist sanayi, Doğu Vilayetlerindeki doğal ekonomiyi parçalar-ken, mevcut küçük sanatları da tahrip eder. Buna karşılık, değil Kürdistan'da bütün Türkiye'de açılan yeni sanayi girişimleri, açıkta hazır kalan iş gücünü emecek kadar geniş değildir. Zaten geniş bile olsa, Kürdistan halkının omuzları üstüne çıkan yoksulluk o kadar ağırdır ki, uzak şehirlere göç bile edecek halleri yoktur. Onun için genel olarak sömürgelerde görülen vetime (süreç) buraları da kasar kavurur: Köylülüğe doğru ric'at [geri çekilme], koyu kara cahillik... Fakir halk tabakalarının toplu, örgütlü ve devamlı mücadele kabiliyetini baltalar. Bugün Kürdistan'da Türk işçileri ile onun keşif koluna müttefik olacak sınıflar, genel olarak mazlum Kürdistan köylülüğüdür. Bu köylülüğün ortalama % 25'i "ameliye" ve hizmetçi ağalığa has bir çeşit ziraat işçisi ve % 50'den fazlası da miriyyo farz edilse, hiç olmazsa % 75 köylülük, topraksızdır. Yani Komünist Partisinin tarım programını, ölümü göze alarak tutacaktır. Kürdistan'daki şehir proleterler sınıfı % 1.5 kadardır. Bunlar şehir plepleri ile sanayi işçisi arasında sayılacak işçilerdir. Kürdistan'ın küçük aydınlarından hiç olmazsa nüfusun % 1 kadarı, bir sömürge kurtuluşu için gösterilecek yolu bekleme durumundadır. Şehir küçükburjuvaları % 7.6'yı buluyor. İşte partinin müttefik ve bağ arayacağı sınıf ve zümreler bunlardır. Komünizmin Kürdistan faaliyetinde, keşif kolu, hiç şüphesiz bu günkü Türk proletaryasının yardımı ile, Kürt proletaryası (Kürdistan işçi sınıfı) olacaktır. Kürt işçileri bütün bir mazlum millet adına girişeceği sömürge sosyal kurtuluş savaşında büsbütün dayanaksız kalmamak ve devrimde proleterya hegemonyasını muhafaza etmek için şu klasik Bolşevik usûlleriyle hareket edecektir.

a) Stratejice: Kürt proletaryası orta sınıfları, yani küçükburjuvazisi + Kürt aydınları davasına bağlayarak, başta ameliyelerin özel örgütü gelmek üzere tüm miriyvoları bu satede de bütün Kürt köylülüğünü kendine çekecek ve hep birden Kürdistan işçileri ile köylülerinin demokratik diktatörlüğüne götürecektir.

b) Taktikçe: Kürt proletaryası, Türk proletaryasının kardeş yardımı ile ve keskin Bolşevik sınıf mücadelesi usûlü ile harekete geçecek. Kürdistan'da başlayan demokratik burjuva devrimine proleter damgasını vuracak, sömürge kurtuluşunu sosyal kurtuluşa ve sosyalizme doğru, asgari programdan başlayarak geliştirecektir.

2 - TEŞKİLAT: Bu işleri yapacak Kürt proletaryasının bir Genel Kurmayı teşkil edilmelidir: Kürdistan Komünist Partisi. Fakat böyle bir örgütün kurulması için, deyim yerinde ise, ağabeylik vazifesi Türkiye Komünist Partisine düşer. Türkiye Komünist Partisi, uzun siyasi tecrübelerini, Kürdistan'ın içinde yaşadığı şartlara adapte ederekten bu vazifeyi yapabilir. Partimize bu bakımdan düşen iki önemli yetiştirici ve hazırlayıcı rol vardır:

1- İdeoloji rolü, 2- Örgüt rolü.

1- İdeoloji Rolü: Savaş içinde yetişecek kardeş Kürt Partisine, Türkiye Komünist Partisi, Leninci Marksizmi silah olarak vermelidir ki, bu silah Kürt proletaryasını olduğu gibi, onun vasıtası ile Kürt orta sınıflarını ve köylülüğünü de harekette (Ağa + Burjuva + Küçükburjuva) ideolojisinin zararlı tesirlerinden tamamıyla korusun. Kürt işçisini yabancı sınıfların ideolojik tesiri altında bırakacak yerde, öteki sınıfları kendi ideolojisi ve örgüt hegemonyasına candan inandırsın. Mesela isyan, komünizmce bir sanattır. Bu sanatın işçisi bütün işçiliklerin yaratıcısı ve sebebi olan işçi sınıfının biricik ölküsü, komünizm, Leninci Marksizmdir. Bolşevizmde isyanla oynanmaz. İsyân bir puçizm, üç beşyüz kişinin işi değildir. *"Halkın geniş kitleleri içinde bir tepki fıskırtan"* (Lenin) ihtilâldir. Hiç şüphe yok ki, Kürdistan halkı, böyle bir ihtilâlin sanatkârlarına muhtaçtır. Bu sanatkarları yetiştirmek, bu sanatı en yüksek ve en göz kamaştırıcı şekli ile gerçekten uygulamak için şart, keşif kolunu, örgütlerini burjuvaziyle, ağa ve küçükburjuva ideolojisinden kesin sınırlarla ayıracak ve her türlü maceracı devrimciliklere kapılmaktan alıkoyacak olan Marksizmi, en büyük ihtilâl ilmini özümlemek, benimsemektir.

2- Örgüt Rolü: Kürdistan'da (Merkez Komite)'sinden (Hücre)lerine kadar bütün unsurları ile tam Bolşevik bir parti yaratmakta, Türkiye işçi sınıfının keşif koluna önemli mecburiyetler gelir dayanır. Herhangi siyasi akımlar içinde taktik

bakımından yönelişlerde aldanmamak, harekette kitlelerin yan I iş sürüklenişlerine meydan bırakmamak ve hatta kapılmamak için, bağımsız Kürdistan Komünist Partisine doğru gelişmek idealdir. Böyle bir örgüt, partimizin gizli faaliyet tecrübelerinden çok istifade edebilir. Mamafih partimiz özde kardeş olmakla beraber, önce ana örgüt, sonra ağabey örgüt olduğuna göre, Kürdistan'ın yeni yerel ve özel şartlarına göre büsbütün mahsus (spesifik) savaş şekil ve sloganları bulmakta, özellikle ilk zamanlarda, bütün kuvveti ile ve imkanlarıyla uğraşmalıdır. Nereden başlamalı? Bugünkü Kürdistan'da, herhangi bir komünist hissiyatı ve örgütü yaratmak için mahallin özelliklerine bakınca, iki noktadan işe girişmek zarureti vardır:

1- Kadro yetiştirmek, 2- Partizanlar hareketi.

Bunlardan birincisi partimizin emekleme devrinde iyi işlenmiş ve bugün belirli doğrultularda yetecek kadar meyvelerini ve derslerini vermiş tecrübeler hazinesinden bol bol beslenebilir. İkincisi, özellikle Kürdistan'ın özel durumu ile sıkı sıkıya bağlıdır. Bu sahadaki tecrübeler hazinesini partimizin tarihçesinde bol bol bulmanın imkanı yoktur. Fakat Partimiz, biricik Dünya Partimizdir. Komintern'in uluslararası tecrübeleri o kadar zengindir ki, yeni savaş ideoloji ve örgütü hazine değil, deryalar kadar geniş ve bereketli bir kaynak olabilir.

Bu iki ana halka için, birçok sığramalar, suni köprüler veya manevralar yapılabilir. Zemin, geçen izahatlarımızdan da az çok anlaşılabilir gibi, müsaittir. Mamafih biz yine Lenin ustamızın "tabii muvasala"sını [birbirine kavuşma - ulaşma] son bir defa daha hatırlamış olalım. Köylülük için genellikle koyduğumuz "kavuşma" yolları, aynen Kürdistan köylülüğünün özelliğinde de ihmal edilmedikçe muhakkak ürünlerini verecek ve hedefe erişecekler.. Bu "doğal kavuşma" yolları sırasında, mesela daha ilk düşünüşte hatıra gelenler şunlardır: Kürt aydınlarının halka yakın zümrelerini, çeşitli kurum ve noktalarda aydınlatmak ve yetiştirmek, onlardaki yüzyıllık ürkekliliği, devrimci çelikleme usûlü ile silmek, büyük şehirlerde Kürdistan halkından sık sık rastlanılan Kürt proleter, hizmetli ve hatta küçük bur] uvaları içinde tutkunca ve specifiquement [özellikle] çalışmak. Türkiye'nin Batı Vilayetlerinde bile, bazı şehirler-

de Kürdistan halkından toplanmış olanların bir fazileti vardır: Bu toplananlar eğer halktan kimseler ise, genellikle ataerkil psikolojisinin, bu zümreye karşı şehirlerde beslenen hislerle de kıskırılması yüzünden, hepsi de bir nevi komünüte, camia halinde kollektif yaşarlar. Özel Kürt mahalleleri, Kürt sokakları vardır. Çoğunluğu proleter ailelerden oluşan bu semtler, denilebilir ki, Türkiye Komünist Partisinin özel işi için, Türk ve Kürt proletaryalarının sıkı el birliği için, Türkiye ve Kürdistan halk kitlelerinin ortak hareketi için, başlangıçta işlenecek bitmez tükenmez birer maden damarı değil midirler?

Bu konuya Marks'ın sözü ile başlamıştık. Son sözü yine Lenin'e bırakalım: *"Sömürgelerle Avrupa küçük milletlerinin kalkışması olmaksızın, sosyal devrimin mümkün olduğunu düşünmek, bütün batıl itikatları ile küçükburjuvazinin devrimci patlangıcı (infilak) olmaksızın bilinçsiz proleter ve yan proleter kitlelerinin, asiller, papazlar ve despotçuluk aleyhinde ve milli boyunduruğa karşı hareketi olmaksızın, sosyal devrimi düşünmek, sosyal devrimden vazgeçmek, yüzgeri etmek manasına gelir. "Saf", temiz bir sosyal devrim bekleyen boşuna bekler. Öyle bir devrim, lafta kalan bir devrimdir ki, gerçek devrim de öyle değildir."* (Lenin, **Marksizmin Karikatürü** ve ilh...)